

Statens offentliga utredningar
1995:93
Finansdepartementet

Omprövning av statliga åtaganden

Ur KB:s samlingar

Digitaliserad år 2015

National Library
of Sweden

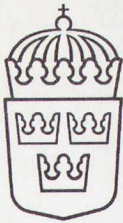
Slutbetänkande av Utredningen om
verksamheter som är beroende av statligt stöd
Stockholm 1995

Statens offentliga utredningar
1995:93
Finansdepartementet

Omprövning av statliga åtaganden

Slutbetänkande av Utredningen om
verksamheter som är beroende av statligt stöd
Stockholm 1995

Statens offentliga utredningar
1995:93
Finansdepartementet

A: Ref KB
Occ SOL
35

Omprövning av statliga åtaganden

Slutbetänkande av Utredningen om verksamheter
som är beroende av statligt stöd
Stockholm 1995

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 90 90

Svara på remiss. Hur och Varför. Statsrådsberedningen, 1993.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:
Regeringskansliets förvaltningskontor
Arkiv- och informationsenheten
103 33 Stockholm
Fax: 08-790 09 86
Telefon: 08-405 24 81

Till statsrådet och chefen för Finansdepartementet

Genom beslut den 3 mars 1994 bemyndigade regeringen chefen för Finansdepartementet att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att bl.a. utreda frågan om en lämplig form för finansiering av framtida verksamheter som fortlöpande är beroende av statligt stöd men som inte bör bedrivas i myndighetsform.

Med stöd av bemyndigandet förordnades den 3 mars 1994 som särskild utredare dåvarande generaldirektören Claes-Eric Norrbom.

Sedan vi i december 1994 överlämnat delbetänkandet (SOU 1994:147) *Former för statlig verksamhet* har vi under en andra etapp fortsatt med att göra en förutsättningslös översyn av stiftelser och andra privaträttsliga organisationer som fortlöpande är beroende av statligt stöd.

Förbundsjuristen Thomas Hallgren, kanslirådet Lars Häggmark, organisationsdirektören Marja Lemne, departementssekreterare Eva Thorsell, hovrättsassessorn Knut Weibull samt kammarrättsassessorn Pia Wikström har under den andra etappen deltagit som experter i utredningen.

Sekreterare har varit revisionsdirektören Lars Markstedt och hovrättsrådet Henning Isoz.

Utredningen överlämnar härmed slutbetänkandet (SOU 1995:93) *Omprovning av statliga åtaganden*. Vi har haft överläggningar med berörda organisationer och samråd har skett med Riksrevisionsverket främst när det gäller de avsnitt i betänkandet som rör frågor om revision.

Utredningens experter har anmält att de inte till alla delar står bakom de förslag som betänkandet innehåller.

Vårt uppdrag är härmed slutfört.

Stockholm i september 1995

Claes-Eric Norrbom

/Lars Markstedt
Henning Isoz

Innehåll

Förkortningar	9
Sammanfattning	11
1 Inledning	23
2 Kultur	25
2.1 Stödet till kulturen m.m.	25
2.2 Museer	27
2.2.1 Inledning	27
2.2.2 Beskrivning av några museistiftelser m.m.	29
2.2.2.1 Nordiska museet och Skansen	29
2.2.2.2 Tekniska museet	38
2.2.2.3 Stiftelsen Riksutställningar	43
2.2.2.4 Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna	47
2.2.3 Överväganden och förslag	49
2.2.3.1 Ansvar för kulturarvet	49
2.2.3.2 Den statliga museiorganisationen	51
2.2.3.3 Länsmuseumerna	53
2.2.3.4 Nordiska museet	55
2.2.3.5 Skansen	57
2.2.3.6 Tekniska museet	61
2.2.3.7 Stiftelsen Riksutställningar	63
2.2.3.8 Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna	67
2.3 Musik	68
2.3.1 Inledning	68
2.3.2 Stiftelsen Institutet för rikskonserter m.m.	69
2.3.3 Stiftelsen Svenska rikskonserter	70
2.3.4 Överväganden och förslag	71
2.4 Språkvård	76
2.4.1 Inledning	76
2.4.2 Beskrivning	77
2.4.2.1 Svenska språknämnden	77
2.4.2.2 Tekniska Nomenklaturcentralen	80
2.4.3 Överväganden och förslag	81
2.5 Utgivning av tidningar och böcker m.m.	85
2.5.1 Inledning	85
2.5.2 Beskrivning	85
2.5.2.1 Stiftelsen Invandartidningen	85

2.5.2.2	Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation och litteratur	89
2.5.2.3	En Bok För Alla AB	92
2.5.2.4	Expertkommittén för översättning av finsk facklitteratur till svenska	95
2.5.3	Överväganden och förslag	97
2.6	Film	102
2.6.1	Inledning	102
2.6.2	1993 års finansieringsavtal för Filminstitutet	104
2.6.3	Stiftelsen Svenska Filminstitutet	105
2.6.4	Överväganden och förslag	109
3	Forskning och utveckling	113
3.1	Översikt och våra allmänna överväganden	113
3.1.1	Inledning	113
3.1.2	Det statliga åtagandet m.m.	115
3.2	Stiftelsen Skogsbrukets Forskningsinstitut	117
3.2.1	Beskrivning	117
3.2.2	Överväganden och förslag	120
3.3	Jordbrukstekniska institutet	121
3.3.1	Beskrivning	121
3.3.2	Överväganden och förslag	124
3.4	Skogs- och lantbruksakademien	125
3.4.1	Beskrivning	125
3.4.2	Överväganden och förslag	127
3.5	Handikappinstitutet	128
3.5.1	Beskrivning	128
3.5.2	Överväganden och förslag	131
3.6	Internationella Meteorologiska Institutet i Stockholm	133
3.6.1	Beskrivning	133
3.6.2	Överväganden och förslag	135
3.7	Stiftelsen "Stockholm Environment Institute"	137
3.7.1	Beskrivning	137
3.7.2	Överväganden och förslag	139
3.8	Östekonomiska institutet	140
3.8.1	Beskrivning	140
3.8.2	Överväganden och förslag	143
3.9	Utrikespolitiska samfundet	144
3.9.1	Beskrivning	144
3.9.2	Överväganden och förslag	146
3.10	SIPRI	147
3.10.1	Beskrivning	147
3.10.2	Överväganden och förslag	149
3.11	Institutet för framtidsstudier	149
3.11.1	Beskrivning	149
3.11.2	Överväganden och förslag	153

4	Organisationer med verksamheter i utlandet	155
4.1	Inledning	155
4.2	Beskrivning	159
4.2.1	Stiftelsen Sveriges tekniska attachéer	159
4.2.2	Sveriges Exportråd	163
4.2.3	Stiftelsen Svenska institutet	169
4.2.4	Sveriges Turistutveckling AB	173
4.2.5	Delegationen för utländska investeringar i Sverige	175
4.3	Överväganden och förslag	176
4.3.1	Inledning	176
4.3.2	STATT, ER och ISA	177
4.3.2.1	Frågan om statligt åtagande	177
4.3.2.2	Sammanslagning av STATT, ER och ISA	178
4.3.2.3	Val av verksamhetsform vid en sammanslagning	181
4.3.2.4	Val av verksamhetsform om STATT, ER och ISA bibehålls som självständiga organ	184
4.3.3	Svenska institutet	186
4.3.4	Svensk Turistutveckling AB	191
4.3.5	Ökad samordning	192
5	Stiftelser m.m. som bildats av myndigheter	195
5.1	Länsstyrelserna	195
5.2	Universitet och högskolor	197
5.3	Vissa centrala myndigheter	197
5.4	Slutsatser	198
6	Allmänna iakttagelser och slutsatser	199
6.1	Iakttagelser	199
6.1.1	Utgiftsåtaganden utan samhällsekonomiska bedömningar	199
6.1.2	Kraftig ökning av de särskilda organisationsstöden	200
6.1.3	För många småanslag och för svag budgetprövning	201
6.1.4	Statligt stöd ges ofta utan krav på motprestation	202
6.1.5	Revision och insyn har otillräcklig omfattning	202
6.1.6	Oklara principer för val av verksamhetsform	205
6.2	Våra slutsatser och förslag	205
6.2.1	Inledning	205
6.2.2	Välfärdsteorin bör utvecklas	207
6.2.3	Enskilda sektorn bör ta ett större ekonomiskt ansvar	208
6.2.4	Samordningen bör förbättras	208
6.2.5	Myndighetsformen bör användas	209
6.2.6	Särskilda organisationsstöd bör begränsas	210
6.2.7	Kraven på styrning och kontroll bör skärpas	211
6.3	Fortsatt arbete	214
6.3.1	Ytterligare översyn	215
6.3.2	Underlätta avvecklingen av anslagsstiftelser	216

4	Organizational chart, showing the relationship between the various departments of the company.
41	Inventory list, showing the quantity of each item in stock.
42	Order form, showing the details of the order placed with the supplier.
43	Shipping schedule, showing the dates and times of the shipments.
44	Customer list, showing the names and addresses of the customers.
45	Product catalog, showing the various products available for sale.
46	Financial statement, showing the company's financial performance over a period of time.
47	Marketing plan, showing the strategy for promoting the company's products.
48	Recruitment plan, showing the strategy for hiring new employees.
49	Training plan, showing the strategy for developing the skills of existing employees.
50	Quality control plan, showing the strategy for ensuring the quality of the company's products.
51	Customer service plan, showing the strategy for providing excellent service to the company's customers.
52	Supplier selection plan, showing the strategy for choosing the best suppliers for the company's needs.
53	Logistics plan, showing the strategy for managing the flow of goods and materials.
54	Warehouse management plan, showing the strategy for managing the company's warehouse operations.
55	Transportation plan, showing the strategy for managing the company's transportation operations.
56	Inventory management plan, showing the strategy for managing the company's inventory levels.
57	Order management plan, showing the strategy for managing the company's order processing operations.
58	Shipping management plan, showing the strategy for managing the company's shipping operations.
59	Customer relationship management plan, showing the strategy for managing the company's relationships with its customers.
60	Product development plan, showing the strategy for developing new products.
61	Research and development plan, showing the strategy for conducting research and development activities.
62	Manufacturing plan, showing the strategy for managing the company's manufacturing operations.
63	Assembly plan, showing the strategy for managing the company's assembly operations.
64	Quality control plan, showing the strategy for ensuring the quality of the company's products.
65	Customer service plan, showing the strategy for providing excellent service to the company's customers.
66	Supplier selection plan, showing the strategy for choosing the best suppliers for the company's needs.
67	Logistics plan, showing the strategy for managing the flow of goods and materials.
68	Warehouse management plan, showing the strategy for managing the company's warehouse operations.
69	Transportation plan, showing the strategy for managing the company's transportation operations.
70	Inventory management plan, showing the strategy for managing the company's inventory levels.
71	Order management plan, showing the strategy for managing the company's order processing operations.
72	Shipping management plan, showing the strategy for managing the company's shipping operations.
73	Customer relationship management plan, showing the strategy for managing the company's relationships with its customers.
74	Product development plan, showing the strategy for developing new products.
75	Research and development plan, showing the strategy for conducting research and development activities.
76	Manufacturing plan, showing the strategy for managing the company's manufacturing operations.
77	Assembly plan, showing the strategy for managing the company's assembly operations.
78	Quality control plan, showing the strategy for ensuring the quality of the company's products.
79	Customer service plan, showing the strategy for providing excellent service to the company's customers.
80	Supplier selection plan, showing the strategy for choosing the best suppliers for the company's needs.
81	Logistics plan, showing the strategy for managing the flow of goods and materials.
82	Warehouse management plan, showing the strategy for managing the company's warehouse operations.
83	Transportation plan, showing the strategy for managing the company's transportation operations.
84	Inventory management plan, showing the strategy for managing the company's inventory levels.
85	Order management plan, showing the strategy for managing the company's order processing operations.
86	Shipping management plan, showing the strategy for managing the company's shipping operations.
87	Customer relationship management plan, showing the strategy for managing the company's relationships with its customers.
88	Product development plan, showing the strategy for developing new products.
89	Research and development plan, showing the strategy for conducting research and development activities.
90	Manufacturing plan, showing the strategy for managing the company's manufacturing operations.
91	Assembly plan, showing the strategy for managing the company's assembly operations.
92	Quality control plan, showing the strategy for ensuring the quality of the company's products.
93	Customer service plan, showing the strategy for providing excellent service to the company's customers.
94	Supplier selection plan, showing the strategy for choosing the best suppliers for the company's needs.
95	Logistics plan, showing the strategy for managing the flow of goods and materials.
96	Warehouse management plan, showing the strategy for managing the company's warehouse operations.
97	Transportation plan, showing the strategy for managing the company's transportation operations.
98	Inventory management plan, showing the strategy for managing the company's inventory levels.
99	Order management plan, showing the strategy for managing the company's order processing operations.
100	Shipping management plan, showing the strategy for managing the company's shipping operations.

Förkortningar

EA	Ekonomiadministrativa; t.ex. statens EA-regler
EKN	Exportkreditnämnden
ER	Sveriges Exportråd
ESO	Expertgruppen för studier om offentlig ekonomi
FoU	Forskning och utveckling
IMI	Internationella meteorologiska institutet
ISA	Delegationen för utländska investeringar i Sverige (Invest in Sweden Agency)
IT	Informationsteknologi
JTI	Jordbrukstekniska institutet
IVA	Ingenjörsvetenskapsakademien
KK-stiftelsen	Stiftelsen för kunskaps- och kompensutveckling
KSLA	Kungl. Skogs- och Lantbruksakademien
LL-stiftelsen	Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation och litteratur
MISTRA	Stiftelsen för miljöstrategisk forskning
MISU	Meteorologiska institutet vid Stockholms Universitet
NUTEK	Närings- och teknikutvecklingsverket
RRV	Riksrevisionsverket
SAE	Sveriges Allmänna Exportförening
SEI	Stockholms internationella miljöinstitut (Stockholm Environment Institute)
SI	Stiftelsen Svenska Institutet
SIPRI	Stockholms Internationella Fredsforskningsinstitut
SJFR	Skogs- och jordbrukets forskningsråd
SkogForsk	Stiftelsen Skogsbrukets Forskningsinstitut
STATT	Sveriges Tekniska Attachéer
TNC	Tekniska Nomenklaturcentralen
UI	Utrikespolitiska Institutet
ÖEI	Östekonomiska institutet

Lehrplan

01	Grundlagen der Informatik
02	Algorithmen und Datenstrukturen
03	Programmierung in C++
04	Systemarchitektur und Betriebssysteme
05	Netzwerke und Internet
06	Softwareentwicklung und Qualitätssicherung
07	Mobile Computing und Embedded Systems
08	Wahlbereich
09	Prüfung
10	Prüfung
11	Prüfung
12	Prüfung
13	Prüfung
14	Prüfung
15	Prüfung
16	Prüfung
17	Prüfung
18	Prüfung
19	Prüfung
20	Prüfung
21	Prüfung
22	Prüfung
23	Prüfung
24	Prüfung
25	Prüfung
26	Prüfung
27	Prüfung
28	Prüfung
29	Prüfung
30	Prüfung
31	Prüfung
32	Prüfung
33	Prüfung
34	Prüfung
35	Prüfung
36	Prüfung
37	Prüfung
38	Prüfung
39	Prüfung
40	Prüfung
41	Prüfung
42	Prüfung
43	Prüfung
44	Prüfung
45	Prüfung
46	Prüfung
47	Prüfung
48	Prüfung
49	Prüfung
50	Prüfung
51	Prüfung
52	Prüfung
53	Prüfung
54	Prüfung
55	Prüfung
56	Prüfung
57	Prüfung
58	Prüfung
59	Prüfung
60	Prüfung
61	Prüfung
62	Prüfung
63	Prüfung
64	Prüfung
65	Prüfung
66	Prüfung
67	Prüfung
68	Prüfung
69	Prüfung
70	Prüfung
71	Prüfung
72	Prüfung
73	Prüfung
74	Prüfung
75	Prüfung
76	Prüfung
77	Prüfung
78	Prüfung
79	Prüfung
80	Prüfung
81	Prüfung
82	Prüfung
83	Prüfung
84	Prüfung
85	Prüfung
86	Prüfung
87	Prüfung
88	Prüfung
89	Prüfung
90	Prüfung
91	Prüfung
92	Prüfung
93	Prüfung
94	Prüfung
95	Prüfung
96	Prüfung
97	Prüfung
98	Prüfung
99	Prüfung
100	Prüfung

Sammanfattning

Vårt uppdrag

Vi har haft två huvuduppgifter (jfr Dir 1994:20). Den ena uppgiften har varit att finna en lämplig form för finansiering av framtida verksamheter som är beroende av fortlöpande stöd från statens sida men som inte bör bedrivas i myndighetsform. Vi redovisade våra förslag i den delen i delbetänkandet (SOU 1994:147) *Former för statlig verksamhet*.

Den andra av våra två huvuduppgifter redovisar vi i detta slutbetänkande. Den uppgiften har bestått i att göra en förutsättningslös översyn av stiftelser som fortlöpande är beroende av statliga medel. I enlighet med direktiven har vi utgått från de bakomliggande, egentliga målen för verksamheten och vidare prövat motiven för det offentliga åtagandet i respektive stiftelse. Vår översyn utmynnar i förslag bl.a. om hur verksamheten skall vara finansierad i framtiden. Slutligen har det ingått i vår uppgift att pröva om förslagen i fråga om den framtida finansieringen m.m. kan tillämpas också på verksamhet i andra privaträttsliga organisationer som fortlöpande är beroende av statligt stöd.

I detta betänkande redovisar vi resultatet av omprövningen av statens engagemang framför allt i anslagsstiftelser men även i privaträttsliga organisationer av annan natur. Vi har grupperat de prövade organisationerna i tre områden — kultur (2 kap.), forskning och utveckling (3 kap.) samt organisationer med verksamheter i utlandet (4 kap.).

I de två avslutande kapitlen i betänkandet tar vi upp vissa frågor om stiftelser m.m. som bildats av länsstyrelser och andra myndigheter (5 kap.) samt redovisar allmänna iakttagelser och slutsatser (6 kap.).

Våra förslag

Kultur (2 kap.)

A. *Museisektorn*

1. Ansvaret för kulturarvet

Det bör vara ett offentligt åtagande att samla in, vårda och visa vårt kulturarv. Om det är av väsentligt nationellt intresse att åtagandet fullgörs bör det vila på staten och annars på kommuner och landsting.

Bedömningen av om en uppgift att samla in, vårda och visa vårt kulturarv är av väsentligt nationellt intresse bör ske med utgångspunkt framför allt från utbildningens behov men även andra kriterier, såsom ett medborgarskapsperspektiv, bör kunna vägas in i den.

Det bör vara ett åtagande för staten att placera in det svenska kulturarvet i ett internationellt sammanhang genom att samla in, vårda och visa föremål från andra länder.

Det bör slås fast i lag vilket ansvar staten, kommuner och landsting har för kulturarvet.

2. Den statliga museistrukturen

Ett Museiverk inrättas med ett sammanhållet ansvar för såväl museisektorn i stort som de statliga museerna.

Den museala verksamhet som ryms inom myndigheten Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer förs över till Museiverket. Riksantikvarieämbetet kvarstår som en myndighet under Kulturdepartementet med ansvar för kulturmiljöfrågor.

3. Läns museerna

Kommuner och landsting bör svara för finansieringen av läns museerna. Statligt stöd till läns museerna bör i fortsättningen utgå endast för verksamhet som är av väsentligt nationellt intresse och utges i form av projektbidrag.

4. Nordiska museet

Staten bör verka för att Nordiska museet upphör som stiftelse och ombildas till myndighet.

5. Skansen

Staten bör verka för att Skansen upphör som stiftelse och ombildas till myndighet.

6. Tekniska museet

Näringslivet bör ta ett större finansiellt ansvar för Tekniska museet än för närvarande. Om så sker bör verksamheten vid museet föras över till en ideell förening. I annat fall bör museet ombildas till myndighet.

7. Stiftelsen Riksställningar

Det bör vara ett åtagande för staten att se till så att utställningar som är av intresse i ett nationellt eller internationellt perspektiv produceras eller distribueras inom landet eller utomlands. Det bör också vara ett åtagande för staten att se till så att utställningsmediet utvecklas och att kunskap om detta medium sprids.

Stiftelsen Riksställningar avvecklas och ansvaret för dess åtaganden förs över på Museiverket. Staten bildar ett särskilt serviceaktiebolag (Riksställningar AB) för bedrivande av operativ verksamhet inom utställningsområdet.

Det särskilda organisationsstöd som i dag utgår till Stiftelsen Riksställningar (52 miljoner kr; XI/Ku B 9) läggs in i ramanslaget för Museiverket.

8. Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna

Det bör vara ett statligt åtagande att utföra vård och konservering av museiföremål som tillhör statliga museer samt av handlingar i statliga arkiv.

Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna avvecklas. Ansvaret för vård och konservering inom museiområdet läggs på Museiverket. Staten bildar ett särskilt serviceaktiebolag (Föremålsvård AB) för vård och konservering av museiföremål och arkiv.

Det särskilda organisationsstöd som i dag utgår till Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna (9 mkr kr; XI/Ku B 6) bör läggas in i ramanslaget för Museiverket respektive Kungl. biblioteket och Riksarkivet.

B. Musik

1. Stiftelsen Rikskonserter

Det bör vara ett offentligt åtagande att se till så att musik inom olika genrer framförs i olika delar av landet.

Det bör vara ett åtagande för staten att stödja konstnärligt och pedagogiskt utvecklingsarbete inom musikområdet och att ge musiker möjlighet att framföra musik av svenska tonsättare inom och utom landet.

Stiftelsen Rikskonserter avvecklas och ansvaret för dess åtaganden förs över till Statens kulturråd. Staten bildar ett särskilt serviceaktiebolag (Rikskonserter AB) för utvecklingsinsatser samt produktion av turnéer och festivaler m.m. De medel som staten i fortsättningen vill anslå till nämnda verksamhet bör fördelas av Statens kulturråd med stöd av en statsbidragsförfattning.

2. Länsmusiken

Landstingen bör ha finansiella ansvaret för länsmusiken. Staten bör i fortsättningen ge stöd till länsmusiken endast i form av projektbidrag.

C. Övrig kultur

1. Svenska språknämnden och Tekniska Nomenklaturcentralen.

Staten bör verka för att ansvaret för den verksamhet som Svenska språknämnden och Tekniska Nomenklaturcentralen bedriver förs över till en ny ideell förening (Svenska Språkföreningen). Den nya föreningen bör finansieras genom medlemsavgifter, uppdragsersättningar m.m.

2. Stiftelsen Invandartidningen, Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation och litteratur samt En Bok för Alla AB

Staten bör bilda en koncern med tre dotterbolag – Invandartidningen AB, LL-bolaget AB och En Bok för Alla AB – för att utveckla och samordna verksamheten.

De tre dotterbolagen finansierar sin verksamhet genom att statliga myndigheter köper tjänster från bolagen, med bidrag från det generella presstödet och litteraturstödet samt med prenumerations-, försäljnings- och annonsintäkter.

3. Expertkommittén för översättning av finsk facklitteratur till svenska

Det bör utredas om det finns förutsättningar att avveckla anslaget till Expertkommittén.

4. Stiftelsen Svenska Filminstitutet

Det bör vara ett statligt åtagande att ge stöd till produktion av värdefull svensk film. Det bör också vara ett statligt åtagande att ge stöd till spridning och visning av värdefull film och att bevara sådan film. Branschorganisationerna bör även fortsättningsvis ge stöd till produktion samt spridning och visning av film.

Ett aktiebolag som ägs av staten och branschorganisationerna bör ta över Filminstitutets nuvarande uppgifter.

Forskning och utveckling (3 kap.)

FoU-verksamhet är en kollektiv nytthet. Detta gäller särskilt i fråga om grundforskning. Vissa forskningsprojekt avser studier av s.k. externa effekter, t.ex miljöeffekter av olika verksamheter. Det tar ofta lång tid från det att ett FoU-projekt påbörjas tills dess att sådana resultat föreligger som kan komma till användning i industriell produktion och därmed generera intäkter för företagen. Det finns således välfärdsekonomiska motiv som talar för att FoU-verksamhet skall betraktas som ett statligt åtagande.

Som fastslagits i olika forskningspolitiska propositioner bör statens ansvar avse grundforskning och tillämpad forskning av övergripande och teknikdrivande natur. Det är naturligt att de som har nytta av en tillämpad forskning bör ha huvudansvaret för denna. Näringslivet bör således gemensamt bidra till finansieringen av den FoU-verksamhet som bransch- och industriforskningsinstituten bedriver.

1. Stiftelsen Skogsbrukets Forskningsinstitut (SkogForsk)

Branschen bör ta huvudansvaret för finansieringen av SkogForsk när avtalet mellan staten och SkogForsk upphör att gälla.

Verksamheten bör i övrigt finansieras med projektmedel som SkogForsk får från SJFR, andra forskningsråd, Stiftelsen för strategisk forskning, MISTRA, KK-stiftelsen och EU:s forskningsprogram samt enligt ramavtal med SJFR om viss programverksamhet. De medel som redovisas för SkogForsk under anslaget X/Jo H 4 bör föras över till SJFR under anslaget X/Jo H 2.

2. Jordbrukstekniska institutet (JTI)

Branschen bör ta huvudansvaret för finansieringen av verksamheten vid JTI när avtalet mellan staten och Stiftelsen Jordbruks- och Miljöteknisk forskning upphör att gälla.

Verksamheten bör i övrigt finansieras med projektmedel som JTI ansöker om hos SJFR, andra forskningsråd, KK-stiftelsen och EU:s forskningsprogram samt enligt ramavtal med SJFR om viss programverksamhet. De medel som redovisas för JTI under anslaget X/Jo H 4 bör över till SJFR under anslaget X/Jo H 2.

3. Skogs- och lantbruksakademien

Det särskilda organisationsstödet till Skogs- och lantbruksakademien bör avvecklas.

4. Handikappinstitutet

Handikappinstitutet bör ombildas till ett aktiebolag eller en ideell förening med Landstingsförbundet som huvudägare/medlem.

Verksamheten bör finansieras genom dels avgifter för provning av hjälpmedelsutrustning och andra uppdragsintäkter, dels bidrag från i första hand Landstingsförbundet.

Regeringen bör ta upp överläggningar med Landstingsförbundet om statens roll samt om den framtida verksamhetsformen och finansieringen.

5. Internationella meteorologiska institutet (IMI)

IMI bör integreras fullt ut med Meteorologiska institutionen vid Stockholms Universitet (MISU). Det särskilda anslaget till gästforskningsverksamheten m.m. avvecklas.

6. Stockholms internationella miljöinstitut (SEI)

Det särskilda organisationsstödet till SEI bör successivt avvecklas. Stiftelsen bör i framtiden bedriva sin verksamhet med medel från forskningsråden, MISTRA samt från svenska och internationella fonder. Om SEI inte kan få ökad internationell finansiering bör övervägas att inordna SEI i något av universiteten.

7. Östekonomiska institutet (ÖEI)

Det särskilda organisationsstödet till ÖEI bör avvecklas när den nuvarande avtalsperioden går ut. Stiftelsen bör i framtiden bedriva sin verksamhet med medel från näringslivet, forskningsråden och Stiftelsen för forskning inom områden med anknytning till Östersjöregionen och Östeuropa.

8. Utrikespolitiska Institutet (UI)

Det särskilda organisationsstödet till UI bör avvecklas. Verksamheten vid UI bör i framtiden bedrivas med medel från ett generellt statsbidrag, forskningsråden, privata fonder, publikationsförsäljning och medlemsavgifter.

9. Stockholms Internationella Fredsforskningsinstitut (SIPRI)

SIPRI:s verksamhet bör även i fortsättningen bedrivas i stiftelseform och det särskilda organisationsstödet bör bibehållas. Stödet bör dock successivt

minska och en ökad finansiering ske genom internationella organ, privata fonder och medel från statliga forskningsråd.

10. Institutet för framtidsstudier

Institutet för framtidsstudier bör även i fortsättningen bedrivas i stiftelseform och det särskilda organisationsstödet till institutet tills vidare bibehållas.

Organisationer med verksamheter i utlandet (4 kap.)

1. Sveriges Tekniska Attachéer (STATT), Exportrådet (ER) och Invest in Sweden Agency (ISA)

Det bör i huvudsak ses som ett statligt åtagande att bedriva tekniskvetenskaplig attachéverksamhet samt att främja export från Sverige och utländska investeringar i Sverige.

STATT och ER bör integreras inom ramen för en ideell förening. Denna förening bör få ett enda statligt organisationsstöd. På sikt bör övervägas att även integrera ISA med denna förening.

2. Stiftelsen Svenska Institutet

Det bör vara ett statligt åtagande att informera om Sverige i utlandet. Det bör också vara ett statligt åtagande att främja kulturutbyte med andra länder och sådant forskarutbyte som ingår som ett nödvändigt led i ett forskningsprojekt.

Sektorsorganen bör ha ansvaret för och finansiera det statliga åtagandet. Informationsnämnden vid UD bör ha ansvaret för samordningen av informationen om Sverige i utlandet m.m.

Stiftelsen Svenska institutet avvecklas. Staten bör verka för att en ideell förening bildas under namnet Föreningen Svenska Institutet med uppgift att utföra tjänster avseende Sverigeinformation m.m.

3. Svensk Turistutveckling AB

Turistfrämjande bör vara ett statligt åtagande. Turistnäringen bör ta ett ökat ansvar för finansieringen av det nya bolaget inom turistområdet (Svensk Turistutveckling AB). En utvärdering av det statliga stödet till bolaget bör göras inom en treårsperiod.

Våra generella slutsatser

Iakttagelser (6 kap.)

1. Utgiftsåtaganden utan samhällsekonomiska bedömningar

När stöd till stiftelser eller andra privaträttsliga organisationer har införts eller höjts har beslutet sällan föregåtts av samhällsekonomiska bedömningar. De motiv som anförts har i regel varit av allmän natur, t.ex. att stödet behövs för att uppnå politiskt betingade mål.

2. Kraftig ökning av de särskilda organisationsstöden

Många av statens nuvarande utgiftsåtaganden avser stöd till verksamheter som för bara någon eller några decennier sedan helt eller åtminstone huvudsakligen finansierades av enskilda intressenter. Det finns många exempel på att när ett stöd väl införts, så har anslaget sedan ökat kraftigt år från år.

3. För många småanslag och för svag budgetprövning

De anslag som ges till stiftelser och andra privaträttsliga organisationer i form av särskilda organisationsstöd är ofta beloppsmässigt små.

Småanslag blir sällan föremål för någon reell budgetprövning. Framställningar om anslag från stiftelser och andra privaträttsliga organisationer behandlas ofta schablonmässigt. Endast i begränsad utsträckning ifrågasätts verksamhetens utformning och inriktning med hänsyn till bl.a. omvärldsförändringar.

4. Statligt stöd ges ofta utan krav på motprestation

Något utvecklat system för resultatstyrning av stiftelser och andra privaträttsliga organisationer finns inte. Särskilda organisationsanlag utbetalas ofta utan att det finns preciserade krav på vad medlen skall användas till och utan krav på återrapportering.

5. Revision och insyn har otillräcklig omfattning

Under budgetåret 1994/95 fick 130 privaträttsliga organisationer särskilda organisationsstöd. I endast 13 av dessa hade RRV rätt att utföra *effektivitetsrevision*, i endast 30 hade verket rätt att utse revisor för den *årliga revisionen* och i endast 11 var offentlighetsprincipen tillämplig enligt lag.

6. Oklara principer för val av verksamhetsform

Hittills har valet av verksamhetsform i allmänhet inte baserats på någon ingående analys av för- och nackdelar med olika former. Historiska förhållanden och tillfälliga trender förefaller mera ha styrt valet av form för verksamheten än dess innehåll, art och beskaffenhet.

Förslag (6 kap.)

1. Valfärdsteorin bör utvecklas

Den som vill att det offentliga skall ta på sig finansieringen av en viss verksamhet kan i regel åberopa att uppgiften avser produktion av kollektiva nyttigheter eller att den skapar positiva externa effekter. För att valfärdsteorin skall kunna användas i syfte att närmare avgränsa vad som bör anses vara ett offentligt åtagande måste den utvecklas ytterligare. Detta gäller inte minst frågan under vilka förutsättningar en kollektiv nytta eller positiva externa effekter skall anses utgöra motiv för ett offentligt åtagande.

2. Enskilda sektorn bör ta ett större ekonomiskt ansvar

Om en uppgift kan motiveras med ett välfärdsteoretiskt resonemang är det därmed inte givet att det offentliga skall svara för hela finansieringen. Den enskilda sektorn kan ta ett finansiellt ansvar även för offentliga åtaganden. Detta gäller särskilt i fall då fråga är om verksamheter som ger positiva externa effekter eller innefattar produktion av kollektiva nyttigheter. Det är nödvändigt att inom flera olika områden där staten successivt fått ett allt större finansiellt ansvar vända utvecklingen genom samverkan mellan såväl juridiska som fysiska personer.

3. Samordningen bör förbättras

Av flera skäl är det angeläget med samordning av statlig verksamhet. Det förekommer att statlig verksamhet som har ett naturligt samband med varandra är splittrad på olika organisationer. Exempel på detta utgör bl.a. den verksamhet som har bäring på utlandet. Museisektorn erbjuder ett annat exempel på splittring. Åtgärder för att undanröja befintliga brister i nu berört avseende bör snarast vidtas.

4. Myndighetsformen bör användas

Vi står fast vid vår slutsats i vårt delbetänkande, nämligen att verksamhet som helt och hållet finansieras av staten via statsbudgeten i princip skall

bedrivs i myndighetsform. Befintliga anslagsstiftelser bör avvecklas. När staten tar på sig en ny uppgift bör det alltid noga undersökas om det finns någon befintlig myndighet som kan ta hand om den nya uppgiften.

5. Särskilda organisationsstöd bör begränsas

Antalet befintliga organisationsstöd till privaträttsliga organisationer bör begränsas i möjligaste mån. Detta kan ske på olika sätt. Ett sätt är att föra över ansvaret för uppgiften i fråga till en ny eller befintlig myndighet. I vissa fall är det därvid möjligt att separera *ansvaret* från den operativa verksamheten. Detta åstadkommer man genom att anförtro ansvaret och rollen som beställare och samordnare till en myndighet och rollen som utförare åt någon annan. För den operativa rollen inrättar staten ett aktiebolag eller bildar tillsammans med andra en ideell förening som i konkurrens försöker få myndighetens förtroende att utföra tjänster åt den. Detta innebär också ett ökat marknadsorienterat synsätt.

Ett annat sätt att begränsa antalet befintliga organisationsstöd är att föra över medlen från det särskilda organisationsanslaget till ett generellt organisationsanslag, dvs. ett statsbidrag som kan sökas av alla som uppfyller vissa i en författning angivna kriterier. Ytterligare ett sätt är att slå samman två eller flera privaträttsliga organisationer som uppbär särskilda organisationsstöd till en enda organisation med ett sammanhållet stöd. Ett organisationsstöd kan också avvecklas eller i vart fall begränsas om en verksamhet som bedrivs av en anslagsberoende stiftelse förs över till ett bolag eller en ideell förening och andra än staten engagerar sig i verksamheten som aktieägare i bolaget eller som betalande medlemmar i föreningen.

6. Kraven på styrning och kontroll bör skärpas

Privaträttsliga organisationer (aktiebolag och ideella föreningar) som i framtiden kommer att få särskilda organisationsstöd bör med avseende på finansiell styrning och kontroll vara underkastade samma krav som statliga myndigheter. I det enskilda fallet bör kraven regleras i bolagsordningen respektive föreningsstadgarna eller i ett avtal ingånget mellan staten, övriga medfinansierare och den bidragsmottagande organisationen.

Fortsatt arbete (6 kap.)

1. Med hänsyn till behovet av att effektivisera den offentliga sektorn är det angeläget att våra förslag genomförs utan dröjsmål. Vi förutsätter att våra förslag bereds inom regeringskansliet under en samordnad och enhetlig ledning.

2. Det krävs en omprövning av statliga åtaganden i samtliga privaträttsliga organisationer som erhåller fortlöpande statlig finansiering för att
 - renodla formerna för statlig verksamhet,
 - reducera antalet särskilda organisationsanslag,
 - öka effektiviteten,
 - uppnå stordriftsfördelar,
 - uppnå samhällsekonomiska besparingar,
 - skapa förutsättningar för en effektiv resultatstyrning och kontroll samt för att
 - riksdag och regering skall få en bättre överblick över de statliga utgiftsåtagandena.
3. Den lagändring som vi föreslog i delbetänkandet bör snarast genomföras för att få till stånd en snabb och administrativt enkel avveckling av anslagsstiftelser.

1 Inledning

I vårt delbetänkande slog vi fast att stiftelseformen inte bör användas för statlig verksamhet. Vi uttalade t.o.m. att principen att staten inte bör bedriva verksamhet i stiftelser bör upprätthållas i det närmaste utan undantag. Sett ur statens perspektiv finns det olika nackdelar med stiftelseformen. I betänkandet pekade vi framför allt på det förhållandet att en stiftelses ändamål inte går att anpassa till omvärldsförändringar och nya behov i samhället. Vi pekade också på att förmögenheten i en stiftelse är inlåst eftersom en stiftelse sällan kan upplösas och att insynen i samt kontrollen av verksamhet som bedrivs i en stiftelse är begränsad.

För verksamheter som är beroende av anslag har staten sedan länge valt att bilda anslagsstiftelser. Stiftelselagen (1994:1220), som träder i kraft den 1 januari 1996, godtar inte anslagsstiftelser som stiftelser. Det innebär att nya anslagsstiftelser inte kan bildas efter utgången av år 1995. I vårt delbetänkande slog vi fast att ansvaret för en verksamhet som staten finansierar bör läggas på en myndighet och att statlig verksamhet endast i undantagsfall bör föras över till enskilda organ. Behovet av privaträttsliga former för anslagsberoende verksamhet bör alltså inte vara särskilt stort i framtiden. I enlighet med våra direktiv undersökte vi emellertid privaträttsliga alternativ till anslagstiftelser. Vi konstaterade därvid att aktiebolaget och den ideella föreningen sammantaget väl tillgodoser det behov som för framtiden kan komma att finnas av privaträttsliga former för anslagsberoende verksamhet.

Anslagsstiftelser som bildats före stiftelselagens ikraftträdande kommer att erkännas som stiftelser även efter ikraftträdandet vilket betyder att de kommer att omfattas av regleringen i stiftelselagen. Sett bl.a. ur ett statsfinansiellt perspektiv är det angeläget att statens engagemang för dessa stiftelser och den verksamhet som de bedriver blir föremål för en omprövning utifrån ett välfärdsekonomiskt perspektiv. I vårt delbetänkande redovisade vi vår syn på och principerna för denna omprövning. Vi slog därvid fast att staten bör fortsätta att fullgöra ett existerande utgiftsåtagande endast om det kan motiveras enligt välfärdsteorin eller det ursprungliga motivet för åtagandet fortfarande har hög relevans. Vi slog vidare fast att omfattningen av ett utgiftsåtagande som staten skall fortsätta att fullgöra så långt möjligt bör begränsas. Vi slog slutligen också fast att i den mån staten vill fortsätta att med särskilda anslag bedriva den verksamhet som en viss anslagsstiftelse hittills har gjort bör stiftelsen avvecklas och valet av ny verksamhetsform stå mellan myndighet, aktiebolag och ideell förening.

I detta betänkande redovisar vi resultatet av vår omprövning av statens engagemang framför allt i anslagsstiftelser inom tre olika områden (kultur, forskning och utveckling samt stiftelser med utlandsverksamhet). Arbetet har bedrivits med utgångspunkt från våra förslag i delbetänkandet och vi har därvid försökt följa vår modell (se figuren s. 82 i delbetänkandet). Vi fann emellertid ganska omgående att för att kunna utföra den i modellen förutsatta analysen i steg 2 (av omfattningen av ett åtagande) krävs underlag bl.a. i form av resultatredovisning. Sådan redovisning har i regel inte funnits att tillgå beträffande de av oss studerade organisationerna. Generellt sett har vi därför funnit oss tvungna att avstå från att utföra analysen i steg 2.

Det är angeläget att statliga insatser samordnas på bästa möjliga sätt. Vi kunde därför ganska omgående också konstatera att ett åtagande i regel måste sättas in i ett större sammanhang för att en omprövning skall vara meningsfull. Mot den bakgrunden har vi valt att ompröva åtaganden som sakligt sett tangerar eller i vart fall ligger nära varandra.

Under vårt arbete har vi vägletts av en strävan att åstadkomma

- en renodling av formerna för statlig verksamhet,
- en reduktion av antalet särskilda organisationsanslag,
- ökad effektivitet,
- stordriftsfördelar samt
- samhällsekonomiska besparingar.

I betänkandet presenterar vi flera konkreta förslag med nu anförda effekter. För att våra förslag skall leda till genomförande är det enligt vår mening en förutsättning att regeringskansliets beredning av dem sker under gemensam ledning.

2 Kultur

2.1 Stödet till kulturen m.m.

Begreppet kultur är inte entydigt. Kulturutredningen har i sitt nyligen avlämnade betänkande (SOU 1995:84) använt begreppet i en beskrivande innebörd. Enligt utredningen betyder det att t.ex. all litteratur faller inom kulturbegreppet, antingen man tycker att den enskilda boken är intressant eller likgiltig, bra eller dålig. Att använda sig av ett beskrivande kulturbegrepp utesluter enligt utredningen inte att man värderar olika företeelser men utfallet av en sådan värdering saknar betydelse för frågan om företeelsen skall kallas kultur eller inte (se bet. s. 37). Utredningens resonemang utmynnar i slutsatsen att kultur är konstarterna, medierna, bildningsverksamheten och kulturarven (se bet. s. 40).

I 1995 års budgetproposition framhöll regeringen att kulturen hade fått en särställning i budgeten (inom Kulturdepartementets ansvarsområde kommer de statliga utgifterna under budgetåret 1995/96 att uppgå till ca 7 000 mkr). Regeringen framhöll vidare att det med hänsyn till denna prioritering var av vikt att det statliga kulturstödet används så att resultatet kommer till största nytta för medborgarna. Vidare erinrade regeringen i propositionen att internationaliseringen och massmediernas snabba tekniska utveckling kommer att ställa krav på en omdaning av kulturpolitiken och att den statsunderstödda kulturverksamheten och motiven för statens ansvarstagande därför kommer att prövas (jfr prop. 1994/95:100 bil. 12 s. 3).

I vårt delbetänkande konstaterade vi att det ofta föreligger olika meningar om vad som enligt välfärdsteorin skall anses vara ett statligt åtagande inom kulturområdet (se bet. s. 107). I rapporten *Varför kulturstöd? – Ekonomisk teori och svensk verklighet* (Ds 1994:16) redovisas sammanfattningsvis följande om vilka egenskaper hos kulturen som kan innebära att offentligt stöd till den är motiverat (s. 33 f).

"För att kunna säga något om den optimala storleken på kulturstöd med utgångspunkt i externa effekter av kultur på t.ex. kreativitet, måste man åtminstone ungefärligen kunna mäta de externa effekterna. Detta förefaller vara ett praktiskt svårslutligt problem. Ett annat sätt att närma sig frågan om kulturens positiva effekter på samhället är att definiera de två kollektiva nyttigheterna "existens av en viss kulturverksamhet" och "möjlighet att delta i en kulturverksamhet i framtiden" som produceras av kultursektorn. Om individernas värdering av dessa kollektiva varor är stor kan här föreligga ett motiv till offentligt stöd till kulturen. Tre ytterligare argument som använts för

att motivera kulturstöd är teorin om inkomstgapet, kultur som lokaliseringsskäl och spridningseffekter av kultur. Teorin om det ökande inkomstgapet förklarar snabba kostnadsökningar inom kultursektorn, men detta utgör inte i sig något argument för ökat stöd. Lokaliseringsskäl- och spridningseffekter av kultur är viktiga aspekter att beakta om man överväger satsningar på kultur som regionalpolitiskt instrument, men dessa effekter är inget automatiskt skäl att välja kulturella projekt snarare än andra.

En slutsats man kan dra av genomgången är att det är möjligt att argumentera för kulturstöd dels med utgångspunkt från kulturens förmodade indirekta effekter (som effekter på kreativiteten, på lokalisering, på sysselsättning eller på något annat), dels på grundval av kulturens värde i sig självt i termer av tillgången nu och i framtiden på kultur av hög kvalitet, på att bevara konstnärlig tradition och kulturarv, på vidareutveckling av dessa, på kulturen som resurs i utbildningen på alla nivåer, osv. Detta direkta värde kan formuleras (och kanske mätas) som optionsvärde och existensvärde.

Problemen med den första, indirekta ansatsen är åtminstone två. Dels måste man mäta effekterna i två steg, först bestämma hur stora effekterna av någon viss kultursatsning på t.ex. lokalisering är, sedan avgöra värdet av den lokalisering man väntar sig. Det andra problemet är att det kan finnas något annat projekt, t.ex. ett miljövarsprojekt eller ett utbildningsprojekt, som har större effekter på den variabel man var intresserad av, utan att kosta mera. Då faller argumentet för kultursatsningen, fastän det om man tagit hänsyn till alla projektets effekter kanske hade varit värt att behålla. Om man i stället koncentrerar sig på kulturprojektets direkta effekter blir det lättare att bibehålla intresset för hur väl genomtänkt projektet i sig självt är vad gäller kvalitet, tillgänglighet, allmänt intresse, medan en ensidig koncentration på indirekta effekter kan distrahera och ta uppmärksamheten från dessa avgörande faktorer".

Som vi nämnt i föregående avsnitt kommer vi vid vår omprövning av statliga åtaganden att utgå från de åtta olika välfärdsekonomiska motiv för offentliga åtaganden som vi redovisat i vårt delbetänkande (jfr s. 84-85). Det betyder att om statsmakterna till stöd för ett beslut om anslag åberopat kulturpolitiska skäl är det därmed inte givet att fråga är om ett åtagande som kan motiveras från välfärdsekonomiska utgångspunkter.

Inom kulturområdet har vi omprövat ett stort antal statliga åtaganden när det gäller museer, musik, film, språkfrågor samt information och litteratur. Vi har därvid gjort den erfarenheten att åtaganden inom nu nämnda områden många gånger kan motiveras med positiva externa effekter (t.ex. museernas betydelse för utbildningsväsendet) eller lång tidshorisont eller av fördelningspolitiska skäl. Vi vill dock betona att frågan om en aktivitet är förenad med positiva externa effekter inte alltid är så enkel att avgöra. Som exempel på detta kan vi nämna att det är svårt att värdera vilken betydelse det har för svenskt näringsliv och välfärd att Sverige i internationella sammanhang kan erbjuda kulturupplevelser av hög kvalitet.

Även Kulturutredningen har i sitt betänkande fört ett resonemang kring de åtta välfärdsekonomiska motiven (se bet. s. 97 ff). Diskussionen utmynnar i slutsatsen att det finns en rad motiv för offentliga åtaganden inom kulturområdet. Vi vill emellertid framhålla att även om ett åtagande

kan motiveras från välfärdsekonomiska utgångspunkter är det inte därmed avgjort att det offentliga skall bära det ekonomiska ansvaret för fullgörandet av detta åtagande. Vi vill vidare framhålla att vi inte delar uppfattningen att en persons välfärd generellt sett påverkas positivt av en verksamhet som denne aldrig tar del av. Som vi ser det kan därför varken förekomsten av en variationsrik kulturmiljö i sig eller kulturens symbol-, prestige-, existens- eller optionsvärde räknas som kollektiva nyttigheter.

2.2 Museer

2.2.1 Inledning

Enligt våra direktiv skall vi göra en förutsättningslös översyn av stiftelser som är beroende av fortlöpande statligt stöd. Som kommer att framgå i det följande har vår översyn lett fram till att vi förordar att verksamheten vid vissa museistiftelser förs över till en myndighet. Mot den bakgrunden har vi funnit anledning att i betänkandet ta upp och lämna förslag även om den statliga museistrukturen. Detta inledande avsnitt innehåller därför bl.a. en allmän beskrivning av museiväsendet.

Om man tillåter sig en mycket vid definition av begreppet museum kan man säga att antalet museer i Sverige uppgår till ca 700. Av dessa museer är 21 centrala museer, övriga är regionala eller lokala. De centrala museerna är en för hela landet gemensam resurs och har till uppgift att bevara samt levandegöra det nationella kulturarvet. De förvaltar statens nationella samlingar och fungerar som experter inom sitt område.

Med undantag för två museer – Nordiska museet och Tekniska museet – är de centrala museerna statliga myndigheter eller bildar tillsammans med andra centrala museer en myndighet. De fyra centrala museerna Naturhistoriska riksmuseet, Folkens museum – etnografiska, Statens musiksamlingar och Arkitekturmuseet utgör var för sig en myndighet. Statens historiska museum, Kungl. myntkabinettet och Medelhavsmuseet bildar tillsammans med Riksantikvarieämbetet myndigheten Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer; Nationalmuseum, Moderna museet, Östasiatiska museet och Prins Eugens Waldemarsudde bildar myndigheten Statens konstmuseer; Livrustkammaren, Skoklosters slott och Hallwylska museet bildar tillsammans en myndighet med samma namn; Sjöhistoriska museet och Vasamuseet bildar tillsammans myndigheten Statens sjöhistoriska museer; Armémuseum, Marinmuseum och Flygvapenmuseum bildar slutligen tillsammans myndigheten Statens för-svarshistoriska museer.

Fyra centrala museer (Statens historiska museum, Nordiska museet, Naturhistoriska riksmuseet samt Folkens museum – etnografiska) och myndigheten Statens konstmuseer är utsedda att vara s.k. ansvarsmuseer. Ett ansvarsmuseum skall överblicka samlingar av samma slag i landet, tillhandahålla och förmedla expertkunskaper, bedriva utvecklingsarbete och företräda ämnesområdet inom och utom museiväsendet. Ansvarsmuse-

erna har en nyckelroll i fråga om service till och samverkan med de regionala museerna.

De centrala museerna inkl. Nordiska och Tekniska museerna finansieras så gott som uteslutande av staten (XI/Ku B 4 och B 5). Utöver Nordiska museet och Tekniska museet får ytterligare nio museistiftelser (Arbetets museum, Dansmuseet, Drottningholms teatermuseum, Millesgården, Strindbergsmuseet, Thielska galleriet, Skansen, Rooseum och Judiska museet) statligt stöd i form av särskilda organisationsanslag över Kulturdepartementets budget (XI/Ku B 6). Två av staten bildade anslagsstiftelser med starka knytningar till museisektorn – Stiftelsen Riksställningar och Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna – erhåller också årliga anslag via Kulturdepartementets budget (XI/Ku B 9 och B 6). Även landets läns museer uppbär statliga bidrag till sin verksamhet. Bidragen till dessa museer utgår enligt förordningen (1977:547) om statsbidrag till regionala museer (elfte huvudtiteln, anslag B 7). Sammanlagt uppgår statens stöd till museisektorn för närvarande till ca 1 mdkr (i fast penningvärde har statens bidrag i det närmaste fördubblats under de senaste 20 åren).

Museiväsendet har sedan 1960-talet varit föremål för utredning i olika sammanhang. 1965 års musei- och utställningssakkunniga gjorde bl.a. en totalgenomlysning av museiväsendet och kulturminnesvården samt drev försöksverksamhet med vandringsutställningar. De sakkunnigas förslag (jfr betänkandet, SOU 1973:5, Museerna) kom att bilda grundvalen för 1974 års kulturpolitiska beslut om mål för statens insatser på museumområdet (jfr prop. 1974:28).

I mitten av 1980-talet utredde Statens kulturråd de centrala museernas uppgifter och ansvar för landets museiväsende. Detta arbete resulterade bl.a. i införandet av systemet med ansvarsmuseer (jfr prop. 1986/87:97).

I det år 1994 avgivna betänkandet (SOU 1994:51) Minne och bildning lämnade Museiutredningen förslag till en ny museidefinition (se bet. s. 30) och framhöll vidare följande (s. 41):

"Det bästa motivet för att anslå medel till museisystemet är att medborgare i hela landet skall ha nytta av det kollektiva minnet. Den kunskap och de erfarenheter som finns lagrade i museisystemet skall vara till nytta för oss alla. Museernas nationella uppdrag innebär att minnet skall komma till användning. Det innebär att museerna skall samarbeta med skolor, universitet och folkbildningsrörelser för att tjäna hela samhället. Museerna skall tjäna samhällets utveckling genom kunskap om natur, kultur och ekologi, om samhällets historia, konst och musik, samt om vår omvärld. Museerna skall stå till tjänst med sina kunskapsresurser, dokumenterade erfarenheter, perspektiv och opinionsbildning för samhällets utveckling och medborgarnas nytta och glädje."

Utredningen slog fast att möjligheterna till samverkan och arbetsfördelning för effektiv resursanvändning inte tas till vara inom museiverksamheten. Med utgångspunkt från bl.a. detta konstaterande diskuterade utredningen tre olika alternativa organisationsstrukturer med avseende på de centrala museerna (se betänkandet s. 56 ff). Ett av alternativen skulle gå

ut på att dela upp museerna så att de blir ännu mindre. Ett annat skulle vara att tillskapa ett starkt styrcentrum för museerna – t.ex. ett museiverk – med ansvar för beredning av budget och verksamhetsplan. Och ett tredje alternativ skulle enligt utredningen vara att föra samma central-museerna och även andra museer i fyra museienheter (en enhet för "De sköna konsterna", en för "Natur och ekologi", en för "Fokus människan och historien" samt en för "Fokus människan i världen"). Museiutredningens betänkande och över betänkandet avgivna remissvar överlämnades i december 1994 till Kulturutredningen.

Kulturutredningen förklarar i sitt nyligen avlämnade betänkande (se s. 503) att det inom museiområdet behövs en allmän effektivisering genom samarbete "över alla kategorigränser i systemet" och föreslår att det inrättas ett till Statens kulturråd knutet museiråd. Museirådets uppgift skall enligt utredningen framför allt vara att medverka till en fungerande mål- och resultatstyrning för de statliga museerna och museer med statsbidrag, med uppföljning och utvärdering som centrala element, samt i beslutsprocessen om statligt stöd till museerna. I rådet kan enligt utredningen ingå företrädare för Riksantikvarieämbetet, de centrala museerna, regionala och kommunala museer, universitet och högskolor, skolväsendet, folkbildningen och hembygdsrörelsen.

2.2.2 Beskrivning av några museistiftelser m.m.

Som vi nyss nämnde skall vi enligt våra direktiv göra en förutsättningslös översyn av stiftelser som är beroende av fortlöpande statligt stöd. Inom museiområdet har vi valt att göra en sådan översyn beträffande Nordiska museet, Skansen, Tekniska museet, Riksutställningar samt Föremålsvård i Kiruna. Som en bakgrund till våra förslag i avsnitt 2.3 lämnar vi i avsnitt 2.2.2 en beskrivning av nämnda stiftelser.

2.2.2.1 Nordiska museet och Skansen

Den gemensamma bakgrunden

I oktober 1873 öppnade filosofie doktorn Artur Hazelius den av honom hopbragta s.k. Skandinavisk-etnografiska samlingen för allmänheten. Hösten 1879 erbjöd sig Hazelius att på vissa villkor överlämna samlingen till staten. Kungl. Maj:t och riksdagen avvisade emellertid anbudet (jfr prop. 1929:1, åttonde huvudtiteln s. 115).

I en skrift daterad den 18 april 1880 förklarade Hazelius att han ville ställa "Nordiska museet såsom en självständig anstalt under en särskild styrelse för att under all framtid och i alla väsentliga delar orubbad uti Sveriges hufvudstad förvaras, vårdas och förevisas, i överensstämmelse med närlagda stadgar för Nordiska museet och dess styrelse". I skriften förklarade Hazelius vidare att han till denna anstalt överlät äganderätten till hela museet med alla dess tillhörigheter, bl.a. "den

egentliga samlingen" som då uppgick till 26 000 upptagna nummer, "Nordiska museets allmänna fond" (kapitalet uppgick till 10 000 kr) vars ändamål var att främja museet i allmänhet och "Skandinavisk-etnografiska samlingens byggnadsfond" (med ett kapital om 80 000 kr) vars medel skulle användas för uppförandet av en byggnad för museet. Hazelius förklarade också i skriften att han skulle bära ansvaret för den årliga brist som skulle uppkomma därigenom att utgifterna för museets utveckling, underhåll och vård överstiger inkomsterna och att detta ansvar skulle fortfara till dess avkastningen av museets för sådant ändamål bildade fonder samt andra inflytande medel lämna tillgång till utgifternas täckande.

I de till skriften bifogade stadgarna föreskrevs att museet skulle stå under ledning av en nämnd med sex medlemmar. Bland nämndens medlemmar skulle en vara juridiskt bildad, för redbarhet och skicklighet ansedd ämbetsman samt minst en vara ledamot av vetenskapsakademien. Nämnden skulle utse efterträdare till avgången medlem. Den närmare vården av museet skulle enligt stadgarna handhas av en styresman, som också skulle vara en av medlemmarna i nämnden.

Nordiska museets första lokaler var belägna på Drottninggatan. Efter ett planeringsarbete som påbörjats redan på 1870-talet tog Hazelius den 24 oktober 1888 det första spadtaget till museets byggnad på Djurgården på en plats som genom beslut av Kungl Maj:t upplåtits åt museet fr.o.m. den 14 mars 1884 mot en årlig tomtöresavgift om 400 kr. Bl.a. av ekonomiska skäl kom byggnaden att uppföras i olika etapper; först den 8 juni 1907 kunde den invigas.

Hazelius var Nordiska museets förste styresman och han verkade i denna befattning ända fram till sin död år 1901. På 1890-talet började Hazelius ägna mycken tid åt "projektet" Skansen. Skansen skulle ha tre uppgifter, att skildra kultur (1) och natur (2) samt att ge underhållning (3). Nordiska museet gjorde det ena markförvärvet efter det andra och Skansen kunde invigas år 1891. Hazelius ville att Skansen skulle vara ett levande friluftsmuseum. Byggnader och andra föremål skulle visas i sin rätta miljö. I husen skulle spinnrockar surra och vävstolar slå och näsan kittlas av doften från nybakat bröd. Hazelius var även mannen bakom den programverksamhet som med hjälp av frivilliga krafter började bedrivas på Skansen (omfattande bl.a. nyårsvaka, särskilda vårfe스터, musikunderhållning, Valborgsmässofirande och Gustav-dagen den 6 juni som Hazelius år 1893 introducerade som svensk nationaldag).

Nordiska museet har erhållit statliga bidrag ända sedan år 1875. År 1890 uppgick det årliga bidraget till 25 000 kr. Fr.o.m. år 1904, då bidraget hade ökat till 50 000 kr, föreskrevs att anslaget skulle utgå under villkor att en av ledamöterna i stiftelsens nämnd utsågs av Kungl. Maj:t (stiftelsens stadgar ändrades i anledning av detta krav; jfr prop. 1929:1, åttonde huvudtiteln s. 115). Budgetåret 1938/39 hade det statliga anslaget stigit till 190 000 kr och budgetåret 1962/63 till 656 000 kr.

Under våren 1962 beslutade statsmakterna att företa en översyn av Nordiska museets ekonomiska ställning och verksamhetsformer (jfr prop. 1962:1 bil. 10, SU 1962:42 och rskr. 126). Till museet hörde då inte

endast mark som upplåtits av Djurgårdsförvaltningen (Lejonslätten och Skansen) utan även ett antal fastigheter belägna på andra platser, t.ex. Svindersvik, Tyresö, Julita och Härkeberga. Översynen ledde fram till att Stiftelsen Nordiska museet, staten och Stockholms stad tillsammans bildade stiftelsen Skansen till vilken Nordiska museet tillsköt bl.a. sina inom Skansens avgränsade område belägna byggnader och anläggningar och de två övriga stiftarna ett kontantbelopp om 1 respektive 2 mkr.

Det förutsattes att varken staten eller Stockholms stad skulle behöva lämna något årligt bidrag till den nya stiftelsen, som trädde i verksamhet den 1 juli 1963. Beträffande Nordiska museet beslutade statsmakterna att "överta det ekonomiska ansvaret" och höjde anslaget till museet från 656 000 kr till drygt 3 mkr för budgetåret 1963/64 (jfr prop. 1963:113 s. 1).

Genom beslut den 1 oktober 1919 och den 15 mars 1946 meddelade Kungl. Maj:t bestämmelser i fråga om det inbördes förhållandet mellan Nordiska museet och övriga centralmuseer i Stockholm (jfr prop. 1963:113 s. 4). Numera är Nordiska museet även ansvarsmuseum (jfr prop. 1986/87:97 s. 6ff). För Nordiska museet innebär ställningen som ansvarsmuseum att museet har ett särskilt ansvar för samordning och samverkan i frågor som rör svensk kulturhistoria efter år 1520.

Samfundet Nordiska museets och Skansens vänner har till uppgift att stödja Nordiska museet och Skansen. Samfundet hade den 31 december 1993 totalt 1 839 medlemmar.

Nordiska museet

Stadgar

Kungl. Maj:t fastställde stadgar för Stiftelsen Nordiska museet för första gången sannolikt år 1938 (jfr prop. 1929:1, åttonde huvudtiteln s. 116). Enligt de senast (7 juni 1990) fastställda stadgarna är Nordiska museets uppgifter bl.a. att bevara och levandegöra minnet av liv och arbete i Sverige, företrädesvis för tiden efter år 1520. Museets ansvar omfattar hela det kulturhistoriska fältet utom de delar som hänförs till någon annan institution. Museet skall verka i nära samarbete med Stiftelsen Skansen. I stadgarna erinras vidare om att Nordiska museet enligt riksdagens beslut är ansvarsmuseum inom området kulturhistoria, särskilt efter 1520.

Enligt stadgarna skall museet särskilt:

- vårda, förteckna, vetenskapligt bearbeta och genom nyförvärv berika sina samlingar,
- hålla ett urval av samlingarna tillgängliga samt driva och stödja utställningsverksamhet och annan kulturförmedlande verksamhet,
- initiera, driva och stödja forskning inom museets verksamhetsområde.

Stiftelsen leds av en styrelse (Nordiska museets nämnd) med sju ledamöter. Chef för museet är en styresman. Styresmannen är en av nämndens sju ledamöter.

Regeringen utser sex av nämndens ledamöter. Nämnden utser och entledigar styresman. Beslut i det förra avseendet skall dock, för att bli gällande, fastställas av regeringen.

På nämnden ankommer bl.a. ärenden angående allmänna riktlinjer för stiftelsens verksamhet, viktigare frågor om stiftelsens organisation, anslagsframställning samt avhändande av museiföremål eller annan stiftelsens egendom. Ärenden, som inte skall avgöras av nämnden, avgörs av styresmannen. Om sådana ärenden inte behöver prövas av styresmannen får de avgöras av någon annan tjänsteman enligt vad som anges i arbetsordningen eller i särskilda beslut.

Stiftelsens räkenskapsår omfattar tiden den 1 juli-den 30 juni. Nämnden skall för varje verksamhetsår avge årsredovisning och verksamhetsberättelse. Nämndens och styresmannens förvaltning samt stiftelsens räkenskaper skall årligen granskas av en av regeringen utsedd revisor.

Stiftelsen får inte utan regeringens tillstånd överlåta eller inteckna sin fasta egendom eller tomträtt.

Stiftelsen får inte utan regeringens medgivande ta emot gåvor som utgörs av jord eller byggnad vars värde överstiger 100 basbelopp.

För att bli gällande skall nämndens beslut om ändring av stadgarna fastställas av regeringen. Stiftelsen skall vara undantagen från tillsyn enligt lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser.

Finansiering

Senaste räkenskapsår (1993/94) redovisade Nordiska museet en förlust på drygt 7 mkr. Museets rörelseintäkter uppgick till drygt 123,5 mkr. Av rörelsens intäkter utgjorde drygt 91,9 mkr eller 74,2 % bidrag från staten och länsarbetsnämnder. De publika intäkterna uppgick till ca 13 mkr och bidrag från andra än staten till knappt 5,5 mkr. Museets finansiella intäkter uppgick till drygt 18 mkr.

Kostnaderna för året uppgick till drygt 141 mkr, varav drygt 78 mkr för personal (55,3 % av kostnaderna; museet hade 244 tillsvidareanställda och 114 personer i kortare anställningar) och drygt 28,5 mkr för lokaler (20,4 % av kostnaderna). Bland kostnaderna för personalen upptogs en post om drygt 7 mkr avseende inarbetad men inte uttagen semester.

Balansräkningen visade per den 30 juni 1994 tillgångar (inkl. fondmedel på 97 mkr) till ett värde av drygt 158 mkr och externa skulder till en summa om ca 31,5 mkr.

Anslaget till Nordiska museet uppgår för innevarande budgetår (1995/96) till drygt 127 mkr (XI/Ku B 5).

Enligt regleringsbrevet för innevarande budgetår skall Nordiska museet lämna anslagsframställning till Kulturdepartementet i enlighet med föreskrifterna i förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning.

Resultatredovisning m.m.

Under räkenskapsåret 1993/94 genomförde Nordiska museet i samarbete med i första hand Statens historiska museum och länsmuseumerna sin största utställningssatsning genom tiderna – "Den Svenska Historien".

Nordiska museet handlade under räkenskapsåret 1 402 ansökningar om utförseltillstånd för kulturföremål.

Under räkenskapsåret 1993/94 uppgick antalet besökare vid Nordiska museet (inkl. Julita, Härkeberga m.fl.) till 444 000. Det statliga bidraget för räkenskapsåret motsvarar utslaget på varje besökare ett belopp om nästan 207 kr.

Enligt regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) skall Nordiska museets arbete bl.a. inriktas på att:

- stärka ansvarsmuseirollen,
- utveckla kontakter och relationer till museets besökare,
- förbättra möjligheterna till publik service genom en prioritering av Multimedia m.m.,
- fördjupa dokumentation och insamling samt underlätta forskning och bildningsverksamhet.

Enligt regleringsbrevet skall museet uppnå 30 % egen finansieringsgrad genom entréintäkter och försäljningsverksamhet. Vidare skall Julita utgöra ett separat resultat- och verksamhetsområde och resultatet för Julita skall särredovisas i årsredovisningen.

Vad avser resultatredovisningen skall enligt regleringsbrevet återsrapportering ske i enlighet med föreskrifterna i 9 § förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning med tillhörande verkställighetsföreskrifter. Resultatredovisningen skall granskas av stiftelsens revisorer. Utlåtande över granskningen skall ske i ett revisorsintyg.

Synpunkter på verksamhetsformen m.m.

Enligt museets anslagsframställning för budgetåren 1993/94-1995/96 skulle ett av huvudmålen för perioden vara att fortsätta integrationen med Statens historiska museum i det långsiktiga syftet att bilda ett gemensamt Sveriges historiska museum. I remissyttrandet över Museiutredningens betänkande gav Nordiska museet uttryck för samma synsätt. I remissyttrandet över vårt delbetänkande framhåller Nordiska museet däremot följande:

"Nordiska museet har under hela sin verksamhetstid tydligt markerat det positiva med stiftelsen som verksamhetsform. Denna har inneburit en stor kulturell frihet, samtidigt som staten ändå har haft insyn i och möjligheter att påverka verksamheten genom att man tillsatt ordförande och övriga styrelseledamöter i Nordiska museets nämnd, samt att man är den viktigaste finansiären av museets verksamhet. Genom Nordiska museets stiftelseform har också en stor mängd gåvor och

donationer genom åren berikat museets samlingar och verksamhet. Det är tveksamt om detta rika flöde av gåvor av föremål och ekonomiska medel, framför allt under museets tidiga år, hade varit lika stort om gåvorna skulle ställts till staten. Detta har medfört att Nordiska museet har landets i särklass största föremålssamling bland de kulturhistoriska museerna. — Varken aktiebolag eller ideell förening är några egentliga alternativ för Nordiska museet, med sina ansvarsmuseiuppgifter för de kulturhistoriska museerna, med sin roll inom viss lagtillämpning, t.ex. beträffande frågor kring utförsel av kulturföremål (där Nordiska museet handlägger i princip 90 % av dessa ärenden) etc. Det som skulle komma i fråga är i sådant fall myndighetsformen. — Effekterna av en förändring av Nordiska museet till en annan verksamhetsform, myndighet, skulle bli ekonomiskt mycket kännbar (dvs. en minskning med ca 3 mkr/år), om inte en övergång görs kostnadsneutral. Även regelverket kring investeringar skulle inverka menligt på museets verksamhet".

Under arbetet med förevarande betänkande har ledningen för museet framhållit att museet "accepterar myndighetsformen".

Kulturutredningen har i sitt betänkande inte lämnat några förslag med direkt bäring på Nordiska museet.

Skansen

När Stiftelsen Skansen bildades förutsattes det att varken staten eller Stockholms stad skulle behöva lämna något årligt bidrag till den nya stiftelsen. I juni 1965 anhöll emellertid stiftelsen Skansen hos regeringen och Stockholms stad om ett anslag på sammanlagt 24 mkr för att genomföra ett investeringsprogram och i en skrivelse senare samma år anmälde stiftelsen att en inkomstförstärkning var nödvändig för att undvika underskott i verksamheten. I oktober 1966 ingav stiftelsen nya framställningar till staten och Stockholms stad om ekonomiskt stöd och stiftelsen föreslog även att frågan om årligt driftsbidrag skulle prövas. Den främsta orsaken till Skansens försämrade ekonomiska situation angavs vara att det årliga antalet besökare hade minskat med ca 5-6 %.

I november 1966 uppdrog regeringen åt Statens förhandlingsnämnd att ta upp förhandlingar med Stockholms stad för att finna en ändamålsenlig lösning av Skansens ekonomiska problem. Som ett provisorium och i avväntan på en slutlig överenskommelse med staden angående Skansens ekonomi anslag statsmakterna 2,5 mkr som bidrag till Skansen för budgetåret 1967/68 (jfr prop. 1967:155 bil. 6, bet. 1967:SU203 och rskr. 1967:395).

Staten och Stockholms stad reglerade frågorna om bidrag till Skansen i ett i februari 1968 ingånget avtal (jfr prop. 1968:46, bet. 1968:SU84 och rskr. 1968:202). Sedermera inträdde Stockholms läns landsting i stadens ställe vad gällde de ekonomiska åtagandena gentemot Skansen (jfr prop. 1983/84:25, bet. 1983/84:KrU9 och rskr. 1983/84:115). Landstingets andel av bidragsgivningen till Skansen övertogs emellertid av staten fr.o.m. år 1993 enligt ett avtal mellan staten och landstinget om det ekonomiska an-

svaret m.m. för Skansen, Konserthuset i Stockholm och Dansens Hus (jfr prop. 1992/93:105 bil. 8, bet. 1992/93:KrU9 och rskr. 1992/93:193). I avtalet förklarar parterna att de är ense om att ett bibehållet ekonomiskt ansvarstagande från samhällets sida utgör en förutsättning för nämnda institutioners fortlevnad.

Stadgar

Gällande stadgar för Stiftelsen Skansen fastställdes den 15 april 1993. Enligt dessa skall stiftelsen med särskild hänsyn till Skansens karaktär av friluftsmuseum ha till ändamål att bedriva en verksamhet som bygger vidare på och utvecklar det nuvarande Skansen genom fortsatta insatser för att levandegöra svensk kultur och natur samt genom att kring ett centrum av kulturminnen skapa en levande miljö för olika fritidsintressen. Vidare skall Skansen verka i nära kulturellt och vetenskapligt samarbete med Nordiska museet. Skansen skall vårda det kulturhistoriska byggnadsbeståndet. Verksamheten skall inte ha till syfte att ge vinst.

Stiftelsen skall förvaltas av en styrelse bestående av sju ledamöter. Ordföranden i styrelsen och ytterligare tre ledamöter utses av regeringen. Två av ledamöterna utses av Nordiska museet. Stiftelsen skall ha en verkställande direktör som handhar den löpande förvaltningen enligt riktlinjer och anvisningar som styrelsen meddelar. Verkställande direktören är självskriven ledamot i styrelsen.

Stiftelsen skall föra räkenskaper i enlighet med bestämmelserna i bokföringslagen (1976:125). Stiftelsens räkenskapsår skall vara kalenderår.

Stiftelsen skall för varje räkenskapsår upprätta en årsredovisning. Denna skall bestå av resultaträkning, balansräkning och en förvaltningsberättelse med uppgift om hur stiftelsens ändamål har tillgodosetts under räkenskapsåret.

Stiftelsens räkenskaper och årsredovisning samt styrelsens och verkställande direktörens förvaltning skall årligen granskas av två revisorer. Revisorerna utses av regeringen och en av dem skall vara auktoriserad revisor.

Styrelsen skall senast den 1 juli varje år tillställa regeringen och Nordiska museet den av revisorerna granskade årsredovisningen för föregående räkenskapsår.

Skansen är undantagen från tillsyn enligt lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser.

Styrelsens beslut om ändring av stadgarna skall fastställas av regeringen efter hörande av Nordiska museet.

Finansiering

Under räkenskapsåret 1993 gjorde Skansen en mindre förlust på 215 000 kr. Intäkterna uppgick till drygt 109 mkr. Bidraget från staten på ca 41 mkr var den största intäkten. Inträdesavgifter och årskort gav

intäkter om drygt 28 mkr och övrig försäljning inbringade drygt 10 mkr. Kostnaderna för själva rörelsen uppgick under året till 110 mkr (varav ca 22 mkr finansierades med projektbidrag). Personalkostnaderna uppgick till 57,5 mkr (Skansen hade under året 159 heltidsanställda; ca 1 350 personer arbetade deltid för Skansen under året) och för allmän verksamhet förbrukades drygt 26 mkr.

Balansräkningen för Skansen per den 31 december 1993 uppvisade tillgångarna till ett värde av drygt 37 mkr och externa, kortfristiga skulder till en summa om strax över 4 mkr. Reserverade medel från externa givare uppgick till drygt 17 mkr och det egna kapitalet till ca 4,5 mkr.

Anslaget till Skansen för innevarande budgetår (1995/96) uppgår till 70 mkr.

Enligt regleringsbrevet för innevarande budgetår skall Skansen lämna anslagsframställning till Kulturdepartementet i enlighet med föreskrifterna i förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning. I anslagsframställningen skall Skansen lämna besöksstatistik för de fyra senaste budgetåren.

Resultatredovisning

Under räkenskapsåret 1993 genomförde Skansens kulturhistoriska avdelningen 380 förhandsbeställda visningar som genomfördes av museilärare. Mer än hälften av deltagarna vid dessa visningar var skolelever, företrädesvis från de lägre årskurserna. Hembygdsföreningar och släktföreningar var också representerade bland beställarna av visningar.

I det följande redovisas merparten av övriga under året genomförda program.

Varje dag under tiden maj-september genomfördes fyra öppna visningar (två svensk- och två engelskspråkiga) liksom en visning för barn och en temavisning under rubriken "Dagens historiska vandring".

Minst fem av de kulturhistoriska anläggningarna (30 till antalet) var öppna varje dag under vintern. Flertalet anläggningar var tillgängliga under sommarhalvåret. Under året uppfördes det en loge flyttad till Skansen från Norrsunda socken i Uppland.

Klädkammaren, som förser de medverkande i kulturhistoriska program med kläder, hade under året 1 300 dräkter i omlopp (en ökning med 300 jämfört med året innan).

100 arter/raser av ryggradsdjur visades: individantalet den 31 december 1993 var 367. Zoo-skolans verksamhet påverkades under året av den nyinförda ordningen att besökande skolor själva fick betala besöken. Antalet visningar minskade kraftigt.

Under de flesta av årets dagar visades kulturhistoriskt intressanta hantverk och hemsysslor i husen. Glashytan var öppen dagligen under högsäsong. Ystning, kärning eller messmörtillverkning visades dagligen under sommarmånaderna. Skansens folkdanslag genomförde under året 116 uppvisningar. Drygt 20 hantverksdagar arrangerades under året. Då be-

mannades verkstäderna av Skansens Borgerskap som visade prov på sitt hantverkskunnande.

Under året firades på Skansen en rad traditionella högtider (bl.a. nyår, Valborg, Norges nationaldag, Sveriges nationaldag, midsommar, Bellmandagen den 25 juli, julmarknad och Luciakröning i december).

Under sommaren genomfördes 22 "helkvällar" med scenunderhållning m.m., nio tisdagskvällar med allsång, sju jazzkvällar samt nio underhållningsprogram med direktsändning i TV under temat "Sommarkväll i det gröna".

Under året visades nio olika utställningar producerade såväl externt som av Skansens olika avdelningar.

Olika skollovsaktiviteter och även andra barn- och familjeprogram genomfördes, bl.a. barncirkus på söndagar under tiden januari-april.

Skansens årliga turistfolder med text på sex olika språk trycktes under året i 130 000 ex. och kartan över Skansen i 25 000 ex. Evenemangskalendern med årets program trycktes i 100 000 ex. Skansen annonserade under året främst i Dagens Nyheter och Svenska Dagbladet samt skickade 37 pressmeddelanden till massmedierna.

Skansen hade 1 511 000 besökare (föregående år uppgick antalet till 1 548 000). Antalet betalande besökande ökade dock något jämfört med år 1992, vilket påverkade entréintäkterna i positiv riktning. Det statliga bidraget för räkenskapsåret motsvarade utslaget på varje besökare ett belopp om ca 26 kr (entréavgiften är i februari 1995 för enskild vuxen 30 kr/vardag och 40 kr/helgdag; barn under 14 år går in gratis).

I regleringsbrevet för Skansen innevarande budgetår (1995/96) anges i fråga om resultatredovisning att återrapportering skall ske enligt 9 § förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning med tillhörande verkställighetsföreskrifter. Vidare skall resultatredovisningen granskas av stiftelsens revisorer och utlåtande över granskningen ske i ett revisorsintyg.

Synpunkter på verksamhetsformen m.m.

I sitt remissyttrande över Museiutredningens betänkande anförde Skansen bl.a. följande:

"Skansens särprägel i olika avseenden gör att institutionen även framgent bör vara självständig, fri att upprätta samarbete med museer av skilda slag. Om en sammanslagning av museiinstitutioner trots allt anses böra genomföras, måste Skansen länkas samman med Nordiska museet. Skansen är sprunget ur samma källa som Nordiska museet, var under drygt sjuttio år en del av Nordiska museet och hyser i sina hus och gårdar drygt 30 000 av Nordiska museet ägda föremål. Båda museerna förmedlar kunskap inom samma ämnessfär. Att nu placera dem i olika enheter vore förödande."

I remissyttrandet över vårt delbetänkande anförde Skansen:

"Aktiebolag skulle inte vara något lämpligt alternativ för Skansen. Denna slutsats verkar även utredningen ha kommit fram till. Ideell förening är enligt Skansens uppfattning inte heller något lämpligt alternativ. Avsaknaden av lagstiftning gör osäkerheten stor om vad som egentligen gäller. Utredningen konstaterar att det finns vänföreningar till museerna som ett uttryck för allmänhetens stora intresse. Det kan uppfattas så att ett beslut 1963 skulle kunna ha lett fram till att Skansen kunde ha blivit en ideell förening. Enligt ett förslag till stadga för en sådan ideell förening skall staten alltid ha majoritet. Detta är i högsta grad odemokratiskt och emot idén med en ideell förening. Exempelvis skulle då frågan om ansvarsfrihet ensidigt avgöras av staten. Vad händer om alla medlemmar lämnar föreningen och staten ensam står kvar. Upphör då föreningen?"

Kulturutredningen har inte lämnat några förslag med direkt bäring på Skansen.

2.2.2.2 Tekniska museet

Bakgrund

Frågan om inrättandet av ett tekniskt museum i Sverige väcktes ursprungligen av Svenska Teknologföreningen. Redan år 1910 tog föreningen ett första initiativ till en utredning och nio år senare lät föreningen utreda frågan en andra gång. När resultatet av den senare utredningen förelåg vädjade föreningen till Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA), som då var alldeles nybildad, att skyndsammast föra frågan till en lösning. Så blev det också. IVA beslutade nämligen att engagera sig som huvudman för ett tekniskt museum lokaliserat till Stockholm. Ett förberedande arbete med insamling av föremål m.m. kunde nu börja. Detta arbete leddes inledningsvis av en samarbetsdelegation med ledamöter utsedda inte bara av IVA utan även av Teknologföreningen, Sveriges Industriförbund och Svenska Uppfinnareföreningen. Efter några år antogs stadgar för verksamheten och samarbetsdelegationen kom därvid att benämnas styrelse i stället.

Under åren 1924-1936 magasineras i stort sett allt material som samlades in på ett stort antal platser i Stockholm. År 1933 beviljade emellertid Knut och Alice Wallenbergs Stiftelse ett anslag om 2 mkr för uppförande samt inredning av en byggnad för Tekniska museet och den 1 juli samma år upplät staten en tomt för Tekniska museet på Norra Djurgården. En museibyggnad kunde börja uppföras året därpå och våren 1936 flyttade museet sitt kansli som dittills varit inrymt i lokaler hos IVA till den nya byggnaden.

Vid ett sammanträde år 1947 beslutade styrelsen för museet att museet skulle utgöra en stiftelse under namnet "Stiftelsen Sveriges Tekniska Museum" och antog i samband därmed vissa tillägg till de tidigare antagna stadgarna. Stadgarna fastställdes under år 1948 av Kungl. Maj:t.

Tekniska museet drevs ända fram till 1960-talet med hjälp av medel från industrin och enskilda. Men i början av 1960-talet blev museets ekonomiska situation mycket ansträngd. Detta föranledde museets ledning att år 1963 vända sig till regeringen med begäran om årliga anslag av allmänna medel. Museet gjorde en förnyad framställning året därpå. I den framställningen begärde museet även bidrag för täckande av redan uppkommet underskott i verksamheten. Mot bakgrund av museets båda framställningar tillkallade regeringen i juni år 1964 särskilda sakkunniga för att närmare undersöka frågan om museets ekonomiska ställning och verksamhetsformer m.m. Resultatet av denna undersökning redovisades i betänkandet (Stencil E 1964) "Tekniska museets framtida ställning och verksamhetsformer m.m."

De sakkunniga föreslog i sitt betänkande att museet även i fortsättning skulle drivas i stiftelseform. Enligt de sakkunniga borde museet få ett statligt driftbidrag och även ett engångsbidrag till täckande av uppkomna underskottet i museets verksamhet. Ett ekonomiskt engagemang från statens sida borde enligt de sakkunniga föranleda att av staten utsedda representanter fick sätta styrelsen och styrelsen borde inte längre ha befogenhet att i ekonomiskt avseende binda stiftelsen i vidare utsträckning än vad som var fallet vid en rent statlig verksamhet. Kostnaderna för museiverksamheten borde vidare bestridas enligt en av regeringen fastställd inkomst- och utgiftsstat och den fast anställda personalen borde redovisas i en av regeringen godkänd personalförteckning.

Statsmakterna beslutade under våren 1965 att Tekniska museet skulle få ett anslag om 800 000 kr för budgetåret 1965/66, varav hälften avsåg driftbidrag och den andra hälften en engångsanvisning (jfr prop. 1965:1 bil. 10, bet. SU 1965:8, rskr. 8). Som en direkt följd av detta beslut fastställde regeringen den 30 juni 1965 nya stadgar för Stiftelsen Tekniska museet vars innehåll i jämförelse med de tidigare stadgarna framför allt återspeglade att verksamheten blivit underställd statlig kontroll i såväl administrativt som ekonomiskt avseende.

Tekniska museet har erhållit statliga bidrag alltsedan budgetåret 1965/66. Som kommer att framgå i det följande (se under rubriken Finansiering) regleras det statliga stödet till Tekniska museet sedan år 1989 av ett tioårigt avtal mellan staten och stiftarna. Enligt detta avtal åligger det vidare stiftarna att genom IVA upprätta "Stora fonden för Stiftelsen Tekniska Museet" om minst 75 mkr. Fondens ändamål skall vara att lämna bidrag till Tekniska Museet. Stadgar för fonden fastställs av IVA. Det kan tilläggas att bidrag till Tekniska museet sedan mitten av 1980-talet är avdragsgilla. Numera gäller denna rätt vid beräkning av inkomst av näringsverksamhet (jfr lagen, 1990:696, om avdrag för bidrag till Stiftelsen Sveriges Tekniska Museum).

År 1929 bildades Föreningen Tekniska Museets Vänner. Föreningen har till ändamål att genom ekonomiskt stöd och andra medel främja Tekniska Museets verksamhet. Enligt avtal mellan föreningen och Tekniska museet från mitten av 1960-talet äger enskild medlem i föreningen avgiftsfritt tillträde till museet och av museet ordnade utställningar, föredrag, filmföreläsningar m.m. Enligt avtalet skall stiftelsen tillhandahålla

föreningen så många exemplar av museets årsbok att densamma kan distribueras till föreningens samtliga medlemmar.

Stiftelsens namn ändrades år 1989 från Stiftelsen Sveriges Tekniska museum till Stiftelsen Tekniska museet (jfr prop. 1989/90:100 bil. 10 s. 396)

Stadgar

Senast regeringen fastställde stadgar för Tekniska museet var den 30 mars 1995. Det framgår av dem att stiftelsen skall driva ett museum, som skall belysa utvecklingen inom ingenjörskonsten och dess grundvetenskaper samt inom industrin. Museet skall också inom detta ämnesområde såväl bedriva och främja vetenskaplig forskning och dokumentation som utöva undervisnings- och upplysningsverksamhet. Enligt stadgarna skall museet särskilt:

- vårda, förteckna, vetenskapligt bearbeta och genom nyförvärv berika sina samlingar och hålla dem tillgängliga för allmänheten,
- driva och stödja utställningsverksamhet och annan pedagogisk verksamhet och därigenom verka för att öka intresset och förståelsen för teknik och industriell utveckling och för att förklara teknikens och den industriella verksamhetens roll i samhällsutvecklingen samt
- samarbeta med andra museer, organisationer och enskilda verksamma inom museets område samt hålla en sådan kompetens, att museet utgör en ledande kunskapskälla inom sitt ämnesområde.

Stiftelsen leds av en styrelse med åtta ledamöter. Staten utser hälften av ledamöterna och stiftarna (dvs. IVA, Sveriges Civilingenjörsförbund, Sveriges Industriförbund och Svenska Uppfinnarföreningen) utser vardera en ledamot. Mandatperioden är fyra år. Efter förslag av stiftarna utser regeringen en av styrelsens ledamöter att vara ordförande i styrelsen. Chef för museet är en museidirektör.

Enligt stadgarna kommer det på styrelsen att besluta om:

- allmänna riktlinjer för stiftelsens verksamhet,
- ekonomiska frågor av större vikt,
- stadgar, föreskrifter, arbetsordning samt viktigare frågor i övrigt rörande organisation och inriktning,
- anställning och entledigande av museidirektören och av övrig personal enligt styrelsens bestämmande,
- frågor om disciplinansvar, åtalsanmälan, avstängning från tjänsten eller läkarundersökning,
- frågor om avhändande av museiföremål, samt
- andra ärenden som museidirektören hänskjuter till styrelsen.

Styrelsen skall enligt stadgarna varje år ge in anslagsframställning för påföljande budgetår till regeringen samt lämna verksamhetsberättelse för det senast förflutna verksamhetsåret till regeringen och stiftarna.

Ärenden som inte skall avgöras av styrelsen avgörs av museidirektören.

Stiftelsen har 24 huvudmän. Staten utser hälften av dem och stiftarna utser tre var. Huvudmännen sammanträder minst en gång årligen till ett s.k. årssammanträde. På huvudmännen ankommer att ha överinseende över stiftelsens verksamhet och att vid årssammanträdet fastställa statens och stiftarnas val av revisorer, bokslut och verksamhetsberättelse samt besluta om ansvarsfrihet för styrelsen och museidirektören.

Stiftelsens räkenskapsår omfattar än så länge tiden den 1 juli-den 30 juni, men fr.o.m. år 1997 tiden den 1 januari-den 31 december. Styrelsens och museidirektörens förvaltning samt stiftelsens räkenskaper skall årligen granskas av två auktoriserade revisorer, som utses en av staten och en av stiftarna.

Stiftelsen får inte utan regeringens medgivande ta emot gåvor som utgörs av jord eller byggnad vars värde överstiger 3 mkr.

Styrelsens förslag till ändring av stadgarna skall för att bli gällande godkännas av stiftarna och fastställas av regeringen. Stiftelsen skall vara undantagen från tillsyn enligt lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser.

Finansiering

Som nämnts tidigare träffade staten och stiftarna ett avtal under våren 1989 i syfte att säkerställa en långsiktig och betryggande finansiering av Tekniska museet. Avtalet gäller för en period av tio år från den 1 januari 1989 och förlängs därefter automatiskt på fem år i sänder, om det inte sägs upp senast två år före avtalsperiodens utgång.

Enligt avtalet förutsätts det att statens verksamhetsbidrag till stiftelsen "icke minskas utgående från dagens penningvärde som bas". Av avtalet följer att staten påtar sig även ett ekonomiskt ansvar för de byggnader som museet nyttjar. När det gäller den av stiftelsen ägda huvudbyggnaden svarar staten således för kostnaderna för nödvändiga reparationer samt för etappvis upprustning (upprustningen är numera utförd). Beträffande övriga byggnader på Norra Djurgården vilka nyttjades av Tekniska Museet vid avtalets ingående samt tillhörande markområden skall staten svara för drift-, underhålls- och hyreskostnader.

Räkenskapsåret 1993/94 redovisade Tekniska museet en mindre vinst på 38 000 kr. Intäkterna uppgick till drygt 40 mkr. Av intäkterna utgjorde 75 % bidraget från staten och ca 17 % bidrag från näringslivet. Kostnaderna för året uppgick till drygt 38 mkr (före dispositioner), varav drygt 18,5 mkr för personal (ca 60 anställda) och drygt 14 mkr för lokaler. Museets balansräkning visade per den 30 juni 1994 tillgångar till ett värde av drygt 14 mkr och externa skulder till en summa om strax över 9 mkr.

Anslaget till Tekniska museet för innevarande budgetår (1995/96) uppgår till knappt 54 mkr.

Enligt regleringsbrevet för innevarande budgetår skall stiftelsen lämna anslagsframställning till Kulturdepartementet i enlighet med föreskrifterna i förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning.

Resultatredovisning

Under räkenskapsåret 1993/94 genomfördes det en omfattande upprustning och tillbyggnad av museets lokaler. Elva av museets 15 basutställningar var stängda i genomsnitt under fyra månader (Teknorama var öppet endast till och med september 1993). Övriga fyra basutställningar hade öppet i normal utsträckning.

Under året genomfördes sju tillfälliga utställningar (bl.a. unga forskare) och tre miniutställningar. Museet genomförde ett särskilt sommarprogram med sju olika aktiviteter, speciella söndagsprogram samt jullovsprogram. Under sportlovet och under ytterligare 15 dagar genomfördes särskilda aktiviteter för barn.

Under räkenskapsåret satsade museet särskilt på information om sin verksamhet. Det ledde bl.a. till 265 artiklar i pressen, 16 TV- samt ca 30 radioinslag.

Museet hade 122 312 besökare under räkenskapsåret (det statliga bidraget för räkenskapsåret motsvarade utslaget på varje besökare ett belopp om nästan 250 kr). Året innan var antalet besökare knappt 175 000. Enligt museets verksamhetsberättelse skall dessa siffror framför allt ses mot bakgrund av att Teknorama var stängt under större delen av den aktuella perioden.

I regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) anges som särskilt villkor för anslaget till Tekniska museet bl.a. att vissa basutställningar skall moderniseras och återställas, att maskinhallens 175 större föremål skall konserveras och att museet skall förbereda eventuellt deltagande i Exposition 1997.

I regleringsbrevet anges vidare i fråga om resultatredovisningen att återrapporering skall ske enligt 9 § förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning med tillhörande verkställighetsföreskrifter. Resultatredovisningen skall granskas av stiftelsens revisorer och utlåtande över granskningen ske i ett revisorsintyg.

Science Center

Under arbetet med detta betänkande har vi upplysts om att det inom näringslivet för närvarande undersöks förutsättningarna för att skapa ett Science Center som skulle inrymmas i en byggnad på Tekniska museets innergård. Syftet med detta center skulle framför allt vara att få barn och ungdomar intresserade av teknik.

Telemuseum

I anslutning till Tekniska museet finns ett Telemuseum för telekommunikationshistoria. Verksamheten vid museet regleras genom ett avtal ingånget år 1987 mellan Tekniska museet och Televerket. Avtalet gäller t.o.m. den 31 maj 2002. Museet skall i den utåtriktade verksamheten fungera som ett fristående museum och har egen museichef. Museet finansieras huvudsakligen genom anslag från Telia.

Kulturutredningen

Kulturutredningens betänkande omfattar inte några förslag som tar sikte på Tekniska museet. Utredningen framhåller dock att teknikens ställning i museiväsendet bör stärkas och att utvecklingen av teknik-naturvetarcentra bör stödjas (se s. 509).

2.2.2.3 Stiftelsen Riksutställningar*Bakgrund*

1965 års musei- och utställningskommitté (MUS 65) hade enligt sina direktiv i uppdrag bl.a. att föreslå åtgärder för att få till stånd en allsidig utställningsverksamhet som nådde ut till allmänheten, skolan och det fria och frivilliga folkbildningsarbetet på ett bättre sätt än som hittills varit möjligt. Inom såväl museiväsendet som konstabildningsorganisationerna upplevde man svårigheter att med den organisation och de resurser som fanns tillgängliga vid mitten av 1960-talet erbjuda hela landet de tjänster som museernas samlingar skulle kunna tillåta. I direktiven underströks det angelägna i att en försöksverksamhet med vandringsutställningar genomfördes parallellt med utredningsarbetet. Härvid förutsattes att Riksförbundet för bildande konst, Folkrörelsernas Konstfrämjande och Föreningen Konst i skolan inordnades i verksamheten. Den inleddes under hösten 1965 och år 1967 träffade kommittén, Riksförbundet för bildande konst och Föreningen Konst i skolan ett avtal om att bilda organisationen Riksutställningar.

I betänkandet (SOU 1974:43) Utställningar redovisade kommittén utförligt för den hittills bedrivna verksamheten. Kommittén föreslog att verksamheten skulle bli permanent och att den i fortsättningen skulle bedrivas i stiftelseform. När det särskilt gäller frågan om verksamhetsform anförde kommittén följande:

"De utredningar som under 1960-talet behandlat organisationsfrågor inom kulturområdet, har ägnat valet av företagsform stor uppmärksamhet. Kulturrådet har i sitt betänkande Ny kulturpolitik sammanfattat förda diskussioner och utförligt redovisat sin syn i frågan om företagsformerna. Man har kommit fram till att myndighets- och förvaltningsmodellen inte medger tillräckligt smidiga arbetsformer för

sådana institutioner, som handhar en produktionsprocess. För myndigheterna gäller ett omfattande regelsystem, som i flera avseenden kan vara till hinder i institutionernas verksamhet. En för kulturverksamheten inom det statliga området jämförelsevis funktionell förvaltningsform erbjuder däremot stiftelsen. För stiftelserna gäller, att Kungl. Maj:t kan besluta om stadgar, som direkt avpassas för verksamheten. Sådana stadgar kan tillsammans med villkor och ändamålsbestämningar, som meddelas i samband med anslagsgivningen ge statsmakterna möjlighet att i önskvärd grad reglera verksamheten.

Statsmakterna beslutade i enlighet med kommitténs förslag (prop. 1975/76:135, KrU 1975/76:35, rskr. 1975/76:355) och den 1 juli 1976 började Stiftelsen Riksställningar sin verksamhet. Till stiftelsen anslags ca 7,5 mkr för budgetåret 1976/77.

I propositionen (s. 250 ff) anförde föredraganden bl.a. följande om uppgiften för Riksställningar:

"Riksställningars huvuduppgift bör enligt min mening vara att genomföra utställningsprojekt i samverkan med de institutioner och organisationer som är verksamma på kulturområdet. Samarbetet bör kunna ske i skiftande former, från rådgivning till ett väl utvecklat produktionssamarbete. — Riksställningars aktivitet bör inte begränsas till samarbete med andra. Riksställningar bör också kunna producera egna utställningar. — Riksställningar bör också svara för ett visst utvecklingsarbete. Detta bör inriktas på att förnya utställningsmediet, pröva nya metoder, skapa kontakt med publiken och stimulera aktiviteter i anslutning till utställningarna. En naturlig del i utvecklingsarbetet bör vara att pröva användningen av bild- och ljudmaterial såsom film, videogram och ljudband i utställningsverksamheten. — Med den roll i landets utställningsverksamhet som jag här skisserat kan Riksställningar svara för en omfattande verksamhet. Detta innebär dock inte att Riksställningar kommer att få en så dominerande ställning som många remissinstanser befarar. Riksställningars huvuduppgift bör nämligen vara att fungera som service- och samarbetsorgan."

Stadgar

Enligt stadgarna för Stiftelsen Riksställningar (fastställda av regeringen den 23 juni 1976) har stiftelsen till ändamål att främja utställnings- och konstbildningsverksamheten genom att förmedla och anordna utställningar, biträda med rådgivning och annan service samt i övrigt utveckla och förnya utställningen som medium för kunskapsförmedling, debatt och upplevelse.

Stiftelsen skall i sin verksamhet beakta de mål som fastställts för den statliga kulturpolitiken samt samarbeta och samråda med statliga och kommunala myndigheter, kulturinstitutioner, organisationer och enskilda som är verksamma i samhälls- och kulturlivet.

Stiftelsens verksamhet skall stå under tillsyn av statens kulturråd. Den är undantagen från tillsyn enligt lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser.

Stiftelsen förvaltas av en styrelse som består av ordförande och sju övriga ledamöter. Samtliga ledamöter utses av regeringen. Hos stiftelsen skall det även finnas en direktör, som förordnas av regeringen. Direktören är också ledamot i styrelsen.

Ärende som inte skall avgöras av styrelsen, avgörs av direktören. Direktören eller, efter beslut av denne i varje särskilt fall, annan tjänsteman hos stiftelsen är föredragande i styrelsen.

Genom arbetsordning eller särskilt beslut får överlämnas åt annan tjänsteman än direktören att avgöra ärenden eller viss grupp av ärenden, som inte är av sådan beskaffenhet att prövningen bör ankomma på direktören.

Direktören förordnas för högst fem år. Anställningsvillkoren för tjänsten som direktör fastställs under medverkan av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer. Annan personal anställs av stiftelsen. Anställningsvillkoren för denna personal fastställs under medverkan av regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer.

Stiftelsen skall underlätta för intresserade att få upplysningar om stiftelsens verksamhet.

Stiftelsens räkenskapsår löper från den 1 juli till den 30 juni. Stiftelsen skall iakttä de bestämmelser om redovisning, bokföring och revision som gäller för statliga myndigheter.

Ändring av stadgarna skall fastställas av regeringen.

Finansiering

Räkenskapsåret 1993/94 redovisade Riksutställningar en förlust på 0,8 mkr. Verksamhetens intäkter uppgick till 37,9 mkr. Av intäkterna utgjorde 32,8 mkr bidrag från staten.

Balansräkningen per den 30 juni 1994 visade tillgångar till ett värde av 7,5 mkr. Enligt balansräkningen uppgick det egna kapitalet till drygt 1 mkr.

Anslaget till Riksutställningar uppgår innevarande budgetår (1995/96) till knappt 52 mkr.

Enligt regleringsbrevet för innevarande budgetår skall Riksutställningar till Kulturdepartementet lämna anslagsframställning i enlighet med föreskrifterna i förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning.

Resultatredovisning

Av årsredovisningen för räkenskapsåret 1993/94 framgår bl.a. att Riksutställningar under året hade totalt 79 olika vandringsutställningar på turné. Av dessa utställningar var elva nya för året. Antalet utställningsdagar var ca 15 000 (ungefär oförändrat jämfört med föregående år). Med sina vandringsutställningar besökte Riksutställningar 152 av landets kommuner. Två femtedelar av det totala antalet utställningsdagar berörde

kommuner med en femtedel av Sveriges befolkning. Av de distribuerade utställningarna var det ca en tredjedel som hade inriktning på barn och ungdom. Stiftelsen hade under året 55 anställda.

Av de totala kostnaderna under året (knappt 39 mkr) belöpte drygt 31 mkr (ca 80 %) på vandringsutställningarna. Bruttokostnaden per utställningsdag (exkl. personal, lokaler och gemensamma kostnader) uppgick till drygt 2 000 kr. Kostnaderna för den andra av Riksutställningarnas två verksamhetsgrenar — förmedling av kunskap om utställningen som medium samt rådgivning och hjälp åt utställningsskapare runt om i landet — uppgick till ca 7,5 mkr (knappt 20 %).

I regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) anges att Riksutställningars arbete särskilt skall inriktas på bl.a. att:

- arbeta med egna och andras vandringsutställningar av hög kvalitet,
- fördela de totala ekonomiska resurserna brutto med 80 % på verksamhetsgrenen Vandringsutställningar samt 20 % på verksamhetsgrenen Kunskapsförmedling och teknisk service,
- producera 15 utställningar samt ha 35 utställningar i distribution,
- anordna utställningar under minst 10 000 dagar, besöka minst 60 % av samtliga kommuner i Sverige samt använda minst 40 % av utställningsinsatserna till barn och ungdom.

I regleringsbrevet anges vidare i fråga om resultatredovisning att återrapportering skall ske enligt 9 § förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning med tillhörande verkställighetsföreskrifter. Vidare skall resultatredovisningen granskas av stiftelsens revisorer och utlåtande över granskningen ske i ett revisorsintyg.

Museiutredningen och Kulturutredningen m.m.

Museiutredningen föreslog i sitt betänkande (SOU 1994:51) att Riksutställningar skulle koncentrera sig på att förmedla vandringsutställningar i landet och utomlands och att Riksutställningar skulle bli en efterfrågestyrd organisation. Utredningen föreslog vidare att anslaget till Riksutställningar skulle delas upp i två delar. Den ena delen skulle användas för finansiering av fasta kostnader. Den andra delen skulle vara öppen för den som ville producera utställningar för spridning i resten av landet. Riksutställningar betonade i sitt remissvar angelägenheten av att verksamheten även fortsättningsvis bedrivs av en självständig institution som tar sina egna beslut, gör sina egna bedömningar samt får svara för annorlunda, spännande och konstnärligt gestaltade vandringsutställningar som ingen annan gör.

Riksutställningar har i remissyttrandet över vårt delbetänkande föreslagit att verksamheten i framtiden bedrivs i myndighetsform. Under arbetet med förevarande betänkande har man från Riksutställningars sida framhållit att myndighetsformen skulle passa bäst för verksamheten med dess

nuvarande innehåll. Samtidigt har det från stiftelsen betonats vikten av att det finns ett organ som från ett kulturpolitiskt helhetsperspektiv tar ett samlat ansvar för verksamheten med vandringsutställningar.

Kulturutredningen har i sitt betänkande (SOU 1995:84) i princip ställt sig bakom Museiutredningens förslag (se bet. s. 500 ff).

2.2.2.4 Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna

Bakgrund

I propositionen om regional utveckling och utjämning (prop. 1984/85:115 s. 123 f) anfördes att den av Malmfältsutredningen i betänkandet (Ds I 1984:9) Framtid i malmfälten aktualiserade frågan om att inrätta en enhet för vård och konservering av museiföremål i Kiruna borde studeras vidare. Det framhölls vidare i propositionen att för uppbyggnaden och igångsättandet av verksamheten borde arbetsmarknadspolitiska medel användas liksom de medel som hade avsatts för särskilda regionalpolitiska insatser i Norrbottens län användas och att den långsiktiga finansieringen borde ordnas inom ordinarie anslag för kultursektorn. Vad regeringen anfört vann riksdagens gillande (se bet. 1984/85:AU13 och rskr. 1984/85:354).

Enligt en den 26 juni 1986 dagtecknad urkund beslutade staten (genom regeringen) att bilda en stiftelse med namnet "Föremålsvård i Kiruna" med ändamål att bedriva vård och konservering av museiföremål, böcker och arkivalier. Samtidigt fastställde regeringen stadgar för stiftelsen att gälla fr.o.m. den 1 juli 1986.

Till stiftelsen anslag staten totalt 6 mkr. Inför stiftelsebildningen utfäste sig Kiruna kommun att svara för bl.a. utbildning av stiftelsens konserveringspersonal.

Stadgar

Enligt stadgarna är stiftelsens ändamål att bedriva vård och konservering av museiföremål, böcker och arkivalier. Verksamheten skall drivas inom ramen för ett med staten upprättat avtal. Det åligger stiftelsen särskilt att:

- bedriva arkeologisk metallkonservering samt papperskonservering och erforderlig bokbinderiverksamhet,
- samarbeta och samråda med museer, bibliotek, arkiv, statliga och kommunala myndigheter, kulturinstitutioner, organisationer och enskilda som är verksamma inom stiftelsens verksamhetsområden,
- sörja för metodutveckling och vidareutbildning inom verksamhetsområdet.

Stiftelsen leds av en styrelse som består av åtta ledamöter. Styrelsen har sitt säte i Kiruna. Ledamöterna i styrelsen utses av regeringen, i vissa fall efter förslag av andra.

Hos stiftelsen finns en föreståndare som är chef för verksamheten. Föreståndaren förordnas av regeringen efter förslag av styrelsen.

Stiftelsens räkenskapsår omfattar tiden den 1 juli-den 30 juni.

Styrelsen skall för varje räkenskapsår upprätta ett bokslut och en verksamhetsberättelse över förvaltningen av stiftelsens tillgångar och eventuella skulder vid årets in- och utgång samt för stiftelsens inkomster och utgifter under året. Stiftelsens räkenskaper samt styrelsens förvaltning skall granskas av två revisorer, av vilka en utses av staten och en av Kiruna kommun. Ett exemplar av revisionsberättelsen skall före november månads utgång lämnas till regeringen. Verksamhetsberättelsen skall inom sex månader efter utgången av räkenskapsåret överlämnas till regeringen.

Beslut om upplösning av stiftelsen fattas av styrelsen om samtliga åtta ledamöter biträder beslutet. Stiftelsens tillgångar skall vid upplösning tillfalla staten.

Regeringen beslutar om ändring av stiftelsens stadgar.

Finansiering

Räkenskapsåret 1993/94 redovisade stiftelsen ett nollresultat. Intäkterna uppgick till drygt 6,2 mkr. Den största intäkten var bidraget från staten på ca 5,8 mkr. Kostnaderna för själva rörelsen uppgick till 5,6 mkr. Stiftelsen hade 17 anställda under året, varav 5 med lönebidrag.

Stiftelsens balansräkning visade per den 31 december 1994 tillgångar till ett värde av drygt 8 mkr och ett eget kapital uppgående till drygt 7 mkr.

För innevarande budgetår (1995/96) uppgår anslaget till drygt 9 mkr.

Enligt regleringsbrevet för innevarande budgetår skall stiftelsen lämna anslagsframställning till Kulturdepartementet i enlighet med föreskrifterna i förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning.

Resultatredovisning

Under räkenskapsåret 1993/94 uppnådde metallavdelningen den planerade produktionen om 4 000 föremål (föregående år 3 599). Avdelningen omkonserverade bl.a. material från Lödöse museum.

Stiftelsens pappersavdelning konserverade under året 20 äldre böcker (jordeböcker och mantalslängder). Avdelningen band in bl.a. 33 volymer med brev, 43 volymer med tidskrifter samt 109 volymer med protokoll och tillverkade 305 skyddsaskar avsedda för böcker i icke restaurerbart skick.

Enligt regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) skall stiftelsen:

- konservera 4 900 järnföremål, ca 100 bronsföremål och ca 50 silverföremål,
- konservera och binda in 16 volymer jordeböcker/länsräkenskaper,
- ommontera samlingen Svensk kopparstickare,
- konservera och laga 500 cirkusaffischer, binda in ca 100 volymer protokoll samt laga och binda in ca 100 volymer kyrkoböcker.

I regleringsbrevet anges i fråga om resultatredovisningen att återrapportering skall ske enligt 9 § förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning med tillhörande verkställighetsföreskrifter. Vidare skall resultatredovisningen granskas av stiftelsens revisorer och utlåtande över granskningen ske i ett revisorsintyg.

2.2.3 Överväganden och förslag

2.2.3.1 Ansvar för kulturarvet

Vårt förslag: Insamling, vård och förevisning av vårt kulturarv bör ses som offentliga åtaganden. Även uppgiften att placera in det svenska kulturarvet i ett internationellt sammanhang genom att samla in, vårda och visa föremål från andra länder bör ses som ett offentligt åtagande.

Ansvar för att placera in det svenska kulturarvet i ett internationellt sammanhang bör vila på staten. Detsamma bör gälla åtagandet att samla in, vårda och visa vårt kulturarv, men bara i den mån det kan anses vara av väsentligt nationellt intresse att åtagandet fullgörs. I övrigt bör det offentliga åtagandet åvila kommuner och landsting.

Bedömningen av om en uppgift att samla in, vårda och visa vårt kulturarv är av väsentligt nationellt intresse bör ske med utgångspunkt framför allt från utbildningens behov men även andra kriterier, såsom ett medborgarperspektiv, bör kunna vägas in i den.

Åtagandet för det offentliga när det gäller kulturarvet och det ansvar som därvid åvilar staten bör slås fast i lag.

Skälen för vårt förslag: Museerna har betydelse för utbildningen inom skolan och även för det övriga utbildningsväsendet. Eftersom utbildning utgör bl.a. ett fördelningspolitiskt grundat motiv för offentliga åtaganden kan man säga att aktiviteter som avser insamling, vård och förevisning av vårt kulturarv eller som syftar till att placera in det svenska kulturarvet i ett internationellt sammanhang är förknippade med sådana positiva

externa effekter som, sett i ett välfärdsekonomiska perspektiv, motiverar offentliga åtaganden.

Det kan ta årtionden, ibland kanske upp till ett århundrade, att skapa ett kvalitativt museum. Det betyder i sin tur att museiverksamhet ofta kommer framtida generationer till del, nyttointäkter som normalt inte inräknas i en företagsekonomisk kalkyl. Museerna förmår alltså inte dra till sig en större publik (kunder) förrän de investerat betydande kapital i föremål och byggnader. Man kan därför säga att marknaden på grund av lång tidshorisont inte klarar av att tillgodose dagens presumtiva museikunder.

Vi kan alltså konstatera att det finns välfärdsekonomiska motiv som talar för att det bör ses som ett offentligt åtagande att samla in, vårda och visa vårt kulturarv eller att placera in det svenska kulturarvet i ett internationellt sammanhang. Det faller sig naturligt att staten bör ta ansvaret för det senare åtagandet fullt ut. När det däremot gäller vårt kulturarv bör det offentliga åtagandet delas upp mellan staten å ena och kommuner och landsting å den andra sidan. Vi förordar på den punkten att staten tar hand om åtagandet i den del det är av väsentligt nationellt intresse att det fullgörs.

Vid nu angivet ställningstagande inställer sig naturligen frågan när en uppgift som avser insamling, vård och förevisning av vårt kulturarv skall anses vara av väsentligt nationellt intresse. Svaret på den frågan bör enligt vår mening framför allt sökas med utgångspunkt från utbildningens behov. Ett museum som samlar in, vårdar och visar föremål som med fog kan antas vara av intresse sett ur ett generellt utbildningsperspektiv bör därvid anses vara en statlig angelägenhet. Enligt vår mening bör bedömningen också ske med beaktande av ett medborgarperspektiv. Föremål eller samlingar av föremål som ett stort antal medborgare över hela landet kan tänkas ha intresse av att någon gång få tillfälle att beskåda skulle i så fall anses tillhöra den delen av vårt kulturarv som är av väsentligt nationellt intresse. Även rent politiska bedömningar bör kunna spela in. Det bör därför finnas en möjlighet att låta regeringen ta ställning i det enskilda fallet.

Det offentliga åtagandet för kulturarvet bör enligt vår mening slås fast i lag. Även den av oss förordade fördelningen av ansvaret mellan staten å ena och kommuner och landsting å den andra sidan bör slås fast i lag. Det finns även skäl att överväga om inte den nya lagen bör reglera under vilka förutsättningar staten får ta emot och avyttra museiföremål.

Bestämmelser med nu anförd innebörd bör tas in i en ny lag om vårt kulturarv. Vi vill i sammanhanget peka på att det i fråga om fornminnen, byggnadsminnen, kyrkliga kulturminnen och utförsel av kulturföremål finns bestämmelser i lagen (1988:950) om kulturminnen m.m. (denna lag är för närvarande föremål för viss översyn – se Dir. 1994:57). Det kan möjligen vara anledning att närmare överväga frågan om inte bestämmelserna i den senare lagen bör arbetas in i den av oss här förordade lagen om vårt kulturarv.

2.2.3.2 Den statliga museiorganisationen

Vårt förslag: Ett Museiverk inrättas med ett sammanhållet ansvar för såväl museisektorn i stort som de statliga museerna.

Om ett Museiverk inrättas överförs den museala verksamhet som ryms inom myndigheten Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer till Museiverket. Riksantikvarieämbetet kvarstår som en myndighet under Kulturdepartementet med ansvar för kulturmiljöfrågor.

Skälen för vårt förslag: Som framgått i avsnitt 2.2.1 ingår i den statliga förvaltningsorganisationen i dag 19 centrala museer. Dessa museer bildar nio olika förvaltningsmyndigheter direkt under regeringen. Åtta av dessa förvaltningsmyndigheter hör till Kulturdepartementet och en till Försvarsdepartementet. Härtill kommer ett antal museistiftelser som efter anslagsframställning till Kulturdepartementet årligen får särskilt organisationsstöd över departementets budget.

Den nuvarande strukturen inom museisektorn innebär att ett stort antal museer för en direkt dialog med Kulturdepartementet. Den innebär också att departementet svarar för styrning, samordning och uppföljning av museiverksamheten. Det torde kunna ifrågasättas i vad mån Kulturdepartementet har erforderliga resurser för att hinna med att tillräckligt noggrant granska de olika museernas anslagsframställningar och årsredovisningar samt vid behov göra prioriteringar och samordna verksamheten mellan t.ex. de centrala museerna inbördes eller mellan de centrala och regionala museerna. Vi vill i det sammanhanget erinra om att såväl Museiutredningen som Kulturutredningen har framhållit att det behövs mer av samverkan mellan och uppföljning av museerna och deras verksamhet. Med hänsyn till att regeringskansliet i ökad utsträckning bör ägna sig mer åt övergripande frågor uppstår behov av att ha tillgång till en central myndighet som svarar för erforderlig samordning och uppföljning inom resp. sektor. Denna princip har nyligen tillämpats när det gäller försvaret och den bör enligt vår mening äga tillämpning även på museisektorn.

Mot bakgrund av det nu anförda förordar vi att det inrättas ett Museiverk med ett sammanhållet ansvar för såväl museisektorn i stort som för museerna inom den statliga sfären. Verket bör också ta över de uppgifter visavi museisektorn vilka i dag ankommer på Statens kulturråd.

Enligt vår mening bör uppgifterna för ett Museiverk bl.a. kunna vara att:

- företräda museisektorn gentemot statsmakterna och i övrigt ta till vara museernas gemensamma intressen,
- svara för prioritering mellan museerna,
- samordna museernas anslagsframställningar,
- verka för att de av statsmakterna uppställda målen uppnås,

- se till att utvärdering och uppföljning kommer till stånd,
- samordna museernas utställningsverksamhet,
- se till att museerna når ut i landet,
- utveckla utställningen som medium,
- verka för utbildning av museipersonalen,
- samordna internationellt arbete,
- utveckla strategier för säkerhets- och försäkringsfrågor,
- besluta om statsbidrag till andra än statliga museer (t.ex. läns museerna).

En annan naturlig uppgift för ett Museiverk kommer att vara att utföra service åt museerna. Denna service kan avse frågor om insamling, registrering och konservering av föremål, förvaltning av lokaler och magasin, transporter, teknik, juridik och ekonomiadministration. Verket bör disponera ett ramanslag för sin verksamhet och ett anslag för generella projektbidrag åt museer som står utanför den statliga sfären (t.ex. läns museer och andra museistiftelser). Vi vill i sammanhanget särskilt framhålla att Museiverket i sin samordnande roll bl.a. kommer att föra en fortlöpande dialog med landsting och kommuner som huvudmän för läns museerna.

Museiverket bör ledas av en styrelse. Vidare bör de i verket ingående museerna ha en egen styrelse som svarar för den operativa verksamheten vid respektive museum men det bör inte uteslutas att några museer får gemensam styrelse. Allmänt sett blir uppgiften för respektive museistyrelse att inom av verkets styrelse bestämd budgetram och angivet mål samla in, vårda och visa den del av kulturarvet som är av väsentligt nationellt intresse eller att placera in det svenska kulturarvet i ett internationellt sammanhang.

Kulturutredningen har för sin del mot inrättandet av ett museiverk anfört bl.a. att det kan leda till vissa rollsvårigheter mellan ett sådant verk och Riksantikvarieämbetet och även mellan verket och Statens kulturråd. Vi delar inte den bedömningen. Skälen till detta är följande.

Riksantikvarieämbetet skall enligt förordningen (1988:1131) med instruktion för Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer bevaka kulturmiljövårdens intressen i samhällsplaneringen och vid bebyggelse och annan markanvändning. Myndigheten skall handlägga frågor om vård och bevarande av kulturmiljön och kulturminnen. Museiutredningen föreslog i sitt betänkande att den museala verksamhet som för närvarande ryms inom myndigheten Riksantikvarieämbetet skulle brytas ut och att ämbetet skulle kvarstå som central myndighet i kulturmiljöfrågorna (se bet. s. 69). Kulturutredningen har lagt fram ett motsvarande förslag. Vi ansluter oss till detta. Om Museiverket inrättas förordar vi alltså att den museala verksamhet som för närvarande ryms inom myndigheten Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer förs över till Museiverket och att Riksantikvarieämbetet kvarstår som myndighet under Kulturdepartementet med ansvar för kulturmiljöfrågorna.

Samordningen mellan centrala myndigheter ankommer naturligen på regeringskansliet. Redan i dag finns det centrala myndigheter inom kulturområdet vid sidan av kulturrådet (Riksantikvarieämbetet och Riksarkivet). Vi kan därför inte se att inrättandet av ett Museiverk skulle behöva betyda

några svårigheter när det gäller relationen mellan detta verk och Statens kulturråd.

Som vi nämnt tidigare har Kulturutredningen föreslagit att det skall inrättas ett museiråd knutet till Statens kulturråd för att stärka nuvarande samspel inom museiområdet. En sådan lösning innebär visserligen att Statens kulturråd behåller sitt breda ansvar inom det kulturpolitiska fältet. Å andra sidan är ämnesområden som arkeologi, konstvetenskap och historia basen för museiverksamheten. I jämförelse med flera av de andra områden som Kulturrådet har det övergripande ansvaret för är inslaget av konstnärligt skapande ganska litet inom museisektorn. Mot ett genomförande av Kulturutredningens förslag talar även att museirådet kommer att få endast en rådgivande funktion och att nuvarande struktur med ett stort antal självständiga museimyndigheter direkt under regeringen bibehålls. Det betyder att museirådet inte kommer att ha möjlighet att utfärda för museerna bindande direktiv t.ex. när det gäller samordning av utställnings- eller utvecklingsverksamhet. Det betyder vidare att frågor om samordning och prioritering mellan olika intressen även i fortsättningen kommer att åvila regeringskansliet. Det är därför vår bestämda uppfattning att rådet inte skulle kunna bli det kraftfulla organ som erfordras för övergripande lednings- och samordningsfrågor inom museisektorn. Vi vill också understryka att museivärlden rymmer en sådan komplexitet och att museerna inom den statliga sfären är så många att den centrala museimyndigheten inte bör ha ansvar för något annat område inom kulturområdet.

Vi vill till sist framhålla att vi i det följande kommer att lägga fram förslag som innefattar ytterligare motiv för inrättandet av ett Museiverk.

2.2.3.3 Länsmuseumerna

Vårt förslag: Statens stöd till länsmuseumerna bör i fortsättningen begränsas till att avse verksamhet av väsentligt nationellt intresse. Stödet bör utgå i form av projektbidrag. I övrigt bör det vara en angelägenhet för kommuner och landsting att svara för finansieringen av länsmuseumerna.

Skälen för vårt förslag: Tyngdpunkten i 1974 års kulturpolitiska beslut var att åstadkomma decentralisering av kulturverksamheten. Detta tog sig bl.a. uttryck i att staten började lämna ekonomiska bidrag till länsmuseumerna. Dessa museer ingår som en del i ett enhetligt museisystem med centrala och regionala museer. Enligt Länsmuseumernas samarbetsråd är målet för länsmuseumerna att varje länsinnevånare skall ha möjlighet att nå kulturell identitet liksom kulturell upplevelse och aktivitet. Länsmuseumerna skall vara "allmuseer", inte specialiserade som t.ex. de centrala museumerna. Mångfalden skall vara länsmuseumets kännetecken och styrka. En av huvud-

uppgifterna för länsmuseumerna är att i länets kommuner distribuera vandringsutställningar med regional förankring.

Stödet till länsmuseumerna utgår enligt förordningen (1977:547) om statsbidrag till regionala museer. Under innevarande budgetår (1995/96) uppgår det totalt till ca 119 mkr (detta belopp kommer sannolikt att motsvara ungefär 20 % av de samlade bidragen från staten, landsting och kommuner). Stödet är avsett som ett allmänt verksamhetsbidrag och utgår i form av s.k. grundbelopp. Statens kulturråd, som enligt nyssnämnda förordning beslutar om fördelningen av grundbeloppen, har med Länsmuseumernas samarbetsråd enats om att alla regionala museer skall ha ett minsta antal sådana belopp. Stödet utgår alltså oberoende av personaluppsättning och verksamhet.

Vi har i avsnitt 2.2.3.1 föreslagit att det bör vara ett offentligt åtagande att samla in, vårda och visa vårt kulturarv. Enligt förslaget bör dock åtagandet åvila staten endast i fall då det kan anses vara av väsentligt nationellt intresse att åtagandet fullgörs.

Det förekommer att länsmuseumerna ordnar utställningar som är av väsentligt nationellt intresse. Det förekommer att länsmuseumerna också mer permanent visar samlingar av föremål som är av nationellt intresse. I enlighet med vårt nyss nämnda förslag bör statens stöd till länsmuseumerna i fortsättningen begränsas till att avse fall av nu anförd slag. I övrigt bör det vara en angelägenhet för kommuner och landsting att svara för finansieringen av länsmuseumerna. Detta synsätt ligger f.ö. helt i linje med tanken att kommuner och landsting generellt sett bör ta ett större ansvar för lokala och regionala aktiviteter.

Statens stöd till länsmuseumerna bör utgå i form av projektbidrag. I fall då ett museum mer permanent visar samlingar av föremål som är av väsentligt nationellt intresse bör dock stödet kunna vara av mer varaktig natur och regleras genom avtal mellan staten och det ifrågavarande museet. Det av oss förordade Museiverket bör ha hand om bidragsgivningen. Om ett Museiverk inte inrättas bör bidragsgivningen handhas av Statens kulturråd.

Det nuvarande statliga stödet till länsmuseumerna utgör inte bara ett allmänt verksamhetsbidrag utan syftar även till att säkra den roll inom kulturmiljövården som museumerna anses ha. När det gäller kulturmiljövården är länsmuseumernas roll i första hand att utföra uppdrag i frågor om vård av fornlämningar, kulturlandskap och byggnader. Enligt vår mening bör de medel som i dag är avsedda för kunskapsuppbyggnad m.m. hos länsmuseumerna kanaliseras via länsstyrelserna som redan har en beställarroll i förhållande till dem som utför de praktiska vårdinsatserna.

2.2.3.4 Nordiska museet

Vårt förslag: Staten bör verka för att Nordiska museet upphör som stiftelse och ombildas till myndighet.

Skälen för vårt förslag: Som har framgått av redovisningen i avsnitt 2.2.2.1 har Nordiska museet sedan 1960-talet blivit alltmer beroende av statligt stöd för sin verksamhet. Under räkenskapsåret 1993/94 uppgick museets totala rörelseintäkter till knappt 124 mkr, varav 78 mkr eller 67 % utgjordes av bidraget från staten. Av de totala rörelseintäkterna svarade i övrigt försäljning och entréer m.m. för 20 %, bidrag från länsarbetsnämnderna för 10 % och bidrag från andra utomstående för 3 %. Frågan är då om statens stöd till museet kan motiveras från ett välfärdsekonomiskt perspektiv.

Vi har i avsnitt 2.2.3.1 förordat att det skall vara ett statligt åtagande att samla in, vårda och visa vårt kulturarv i den mån uppgiften är av väsentligt nationellt intresse. Uppgiften för Nordiska museet är att bevara och levandegöra minnet av liv och arbete i Sverige företrädesvis för tiden efter år 1520. Det kan inte råda någon som helst tvekan om att den uppgiften är av väsentligt nationellt intresse. Vi kan i det sammanhanget även hänvisa till att museet sedan länge har betraktats som ett centralmuseum, dvs. staten har därmed erkänt att museet förvaltar en del av statens nationella samlingar. Nordiska museets uppgift med avseende på vårt kulturarv är alltså ett åtagande för staten.

Verksamhetsform för Nordiska museet

Som vi nyss nämnde utgjorde det statliga stödet 67 % av Nordiska museets totala rörelseintäkter under räkenskapsåret 1993/94. Även om museet utöver rörelseintäkterna också hade finansiella intäkter uppgående till drygt 18 mkr kan man säga att det numera är staten som finansierar museets verksamhet.

Det nu senast anförda leder oss naturligen över till frågan om museets verksamhetsform. I vårt delbetänkande pekade vi på att stiftelseformen sett ur statens perspektiv är förenad med olika nackdelar. Vi framhöll därvid bl.a. som en nackdel att en stiftelses ändamål inte går att anpassa till omvärldsförändringar och nya behov i samhället. Vi vidhåller denna uppfattning även om Nordiska museet i sitt remissyttrande för sin del hävdats motsatsen. Museets inställning kan dock sannolikt förklaras av att det förekommit att dess verksamhet anpassats till nya behov som om museet vore en myndighet och utan iakttagande av reglerna i permutationslagen (1972:205). Vi vill i det sammanhanget särskilt erinra om att Nordiska museet enligt beslut av statsmakterna för snart tio år sedan är ansvarsmuseum för svenska kulturhistoria avseende tiden efter år 1520.

Det betyder att museet skall överblicka samlingar av samma slag i landet, tillhandahålla och förmedla expertkunskaper, bedriva utvecklingsarbete och företräda ämnesområdet inom och utom museiväsendet. Som ansvarsmuseum har museet också en nyckelroll i fråga om service till och samverkan med de regionala museerna. Men om det skett en prövning i enlighet med permutationslagen skulle den med allra största sannolikhet ha lett fram till att Nordiska museet inte tillåts att ta på sig denna ytterligare uppgift.

Mot bakgrund av det nu anförda kan vi inte finna annat än att det sett ur ett statligt perspektiv vore att föredra om verksamheten vid Nordiska museet förs över till en annan form. När det därefter gäller frågan till vilken annan form verksamheten vid Nordiska museet lämpligen bör föras över vill vi till en början erinra om att vi i vårt delbetänkande har rekommenderat att verksamhet som staten finansierar på egen hand bör handhas av myndigheter. Vi grundade rekommendationen på bl.a. det förhållandet att myndigheterna genom införandet av mål- och resultatstyrning numera har stor handlingsfrihet inom ramen för sitt uppdrag. Vi pekade också på att myndighetsformen är flexibel i många olika avseenden (jfr delbetänkandet s. 87). Nordiska museet har anfört att en övergång från stiftelse- till myndighetsform skulle vara förenad med vissa nackdelar (jfr avsnitt 2.2.2.1) för museet. Vi har granskat argumenten men finner inte någon anledning att på grund av dem frånga den av oss tidigare givna rekommendationen. Sett ur ett statligt perspektiv förordar vi alltså att Nordiska museet ombildas till en myndighet.

Till det nu anförda vill vi även foga följande. Ansvar för svensk kulturhistoria före år 1520 ligger på Statens Historiska museum och för tiden därefter på Nordiska museet. Statens Historiska museum utgör en del av myndigheten Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer. Om Nordiska museet skulle ombildas till en myndighet skulle det betyda att det finns förutsättningar för att inrätta ett Sveriges Historiska museum, ett mål som Nordiska museet åtminstone tidigare sagt sig sträva efter (jfr avsnitt 2.2.2.1).

Genomförande

Nordiska museet är en stiftelse som är bildad av en enskild person. Det betyder att det inte går att ändra formen för verksamheten med mindre en sådan åtgärd prövats vara förenlig med reglerna i 6 kap. stiftelselagen (1994:1220; stiftelselagen träder i kraft den 1 januari 1996). För att en sådan prövning skall komma till stånd krävs det ett initiativ från Nordiska museets nämnd. Staten kan därför endast verka för att Nordiska museets status som stiftelse upphör och att museet ombildas till en myndighet.

När det därefter gäller frågan om reglerna i 6 kap. stiftelselagen kan medge en ändring av verksamhetsformen för Nordiska museet vill vi anföra följande.

Nordiska museet är numera helt beroende av statliga bidrag för att kunna iakttä stiftelseförordnandet. Den omständigheten att en stiftelse

enligt stiftelselagens allmänna definition av stiftelsebegreppet med tiden blivit helt beroende av löpande stöd från en och samma bidragsgivare betyder att stiftelseförordnandet på grund av ändrade förhållanden inte längre kan följas. En annan fråga är om museets tillgångar får föras över till staten. Även den frågan omfattas av tillståndsprövningen. För ställningstagandet till den frågan är det av betydelse att museets stiftare – Artur Hazelius – från början själv var inne just på tanken att staten skulle ta hand om hans samlingar. Av betydelse är vidare att en överföring av museets samlingar till staten inte avses innebära någon förändrad användning av dem.

Mot bakgrund av det nu anförda är vi av den bestämda uppfattningen att reglerna i 6 kap. stiftelselagen medger att Nordiska museets status som stiftelse upphör och att museet ombildas till myndighet. Vi vill i sammanhanget även framhålla att reglerna i 6 kap. stiftelselagen inte heller torde innefatta några hinder mot att byta förvaltare för de stiftelser som i dag är knutna till Nordiska museet.

2.2.3.5 Skansen

Vårt förslag: Staten bör verka för att Skansen upphör som stiftelse och ombildas till myndighet.

Skälen för vårt förslag: Som framgått i avsnitt 2.2.2.1 har staten sedan länge lämnat bidrag till Skansen och dess verksamhet. Statens stöd till Skansen innevarande budgetår (1995/96) uppgår till 70 mkr. För räkenskapsåret 1993 utgjorde det statliga stödet nästan 50 % av Skansens samtliga intäkter (bortsett från projektbidrag). I det närmast följande kommer vi att diskutera frågan om statens stöd till Skansen kan motiveras från ett välfärdsekoniskt perspektiv.

Vi har i avsnitt 2.2.3.1 förordat att det bör ses som ett statligt åtagande att samla in, vårda och visa vårt kulturarv i den mån uppgiften är av väsentligt nationellt intresse. Enligt stadgarna är Skansens uppgift att med särskild hänsyn till dess karaktär av friluftsmuseum bedriva en verksamhet som bygger vidare på och utvecklar det nuvarande Skansen genom fortsatta insatser för att levandegöra svensk kultur och natur samt genom att kring ett centrum av kulturminnen skapa en levande miljö för olika fritidsintressen. I stadgarna uttalas även att Skansen skall vårda det kulturhistoriska byggnadsbeståndet.

Av stadgarna framgår om än inte så tydligt att Skansen har tre uppgifter. En av dem består i att levandegöra svensk kultur genom att visa kulturhistoriska byggnader som flyttats till Skansen från olika delar av vårt land. En annan uppgift är att levandegöra svensk natur och ytterligare en annan att tillgodose fritidsintressen genom att utföra underhållning.

Uppgiften att levandegöra svensk kultur genom att visa kulturhistoriska byggnader kan ses som Skansens huvuduppgift.

Bedömningen av om det finns välfärdsekonomiska motiv som talar för att de uppgifter som Skansen har skall ses som statliga åtaganden bör i princip ske uppgift för uppgift. Med Skansen hade emellertid Hazelius tanken att skapa en miljö som för en besökare skulle ge en helhetsbild av hur samhället förr i världen fungerade. I folkbildningens syfte ville han därvid förstärka betraktarens upplevelser genom att visa hela hus, inredda med traditionella föremål, befolkade av människor i historisk klädsel och omgivna av djur i ett naturligt landskap. Han ville också att besökaren på Skansen skulle få tillfälle till upplevelser genom olika kulturella program. Mot denna bakgrund bör man inte nöja sig med att göra en bedömning uppgift för uppgift. Det bör i ett efterföljande steg ske även en helhetsbedömning eller en bedömning som utgår från att Skansens tre olika uppgifter ingår i ett koncept.

En av Skansens tre uppgifter är alltså att levandegöra svensk kultur genom att visa kulturhistoriska byggnader från hela landet. Skansen skall vara ett Sverige i miniatyr och bl.a. försöka leva upp till detta med att visa byggnader från hela landet. Just det förhållandet att det på Skansen finns byggnader från hela landet skiljer Skansen från andra friluftsmuseer. En byggnad som flyttats från sin ursprungliga miljö kan emellertid förlora en stor del av sitt kulturhistoriska värde. Enligt vår mening kan det därför ifrågasättas om uppgiften att flytta byggnader från hela landet till Skansen för att man där skall kunna uppleva olika bebyggelse typer är av väsentligt nationellt intresse. Den omständigheten att byggnaderna är inredda med traditionella föremål förändrar inte vår tveksamhet eftersom flertalet av föremålen är deponerade av och tillhör Nordiska museet.

När det därefter gäller Skansens uppgift att levandegöra den svenska naturen vill vi anföra följande. Det har i olika sammanhang hävdats att det sett ur ett välfärdsekonomiskt perspektiv är en uppgift för staten att skapa förutsättningar för olika former av naturupplevelser. Eftersom det numera finns djurparker på många olika ställen i landet är, i fråga om levandegörandet av naturen, det specifika med Skansen att man där genom en vandring "från söder till norr" kan uppleva de olika landskaps-typerna.

När det slutligen gäller programverksamheten kan det vara på sin plats att erinra om att Artur Hazelius med projektet Skansen bl.a. ville skapa underhållning. Som framgått i avsnitt 2.2.2.1 har Skansen sedan länge haft en mycket bred programverksamhet, som i dag omfattar bl.a. stora scenframträdanden. Denna verksamhet måste i huvudsak jämföras med verksamhet av rent kommersiell natur. Isolerad för sig har vi därför svårt att ur ett välfärdsekonomiskt perspektiv se denna verksamhet som ett statligt åtagande.

Det nu anförda ger sammantaget vid handen att det kan sättas i fråga om det finns välfärdsekonomiska motiv som talar för att Skansen och dess verksamhet skall betraktas som ett statligt åtagande. Som vi anförde tidigare bör man emellertid även göra en helhetsbedömning som utgår

från att de Skansen åvilande uppgifterna ingår i ett koncept. När det gäller den bedömningen vill vi anföra följande.

Hazeliuss tankar med Skansen var bl.a. att skapa en miljö som för en besökare skulle ge en helhetsbild av hur samhället förr i världen fungerade. I enlighet med den tanken erbjuder Skansen unika möjligheter att se t.ex. hur gammalt hantverk fungerade. På Skansen kan man även få en klar bild av kopplingen mellan viss bebyggelse och viss natur. Skansen bidrar alltså inte bara till att bevara svensk folkkultur och folktradition utan också till att den hålls levande.

Skansen grundades år 1891 och är världens äldsta friluftsmuseum. Kombinationen av den historiska bebyggelsen med en djurpark och en folkparksliknande underhållningsdel gör att Skansen är en unik institution som torde sakna motsvarighet någon annanstans i världen. Skansen är känt långt utanför landets gränser. Respekten för och kunskapen om Skansens särställning är t.o.m. i många fall större utomlands än i Sverige.

Skansens koncept är alltså att på en och samma gång erbjuda sina besökare kultur- och naturupplevelser. Om man ser på Skansen från denna utgångspunkt och samtidigt tar fasta på att huvuduppgiften för Skansen är att vårda och visa delar av vårt kulturarv – en uppgift som ju under vissa förutsättningar är ett statligt åtagande – kan det enligt vår mening finnas skäl att från ett välfärdsekoniskt perspektiv betrakta Skansen och dess samlade verksamhet som ett statligt åtagande.

Sammanfattning

Verksamhetsformen för Skansen

Om statsmakterna skulle anse att det finns motiv för att betrakta Skansen och dess samlade verksamhet som ett statligt åtagande blir frågan om verksamhetsformen för Skansen av intresse. När det gäller den frågan framstår myndighetsformen som det mest naturliga valet. Vi vill därvid framför allt peka på att statens stöd till Skansen innevarande budgetår (1995/1996) uppgår till 70 mkr. För räkenskapsåret 1993 motsvarade statens stöd nästan 50 % av Skansens samtliga intäkter (bortsett från projektbidrag). Mot bakgrund av nu nämnda förhållanden kan man säga att det numera är staten som till helt övervägande del finansierar Skansens verksamhet. I vårt delbetänkande rekommenderade vi att myndigheter bör handha verksamhet som staten finansierar på egen hand. Som vi erinrade om i avsnitt 2.2.3.4 grundade vi denna rekommendation bl.a. på det förhållandet att en myndighet genom införandet av systemet med mål- och resultatstyrning har stor handlingsfrihet inom ramen för sitt uppdrag och att myndighetsformen är flexibel i många olika avseenden. Mellan Nordiska museet och Skansen rådde tidigare ett nära samband. Detta samband kan återupprättas om såväl Nordiska museet som Skansen ombildas till myndighet.

Om utöver staten även andra vill vara med och bidra till finansieringen av Skansen och dess verksamhet kan emellertid andra former än myndighet komma i fråga. Det är därvid särskilt den ideella föreningen som kommer i åtanke. Detta sammanhänger med att det hos allmänheten sanno-

likt finns ett utbrett intresse för Skansen. Antalet medlemmar i en sådan förening och därmed medlemsavgifterna skulle kunna bli betydande.

När det gäller finansieringen av föreningen Skansen vill vi vidare anföra följande. I Skansens byggnader finns ca 32 000 föremål som alla är deponerade av och tillhör Nordiska museet. Enligt depositionsavtalet svarar Skansen genom egen personal för vård och tillsyn av dessa föremål, medan Nordiska museet genom sin personal utför erforderliga konserveringsåtgärder. För Skansens del omfattar vården av föremålen bl.a. sanering mot skadeorganismer, rengöring och åtgärder för att i möjligaste mån skydda föremålen mot stöld eller annan åverkan. I dag betalar Nordiska museet emellertid inte någon ersättning till Skansen för de tjänster som Skansen alltså utför till förmån för Nordiska museet genom att visa och vårda föremålen.

Om Skansen skulle ombildas till en ideell förening bör Skansen aktualisera frågan om ersättning för vården av de föremål som Nordiska museet deponerat där. Under nu angiven förutsättning vill vi vidare poängtera vikten av att det skapas en klar och tydlig boskillnad mellan de verksamheter som kräver bidrag från staten och andra bidragsgivare å ena samt programverksamheten å andra sidan. Detta kan ske genom att t.ex. lägga den senare verksamheten i ett av föreningen helägt aktiebolag.

Den nu senast förda diskussionen utgår alltså från att det utöver staten och medlemmarna i den ideella föreningen finns andra som vill vara med och finansiera Skansens verksamhet. Stockholms stad och därefter Stockholms läns landsting har fram till år 1992 lämnat årliga bidrag till Skansen men att någon av dem skulle vara villig att träda in som finansiär igen har vi svårt att föreställa oss. För vår del kan vi därför inte se annat än att myndigheten bör bli Skansens framtida verksamhetsform. Mot tanken på att föra över Skansens verksamhet till en myndighet har framförts att allmänhetens benägenhet att skänka föremål till Skansen då skulle minska. Vår bedömning är emellertid att verksamhetsformen helt saknar betydelse för människors benägenhet att skänka föremål till museer. Vi grundar denna bedömning framför allt på det förhållandet att det är vanligt förekommande med gåvor av föremål till museer som är myndigheter. Vi vill vidare tillägga att vi inte ser någon som helst risk för att Skansens samlingar skulle säljas ut om verksamheten förs över till staten. I sammanhanget vill vi också framhålla att inte heller en ombildning av Skansen till en ideell förening innefattar några risker för att Skansens förmögenhet skingras. I stadgarna för föreningen kan man nämligen föreskriva att överlåtelse får ske endast efter samtycke av staten.

Utöver det nu sagda vill vi poängtera angelägenheten av att Skansens verksamhet i större utsträckning än i dag finansieras genom intäkter så att man därigenom uppnår en minskning av det statliga stödet. Enligt vår mening bör särskilt underhållningsverksamheten kunna drivas med full kostnadstäckning. Vi vill vidare i sammanhanget starkt understryka vikten av att också Skansen som myndighet skapar en klar och entydig boskillnad mellan olika verksamhetsgrenar för att möjliggöra nödvändiga analyser och bedömningar av ekonomin i respektive verksamhetsgren.

Genomförande

Skansen är en stiftelse. Staten är en av stiftarna. Enligt ett förslag som regeringen har överlämnat till Lagrådet i september 1995 kommer i fall då staten är stiftare frågan om tillstånd att upphäva ett stiftelseförordnande m.m. att prövas av regeringen även under år 1996 (jfr vad vi anfört i avsnitt 6.3.2). För att en sådan prövning skall komma till stånd krävs det ett initiativ från styrelsen för Skansen. Staten kan därför endast verka för att Skansens status som stiftelse upphör och att Skansen ombildas till en myndighet eller en ideell förening.

2.2.3.6 Tekniska museet

Vårt förslag: Näringslivet bör ta ett större finansiellt ansvar för Tekniska museet än för närvarande. Om så sker bör verksamheten vid museet föras över till en ideell förening. I annat fall bör museet ombildas till myndighet.

Skälen för vårt förslag: Som framgått i avsnitt 2.2.2.2 har staten sedan länge lämnat bidrag till Tekniska museet. Statens stöd till museet innevarande budgetår (1995/96) uppgår till knappt 54 mkr.

Vi har i avsnitt 2.2.3.1 förordat att det skall vara ett statligt åtagande att samla in, vårda och visa vårt kulturarv i den mån uppgiften är av väsentligt nationellt intresse. Tekniska museet skall enligt sina stadgar driva ett museum, som skall belysa utvecklingen inom ingenjörskonsten och dess grundvetenskaper samt inom industrin. Museet skall också inom detta ämnesområde såväl bedriva och främja vetenskaplig forskning och dokumentation som utöva undervisnings- och upplysningsverksamhet.

Statens kulturråd har i remissyttrandet över vårt delbetänkande framhållit att Tekniska museet utgör ett särskilt problem och pekat på att staten bör ge museet ett nationellt uppdrag. Tekniska museet har emellertid sedan länge betraktats som ett centralmuseum. Att vara ett centralmuseum innebär ett erkännande av att museet förvaltar en del av statens nationella samlingar. Den uppgift som museet har med avseende på vårt kulturarv torde därför vara av väsentligt nationellt intresse och därmed ett åtagande för staten. Detta konstaterande är dock inte detsamma som att säga att staten måste ta hela ansvaret för finansieringen.

I dag får Tekniska museet stöd från såväl staten som näringslivet. Stödet från staten regleras sedan den 1 januari 1989 i ett tioårigt avtal mellan staten å ena och de organisationer som stod bakom inrättandet av museet å den andra sidan. Mot bakgrund av att det var näringslivet som inrättade Tekniska museet och att näringslivet ända fram till mitten av 1960-talet finansierade museet helt på egen hand bör det undersökas om

näringslivet framöver kan tänkas ta ett större finansiellt ansvar för museet än som för närvarande är fallet.

Som vi nämnt i avsnitt 2.2.2.2 undersöks för närvarande inom näringslivet förutsättningarna för att skapa ett Science Center som i så fall skulle inrymmas i en för ändamålet särskilt uppförd byggnad på Tekniska museets innergård. Besked i frågan är att vänta under senare delen av oktober månad 1995. Om detta besked skulle innebära att det kommer att skapas ett Science Center är det enligt vår mening naturligt att integrera denna verksamhet med Tekniska museet. Även Telemuseet bör kunna tas med i en sådan integration.

När det därefter gäller frågan om verksamhetsform framstår den ideella föreningen som lämpligast om staten skulle finna motiv för att tillsammans med näringslivet medverka i den integrerade verksamheten. Den ideella föreningen framstår också som lämpligast om det skulle visa sig att näringslivet är villigt att öka sitt årliga finansiella engagemang för Tekniska museet utan att något Science Center kommer till stånd. Om inte någon av nu angivna förutsättningar faller in bör det däremot övervägas att ombilda museet till en myndighet.

En förändring av verksamhetsformen för Tekniska museet kan inte komma till stånd så länge det avtal som reglerar statens stöd till museet gäller. Av avtalet följer att det kan upphöra att gälla först vid utgången av år 1998 efter uppsägning som sker senast två år dessförinnan. Det är emellertid enligt vår mening angeläget att frågan om museets framtida verksamhetsform avgörs så snart som möjligt. Vi rekommenderar därför staten att snarast ta upp förhandlingar med berörda parter, dvs. i första hand IVA, Sveriges Civilingenjörsförbund, Sveriges Industriförbund och Svenska Uppfinnarföreningen, om avtalets upphörande och att staten, om dessa förhandlingar inte har lett till något resultat dessförinnan, säger upp avtalet senast vid utgången av år 1996.

Tekniska museet anses vara en stiftelse. Den är bildad av enskilda. Detta innebär att verksamhetsformen kan ändras endast under förutsättning att en sådan åtgärd prövats vara förenlig med reglerna i 6 kap. stiftelselagen (1994:1220; det förutsätts här att frågan blir aktuell efter utgången av år 1995). Initiativ till en dylik prövning måste tas av styrelsen för Tekniska museet. Staten kan därför endast verka för att Tekniska museets status som stiftelse upphör och att museet ombildas till myndighet eller en ideell förening.

När det därefter gäller frågan om reglerna i 6 kap. stiftelselagen kan medge ändring av verksamhetsformen för Tekniska museet vill vi anförä följande.

Statens bidrag är i dag den största intäktsposten för Tekniska museet. För räkenskapsåret 1993/94 utgjorde det statliga bidraget 75 % av museets totala intäkter. Man kan mot denna bakgrund med fog påstå att Tekniska museet inte skulle kunna iaktta sitt ändamål utan det statliga stödet. Den omständigheten att en stiftelse enligt stiftelselagens allmänna definition av stiftelsebegreppet med tiden blivit så beroende av löpande stöd från en enda bidragsgivare betyder att stiftelseförordnandet på grund av ändrade förhållanden inte längre kan följas. En annan fråga är om museets

tillgångar får föras över till staten eller till en ideell förening. Även den frågan omfattas av tillståndsprövningen. För ställningstagandet till den frågan är det av betydelse hur de fyra stiftarna till museet (dvs. IVA, Sveriges Civilingenjörskörbundet, Sveriges Industriförbund och Svenska Uppfinnarföreningen) ser på saken. Av betydelse är också att en överföring av museets samlingar till staten eller en förening inte avses innebära någon förändrad användning av dem.

Mot bakgrund av det nu anförda är vi av den bestämda uppfattningen att reglerna i 6 kap. stiftelselagen medger att Tekniska museets status som stiftelse upphör och att museet ombildas till en myndighet eller en ideell förening under förutsättning att de fyra stiftarna medger att samlingarna förs över till en myndighet eller en förening. I sammanhanget vill vi påpeka att om Stiftelsen Tekniska museet avvecklas utgår vi från att den avkastning som för närvarande tillförs museet från "Stora fonden för Stiftelsen Tekniska Museet" även fortsättningsvis kommer verksamheten vid museet till del.

Vi vill till sist framhålla följande. De studier vi gjort av tillkomsten av Stiftelsen Sveriges Tekniska museum ger vid handen att museets status som stiftelse kan ifrågasättas. Museet utgjorde ursprungligen en del av IVA. Om museet inte skulle anses ha stiftelsestatus torde det alltså vara att betrakta som en del av IVA. I så fall är det IVA:s inställning som är av betydelse för frågan om verksamhetsform för Tekniska museet och någon prövning enligt 6 kap. stiftelselagen är inte aktuell.

2.2.3.7 Riksutställningar

Vårt förslag: Det bör anses som ett åtagande för staten att se till så att utställningar som är av intresse i ett nationellt eller internationellt perspektiv produceras eller distribueras inom landet eller utomlands. Det bör också anses som ett åtagande för staten att se till så att utställningsmediet utvecklas och att kunskap om detta medium sprids.

Stiftelsen Riksutställningar avvecklas och ansvaret för dess åtaganden förs över på den här (jfr avsnitt 2.2.3.2) föreslagna nya myndigheten. Om ett sådant verk inte inrättas bör ansvaret läggas på Statens kulturråd. Staten bildar ett särskilt serviceaktiebolag (Riksutställningar AB) för bedrivande av operativ verksamhet inom utställningsområdet.

Det särskilda organisationsstöd som i dag utgår till Stiftelsen Riksutställningar (52 mkr; XI/Ku B 9) läggs in i ramanslaget för Museiverket eller, om ett sådant verk inte inrättas, i ramanslaget för Statens kulturråd.

Skälen för vårt förslag: Riksutställningar fullgör uppgifter som utgör en del av den statliga kulturpolitiken. En av uppgifterna består i att ta

ställning till frågor om produktion av utställningar som i ett nationellt eller internationellt perspektiv bör bli föremål för visning eller distribution inom eller utom landet. En annan uppgift består i att i nyss nämnda perspektiv bedöma om det finns anledning att distribuera en utställning som producerats av annan.

Vi har tidigare slagit fast bl.a. att samla in, vårda och visa vårt kulturarv bör ses som offentliga åtaganden och att detta åtagande bör åvila staten i den mån det är av väsentligt nationellt intresse att åtagandet fullgörs. Detta ligger helt i linje med den ansvarsfördelning mellan Riksutställningar å ena och läns museerna å andra sidan vilken med tiden blivit allt tydligare, nämligen att Riksutställningar svarar för produktion och distribution av sådana vandringsutställningar som är av intresse i ett övergripande och nationellt perspektiv och att läns museerna svarar för att produktion och distribution i länets kommuner av utställningar med regional förankring. Till den nu angivna utvecklingen har även bidragit att Riksutställningar genom fullföljandet av sin andra huvuduppgift – att utveckla och förmedla kunskap om utställningsmediet – höjt kompetensen hos läns museerna och därmed med tiden minskat behovet av att Riksutställningar producerar och distribuerar vandringsutställningar.

Den verksamhet som Riksutställningar bedriver har ett fördelningspolitiskt syfte när det gäller produktion och distribution av utställningar som är av intresse i ett nationellt perspektiv. Den delen av stiftelsens verksamhet som är inriktad på utveckling av utställningen som medium innefattar produktion av kollektiva nyttigheter. Det finns alltså välfärdsekonomiska motiv för det kulturpolitiska uppdrag som Riksutställningar har.

Riksutställningar är en anslagsstiftelse. Som vi framhållit i vårt delbetänkande bör dylika stiftelser avvecklas. Utöver den principiella aspekten talar för en avveckling också det förhållandet att det inte bör vara en uppgift för ett privaträttsligt organ att svara för samordningen av utställningsverksamheten vare sig mellan det nationella å ena och det regionala planet med läns museerna och dess huvudmän (landstingen och vissa kommuner) å den andra sidan eller på det nationella planet.

När det därefter gäller frågan i vilken form verksamheten i fortsättning bör bedrivas är följande förhållanden av betydelse. Staten lämnar årligen ett särskilt organisationsstöd till Riksutställningar. Vi bedömer att det i nuläget utöver staten inte finns någon som fortlöpande vill bidra till finansieringen av verksamheten, i vart fall inte när det gäller distribution av utställningar inom landet. Verksamhet som huvudsakligen finansieras av staten med årliga anslag över statsbudgeten bör bedrivas i myndighetsform. Riksutställningar har två roller – en roll som samordnare och beställare av vandringsutställningar och en operativ roll som producent och distributör av sådana utställningar.

Mot bakgrund av det nu anförda ser vi två huvudalternativ när det gäller frågan om val av verksamhetsform. Det ena skulle vara att staten i samband med den av oss förutsatta avvecklingen av Riksutställningar anförtror en myndighet samtliga de uppgifter som för närvarande åvilar Riksutställningar (det rena myndighetsalternativet). Det andra alternativet

skulle vara att man skiljer på de två roller som Riksställningar har i dag, dvs. den nuvarande verksamheten delas upp på två olika och sinsemellan fristående organisationer. Den samordnande rollen och rollen som beställare skulle därvid tas över av en myndighet och utförarrollen av en annan organisation (beställar-utföraralternativet).

Det rena myndighetsalternativet: I vårt delbetänkande rekommenderade vi att nya uppgifter bör anförtros en befintlig myndighet. Riksställningar har i remissyttrandet över betänkandet framhållit att Riksställningar i många sammanhang är en del av museivärlden. Det nu anförda talar för att om det av oss förordade Museiverket inrättas bör det verket anförtros ansvaret för de uppgifter som nu åvilar Riksställningar. Om man lägger uppgifterna på Museiverket skulle det visserligen föra med sig att man inte längre bibehåller den nuvarande ordningen med ett organ som genom sin från museivärlden fristående ställning kan arbeta tvärkulturellt. Denna aspekt på frågan talar närmast för att det inrättas en ny myndighet. Övertygande skäl talar dock emot en sådan lösning. Museiverket kommer nämligen att kunna utnyttja den samlade kompetens som finns hos såväl de centrala museerna som läns museerna och övriga museer. Museiverket kommer vidare att vara den myndighet som prövar frågor om projektbidrag inom museisektorn (jfr avsnitt 2.2.3.2). I jämförelse med en lösning som i princip bygger på nuvarande ordning med ett från museivärlden fristående organ kommer Museiverket därför att ha betydligt bättre möjligheter att få till stånd en effektiv samordning mellan den utställningsverksamhet som är av nationellt intresse och den som bedrivs ute i regionerna av läns museer eller andra museer. Vi vill också särskilt understryka att Museiverket kommer att ha de allra bästa förutsättningar att mer i detalj kunna klara ut ansvarsfördelningen mellan central och regional nivå när det gäller utställningsverksamheten. För den nu diskuterade lösningen talar även att motivet för Museiverket att verka för en höjning av kompetensen hos museerna kommer att bli än starkare. Behovet av ett tvärkulturellt synsätt kan Museiverket tillgodose genom samverkan med Statens kulturråd.

Om ett Museiverk inte inrättas inställer sig frågan om det finns någon annan befintlig myndighet som kan anförtros de uppgifter Riksställningar har i dag. Ett svar på den frågan kan vara att lägga uppgifterna på något av de statliga, centrala museerna. Ett annat alternativ är att lägga dem på Statens kulturråd, som i dag har ett övergripande ansvar för museisektorn. Vid ett val mellan dessa två alternativ framstår enligt vår mening det förra som lämpligare framför allt därför att kulturrådet inte bedriver någon operativ verksamhet. Och med hänsyn till den ifrågavarande verksamhetens nära anknytning till museivärlden är det enligt vår mening mer ändamålsenligt att anförtro något av de centrala museerna ansvaret än att lägga det på en ny myndighet.

Beställar-utföraralternativet: Det följer av det nyss anförda att den samordnande rollen och rollen som beställare bör tas över av Museiverket om detta verk inrättas. Annars bör den anförtros Statens kulturråd. I rollen som beställare ingår inte någon operativ verksamhet.

Formen på den organisation som skall ta på sig utförrarrollen är däremot inte lika enkel att besvara. Klart är emellertid att verksamheten bör bedrivas i full konkurrens med andra aktörer. Av betydelse i sammanhanget är även att organisationen i fråga kommer att få uppdrag inte bara av Museiverket eller Statens kulturråd utan också av andra statliga myndigheter, borgerliga och kyrkliga kommuner, läns museer samt bildningsförbund m.fl. Enligt vår mening talar det nu anförda för att ett aktiebolag bör handha utförrarrollen, ett bolag som åtminstone inledningsvis bör ägas av staten.

Både det rena myndighetsalternativet och beställar-utförraralternativet har sina förtjänster. Oavsett vilket av de två huvudalternativen man väljer blir det en uppgift för någon myndighet att ta vid där Riksställningar slutade och därvid fortsätta med att bl.a. göra bedömningar om det sett ur ett nationellt eller internationellt perspektiv finns skäl att producera och distribuera en utställning inom eller utom landet. Det rena myndighetsalternativet är administrativt sett enkelt att genomföra. Beställar-utförraralternativet, som bygger på att den som har den samordnande rollen och rollen som beställare fördelar det statliga stödet till verksamheten, främjar effektiviteten i verksamheten och bidrar till en väl fungerande konkurrens. Vid en samlad bedömning förordar vi det senare av de två alternativen. Det är vår bestämda uppfattning att ett genomförande av det alternativet kommer att innebära samma kvalitet på verksamheten som för närvarande till en lägre kostnad för staten.

Till det nu sagda vill vi foga följande. Kulturutredningen har i sitt betänkande föreslagit "något minskad produktion av Riksställningar och att en stor del av återstående medel för produktion fördelas av en särskild arbetsgrupp" (se bet. s. 510). Arbetsgruppen skall utses av styrelsen för Riksställningar. Enligt vår mening bör uppgifter som innefattar fördelning av statliga bidrag i princip alltid åvila myndigheter och utföras med stöd av en statsbidragsförfattning. Om statsmakterna skulle ställa sig bakom Kulturutredningens förslag innebär det att skälen för att avveckla Riksställningar blir än starkare.

När det slutligen gäller förutsättningarna för att avveckla Riksställningar vill vi anförda följande. Riksställningar är en av staten bildad anslagsstiftelse. Enligt ett förslag som regeringen överlämnat till Lagrådet i september 1995 kommer i fall då staten är stiftare frågan om tillstånd att upphäva ett stiftelseförordnande att prövas av regeringen även under år 1996 (jfr vad vi anför i avsnitt 6.3.2).

2.2.3.8 Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna

Vårt förslag: Det bör anses som ett statligt åtagande att utföra vård och konservering av museiföremål som tillhör statliga museer samt av handlingar i statliga arkiv.

Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna avvecklas. Staten bildar ett särskilt serviceaktiebolag (Föremålsvård AB) för vård och konservering av museiföremål och arkiv.

Om ett Museiverk inrättas (jfr avsnitt 2.2.3.2) läggs ansvaret för vård och konservering inom museiområdet på det verket.

Det särskilda organisationsstöd som i dag utgår till Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna (9 mkr; XI/Ku B 6) bör läggas in i ramanslaget för Museiverket respektive Kungl. biblioteket och Riksarkivet. Om ett Museiverk inte inrättas bör stödet till museiområdet föras över till ramanslaget för Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer.

Skälen för vårt förslag: Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna (Föremålsvården) utför vård och konservering av museiföremål och arkivalier. Det är ett statligt åtagande att vårda och konservera föremål och handlingar på statliga museer eller i statliga arkiv.

Föremålsvården är en anslagsstiftelse. Som vi framhållit i vårt delbetänkande bör dylika stiftelser avvecklas.

När det därefter gäller frågan i vilken form verksamheten i fortsättning-
en bör bedrivas är en utgångspunkt för våra överväganden att verksamhetens nuvarande inriktning på museiföremål och arkiv bör bibehållas intakt. Ett annat förhållande som också är av betydelse för våra överväganden är att ca hälften av den verksamhet som Föremålsvården bedriver har de historiska museerna som avnämare. Av betydelse är vidare att staten årligen lämnar ett särskilt organisationsstöd till Föremålsvården. Vi bedömer att det utöver staten inte finns någon som fortlöpande vill bidra till finansieringen av den verksamhet som Föremålsvården bedriver. Verksamhet som huvudsakligen finansieras av staten med årliga anslag över statsbudgeten bör bedrivas i myndighetsform.

Mot bakgrund av det nu anförda ligger det nära till hands att låta verksamheten tas över av det Museiverk som vi tidigare förordat bör inrättas (det rena myndighetsalternativet). Vid bedömningen av frågan om verksamhetsform måste man emellertid också beakta att Museiverket när det gäller vård och konservering av museiföremål hos de museer som ingår i Museiverket kommer att få två roller – beställarens och utförarens. Detta föranleder oss att närmare överväga tanken på att renodla Museiverkets roll till beställarens och alltså låta någon annan organisation ta hand om rollen att vara utförare (beställar-utföraralternativet). Valet av form för den organisation som skall ta på sig utförarrollen bör därvid enligt vår mening bl.a. bestämmas av att verksamheten bör bedrivas i full konkurrens med andra aktörer och att organisationen med allra största

sannolikhet kommer att få uppdrag även av museer, bibliotek m.fl. som står utanför den statliga sfären. Enligt vår mening talar det nu anförda för att ett aktiebolag bör handha den nu ifrågavarande uppgiften, ett bolag som åtminstone inledningsvis bör ägas av staten.

Det rena myndighetsalternativet är administrativt sett enkelt att genomföra. Det statliga stöd som i dag utgår till Föremålsvården skulle vid ett genomförande av detta alternativ kunna läggas in i ramanslaget för Museiverket eller också delas upp och läggas in ramanslagen för Museiverket respektive Kungl. biblioteket och Riksarkivet, två andra av Föremålsvårdens primära kunder. När det därefter gäller beställar-utföraralternativet skulle ett realiserande av det alternativet främja såväl effektiviteten i verksamheten som bidra till en väl fungerande konkurrens. Vid en samlad bedömning förordar vi det senare av de två alternativen. Vid ett genomförande av det alternativet skulle det statliga stödet - på samma sätt som vid genomförandet av myndighetsalternativet - kunna läggas in i ramanslaget för Museiverket eller också delas upp och läggas in i anslagen för Museiverket, Kungl. biblioteket och Riksarkivet. Och för det fall att Museiverket inte inrättas bör hela eller del av det stöd som för närvarande utgår till Föremålsvården tillföras ramanslaget för det nuvarande Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer.

Vi vill vidare framhålla följande. Kulturutredningen har i sitt nyligen avlämnade betänkande (SOU 1995:84) föreslagit (s. 509) att en fristående utredare belyser konsekvenserna av olika organisatoriska lösningar beträffande Institutionen för konservering vars praktiska verksamhet enligt utredningen i princip inte hör hemma inom Riksantikvarieämbetet. Den verksamhet som bedrivs inom nämnda institution och verksamheten vid Föremålsvården har visst sakligt samband med varandra. Det är emellertid vår uppfattning att ett genomförande av det här av oss förordade förslaget - att Stiftelsen Föremålsvård i Kiruna avvecklas - kan ske utan att avvakta resultatet av en eventuell vidare utredning om Institutionen för konservering.

När det slutligen gäller förutsättningarna för att avveckla Föremålsvården vill vi anföra följande. Föremålsvården är en av staten bildad anslagsstiftelse. Enligt ett förslag som regeringen överlämnat till Lagrådet i september 1995 kommer i fall då staten är stiftare frågan om tillstånd att upphäva ett stiftelseförordnande att prövas av regeringen även under år 1996 (jfr vad vi anför i avsnitt 6.3.2).

2.3 Musik

2.3.1 Inledning

Musikområdet anses vara det mest vittförgrenade och omfattande konstområdet. Det enskilda musikutövandet är betydande såväl individuellt som i grupp. Det finns en bred konsertverksamhet som bedrivs både i privat och offentlig regi. Vid en internationell jämförelse har Sverige en stor mängd musiker och ensambler av hög konstnärlig kvalitet.

I 1985 års folk- och bostadsräkning uppgav ca 6 000 personer att de var yrkesverksamma musiker. Av dessa hade ca 3 000 fast anställning. En fast anställd musiker är i de flesta fall en orkestermusiker och ägnar sig åt konstmusik. Övriga som uppgav sig vara yrkesverksamma musiker arbetade på frilansbasis.

Det statliga stödet till musiklivet uppgick budgetåret 1992/93 till 440 mkr. Av dessa medel gick ca 70 mkr till Stiftelsen Rikskonserter. Mer än hälften gick till länsmusiken (som landstingen fick det musikpolitiska ansvaret för år 1988). Andra musikinstitutioner än länsmusiken och fria musikgrupper erhöll statligt stöd med 94 mkr.

2.3.2 Stiftelsen Institutet för rikskonserter m.m.

I betänkandet Musikliv i Sverige (SOU 1954:2) föreslog 1947 års musikutredning att det skulle inrättas en statlig konsertbyrå. Tanken togs upp på nytt av 1962 års riksdag, som begärde att regeringen skulle tillsätta en utredning om inrättandet av en statligt stödd konsertbyrå och en därtill knuten riksorganisation för konsertverksamhet. Den av riksdagen begärda utredningen (Konsertbyråutredningen) tillsattes av regeringen under våren 1962 och i december samma år föreslog den att staten försöksvis skulle påbörja en rikskonserterverksamhet i vissa avgränsade geografiska regioner. Förslaget vann i huvudsak statsmakternas gillande och verksamheten, som till övervägande del skulle bekostas av staten, kom i gång under budgetåret 1963/64. För verksamheten inrättades ett särskilt kansli under det dåvarande Ecklesiastikdepartementet.

I sitt slutbetänkande (SOU 1967:9) föreslog Konsertbyråutredningen att den dittills bedrivna försöksverksamheten skulle övergå i en permanent rikskonserterverksamhet med huvudsaklig inriktning på produktion av kvällskonserter, ungdomskonserter och skolkonserter samt av grammofonskivor och ljudband. Utredningen förordade därvid att verksamheten skulle bedrivas i stiftelseform (se betänkandet s. 199 ff) och efter beslut av statsmakterna (jfr prop. 1968:45 och bet. 1968:SU114) inrättades Stiftelsen Institutet för rikskonserter den 1 juli 1968. Stiftelsens uppgift skulle vara att ge råd och information i frågor om konsertverksamhet och andra musikframträdanden, anordna och förmedla konserter som komplettering till annan musikverksamhet samt i övrigt verka för musiklivets utveckling. För budgetåret 1968/69 beviljades stiftelsen ett anslag om 7,3 mkr.

I propositionen om inrättandet av Stiftelsen rikskonserter framhölls bl.a. att militärmusikorganisationen borde utnyttjas för att tillgodose det växande behovet av konsertverksamhet för allmänheten. Enligt propositionen borde dock frågan utredas ytterligare. Så skedde också inom ramen för 1968 års Musikkommitté som i betänkandet Regionmusik (SOU 1969:12) lämnade förslag om att militärmusiken skulle överföras till en regionmusikorganisation. Även detta förslag fann i huvudsak statsmakternas gillande och den 1 juli 1971 överfördes militärmusiken till den för ändamålet nyinrättade myndigheten Regionmusiken (jfr prop. 1970:31 och bet. 1970:SU121). Uppgiften för den nya myndigheten skulle vara att

framföra musik inom det allmänna musiklivet, främst genom medverkan i rikskonsertverksamheten, och inom försvaret. Den skulle vidare utföra musik i statsceremoniella sammanhang (jfr instruktionen, 1973:446, för Regionmusiken). Landet skulle indelas i åtta olika musikregioner med två eller tre musikavdelningar i varje region.

1974 års kulturpolitiska beslut förutsatte att regionala initiativ skulle tas för att komma igång med planering av musikverksamhet på regional nivå. Vissa landsting tog också sådana initiativ. Men den angivna förutsättningen kom endast delvis att infrias och detta föranledde staten att några år in på 1980-talet ta upp förhandlingar med landstingen. Dessa förhandlingar ledde så småningom fram till att samtliga landsting (med undantag för Stockholms läns landsting) och Gotlands kommun den 1 januari 1988 tog över huvudmannaskapet för den regionala delen av Regionmusiken och de regionkontor som Stiftelsen Institutet för rikskonsserter hade inrättat ute i landet. Samtidigt upphörde myndigheten Regionmusiken och Stiftelsen Institutet för Rikskonsserter. Stiftelsen fick dock omedelbart en efterföljare i form av den alltjämt bestående Stiftelsen Svenska rikskonsserter med uppgift bl.a. att stödja musikverksamheten och den musikpolitiska utvecklingen i landet.

Den nya ordningen med landstingen som huvudmän för det regionala musiklivet skulle inte medföra någon kostnadsövertäring på dem. Staten skulle alltså även i fortsättningen finansiera den regionala verksamheten (jfr prop. 1984/85:1 och 1985/86:114). Som redan nämnts förhåller det sig fortfarande på det sättet. Staten står för 90 % av det totala bidrag som de 20 länsmusikorganisationerna erhåller från staten och landstingen.

2.3.3 Stiftelsen Svenska rikskonsserter

Stadgar m.m.

Regeringen fastställde stadgar för Stiftelsen Svenska rikskonsserter den 3 december 1987. Enligt dessa stadgar är ändamålet för stiftelsen att främja utvecklingen av musiklivet i hela landet och inom olika musikaliska uttrycksformer. Stiftelsens verksamhet skall anpassas efter regionala och lokala behov.

Inom musikområdet har stiftelsen följande huvuduppgifter:

- musikpolitiskt, konstnärligt och musikpedagogiskt utvecklingsarbete, varvid särskilt skall beaktas sådant arbete som riktar sig till nya miljöer och publikgrupper, däribland barn och ungdom,
- service till landsting, kommuner, folkrörelser och andra arrangörer,
- service till musikinstitutioner, artister och andra intressegrupper i produktionsledet,
- internationell kontaktverksamhet,
- nationella och internationella produktioner,
- fonogramverksamhet,
- musikproduktion i Stockholms län med bl.a. egna ensembler,

- musik inom försvarsmakten och vid statsceremonier.

Stiftelsens fonogramverksamhet skall särskilt inriktas på utgivning av dels ny svensk musik, som är orepresenterad eller ofullständigt representerad på fonogram, dels svenska artister vars konstnärsskap inte kan anses vara tillräckligt dokumenterat på fonogram. Stiftelsen bör vid denna utgivning sträva efter att komplettera den musik som ges ut av andra fonogramproducenter. Övrig utgivning får ske om kostnaden kan täckas på affärsmässig grund eller med bidrag från andra uppdragsgivare.

Stiftelsen leds av en styrelse som består av en ordförande och tio andra ledamöter. Ledamöterna utses av regeringen, tre av dem på förslag av Landstingsförbundet och två på förslag av Svenska kommunförbundet. Styrelsen har sitt säte i Stockholm. Hos stiftelsen finns det en direktör som är chef för verksamheten. Direktören, som ingår i styrelsen, utses också av regeringen.

Stiftelsens räkenskapsår omfattar tiden den 1 juli-den 30 juni.

Styrelsen skall för varje räkenskapsår upprätta ett bokslut och en verksamhetsberättelse för stiftelsens verksamhet. Bokslutet skall revideras av Riksrevisionsverket.

Stiftelsen skall vara undantagen från tillsyn enligt lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser.

Fråga om ändring av stiftelsens stadgar eller om upplösning av stiftelsen prövas av regeringen. Regeringen avgör hur stiftelsens tillgångar skall användas, om stiftelsen upplöses.

För anslaget till stiftelsen gäller enligt regleringsbrevet för innevarande budgetår (1994/95) att stiftelsen skall:

- bl.a. i samverkan med andra aktörer stödja, komplettera och utveckla musiklivet i hela landet inom olika musikaliska uttrycksformer samt bedriva internationell verksamhet,
- lägga särskild tonvikt vid barn- och ungdomsverksamhet, svenska frilansartister och lansering av svensk musik och svenska musiker i utlandet,
- inom fonogramverksamheten främst koncentrera utgivningen på ny svensk musik och artister som inte är etablerade på marknaden.

Finansiering

För räkenskapsåret 1993/94 redovisade Rikskonserter en förlust på strax under 1 mkr avseende verksamheten och strax över 1 mkr efter avskrivningar och finansiella poster. Intäkterna av verksamheten uppgick till 95,5 mkr. Den största intäkten var bidraget från staten på drygt 69 mkr (= 72 % av intäkterna). Konsertverksamheten inbringade drygt 11 mkr.

Kostnaderna för verksamheten under ifrågavarande räkenskapsår uppgick till 96,3 mkr. Den största enskilda kostnadsposten utgjordes av produktionskostnader med 50 mkr. Lönekostnaderna för den egna personalen (121,5 årsarbetskrafter) uppgick till drygt 32 mkr.

Rikskonserterers balansräkning visade per den 30 juni 1994 tillgångar till ett värde av drygt 15 mkr. Det egna kapitalet uppgick till 2,7 mkr.

Anslaget till Rikskonserter för innevarande budgetår (1995/96) uppgår till drygt 106 mkr. I anslaget ingår även medel till Stiftelsen Elektroakustisk musik i Sverige. Av de anslagna medlen får högst 7 mkr användas för fonogramverksamhet.

Enligt regleringsbrevet för innevarande budgetår skall stiftelsen lämna anslagsframställning till Kulturdepartementet i enlighet med föreskrifterna i förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning.

Resultatredovisning

Under räkenskapsåret 1993/94 genomförde Rikskonserterers produktionsavdelning ca 60 musikarrangemang i form av bl.a. turnéer och festivaldeltagande i Sverige och utomlands. Av dessa arrangemang var ca 10 direkt riktade till barn och ungdomar.

Stockholms blåsarsymfoniker – som är en självständig enhet inom Rikskonserter – genomförde under räkenskapsåret 20 orkesterkonserter, 48 kammarkonserter, 59 barn- och ungdomskonserter samt 60 försvarskonserter. Antalet besökande vid konserterna uppgick till 111 000. (Kulturutredningen har i sitt betänkande föreslagit att ansvaret för Stockholms Blåsarsymfoniker utgår ur Rikskonserterers uppdrag och att fortsatt statligt stöd till symfonikerna förutsätter att landstinget i Stockholms län tar huvudmannaskapet för orkestern; jfr bet. s. 411).

Slagverksensemblen Kroumata som också ingår i Rikskonserter höll under året 20 konserter i Sverige och utomlands.

Rikskonserterers fonogramavdelning (Caprice Records) färdigställde 14 fonogramprojekt under året. Försäljningen omfattade drygt 58 000 fonogram.

I regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) anges i fråga om resultatredovisningen att återrapportering skall ske enligt 9 § förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning och att resultatredovisningen skall granskas av stiftelsens revisorer som skall avge utlåtande över granskningen i ett revisorsintyg.

Enligt regleringsbrevet skall resultatredovisningen bl.a. innehålla uppgift om:

- produktioner inom Sverige uppdelat på olika genrer samt kostnader och intäkter per genre,
- produktioner avsedda för utlandet uppdelat på olika genrer samt kostnader och intäkter per genre,
- omfattning samt kostnader för verksamhet riktad mot barn- och ungdom,
- omfattning av verksamheten för Stockholms blåsarsymfoniker samt kostnader och intäkter,

- omfattning och inriktning av verksamheten vid Caprice (stiftelsens fonogramavdelning) samt kostnader och intäkter.

2.3.4 Överväganden och förslag

Vårt förslag: Det bör anses som ett offentligt åtagande att se till så att musik inom olika genrer framförs i olika delar av landet.

Staten bör stödja konstnärligt och pedagogiskt utvecklingsarbete inom musikområdet och ge musiker möjlighet att framföra musik av svenska tonsättare inom och utom landet.

Stiftelsen Rikskonserter avvecklas och ansvaret för dess åtaganden förs över till Statens kulturråd. Staten bildar ett särskilt serviceaktiebolag (Rikskonserter AB) för utvecklingsinsatser samt produktion av turnéer och festivaler m.m. De medel som staten i fortsättningen vill anslå till nämnda verksamhet bör fördelas av Statens kulturråd med stöd av en statsbidragsförfattning.

Ansvaret för länsmusiken bör åvila landstingen. Statsbidrag till länsmusiken bör i fortsättningen utgå i form av projektbidrag.

Skälen för våra förslag: Rikskonserter har för närvarande uppgifter som utgör en del av den statliga kulturpolitiken. En av dessa uppgifter består i att se till så att musik inom olika genrer framförs i olika delar av landet, varvid särskild tonvikt skall läggas på bl.a. barn- och ungdomar och på musik av svenska tonsättare. En annan uppgift som åvilar Rikskonserter är att se till så att unga och oetablerade svenska artister får möta publik i olika delar av landet. För fullgörandet av nämnda uppgifter producerar Rikskonserter olika turnéer i landet för framför allt frilansande musiker men även för större både inhemska och utländska orkestrar. Ofta sker dessa produktioner i samverkan med länsmusiken eller andra organisationer som Svenska Institutet och Kulturrådet samt med arrangörer, artister eller tonsättare.

En annan av Rikskonserterns uppgifter som också är av kulturpolitisk natur är att lansera svenska musiker utomlands, t.ex. vid olika festivaler. I dessa sammanhang medverkar Rikskonserter framför allt genom att lämna förslag på program och artister. Rikskonserterns uppgift att verka för utveckling inom musikens område ingår också som ett led i den statliga kulturpolitiken.

En uppgift som går ut på att regionerna ute i landet skall få besök av musiker som representerar olika genrer har ett fördelningspolitiskt syfte. Utveckling inom musikområdet innefattar produktion av kollektiva nyttigheter. Det finns alltså välfärdsekonomiska motiv för det kulturpolitiska uppdrag som Rikskonserter nu har.

Rikskonserter är en anslagsstiftelse. Som vi framhållit i vårt delbetänkande bör dylika stiftelser avvecklas. Utöver den principiella aspekten

talar för en avveckling också det förhållandet att det inte bör vara en uppgift för ett privaträttsligt organ att svara för samordningen av musikverksamheten vare sig mellan det nationella å ena och det regionala planet med länsmusiken och dess huvudmän (landstingen) å den andra sidan eller på det nationella planet.

När det därefter gäller frågan i vilken form verksamheten i fortsättning- en bör bedrivas är följande förhållanden av betydelse. Staten lämnar årligen ett särskilt organisationsstöd till Rikskonserter. Vi bedömer att det i nuläget utöver staten inte finns någon som fortlöpande vill lämna bidrag till finansieringen av den verksamhet som Rikskonserter bedriver. Verksamhet som huvudsakligen finansieras av staten med årliga anslag över statsbudgeten bör bedrivas i myndighetsform. Rikskonserter har två roller – en roll som samordnare och beställare av t.ex. turnéer inom landet och en operativt inriktad roll som producent av dylika turnéer.

Mot bakgrund av det nu anförda ser vi två huvudalternativ när det gäller valet av verksamhetsform. Det ena skulle vara att staten i samband med den av oss förutsatta avvecklingen av Rikskonserter anförtror en myndighet samtliga de uppgifter som för närvarande åvilar Rikskonserter (det rena myndighetsalternativet). Det andra alternativet skulle vara att man skiljer på de två roller som Rikskonserter har i dag, dvs. den nuvarande verksamheten delas upp på två olika och sinsemellan fristående organisationer. Rollen som samordnare och beställare skulle därvid tas över av en myndighet och producentrollen eller utförarrollen av en annan organisation (beställar-utföraralternativet)

Det rena myndighetsalternativet: I vårt delbetänkande rekommenderade vi att nya uppgifter i första hand bör anförtrors en befintlig myndighet. Med utgångspunkt från denna rekommendation ligger det närmast till hands att anförtra uppgifterna åt Statens kulturråd, som fullgör vissa uppgifter inom musikens område. Kulturrådet fördelar bl.a. stöd till regionala och lokala musikinstitutioner, till fria musikgrupper och till framställning och utgivning av fonogram enligt olika statsbidragsförfattningar. Mot denna lösning talar dock det förhållandet att Rikskonserter även utför operativ verksamhet i den bemärkelsen att stiftelsen t.ex. producerar turnéer samtidigt som kulturrådet i dag inte har någon verksamhet av denna natur. De uppgifter som Rikskonserter har bör därför i stället anförtrors en ny myndighet. Till denna myndighet bör därvid även kulturrådets nuvarande uppgifter inom musikens område föras över. Ett genomförande av denna lösning skulle leda till skapandet av en central myndighet inom musikområdet eller ett Musikverk.

Beställar-utföraralternativet: Rollen som samordnare och beställare bör naturligen tas över av Statens kulturråd. Formen för den organisation som bör ta på sig utförarrollen är däremot inte lika enkel att besvara. Klart är att den bör bedriva sin verksamhet i full konkurrens med andra aktörer. Samtidigt föreligger det inte något hinder mot att kulturrådet lägger ut mer långsiktiga uppdrag på organisationen i fråga. Av betydelse för valet av organisationsform är att uppdrag med allra största sannolikhet kommer att erhållas inte bara av kulturrådet utan även av andra statliga myndigheter, länsmusiken, kommuner m.fl. Enligt vår mening talar det nu an-

förda för att ett aktiebolag bör handha utförrarrollen, ett bolag som åtminstone inledningsvis bör ägas av staten.

Både det rena myndighetsalternativet och beställar-utförraralternativet har sina förtjänster. Oavsett vilken lösning man väljer blir det en uppgift för en myndighet (Musikverket eller kulturrådet) att ta vid där Rikskonserter slutade och att — med beaktande av det utvidgade ansvaret för länsmusiken (se i det följande) — driva det kulturpolitiska uppdraget vidare bl.a. genom att försöka skapa balans mellan det nationella och lokala utbudet av musik, artisternas behov av att få framföra "sin" musik samt mottagarnas behov av att få tillgång till musik inom olika genrer.

Det rena myndighetsalternativet är administrativt sätt enkelt att genomföra. Ett genomförande av beställar-utförraralternativet, som bygger på att den som har den samordnande rollen och rollen som beställare fördelar det statliga stödet till verksamheten i fråga med stöd av en statsbidragsförfattning, skulle enligt vår mening främja effektiviteten i verksamheten och även bidra till en väl fungerande konkurrens. Vid en samlad bedömning förordar vi det senare av de två alternativen. Det är vår bestämda uppfattning att Statens kulturråd i samverkan med Rikskonserter AB kommer att kunna föra det musikpolitiska uppdraget vidare med samma kraft och långsiktighet som Stiftelsen Rikskonserter hittills visat till en lägre kostnad för staten.

Kulturutredningen har i sitt betänkande förslagit en förändrad roll för Rikskonserter. Förslaget innebär att stiftelsen i större utsträckning än i dag skall fördela medel till stöd åt olika, regionalt initierade utvecklingsinsatser och för regionalt initierad konsertverksamhet framför allt med deltagande av unga och oetablerade svenska artister. Enligt vår mening bör uppgifter som innefattar fördelning av statliga bidrag i princip alltid åvila myndigheter och utföras med stöd av en statsbidragsförfattning. Om statsmakterna skulle ställa sig bakom Kulturutredningens förslag innebär det alltså att skälen för att avveckla Stiftelsen Rikskonserter blir än starkare.

När det slutligen gäller förutsättningarna för att avveckla Rikskonserter vill vi anföra följande. Rikskonserter är en av staten bildad anslagsstiftelse. Enligt ett förslag som regeringen överlämnat till Lagrådet i september 1995 kommer i fall då staten är stiftare frågan om tillstånd att upphäva ett stiftelseförordnande att prövas av regeringen även under år 1996 (jfr vad vi anför i avsnitt 6.3.2).

Länsmusiken

Enligt vår mening bör det i första hand vara ett åtagande för landstingen att se till så att olika grupper inom regionen får tillfälle att lyssna till musik inom olika genrer. I enlighet med vad Kulturutredningen föreslagit (se bet. s. 403f) bör därför länsmusiken ta över vissa av de uppgifter som nu åvilar Rikskonserter och utvecklas till ett samordnande, initierande och stödjande regionalt musikorgan med en ökad genreprofilering.

Kulturutredningen har vidare föreslagit att länsmusikens särställning i statsbidragshänseende skall upphöra. Även på den punkten delar vi utred-

ningens förslag. Till skillnad från Kulturutredningen (se bet. s. 403) är det emellertid vår uppfattning att det statliga stödet till såväl länsmusiken som regionala kulturinstitutioner i övrigt bör utgå i form av projektbidrag som närmare regleras i avtal för det fall att bidraget är av mer långsiktig natur.

För närvarande fastställs bidraget till länsmusiken vid årligen återkommande förhandlingar mellan staten och Landstingsförbundet. Innan någon förändring sker av det nuvarande systemet bör staten givetvis ta initiativ till överläggningar i frågan med Landstingsförbundet.

2.4 Språkvård

2.4.1 Inledning

Omfattningen av och synen på den statliga språkvården varierar mellan olika länder. I den anglosaxiska världen är utgångspunkten att språket skall utveckla sig organiskt. Om man bortser från det stöd som går till utbildning och forskning finns det inte där någon egentlig, nationell språkpolitik. I Frankrike satsas det däremot betydande belopp på att öka det franska språkets internationella betydelse och där försöker man bl.a. genom lagstiftning slå vakt om att franska uttryck används i det franska språket.

I Norge och i Danmark finns det helstatliga organ för språkvård – "Norsk språkråd" och "Dansk Sprognaevn". Under år 1994 uppgick kostnaderna till 9,6 miljoner norska respektive 4,2 miljoner danska kronor. I Finland finns språkvårdsenheter vid "Forskningscentralen för de inhemska språken" för såväl det finska som det svenska språket. Språkvårdsarbetet i Finland finansieras till ca 80 % med statliga medel. Alla nu nämnda organ har kostnadsfri rådgivning.

I Sverige finansierar staten språkvård och språkutveckling inom ramen för undervisnings- och forskningssystemet. Staten ger även särskilt organisationsstöd till Svenska språknämnden och Tekniska Nomenklaturcentralen (TNC) för språkvård och terminologiarbete. Stödet uppgick budgetåret 1994/95 till 2,5 respektive 3,6 mkr. För granskning av språket i lagar och andra författningar m.m. finns det språkvårdare inom granskningsenheten vid Justitiedepartementet och efter ett regeringsbeslut under år 1993 finns det i Finansdepartementet en arbetsgrupp med uppgift att främja språkvården vid myndigheterna (Klarspraksgruppen).

Även Svenska Akademien bedriver språkvård. Akademien, som närmast är att jämställa med en sluten ideell förening, inrättades genom ett Kungligt brev år 1786. Hos Akademien finns en ordboksredaktion med ett 20-tal personer anställda. Akademiens verksamhet finansieras genom donationsmedel samt intäkter från Post- och Inrikes Tidningar och royalty från försäljning av Svenska Akademiens Ordlista m.m.

2.4.2 Beskrivning

2.4.2.1 Svenska språknämnden

Bakgrund

Vid en konferens i Stockholm år 1943 uttalades att det förelåg ett behov av ett institut för svensk språkvård som under ständigt hänsynstagande till de andra nordiska språken skulle verka för en utveckling av det svenska språket i en sund och naturlig riktning. Föreningen Norden som var initiativtagare till konferensen drev frågan vidare och tillsatte en kommitté för att söka förverkliga tanken på en nämnd för svensk språkvård. Kommittén vände sig till ett antal myndigheter, institutioner och organisationer som ombads att utse vardera en eller i vissa fall två eller flera representanter i den planerade nämnden. Detta ledde till att Nämnden för svensk språkvård bildades i Stockholm år 1944 av representanter för följande myndigheter och organisationer: Svenska Akademien, Föreningen Norden, Vitterhets-, Historie- och antikvitetsakademien, Kanslern för rikets universitet, Skolöverstyrelsen, Publicistklubben, Folkbildningsförbundet, Sveriges Författarförening, AB Radiotjänst och Tekniska Nomenklaturcentralen.

Nämnden hade inledningsvis en blygsam omfattning på sin verksamhet. Rådgivning i språkfrågor startades dock genast och initiativ togs till en skriftserie, vars båda första nummer kom ut under år 1946.

Redan från början hade det funnits en bestämmelse i stadgarna enligt vilken nämnden skulle inrätta en särskild byrå för sin verksamhet. Tanken med byrån var att den skulle utvecklas till ett institut för svensk språkvård. År 1953 fick nämnden ett bidrag i detta syfte från Gustav VI Adolfs 70-årsfond och året därpå kunde det vid nämnden inrättas ett institut för svensk språkvård (numera kallat sekretariatet).

År 1973 utreddes nämndens verksamhet. I departementspromemorian *Nämnden för svensk språkvård – framtida ställning och organisation* (Ds U 1973:10) konstaterades att nämndens verksamhet fyllde ett väsentligt behov, men att personalstyrkan skulle behöva fördubblas om de uppgifter som nämnden hade skulle kunna uppfyllas. Utredningen konstaterade även att nämnden var ett serviceorgan av rikskaraktär och att nämndens verksamhet var artschild från annan statlig verksamhet. Att anknyta verksamheten till ett universitet eller till dialekt- och ortsnamnsarkivet var därför, enligt utredningen, mindre lämpligt. Vid ett förstatligande skulle i stället ett fristående institut direkt under Utbildningsdepartementet vara att föredra. Ett förstatligande skulle dock enligt utredningens bedömning medföra väsentliga ekonomiska och organisatoriska förändringar utan att det därmed skulle bli någon vinst i form av rationalisering av verksamheten eller ökning av produktionen. Det bedömdes att ett förstatligande också skulle leda till mera långtgående och för staten kostnadskrävande förändringar än det faktiska behovet påkallade. Vad som krävdes var i stället en fastare grund för verksamheten i form av ökade ekonomiska resurser och en ökad trygghet för personalen. Utredningens huvudförslag blev därför att nämnden även i fortsättningen skulle

ha en fristående ställning, att dittillsvarande huvudmannaskap skulle kvarstå och att staten skulle ge bidrag till kostnaderna för fyra statligt reglerade tjänster vid nämnden (föreståndaren och tre forskningsassistenter). Kostnaderna för övrig personal, lokaler och expenser borde, enligt utredningen, kunna täckas av nämndens egna inkomster och genom bidrag från donationsfonder och övriga givare. Utredningen genomförde även en översyn av nämndens stadgar och föreslog att nämnden skulle ändra namn.

Statsmakterna ställde sig bakom utredningens förslag. Genom beslut av regeringen i juni år 1974 tilldelades Svenska språknämnden ett bidrag om 331 000 kr för budgetåret 1974/75 under förutsättning att nämnden antog nya stadgar med visst innehåll. Det föreskrivna villkoret uppfylldes av nämnden som därigenom erhöll namnet Svenska språknämnden.

I Svenska språknämndens basverksamhet ingår att samla in och registrera nya ord, uttryck och konstruktioner i svenskan, följa den språkvetenskapliga litteraturen samt delta i språkvetenskapliga konferenser, symposier m.m. Nämndens basverksamhet är grunden för de mer utåtriktade aktiviteterna. Nämnden stödjer det språkvårdande arbetet inom bl.a. skolan. I sin verksamhet ger nämnden också stöd åt språkexperterna i regeringskansliet, delegationen för översättning av EU:s regelverk samt personalen vid UD, TT, radio och TV etc. Nämnden har vidare en daglig telefonrådgivning i språkfrågor, som innebär — ibland tidskrävande — språkservice åt översättare, skolfolk, journalister, läroboksförfattare och myndigheter. Rådgivningen riktar sig även till enskilda svenskar och invandrare.

Stadgar m.m.

Enligt stadgarna är uppgiften för Svenska språknämnden att följa det svenska språkets utveckling i tal och skrift samt att utöva en språkvårdande verksamhet. Nämnden skall också verka för ett nordiskt samarbete på språkvårdens område i syfte att vidmakthålla och stärka den nordiska språkgemenskapen. Nämnden skall fullgöra sina uppgifter genom utredningar och skrifter av såväl populär som vetenskaplig art, genom föredrag och tidningsartiklar samt genom upplysande och rådgivande verksamhet i övrigt. För att främja den nordiska verksamheten skall nämnden samarbeta med motsvarande organisationer i övriga nordiska länder.

Nämndens organ är medlemsförsamlingen, styrelsen och sekretariatet. Medlemsförsamlingens 31 ledamöter utses av 25 i stadgarna namngivna organisationer. Fem av de namngivna organisationerna utser mer än en ledamot, nämligen Föreningen Norden, som utser tre, samt Skolverket, Svenska Akademien, Vitterhets-, Historie- och Antikvitetsakademien samt Sveriges Författarförbund, som samtliga utser två ledamöter var. Medlemsförsamlingen får dessutom själv utse högst fyra ledamöter. Regeringen utser ordföranden i församlingen bland ledamöterna i denna.

Medlemsförsamlingen skall bl.a. anskaffa medel för verksamheten och besluta om användningen av tillgängliga medel. Vidare skall församlingen

för varje räkenskapsår ta del av styrelsens och revisorernas berättelse och besluta om ansvarsfrihet.

Styrelsen består av ordföranden i medlemsförsamlingen, chefen för sekretariatet samt fem ledamöter som församlingen utser inom sig. Det åligger styrelsen bl.a. att anställa personal (gäller inte chefen för nämndens sekretariat) samt att göra upp arbetsordning och instruktioner för sekretariatets verksamhet.

Vid sekretariatet finns det en föreståndare. Den tjänsten tillsätts av regeringen. Sekretariatet svarar i första hand för språkvården och därmed sammanhängande uppgifter.

Nämndens räkenskapsår omfattar tiden den 1 juli–den 30 juni (kommer att ändras till kalenderår).

Medlemsförsamlingen beslutar om ändring av stadgarna. Ändringar av ändamålet eller reglerna om medlemsförsamlingens eller styrelsens ledning skall fastställas av regeringen.

Finansiering

Nämndens totala intäkter år 1993/94 uppgick till 4 mkr, varav i statsanslag 2,5 mkr, övriga bidrag 0,4 mkr, intäkter från försäljning av skrifter och royalty 1,0 mkr samt ränteinkomster 0,1 mkr. Överskottet för året blev 56 000 kr.

Det egna kapitalet, inräknat en donation från år 1989 på 0,5 mkr, uppgick den 30 juni 1994 till 1,9 mkr. I balansräkningen betecknades det egna kapitalet som disponibla medel. Det var avsatt för olika projekt.

För innevarande budgetår uppgår anslaget till Svenska språknämnden till 3,9 mkr (XI/Ku, C 23.1). Under anslagsposten har beräknats medel för lönekostnad för föreståndaren och fem forskningsassistenter, bidrag till lokal- och kontorskostnader samt medel för projektet terminologiskt utvecklingsarbete på invandarspråk. Enligt regleringsbrevet skall nämnden senast den 1 november 1995 lämna en redogörelse för verksamheten under budgetåret 1994/95 till Kulturdepartementet.

Resultatredovisning

Enligt verksamhetsberättelsen för 1993/94 besvarade sekretariatet under året 9 600 språkfrågor av skilda slag från statliga och kommunala myndigheter, privata företag samt enskilda personer. Det anges vidare i berättelsen att det pågått arbete med en ordbok över konstruktioner i svenskan, en uttalsordbok och en handbok i språkriktighet. Tidskriften "Språkvård" kom ut med fyra nummer. Antalet prenumeranter uppgick till 5 800. Representanter för nämnden höll under året bl.a. fyra universitetskurser och ett femtontal enstaka föreläsningar för olika nyckelgrupper, medverkade regelbundet i radioprogram med svar på språkfrågor och deltog i det fjortonde nordiska språkmötet.

2.4.2.2 Tekniska Nomenklaturcentralen

Bakgrund

Vid sammanträde med Ingenjörsvetenskapens Förvaltningsutskott i december 1935 meddelade IVA:s verkställande direktör att Svenska Teknologföreningen, Sveriges Standardiseringskommission, Patent- och registreringsverket samt Svenska Uppfinnarföreningen "efter akademiens inbjudan var för sig utsett representer i en kommitté för teknisk nomenklatur". Förvaltningsutskottet beslutade vid sammanträdet att kommittén skulle träda i verksamhet och utsåg samtidigt akademiens representer i kommittén.

Efter sammanträde med Nomenklaturkommittén i maj 1940 påbörjades ett arbete i syfte att skapa en fast och central organisation med bred bas för behandling av tekniska nomenklaturfrågor. Arbetet utmynnade så småningom i bildandet av Föreningen Tekniska Nomenklaturcentralen (TNC). Föreningen trädde formellt i verksamhet den 1 juli 1941 sedan Kungl Maj:t i maj samma år fastställt stadgar för den. År 1957 flyttade TNC från Västerås till Stockholm. Sedan år 1987 finns TNC i Solna.

TNC har sedan räkenskapsåret 1947/48 erhållit bidrag från staten. Det första bidraget uppgick till 30 000 kr.

Inledningsvis hade föreningen, inkl. ett antal statliga myndigheter, ca 15 medlemmar. Vid utgången av år 1994 uppgick medlemsantalet till 72.

Under senare år har TNC:s verksamhet breddats. Terminologiarbetet och TNC:s bibliotek är inte längre begränsat till det rent tekniska området, utan omfattar hela fackspråket. Tidigare var tyngdpunkten i TNC:s verksamhet att utarbeta branschspecifika ordlistor (se avsnittet "resultatredovisning", nedan). Numera domineras verksamheten av arbetet med att skapa en termbank i syfte att underlätta framställningen av nya ordlistor. Denna termbank är uppbyggd av:

- interna databaser med allt svenskt material hos TNC vilka lagras och uppdateras på hårddisk samt
- en CD-ROM-skiva, Termdok, som kvantitetsmässigt domineras av utländska databaser.

Sedan budgetåret 1990/91 har TNC byggt upp en databas baserad på excerpter från arbetet med översättningen av EU:s regelverk. I många fall utgör termerna i EU:s regler en kombination av flera ord, vilket innebär att språkvetenskaplig kompetens krävs för att översätta reglerna och skapa bra termer på det svenska språket.

Stadgar

TNC:s nuvarande stadgar gäller sedan maj år 1994. Regeringen har fastställt alla ändringar i stadgarna sedan TNC bildades.

TNC har enligt stadgarna till uppgift att åstadkomma en för svenska förhållanden lämpad teknisk terminologi, varmed förstås allt som rör teknikens språkliga uttrycksmedel och dess innebörd. TNC skall för att fylla denna uppgift:

- insamla, ordna och dokumentera externt material av terminologisk betydelse,
- föreslå och definiera nya termer,
- initiera och genomföra terminologiprojekt inom olika tekniska områden samt stödja myndigheter, organisationer och företag som verkar inom sådana projekt,
- utarbeta regler, anvisningar och råd för utformning av teknisk text,
- granska terminologiskt viktiga dokument från myndigheter, organisationer och företag,
- ge upplysningar och råd i terminologifrågor,
- i allt arbete beakta behovet av samordning inom och mellan olika teknikområden samt behovet av internationell kommunikation,
- ge utbildning i terminologins teori och metoder,
- sprida resultat av terminologiarbete i form av dels fackordlistor eller terminologiska databaser, dels läro- och handböcker,
- samverka med övriga språkvårdande organ i Sverige och med terminologiorgan i andra länder samt delta i internationellt terminologiarbete.

TNC:s organ är representantförsamlingen, styrelsen och kansliet med dess föreståndare. Den som är medlem i TNC betalar en årsavgift vars storlek fastställs av representantförsamlingen.

Ordföranden i representantförsamlingen utses för tre år i sänder av regeringen eller myndighet till vilken regeringen har delegerat denna förordnanderätt. Varje medlem äger utse en ledamot av församlingen, också för en tid av tre år.

Representantförsamlingen utser styrelse för en period av tre år och utfärdar riktlinjer för verksamheten. Representantförsamlingen skall vidare besluta om ansvarsfrihet för styrelsen. Representantförsamlingen sammanträder en gång årligen.

Styrelsen består av minst fyra och högst sex ledamöter. Styrelsen ansvarar för verksamheten och anställer föreståndaren. Styrelsen skall även ansvara för den ekonomiska förvaltningen och skall härutöver årligen avge berättelse till representantförsamlingen.

Föreståndaren ansvarar för det löpande arbetet vid TNC och efter styrelsens hörande för anställning av personal vid kansliet.

TNC har kalenderår som räkenskapsår. TNC:s räkenskaper skall årligen granskas av två revisorer, den ene utsedd av regeringen eller den myndighet till vilken regeringen har delegerat denna förordnanderätt och den andre av representantförsamlingen.

För ändring av eller tillägg till stadgarna eller för upplösning av TNC krävs beslut av representantförsamlingen med två tredjedels majoritet vid två på varandra följande sammanträden med minst tre veckors mellanrum.

Beslut av nu anförd innebörd skall underställas regeringens prövning för fastställelse.

Finansiering

Under verksamhetsåret 1994 uppgick TNC:s rörelseintäkter till 7,3 mkr, varav i basanslag m.m. 3,7 mkr, medlemsavgifter 0,6 mkr, projektintäkter 1,9 mkr samt försäljningsintäkter m.m. 1,1 mkr.

Resultatet före respektive efter bokslutsdispositioner och skatt blev ett överskott på 0,7 mkr respektive 0,4 mkr.

Såväl balansräkningen den 31 december 1993 som den 31 december 1994 visade ett negativt eget kapital om 0,5 mkr resp. 0,1 mkr. Anledningen att TNC vid årsskiftet kunde uppvisa ett negativt eget kapital var att statsanslaget enligt bestämmelser i regleringsbrevet för budgetåren 1993/94 och 1994/95 utbetalats till TNC efter rekvisition och att anslaget utbetalas för perioden den 1 juli-den 30 juni.

Under innevarande budgetår (1995/96) uppgår det statliga anslaget till 5,2 mkr (XII/N C 3.3 a). I regleringsbrevet anges att anslaget skall användas för att finansiera TNC:s basverksamhet och det svenska medlemskapet i International Translation Center, Delft. Medlen får även användas till arvoden åt av regeringen utsedd representantskapsordförande samt revisor. Enligt regleringsbrevet skall TNC senast den 1 mars 1996 till regeringen lämna bidragsansökan för budgetåren 1997-1999 avseende den verksamhet som bedrivs med medel från denna anslagspost. Framställningen skall innehålla en tydlig målformulering för verksamheten samt förslag till hur andelen statlig finansiering av verksamheten vid planeringsperiodens slut skall minska till 48 %. TNC skall vidare enligt regleringsbrevet den 15 maj 1997 lämna en resultatredovisning för den verksamhet som TNC bedrivit med hjälp av det statliga anslaget. Av redovisningen skall framgå hur de formulerade målen uppfyllts.

Resultatredovisning

Under 1994 avslutades bl.a. följande projekt:

- Skogsordlista (3 600 termer).
- Plan- och byggtermer (2 000 termer).
- Avfallsterminolog (1 000 termer).
- EU:s termbank (1 200 nya termposter översändes till översättningsdelegationen).
- Allmänspråklig ordlista (TNC gjorde en maskinell bearbetning av Almqvist & Wiksells stora ordlista för grundskolans mellanstadium).

Under året pågick bl.a. terminologiarbete i anslutning till avtalshandlingar inom fastighetsförvaltningsbranschen, landskapsinformation, miljöordlista och medicinsk termbank. TNC:s termtjänst registrerade 370 frå-

gor, som i de flesta fall tog 1/2-3 timmar att besvara. TNC gav vidare terminologistöd till standardiseringen samt anordnade 10 kurser och föredrag. Medlemsbladet TNC-aktuellt utkom med tre nummer under året.

2.4.3 Överväganden och förslag

Vårt förslag: Staten bör verka för att ansvaret för den verksamhet som Svenska språknämnden och TNC bedriver förs över till en ny ideell förening (Svenska språkföreningen). Den nya föreningen bör finansieras genom medlemsavgifter, uppdragsersättningar m.m.

Skälen för vårt förslag: Språket är av central betydelse i vårt samhälle. Ett väl fungerande språk underlättar kommunikationen och minskar risken för missförstånd och feltolkningar. Det är angeläget att språket i våra lagar och andra författningar är begripligt.

Språkvård bör ses som en del av infrastrukturen och kan betraktas som en kollektiv nytthet. Det finns således ett välfärdsekonomiskt motiv för staten att medverka i språkvårdsarbetet. Detta är emellertid inte detsamma som att säga att staten också skall bära det ekonomiska ansvaret för språkvården i landet.

Svenska språknämnden har utarbetat allmänna skrivregler. TNC har utarbetat särskilda skrivregler för utformningen av teknisk text. Inom regeringskansliet har man utarbetat skrivregler för myndigheterna. Nu nämnda skrivregler används när standardiseringsorgan och myndigheter utarbetar standarder respektive föreskrifter och allmänna råd. Det är angeläget att skrivreglerna och språkvården samordnas så att man inte får ett språk som används i standarder och ett annat språk som används i föreskrifter och allmänna råd.

Svenska språknämndens uppgift kan sägas vara att svara för utvecklingen av allmänspråket. TNC:s uppgift är begränsad till fackspråket och utvecklingen av facktermer. Enligt vår mening saknas i dag skäl att upprätthålla en strikt rågång mellan allmän språkvård och vård av fackspråket. Ett skäl till detta är att antalet termer och begrepp i fackspråket ökat och att de genom bl.a. utvecklingen inom massmedia kommit att bli mer allmänt använda och därmed en del av allmänspråket. Ett annat skäl är interaktionen mellan de humanistiska och samhällsvetenskapliga disciplinerna å ena och naturvetenskap, teknik, ekonomi och medicin å den andra sidan. Ytterligare ett skäl är datoriseringens inverkan på språkutvecklingen.

Det nu sagda talar enligt vår mening för att den verksamhet som bedrivs av Svenska språknämnden och TNC bör integreras. Genom att sammanföra de kompetenser som finns hos de båda föreningarna kan man sannolikt uppnå betydande synergieffekter samtidigt som man får bättre

förutsättningar för att utnyttja den nya informationsteknologin i det språkvårdande arbetet. En integration ger även en bredare bas för den utåtriktade verksamheten och innebär en bättre service genom att allmänheten får ett samlat språkvårdande organ att vända sig till.

Svenska språknämnden är i dag en sluten ideell förening som har 20 juridiska personer som medlemmar, varav 7 är myndigheter (Skolverket och landets sex universitet) och 8 är privaträttsliga organ som får statlig finansiering. TNC är en öppen ideell förening som för närvarande har ett 70-tal medlemmar, varav 25 är myndigheter, 5 är statliga bolag och 10 är statligt finansierade standardiseringsorgan och branschforskningsinstitut. Det förekommer att den som är medlem i Språknämnden även är medlem i TNC.

Eftersom språkvård engagerar många i samhället bör integrationen lämpligen ske inom ramen för en öppen ideell förening. I denna förening (vi benämner den i fortsättningen Svenska språkföreningen) bör såväl fysiska och juridiska personer som statliga myndigheter kunna vara medlemmar.

Den nya föreningen bör enligt vår uppfattning ha en oberoende ställning i förhållande till staten. Olika statliga myndigheter bör ingå som medlemmar i föreningen och på så sätt utöva en samhällelig påverkan på språkutvecklingen. Enligt vår mening är det angeläget att de statliga myndigheterna bedriver ett aktivt språkvårdsarbete. Ett betydligt större antal myndigheter än som idag är medlemmar i Språknämnden och TNC bör vara medlemmar i den nya föreningen.

Förutom statliga myndigheter bör även kommuner, företag och organisationer ha stor nytta av att vara med i den nya föreningen. Vi bedömer att det även finns många enskilda, t.ex. skriftställare och journalister, som har intresse av att vara med i föreningen för att stödja dess verksamhet. En bred medlemskrets kan enligt vår mening leda till en vital och utvecklad verksamhet. Det är viktigt att den nya föreningen aktivt vänder sig mot näringslivet och hjälper medlemsföretagen i språkfrågor i syfte att förenkla kommunikationen och undvika direkta kostnader orsakade av dålig precision i språkbruket och undermålig terminologi.

Finansiering

Det statliga basanslaget svarar i dag för drygt 60 % av Språknämndens intäkter och ca 50 % av TNC:s intäkter. TNC:s medlemsavgifter uppgår för närvarande till knappt 10 % av de totala intäkterna. Språknämnden har inga avgifter för ledamöterna i medlemsförsamlingen, men nämnden har ett antal s.k. stödjande medlemmar som 1994/95 tillsammans betalade ca 20 000 kr i bidrag till verksamheten. Även prenumeranterna på nämndens tidskrift kan ses som en form av stödjande medlemmar. Antalet prenumeranter uppgår för närvarande till 5 900 och prenumerationsintäkterna till nästan 500 000 kr per år.

Sedan årtionden tillbaka har staten lämnat stöd till Språknämnden respektive TNC. Enligt vår bedömning bör en integration av den verk-

samhet som de två föreningarna bedriver och en breddning av medlemskretsen kunna betyda att det statliga stödet i nuvarande form kan upphöra. En integration skulle betyda att språkvården får en mer ändamålsenlig organisation och därmed kunna leda till rationaliseringar. Viss basverksamhet bör därför kunna finansieras genom medlemsavgifter. Den nya föreningen kan vidare erhålla intäkter genom avgiftsbeläggning av telefonrådgivning till kunder som inte är medlemmar (t.ex. genom att använda 071-nummer). I övrigt bör föreningen kunna finansiera sin verksamhet genom uppdragsintäkter och försäljning av ordlistor m.m. Föreningen kan vidare räkna med att erhålla privata donationer och den kan ansöka om medel från andra organ, t.ex. från KK-stiftelsen för studier av datoriseringens effekter på språkutvecklingen och för utvärdering av olika typer av hjälpprogram för texthantering och datorkommunikation.

Språknämnden och TNC är ideella föreningar. En integration av deras verksamheter kan endast komma till stånd om tanken biträds av respektive förening. Regeringen bör ta initiativ till överläggningar med Språknämnden och TNC om en integration av verksamheterna.

2.5 Utgivning av tidningar och böcker m.m.

2.5.1 Inledning

Staten ger stöd till tidnings- och bokutgivning i olika former. Innevarande budgetår (1995/96) utgår *generella* organisationsstöd enligt följande:

- Bidrag till regional biblioteksverksamhet enligt förordningen (1985:528) om statsbidrag till folkbibliotek; 53,9 mkr.
- Litteraturstöd enligt förordningen (1993:449) om statligt litteraturstöd; 52,7 mkr.
- Stöd till kulturtidskrifter enligt förordningen (1993:567) om statligt stöd till kulturtidskrifter; 29,3 mkr.
- Stöd till bokhandeln enligt förordningen (1985:525) om statligt stöd till bokhandeln; 12,2 mkr.
- Driftstöd till dagspressen; 827 mkr.
- Distributionsstöd till dagspressen; 110 mkr.

Innevarande budgetår utgår vidare *särskilda* organisationsanslag enligt följande:

- Stiftelsen Invandrartidningen; 23,0 mkr.
- Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation; 19,5 mkr.
- En Bok För Alla AB; 12,3 mkr.
- Kommittén för översättning av finsk facklitteratur till svenska; 150 000 kr.

2.5.2 Beskrivning

2.5.2.1 Stiftelsen Invandartidningen

Bakgrund

År 1966 tillsatte chefen för dåvarande Inrikesdepartementet en arbetsgrupp för att behandla frågan om invandrarnas informationssituation men även andra invandrarfrågor. Arbetsgruppen kom bl.a. fram till att det borde ges ut en tidning på de vanligast förekommande invandrar språken. Förslaget bedömdes av Statskontoret från organisatorisk synpunkt. Statskontoret förordade att verksamheten skulle bedrivas i stiftelseform för att därigenom tillförsäkra den avsedda, publicistiska verksamheten den självständighet som sådan verksamhet kräver och för att skapa en från staten tämligen oberoende verksamhetsform.

Statsmakterna beslutade i enlighet med Statskontorets förslag (prop. 1967:149, SU 174, rskr. 358) och den 30 juni 1967 fastställde regeringen stadgar för Stiftelsen Invandartidningen samt förordnade om vilka tjänster som skulle få inrättas, löneförmåner samt om kostnader för lokaler, utrustning m.m.

Tidningens olika språkeditioner bär samma namn – Invandartidningen. Sedan hösten 1967 har tidningen utkommit med ett nummer per vecka med uppehåll under sommaren. Under budgetåret 1971/72 tillkom en edition benämnd På Lätt Svenska. Den har kommit till användning bl.a. som läromedel i invandrarundervisningen. I utgivningen ingår numera även några s.k. specialnummer med information från myndigheter m.m. I dag regleras omfattningen av utgivningen i ett avtal mellan staten och Stiftelsen Invandartidningen.

År 1988 beslöt statsmakterna att rekonstruera stiftelsen (prop. 1987/88:110, Sfu 24, rskr. 301). I propositionen framhölls att en stiftelse är ett enskilt rättssubjekt och kan som sådant stå fritt i förhållande till staten. En sådan fri ställning ansågs vara betydelsefull, eftersom en nyhetstidning bl.a. har till uppgift att granska statliga myndigheters verksamhet. Enligt propositionen skulle tidningen vara obunden av enskilda ägarintressen samt parti- och intressepolitiskt neutral. I propositionen föreslogs en höjning av stiftelsekapitalet till 1 mkr för att skapa en tryggare ekonomisk bas för verksamheten. Det föreslogs också att tidningen skulle finansieras med prenumerationsintäkter och ett årligt statsbidrag samt att uppdragsintäkter och annonsintäkter skulle få tillföras verksamheten.

För budgetåret 1988/89 fick stiftelsen ett särskilt organisationsanslag på 13,4 mkr, varav 3,1 mkr utgjorde en engångsanvisning för höjning av stiftelsekapitalet, rättelse av felbokförda kostnader och justering av ett ackumulerat underskott för tidigare verksamhetsår. Föregående budgetår hade stiftelsen fått 4,8 mkr i statligt stöd. Rekonstruktionen 1988 innebar således att det särskilda organisationsanslaget till stiftelsen mer än fördubblades.

Stadgar och avtal

Enligt de av regeringen fastställda stadgarna (1967-12-15; senast ändrade 1988-05-19) är stiftelsens ändamål att äga och utge en eller flera informationstidningar för invandrare och därigenom medverka till att underlätta för dem att orientera sig och finna sig till rätta i det svenska samhället. Verksamheten skall bedrivas i enlighet med stadgarna och avtal som träffas mellan stiftelsen och staten. Stiftelsens uppgift är att ge ut tidningar för invandrare dels på lätt svenska, dels på andra språk än svenska med hänsynstagande till skilda invandrargruppers behov.

Stiftelsen tillgångar består av de medel som staten eller annan anslår till verksamheten samt intäkter, gåvor och andra nyttigheter som tillförs stiftelsen med anledning av verksamheten.

Stiftelsens styrelse består av ordförande och högst fyra ledamöter, som alla utses av regeringen för en tid av högst tre år, samt av stiftelsens direktör och en personalföreträdare. Styrelsen utser direktören och ansvarig utgivare för tidningen. Styrelsen beslutar också om allmänna riktlinjer för verksamheten, arbetsordning, verksamhetsplan, anslagsframställning, bokslut och verksamhetsberättelse.

Stiftelsen har det statliga budgetåret som räkenskapsår och skall tilllämpa bokföringsförordningen. Verksamheten och stiftelsens räkenskaper skall årligen granskas av RRV.

Regeringen beslutar om ändring av stadgarna och avgör hur stiftelsens tillgångar skall användas om stiftelsen upplöses.

I *avtal* mellan staten och Invandartidningen ingånget år 1988 anges att stiftelsen skall bedriva tidningsverksamheten enligt stadgarna och i enlighet med vad som hade uttalats i anslutning till 1988 års riksdagsbeslut (se ovan) om verksamheten vid Invandartidningen. I avtalet anges också att stiftelsen genom tidningsverksamheten skall ge nyhetsinformation om viktiga händelser och aktiviteter, främst i Sverige. Vidare skall stiftelsen ge dels fortlöpande samhällsinformation i större utsträckning än som kan vara nyhetsmässigt motiverat genom att informera om invandrarernas rättigheter och skyldigheter, om reformer, lagar och författningar, dels sådan information i övrigt som underlättar för invandrare att leva och verka i Sverige.

Enligt avtalet skall tidningen vidare vara opartisk och saklig samt spegla opinionsströmningar i det svenska samhället men inte bedriva opinionsbildande verksamhet. Den reguljära tidningsutgivningen bör enligt avtalet omfatta nio språk med högst 44 nummer per år och edition. Utgivningsspråken skall bestämmas av stiftelsens styrelse efter samråd med Statens invandrarverk. Stiftelsen skall därvid vara synnerligen lyhörd för nyinvandrades informationsbehov och vara mycket flexibel vid valet av olika språk. Enligt avtalet har stiftelsen rätt att ta emot uppdrag som står i överensstämmelse med den i 1988 års riksdagsbeslut angivna inriktningen av verksamheten.

Om stiftelsen bedömer att statsbidrag behövs för verksamheten, skall stiftelsen överlämna en anslagsframställning till regeringen senast den 1 september. Stiftelsen skall överlämna verksamhetsberättelse och prelimi-

närt bokslut till regeringen senast den 15 september. Det fastställda bokslutet skall överlämnas till regeringen senast den 15 oktober och till RRV i den ordning som verket bestämmer.

Avtalet gäller i tre år fr.o.m. den 1 juli 1988 och förlängs med tre år i taget såvida inte någon av parterna har sagt upp det senast tre månader före avtalstidens utgång. Avtalet löper för närvarande till den 1 juli 1997.

Finansiering

Budgetåret 1993/94 uppgick rörelseintäkterna till 23,0 mkr. Det särskilda organisationsanslaget uppgick till 15,6 mkr, prenumerationsintäkterna till 5,8 mkr, intäkter för specialnummer till 1,3 mkr och annonsintäkterna till 1,5 mkr. De finansiella intäkterna, dvs. räntan på stiftelsekapitalet och fonderade medel samt på statsanslaget (som numera utbetalas kvartalsvis i förskott), uppgick till 0,7 mkr. Rörelsekostnaderna uppgick till 24,6 mkr och avskrivningarna till 0,5 mkr. Årets resultat blev ett underskott på 165 000 kr. Året innan blev resultatet ett överskott på 725 000 kr. En orsak till förlusten 1993/94 var att de finansiella intäkterna jämfört med året innan hade minskat med 1,2 mkr.

Det egna kapitalet uppgick till 9,5 mkr vid utgången av budgetåret 1993/94.

I sin anslagsframställning för budgetåret 1994/95 föreslog stiftelsen att det särskilda organisationsanslaget skulle höjas med 1,3 mkr till 16,9 mkr. I budgetpropositionen (prop. 1993/94:100 bil. 12) konstaterade emellertid regeringen att stiftelsen under tidigare år kunnat disponera statsbidrag på ett sådant sätt att det egna kapitalet kraftigt ökat och uppgick till 65 % av balansräkningens skulder och eget kapital. Vidare konstaterades att det statsfinansiella läget gjorde det nödvändigt att dels skära ned på statsbudgetens utgifter, dels öka inkomsterna. Mot denna bakgrund föreslog regeringen en sänkning av anslaget till stiftelsen med 1,5 % till 15,4 mkr. Riksdagen beslutade i enlighet med regeringens förslag.

I anslagsframställningen för budgetåret 1995/96 (18 månader) begärde stiftelsen 23 mkr i statsanslag (räknat på tolv månader ett anslag motsvarande det för budgetåret 1993/94). Stiftelsen uppgav i anslagsframställningen att underskottet temporärt skulle bli lika stort som under 1993/94 och att det endast skulle kunna täckas med fonderade medel. Stiftelsen framhöll vidare att det i längden inte skulle vara möjligt att fortsätta på detta sätt och upplyste om en strategigrupp skulle tillsättas under hösten 1994 för att analysera verksamheten och föreslå hur den skulle kunna utvecklas.

Anslaget till stiftelsen uppgår under innevarande budgetår till 23 mkr (XI/Ku D 6). Några villkor för medlens användning anges inte i regleringsbrevet.

2.5.2.2 Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation och litteratur

Bakgrund

I december 1983 fick Taltidningskommittén i tilläggsuppdrag att undersöka och kartlägga förutsättningarna för nyhetsförmedling till utvecklingsstörda och lägga fram förslag om eventuella statliga insatser. Genom direktiven gavs kommittén vidare möjlighet att bedriva en försöksverksamhet med utgivning av en nyhetstidning. En sådan kom också till stånd. Nyhetstidningen 8-SIDOR utkom första gången i oktober 1984. Försöksperioden förlängdes efter hand och kom slutligen att sträcka sig till december 1986. Utgivningen finansierades i huvudsak med medel från Allmänna arvsfonden. Tidningen gavs ut både i tryckt form och intalad på kassett.

Kommittén gjorde en utvärdering av försöksverksamheten i form av dels en statistisk abonnentanalys, dels en läsförståelseundersökning. Utvärderingen visade att den prövade tidningsformen var möjlig för förmedling av nyheter till de aktuella målgrupperna och att det fanns ett stort behov av en lättläst nyhetstidning. Kommittén föreslog därför att utgivningen av nyhetstidningen 8-SIDOR skulle permanentas.

I propositionen om nyhetsförmedling till begåvningshandikappade (prop. 1985/86:175) föreslogs att verksamheten med en särskild nyhetstidning skulle fortsätta. I propositionen framhölls att det fanns även andra än begåvningshandikappade med behov av en lättläst nyhetstidning. Tidningen skulle vara obunden av ägarintressen samt parti- och intressepolitiskt neutral.

Enligt propositionen skulle en stiftelse vara den lämpligaste formen för verksamheten. Det konstaterades att stiftelser förekommer inom tidningsvärlden och att staten redan tidigare bildat en stiftelse för tidningsutgivning (Stiftelsen Invandrartidningen). Det påpekades att en stiftelse är ett enskilt rättssubjekt och kan som sådant stå fri i förhållande till staten samt att en fri ställning är betydelsefull eftersom en nyhetstidning bl.a. har till uppgift att granska staten och statliga myndigheters verksamhet.

Det framhölls vidare i propositionen att stiftelsens verksamhet borde regleras i stadgar och i avtal mellan staten och stiftelsen. Det framhölls också att stadgar och avtal skulle ge stiftelsen stor frihet att inom ramen för tillgängliga resurser besluta om verksamheten, t.ex. hur ofta tidningen skulle komma ut, tidningens omfång, antalet anställda och om annonsering skulle få förekomma. Frågan om behovet av en inläst version av tidningen skulle enligt propositionen avgöras av styrelsen och vägas mot de kostnader som detta skulle medföra.

I propositionen föreslogs att stiftelsekapitalet skulle vara 100 000 kr. Tidningen skulle finansieras med prenumerationsintäkter och med ett särskilt statsbidrag. För första verksamhetsåret föreslogs ett anslag på 2,5 mkr. Riksdagen beslutade i enlighet med vad regeringen föreslagit och Stiftelsen Lättläst Nyhetsinformation påbörjade sin verksamhet den 1 juli 1986.

I 1988 års budgetproposition föreslog regeringen en samordning mellan utgivningen av lättlästa böcker (LL-böcker), som då sköttes av Skolöverstyrelsen, och nyhetstidningen 8-SIDOR. Enligt propositionen borde ansvaret för den samordnade verksamheten läggas på stiftelsen som föreslogs få ett med 2,6 mkr förhöjt anslag. Konstitutionsutskottet (KU 1987/88:25) biträdde förslaget. Utskottet konstaterade dock att antalet prenumeranter på 8-SIDOR bara var drygt 3 600, dvs. väsentligt lägre än den primära målgrupp som Taltidningskommittén räknat med (60 000 personer). Utskottet ansåg det därför vara angeläget att med särskilda marknadsföringsåtgärder nå ut till målgruppen med information och förordade att anslaget till stiftelsen skulle höjas med 186 000 kr utöver vad som föreslagits av regeringen.

Riksdagen beslöt i enlighet med vad utskottet förordat. Som en följd av att stiftelsen fick överta utgivningen av LL-böckerna ändrades namnet på stiftelsen till Stiftelsen för lättläst nyhetsinformation och litteratur (LL-stiftelsen).

Stadgar och avtal

Enligt de av regeringen (1988-06-22) fastställda stadgarna har stiftelsen till ändamål att äga och ge ut en nyhetstidning för begåvningshandikappade samt att ombesörja utgivning av lättlästa böcker (LL-böcker). Verksamheten skall drivas utan vinstsyfte och inom ramen för ett avtal som träffats mellan staten och stiftelsen.

Den huvudsakliga uppgiften för stiftelsen är att förmedla nyhetsinformation till begåvningshandikappade. Nyhetstidningen bör emellertid utformas så att den blir till nytta även för andra grupper med läshandikapp.

Syftet med bokutgivningen är att nå läshandikappade och andra grupper vars läsförståelse är begränsad. Utgivningen bör koncentreras till sådana vuxna läsare som har särskilt stora och inte tillgodosedda läsbehov, framför allt begåvningshandikappade personer. Marknadsföring och distribution av böcker bör ägnas särskild vikt.

Stiftelsens tillgångar består av de medel som staten eller någon annan anslår till verksamheten samt intäkter och andra nyttigheter som med anledning av verksamheten tillförs stiftelsen. Stiftelsen får ta emot gåvor, såvida inte dessa är förbundna med villkor som är främmande för verksamheten. För tidningen skall en prenumerationsavgift tas ut.

Stiftelsens angelägenheter handhas av en styrelse, som består av en ordförande och högst sex ledamöter. Dessa utses av regeringen. Styrelsen avgör bl.a. viktiga ärenden rörande stiftelsens verksamhet, organisation och ekonomisk förvaltning. Styrelsen utser en direktör för stiftelsen och handlägger frågor om anställningsvillkor för personalen. Styrelsen utser även en ansvarig utgivare som skall vara medlem av tidningens redaktion.

Befogenheterna för direktören och den ansvarige utgivaren skall anges i allmänna riktlinjer, i anställningsavtal och i särskilda beslut av styrelsen. Direktören skall varje år före den 1 juli lägga fram förslag till verksamhetsplan och budget för beslut i styrelsen.

Av staten anslagna medel för tidningsutgivning och bokutgivning skall hållas åtskilda. Stiftelsens räkenskaper löper från den 1 juli till den 30 juni. Stiftelsens räkenskaper skall årligen granskas av en auktoriserad revisor som utses av regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer. Styrelsen skall för varje räkenskapsår upprätta bokslut och verksamhetsberättelse samt före den 1 oktober överlämna bokslutet och berättelsen till stiftelsens revisorer. Bokslut, verksamhetsberättelse och revisionsberättelse skall överlämnas till regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Frågan om ändring av stiftelsens stadgar eller om upplösning av stiftelsen prövas av regeringen. Regeringen avgör hur stiftelsens tillgångar skall användas om stiftelsen upplöses.

Enligt ett *avtal* (1993-06-10) mellan staten och LL-stiftelsen skall stiftelsen under avtalsperioden (den 1 juli 1993-den 30 juni 1996) ge ut en lättläst nyhetstidning och svara för utgivning av lättlästa böcker. I avtalet anges bl.a. att stiftelsen med beaktande av stadgarna och inom ramen för tillgängliga resurser beslutar om hur utgivningsverksamheten skall bedrivas. Lokaler för verksamheten skall förhyras av stiftelsen i samråd med Statens lokalförsörjningsverk. Riktmärke för prenumeration-savgiftens storlek bör vara lösnúmerpriset på dagstidningar. Sådan uppdragsverksamhet som avser framställning av lättläst samhällsinformation skall finansieras med intäkter som är förbundna med uppdraget.

Finansiering

Verksamhetsåret 1993/94 uppgick statsanslaget till 8-SIDOR till 4,1 mkr och prenumerationsintäkter m.m. till 2,1 mkr. Produktions- och administrationskostnaderna för tidningen uppgick till 6,3 mkr. Årets resultat för tidningen blev ett underskott på 0,1 mkr. Statsanslaget till LL-böckerna uppgick för samma period till 4,5 mkr och försäljningsintäkter m.m. till 2,0 mkr. Produktions- och administrationskostnaderna var 5,8 mkr. Årets resultat för LL-böckerna blev ett överskott på 0,8 mkr.

Den 30 juni 1994 uppgick stiftelsens eget kapital till 1,2 mkr. Enligt gällande bestämmelser skall stiftelsekapitalet vara minst 0,6 mkr.

I 1994 års budgetproposition (1993/94:100 bil. 12) föreslog regeringen med hänvisning till Handikapputredningens betänkande *Ett samhälle för alla* (SOU 1992:52) att bidraget till LL-stiftelsen budgetåret 1994/95 skulle höjas med 4,5 mkr. Förslaget godtogs av riksdagen.

I årets budgetpropositionen (1994/95:100 bil. 12) föreslog regeringen att LL-stiftelsen för budgetåret 1995/96 (18 månader) skulle anvisas ett reservationsanslag på 19,5 mkr, dvs. ett nominellt lika stort belopp som föregående budgetår. Regeringens budgetförslag innebar att det gällande avtalet mellan staten och stiftelsen skulle förlängas ett halvår till den 31 december 1996. I budgetpropositionen angavs att regeringen inför budgetåret 1997 avser att låta verksamheten genomgå en fördjupad prövning.

I regleringsbrevet 1995/96 anges att anslaget (Ku:C 20) till LL-stiftelsen (19,6 mkr) disponeras av Kammarkollegiet. Anslaget består av två

anslagsposter, nämligen utgivningen av dels Nyhetstidningen 8-SIDOR (9,2 mkr), dels lättläst litteratur (10,4 mkr). För anslaget gäller i övrigt följande villkor, vilka Kammarkollegiet i samband med den första utbetalningen skall erinra LL-stiftelsen om:

- LL-stiftelsen skall förse begåvningshandikappade och vissa andra grupper med läs- och skrivsvårigheter med nyhetsinformation och litteratur. Verksamheten skall inriktas på utgivning av en nyhetstidning och lättlästa böcker.
- I verksamheten skall ingå att delta i utvecklingsarbete avseende andra medier än tryckta. Vikt bör läggas vid information och marknadsföring.
- Resultatredovisning i enlighet med föreskrifterna i 9 § förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning skall senast den 1 oktober 1995 lämnas till Kulturdepartementet. Vidare skall det årliga bokslutet, verksamhetsberättelsen och revisionsberättelsen lämnas till Kulturdepartementet.
- LL-stiftelsen skall under budgetåret 1995/96 redovisa vilka åtgärder som vidtagits för att uppnå av riksdagen fastlagda besparingskrav på statlig konsumtion (jfr prop. 1994/95:100 bil. 1, bet. 1994/95 FiU10, rskr. 1994/95:179). Redovisningen skall ske per den 31 december 1995 samt den 30 juni och 31 december 1996.

Resultatredovisning

Enligt resultatredovisningen för år 1993/94 uppnådde stiftelsen inte uppsatta verksamhetsmål, dvs. en veckoutgivning av 8-SIDOR och en produktion av minst 20 LL-böcker. Under året utkom 45 nummer av 8-SIDOR och producerades 13 LL-böcker. Upplagan för tidningen var 9 000 exemplar våren 1994 och försäljningen av böckerna var under året i genomsnitt 700 exemplar. Försäljningen ökade jämfört med tidigare år vilket gav ett förbättrat ekonomiskt resultat.

Under 1994/95 var upplagan för 8-SIDOR ca 9 500 exemplar. Det producerades 20 LL-böcker och den genomsnittliga försäljningen var över 900 exemplar.

2.5.2.3 En Bok För Alla AB

Bakgrund

I mitten av 1970-talet konstaterades att priserna på pocket-böcker hade stigit och att kioskhandeln i huvudsak bara sålde amerikanska deckare med ett torftigt språk. I september 1975 träffade staten och Stiftelsen Litteraturfrämjandet ett avtal om utgivning av prisbillig kvalitetslitteratur. Enligt avtalet skulle utgivningen ske enligt de riktlinjer som riksdagen antagit för massmarknadsutgivning av kvalitetslitteratur. Utgivningen

skulle främst avse tidigare publicerade svenska och till svenska översatta skönlitterära verk för vuxna.

Utgivningen och spridningen skulle ske i nära kontakt med författare, förläggare och bokhandeln. För utgivningen skulle Litteraturfrämjandet starta en förlagsverksamhet (En Bok För Alla), som skulle drivas utan vinstsyfte och som skulle redovisas skild från Litteraturfrämjandets övriga verksamhet. Böckerna skulle spridas dels via konventionella försäljningskanaler såsom bokhandeln och Pressbyråns försäljningsnät, dels via förmedling inom folkrörelserna och då i första hand de organisationer som stod bakom Litteraturfrämjandet.

Enligt avtalet åtog sig Litteraturfrämjandet att under en försöksperiod om tre verksamhetsår, räknat fr.o.m. den 1 juli 1976, utge prisbillig litteratur i stora upplagor och staten att ge ett särskilt organisationsstöd till verksamheten på 2,5 mkr per år. Efter försöksperiodens utgång kom utgivningen av En Bok För Alla att permanentas liksom det statliga stödet till Litteraturfrämjandet. År 1979 kompletterades avtalet med ett avtal om utgivning av prisbilliga barn- och ungdomsböcker.

I början av år 1992 trädde Stiftelsen Litteraturfrämjandet i likvidation och styrelsen beslöt att avveckla stiftelsen. Anledningen till avvecklingen var inte att förlagsverksamheten gick med förlust, utan att stiftelsen tillsammans med Konstfrämjandet och Skådebanan flyttat in i dyrare lokaler samt att lotteriverksamheten gått med ett stort underskott.

Verksamheten med utgivningen av prisbilliga böcker var nu hotad. I ett uppprop av skolor, bibliotek, fackförbund, författare, tecknare m.fl. krävdes att En Bok För Alla skulle finnas kvar och det bildades en stödförening (Föreningen En bok för allas vänner). Vidare fick Kulturrådet propåer från olika intressenter som ville fortsätta med utgivningen, bl.a. från studieförbunden ABF och Vuxenskolan.

Den 30 mars 1992 bildades En Bok För Alla AB av ABF, Vuxenskolan, Föreningen Ordfront och Föreningen En bok för allas vänner. Aktiekapitalet var på 50 000 kr och aktieägarna tecknade varsin fjärdedel. Den 4 april 1992 ingick staten ett avtal med En Bok För Alla AB om fortsatt utgivning och spridning av kvalitetslitteratur för barn och ungdomar samt vuxna. I december 1992 tecknades ett nytt avtal om fortsatt bokutgivning avseende perioden den 1 juli 1993-den 30 juni 1996.

Bolagsordning och avtal

Föremålet för bolagets verksamhet är att främja svensk litteratur och konst genom att ge ut och sprida kvalitetslitteratur, företrädesvis i stora upplagor och till så lågt pris som möjligt. Vidare skall bolaget ägna sig åt läsfrämjande åtgärder samt främja intresset för litteratur och konst, inte minst bland barn och ungdom.

Bolagets verksamhet syftar inte till att bereda vinst åt aktieägarna. Bolaget skall därför inte lämna utdelning eller koncernbidrag till andra bolag än dotterbolag. Bolagets vinst skall användas för läsfrämjande verksamhet eller för att reducera priset på av bolaget utgiven litteratur.

Vid bolagets likvidation skall dess behållna tillgångar utdelas till ideella organisationer som stöder svensk litteratur.

Styrelsen skall bestå av lägst två och högst fem ledamöter. Föreningarna Ordfront, ABF, Vuxenskolan och En bok för allas vänner äger vardera utse en ordinarie styrelseledamot. På ordinarie bolagsstämma skall två styrelseledamöter utses.

Bolagsstämman utser årligen en eller två revisorer. Vidare äger staten genom Kulturdepartementet eller Statens kulturråd rätt att utse en revisor. Denne skall utses att vara revisor tills vidare. Bolagets räkenskapsår omfattar perioden den 1 juli-den 30 juni.

Vid ordinarie bolagsstämma skall beslut fattas om bl.a.:

- fastställande av resultat- och balansräkning,
- dispositioner beträffande bolagets vinst eller förlust,
- ansvarsfrihet för styrelsen och VD,
- val av vissa styrelseledamöter samt
- val av revisorer.

För att ändra reglerna om bolagets ändamål eller styrelsens sammansättning krävs att samtliga aktieägare samtycker samt att Kulturdepartementet eller Statens kulturråd lämnar ett godkännande.

Enligt nu gällande *avtal* mellan staten och En Bok För Alla AB skall bolaget – med iakttagande av de riktlinjer som riksdagen antagit för verksamheten (senast bet. 1991/92:KrU26, rskr. 221) – ge ut och sprida kvalitetslitteratur i stora upplagor till en omfattning av 15-20 titlar per budgetår för såväl vuxna som barn och ungdomar. Bolaget skall få stöd av staten för denna utgivning. Bolaget skall handha den direkta ledningen av bokutgivningen. Bolaget skall samarbeta med de referensgrupper som inrättats för utgivningen av såväl vuxenböcker som barn- och ungdomsböcker. Varje titel som ges ut skall vara tillgänglig till ett sådant pris och i så stor upplaga att såväl priset som upplagan är jämförbara med vad som är gängse vid s.k. massmarknadsutgivning av populärpocket.

Bolaget skall i utgivning och marknadsföring sträva efter att nå ovana läsare av kvalitetslitteratur. De utgivna böckerna skall därför – förutom via bokmarknadens reguljära försäljningskanaler – så långt möjligt spridas via bokombud och folkrörelser. Bolaget skall också i sin marknadsföring bedriva en uppsökande verksamhet i skolor, på arbetsplatser, hos studieförbund och andra organisationer.

Bolaget skall redovisa utfallet av sin verksamhet till Kulturdepartementet senast tre månader efter räkenskapsårets utgång. RRV och Statens kulturråd äger rätt att ta del av verksamheten och bolagets räkenskaper.

Finansiering

Under räkenskapsåret 1993/94 uppgick bolagets totala intäkter till 20 mkr, varav 11,5 mkr var försäljningsintäkter och 8,2 mkr var anslaget från staten. Kostnaden för verksamheten uppgick till 18,9 mkr. Årets resultatet

blev ett överskott på 1,0 mkr före respektive 0,7 mkr efter bokslutsdispositioner och skatt.

Den 30 juni 1994 uppgick det egna kapitalet till 1,4 mkr och de obeskattade reserverna till 0,4 mkr.

Under innevarande budgetår uppgår anslaget till bolaget till 12,3 mkr (XI/Ku C 17.2), vilket räknat på tolv månader innebär ett oförändrat anslag jämfört med budgetåret 1994/95. Som villkor för det statliga stödet anges i regleringsbrevet att minst 0,6 mkr skall användas för läsfrämjande åtgärder bland barn och ungdomar och att högst hälften av det resterande anslaget får användas för utgivning och distribution inom verksamheten En bok för alla – vuxna. Vidare anges att bolaget till Kulturdepartementet senast den 10 januari 1996 skall lämna ett budgetunderlag för perioden 1997-1999 samt ett underlag till Kulturrådet för rådets sammanfattande bedömning av utvecklingen på kulturområdet vid den tidpunkt som rådet bestämmer.

Enligt årets budgetproposition är avsikten att låta verksamheten genomgå en fördjupad prövning inför budgetåret 1997.

2.5.2.4 Expertkommittén för översättning av finsk facklitteratur till svenska

Bakgrund

Expertkommittén för översättning av finsk facklitteratur till svenska tillkom genom regeringsbeslut i Sverige och Finland år 1961. Kommittén består av en svensk och en finsk avdelning. I den svenska avdelningen ingår tre ledamöter som utses av regeringen.

Expertkommittén hade en föregångare i form av en underkommitté till Nordiska kulturkommissionen. Denna senare kommitté hade till uppgift att välja ut och låta översätta till svenska språket sådan finsk facklitteratur, som hade publicerats endast på finska men som kunde bedömas vara av intresse för en svensk och nordisk läsekrets. Kulturkommissionen upplöstes emellertid och då fortsatte verksamheten med direkt stöd från svenska och finska staten genom den år 1961 inrättade Expertkommittén.

Stadgar

Stadgar saknas för kommitténs verksamhet. Det är oklart vilken rättslig ställning kommittén har. Den återfinns inte i kommittéberättelsen.

Finansiering

Verksamheten finansieras över anslaget för litteraturstöd. I tidigare regleringsbrev har angivits att Expertkommittén före den 1 september skall lämna en anslagsframställning till Kulturdepartementet samt en

redovisning för bidragets användning under närmaste föregående budgetår till Kulturdepartementet och Kammarkollegiet.

Av den redovisning som Kammarkollegiet fått för räkenskapsåret 1993/94 framgår att kostnaderna för administrationen av kommitténs verksamhet uppgick till ca 65 000 kr och att kostnaderna för projektverksamheten uppgick till ca 67 000 kr. Projektverksamheten avsåg arvode till en översättare och utbetalningen bokfördes den 30 juni 1994.

Statsanslaget 1993/94 uppgick till 88 000 kr. Räntor plus en kreditering från en resebyrå uppgick till ca 4 000 kr. Den utgående balansen den 30 juni 1994 var ca 36 000 kr, vilket var 40 000 kr lägre än året innan.

Under innevarande budgetår (1995/96) uppgår anslaget till 150 000 kr (XI/Ku C 17). Som villkor för anslaget anges i regleringsbrevet att Expertkommittén skall översätta ett oförändrat antal titlar per år.

Resultatredovisning

I Expertkommitténs anslagsframställning för budgetåret 1995/96 anges att kommittén under verksamhetsåret 1993/94, förutom artiklar i tidskrifter, har stött utgivningen av följande två verk:

- Isaksson "Så följde hon trogen och käck armen", och
- K. Korpijakkop-Labba "Samernas rättsliga ställning i Sverige-Finland".

Expertkommittén har inte lämnat någon resultatredovisning för sin verksamhet. Det har tidigare förekommit att böcker översatts till svenska men att de inte blivit förlagda. Numera sker dock en utgivning av de böcker som får stöd för översättning. Expertkommittén har inte följt upp i vilken omfattning dessa böcker sålts.

En genomgång av boksluten för 1990/91-1993/94 visar att kommittén utbetalat nio översättningsarvoden till ett sammanlagt belopp av 238 000 kr. Kommitténs administrativa kostnader uppgick under samma period till 195 000 kr. Det egna kapitalet minskade under perioden från 119 000 kr till 36 000 kr. Under budgetåret 1994/95 har enligt uppgift från Expertkommittén 62 000 kr utbetalats i översättarstöd. Kommitténs egna kostnader uppgick under samma tid till 48 000 kr. Det egna kapitalet kan beräknas ha uppgått till 28 000 kr den 30 juni 1995.

Expertkommittén har till oss redovisat en förteckning över de titlar (23 stycken) som översatts under perioden 1990-1995 samt framhållit att de bokförda kostnaderna varierar från år till år. Skälen härtill är flera. Vissa översättare engageras i Finland varvid, i normalfallet, den finska avdelningen betalar ut arvodet. Under vissa år kan det därför inträffa att fler översättningar avslutas i Finland än i Sverige. Dessa fluktuationer utjämnas dock under en längre period. Kommittén har även framhållit att översättningsarbetet inte sällan försenas i förhållande till den ursprungliga tidsplanen. Det förekommer även att överarbetning måste ske innan arbetet kan accepteras. Eftersom krav kommer att aktualiseras vid senare tidpunkt bör anslaget under vissa år inte utnyttjas helt. Verksamheten har

utvecklats "negativt" i den meningen att antalet översättningar minskar. Enligt kommittén är skälet till detta att arbetet nu är inne i en period där flera verk kräver en stor del av tillgängliga resurser samtidigt som anslaget till kommitténs verksamhet inte har följt kostnadsutvecklingen.

I kommitténs anslagsframställning för budgetåret 1995/96 anges att målsättningen är att ett oförändrat antal titlar skall kunna översättas. Det framhålls där att flera angelägna projekt måste avvisas på grund av medelsbrist.

2.5.3 Överväganden och förslag

Vårt förslag: För att utveckla och samordna verksamheterna vid Invandartidningen, LL-stiftelsen och En Bok för Alla AB bildar staten en koncern bestående av tre dotterbolag: Invandartidningen AB, LL-bolaget och En Bok för Alla AB.

Verksamheten finansieras genom att statliga myndigheter köper tjänster från bolagen genom bidrag från det generella presstödet och litteraturstödet samt av prenumerations-, försäljnings- och annonsintäkter.

De särskilda organisationsstöden avvecklas.

Förutsättningarna för att avveckla anslaget till Expertkommittén för översättning av finsk facklitteratur till svenska utreds.

Skälen för vårt förslag: Invandartidningen, LL-stiftelsen och En Bok för Alla AB bedriver näringsverksamhet. Organisationernas verksamhet bedrivs inte i vinstsyfte. Invandartidningen och 8-SIDOR kan närmast ses som ett komplement till de vanliga dags- och veckotidningarna och En Bok för Alla AB som ett komplement till den icke statssubventionerade förlagsverksamheten.

Frågan om statligt åtagande

Invandartidningen har bl.a. som uppgift att informera om invandrades rättigheter och skyldigheter i det svenska samhället. Att informera om gällande regler har ett nära samband med statens normgivning och sådan information bör enligt välfärdsteorin vara ett statligt åtagande. Invandartidningens övriga verksamhet kan sägas ha ett fördelningspolitiskt syfte. Den fördelningspolitiska effekten torde dock vara begränsad, eftersom bidraget till Invandartidningen är mycket marginellt i förhållande till det samlade stöd som utgår till invandrare. Dessutom är långt ifrån alla invandrare i Sverige resurssvaga.

Liknande välfärdspolitiska motiv kan även anföras vad gäller stöd till *LL-stiftelsen*. Detta stöd har dock en mer påtaglig fördelningspolitisk betydelse. Detta sammanhänger med att många begåvningshandikappade personer har en klart sämre ekonomisk situation än övriga medborgare i samhället. Härtill kommer att tidningen 8-SIDOR och LL-böckerna kommer till användning vid utbildning och utbildning är ett statligt åtagande.

LL-stiftelsens verksamhet har en tredimensionell inriktning: utbildning, kultur och socialt stöd till personer med funktionshinder. Nyhetstidningen 8-SIDOR och LL-böckerna kan förhöja livskvaliteten för dessa personer genom dels läsupplevelser, dels en lättillgänglig information. Från välfärdsekonomisk utgångspunkt anser vi att det främst är utbildningsaspekten som motiverar att verksamheten bör anses vara ett statligt åtagande.

Det statliga stödet till *En Bok För Alla AB* tillkom ursprungligen i en situation då utbudet av billiga pocketböcker av god kvalitet ansågs vara för dåligt. Marknadsförutsättningarna inom bokbranschen har under åren förändrats. Inte minst i utbildningssammanhang finns det behov av böcker med lägre priser än de "kvalitetspocketböcker" (exempelvis MånPocket) som i dag finns på marknaden. Vi anser därför att det alltså finns motiv för att bokutgivning av kvalitetslitteratur i stora upplagor skall ses som ett statligt åtagande.

En Bok För Alla AB har som en viktig uppgift att försöka nå ovana läsare av kvalitetslitteratur. Bolaget sprider böckerna genom ombud och folkrörelser och bedriver en aktiv och uppsökande läsfrämjande verksamhet inom skolor, i arbetslivet, genom studieförbund och andra organisationer. Att informera om förekomsten av kvalitetslitteratur kan enligt välfärdsteorin anses motivera ett statligt åtagande.

Anslaget till *Expertkommittén för översättning av finsk facklitteratur till svenska* är mycket litet. I fråga om facklitteratur som bedöms kunna nå en bredare publik torde stödet ha marginell betydelse. Vi anser att för lagen i dessa fall själva bör bekosta översättningen.

När det gäller finsk facklitteratur som bara är av intresse för ett begränsat antal forskare och andra personer med specialintresse för en fråga bedömer vi att det finns möjlighet att få relevant information utan att boken översätts till svenska. Inom den vetenskapliga världen används numera i stor utsträckning engelska som kommunikationsspråk och forskningsrapporter o.d. brukar innehålla en sammanfattning på engelska. Användningen av engelskan som kommunikationsspråk har hittills varit vanligast inom naturvetenskap, medicin och teknik, men även inom humaniora och samhällsvetenskap har engelskan börjat användas i ökad grad. Vi bedömer att det bör vara möjligt för svenskspråkiga forskare att få relevant information utan att boken översätts till svenska.

Mot bakgrund av det anförda kan vi inte se att det finns några välfärdsekonomiska motiv som talar för att översättning av finsk facklitteratur till svenska bör vara ett statligt åtagande. Vi föreslår därför att överläggningar tas upp med Finland om att avveckla stödet till Expertkommittén. I samband härmed bör även undersökas vilka möjligheter det finns att få stöd till översättningar och utgivning från privata fonder, t.ex.

Längermanska kulturfonden. År 1993/94 delade denna stiftelse ut bidrag på sammanlagt 4 mkr, varav ett stort antal av bidragen avsåg utgivning av facklitteratur.

Verksamhetsform

Stiftelsen Invandrartidningen och LL-stiftelsen är båda anslagsstiftelser. I vårt delbetänkande SOU 1994:147 framhöll vi att sådana stiftelser bör avvecklas och att myndighetsformen i normalfallet bör väljas för verksamhet som enbart finansieras av staten. Verksamheterna vid Invandrartidningen, LL-stiftelsen och En Bok För Alla AB är idag till stor del statligt finansierad. Vi bedömer att det bör vara möjligt att få en ökad privat finansiering av verksamheterna. Enligt vår uppfattning är myndighetsformen inte lämplig för denna typ av tidnings- och bokutgivning.

Inom tidnings- och bokbranschen är bolagsformen den vanligast förekommande verksamhetsformen. Aktiebolagsformen är mer flexibel än stiftelseformen. Genom ändring i bolagsordningen kan föremålet för bolagets verksamhet anpassas till förändrade förhållanden. På grund av den tekniska utvecklingen kan det t.ex. bli aktuellt att förmedla information via andra media än tryckta tidningar och böcker, att distribuera information med den nya IT-tekniken och att utnyttja multimedia i läsförmedlande syfte och för utbildningsändamål. I sammanhanget kan nämnas att LL-stiftelsen i regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) har ålagts att delta i utvecklingsarbete av andra medier än tryckta. Vi anser att detta är en angelägen uppgift men att den inte ligger inom ramen för LL-stiftelsens ändamål enligt de nuvarande stadgarna.

Med hänsyn till den dynamiska utvecklingen inom mediaområdet anser vi att även verksamheterna vid Invandrartidningen och LL-stiftelsen i framtiden bör bedrivas i aktiebolagsform. Som namn på bolagen föreslår vi Invandrartidningen AB och Lättläst nyhetsinformation och litteratur AB (LL-bolaget).

Verksamhetsformen för En Bok För Alla ändrades 1992 från stiftelse till aktiebolag. Bolaget har ett aktiekapital på endast 50 000 kr, vilket innebär att aktiekapitalet bara uppgår till några enstaka procent av årsomsättningen. Bolagets verksamhet innebär ett visst mått av kommersiellt risktagande bl.a. genom att det är svårt att bedöma försäljningsvolymerna för olika boktitlar. Härtill kommer att bolaget arbetar på en konkurrensutsatt marknad. Vi anser därför att aktiekapitalet bör utökas.

För att uppnå samordningsvinster och synergieffekter anser vi att Invandrartidningen AB, LL-bolaget och En Bok För Alla AB bör sammanföras i en koncern med ett moderbolag och tre dotterbolag. Moderbolaget bör svara för bl.a. lokalförsörjning, administration, personalutveckling och teknisk utveckling samt för gemensam aktiviteter när det gäller marknadsföring och upphandling. Staten bör vara majoritetsägare i moderbolaget. Därigenom får staten insyn och kontroll över de tre dotterbolagens verksamhet och deras finansiella utveckling. Vidare får staten möjlighet att påverka och att se till så att verksamheten bedrivs effektivt. Man kan

undvika en situation liknande den när Stiftelsen Litteraturfrämjandet tvingades träda i likvidation.

Finansiering

Av den abonnentanalys som LL-stiftelsen gjort framgår att 5 % av abonnenterna på 8-SIDOR är invandrare och att såväl denna tidning som På Lätt Svenska används i utbildningssammanhang. Materialet i 8-SIDOR och På Lätt Svenska är ganska likartat. Vi bedömer att det finns möjligheter till kostnadsbesparing om man får till stånd ett visst redaktionellt samarbete mellan de båda tidningarna. Vi bedömer att man även kan göra besparingar vad gäller bl.a. marknadsföring av tidningarna. Om LL-stiftelsen skulle ändra sin policy vad gäller annonsering, skulle även försäljningen av annonser kunna samordnas och intäkterna kunna öka.

Finansieringen av Invandartidningen, 8-SIDOR, LL-böckerna samt En Bok För Alla AB sker idag till stor del genom särskilt organisationsstöd. För Invandartidningen svarade statsanslaget 1993/94 för ca 60 % av stiftelsens totala intäkter. För 8-SIDOR svarade statsanslaget för ca 65 % och för LL-böckerna för ca 80 % av intäkterna. Självförsörjningsgraden för LL-stiftelsen har dock under senare år kraftigt förbättrats. Vad gäller En Bok För Alla AB svarade statsanslaget för ca 40 % av bolagets totala intäkter.

Även om verksamheterna vid Invandartidningen, LL-stiftelsen och En Bok För Alla AB sammanförs till en koncern, som vi förordar, och vissa rationaliseringsåtgärder genomförs kommer verksamheten även i fortsättningen behöva statligt stöd. Detta stöd bör enligt vår mening ges i andra former. Vi föreslår således att de nuvarande anslagen till Invandartidningen och LL-stiftelsen avvecklas. Den statliga finansieringen bör ske genom att statliga myndigheter köper informationstjänster från de nya bolagen. I bl.a. Invandrarverkets, Riksskatteverkets och Riksförsäkringsverkets uppgift ingår att informera olika grupper inkl. invandrare och personer med funktionshinder om gällande regler. Sådan samhällsinformation kan myndigheterna upphandla från de nya bolagen.

Invandartidningen kommer i dag ut i olika språkeditioner. Editionen På Lätt Svenska har en upplaga på drygt 20 000 exemplar, vilket är ungefär lika stor upplaga som de åtta editionerna har tillsammans. Vi föreslår att det nya bolagets egna resurser i första hand används för att producera och sprida På Lätt Svenska. Vi anser att Invandrarverket bör besluta om utgivningen av tidningen på andra språk och att verket härvid skall betala bolaget för översättningar och merkostnaden för denna utgivning. Invandrarverket bör dock inte ha rätt att påverka det redaktionella innehållet i tidningen. Det skall i princip vara samma som i den svenska editionen. Vi anser att Invandrarverket bör tillföras medel för att köpa tjänster från bolaget.

Enligt presstödsförordningen (1990:524) kan driftstöd utgå till en allmän nyhetstidning och publikation av dagspresskaraktär med reguljär nyhetsförmedling. Förutsättningar för statligt stöd är att tidningen normalt

utkommer med minst ett nummer per vecka, har ett innehåll som i huvudsak är skrivet på svenska och att det egna redaktionella innehållet är minst 55 % av det totala redaktionella innehållet. Nyhetstidningen På Lätt Svenska utkommer med ca 44 nummer per år och 8-SIDOR med 50-52 nummer. Förutom att Invandartidningen skulle behöva öka antalet nummer torde de båda tidningarna uppfylla kriterierna för att kunna få presstödet. Genom ett redaktionellt samarbete mellan de båda tidningarna bedömer vi att det bör vara möjligt att klara en regelbunden veckoutgivning utan väsentliga kostnadsökningar. Detta leder då till en ökad servicenivå och därmed sannolikt en större upplaga samt att tidningarna kan få del av presstödet.

LL-böckerna kan användas som läromedel vid undervisningen i svenska språket och svensk litteratur. Vi anser att det är angeläget att denna typ av läromedel finns tillgängliga på marknaden och vi föreslår att Statens institut för handikappfrågor i skolan bör ansvara för detta. Institutet har enligt sin instruktion (1991:1081) särskilt i uppgift att utveckla och framställa läromedel för bl.a. elever med utvecklingsstörning. Vi anser att medel bör överföras till institutet för utveckling och framtagning av LL-böcker.

Institutet bör även från LL-bolaget kunna upphandla konsulttjänster samt utveckling och framtagning av andra läromedel för begåvningshandikappade än LL-böcker, men i vad mån LL-bolaget skall erbjuda sådana tjänster bör ankomma på bolaget att avgöra. Bolaget har en särskild kompetens som kan vara värdefull att ta till vara vid utveckling av läromedel. LL-bolagets huvuduppgift bör emellertid liksom hittills vara att förse personer med funktionshinder med nyhetsinformation och lättlästa böcker.

Enligt förordningen (1993:449) om statligt litteraturstöd kan för att främja mångsidighet och kvalitet i bokutgivningen statligt stöd utgå för utgivning av enskilda boktitlar. Statens kulturråd beslutar i ärenden om litteraturstöd enligt denna förordning. I förordningen (19-21 §§) finns särskilda regler om stöd till litteratur på invandrar- och minoritetsspråk. Enligt dessa regler kan stöd lämnas som projektbidrag till produktionskostnader, allmänna förlagskostnader och kostnader för distribution av böcker. Vi föreslår att sådant projektbidrag även bör kunna lämnas för utgivning av LL-böcker och att medel bör överföras från anslaget C 20. "Bidrag till LL-stiftelsen" till anslaget C 17 "Litteraturstöd".

Enligt nuvarande förordningen om statligt litteraturstöd kan En Bok För Alla AB få stöd för utgivning av ny svensk skönlitteratur för vuxna. Enligt förordningen kan vidare statligt stöd ges till barn- och ungdomslitteratur och klassisk litteratur. En stor del av bolagets produktion avser dock återutgivning av pocketböcker för vuxna och denna utgivning kan enligt nuvarande regler inte få statligt stöd.

Vi föreslår att förordningen om statligt litteraturstöd ses över och att stödet vidgas till att omfatta även återutgivning i stora upplagor av kvalitetslitteratur som är avsedd att användas i läsfrämjande verksamhet. I samband med statsbidragsändringen bör uppdelningen på olika poster i anslaget "Litteraturstöd" (XI/Ku C 17) tas bort och prövningen av hur det

generella statsbidraget skall fördelas på olika typer av litteratur bör decentraliseras till Statens kulturråd.

Det är angeläget att de nya bolagen utvecklar ny teknik, nya produkter och nya typer av marknadsföringsinsatser för att nå grupper som har bristfälliga information om samhället och bristande läsvana. De bör därför ansöka om medel hos bl.a. Stiftelsen för strategisk forskning, KK-stiftelsen och Stiftelsen framtidens kultur. Genom användning av den nya informationsteknologin bedömer vi att kvaliteten i verksamheten kan förbättras.

Sammanfattningsvis förutsätter vårt förslag till finansiering att statliga myndigheter köper tjänster från Invandartidningen AB och LL-bolaget samt att statligt presstödet och litteraturstöd ges till På Lätt Svenska och 8-SIDOR respektive till LL-böcker och En Bok För Alla. I övrigt bör bolagens verksamhet helt kunna finansieras genom prenumerations-, försäljnings- och annonsintäkter samt genom FoU-bidrag och donationer. Genom bolagiseringen av verksamheterna och avvecklingen av de särskilda organisationsstöden kan verksamheten bedrivas mer flexibelt och nya tekniker för information användas. Förändringen innebär vidare att det statliga stödet kommer att ges i sådana former att invandrare och personer med funktionshinder inte kommer att särbehandlas. Den nya koncernens informations- och läsfrämjande verksamhet kommer att rikta sig till alla medborgare i samhället.

2.6 Film

2.6.1 Inledning

Filmtekniken introducerades vid mitten av 1890-talet och spred sig snabbt över världen. I Sverige började fasta biografer att etableras kring sekelskiftet och en fortlöpande spelfilmsproduktion var i gång omkring år 1910 (jfr prop. 1981/82:111 s. 5).

Under 1930- och 1940-talet var filmen det dominerade publiknöjet i Sverige. Antalet svenska spelfilmspremiärer varierade mellan 20 och 40 per år. Filmproduktionen och biografnäringen var i stort sett lönsam. Biograffilmen sågs t.o.m. som ett skatteobjekt. Från år 1940 utgick det således såväl kommunal som statlig nöjesskatt på biograf föreställningar. Nöjesskatten ökade successivt under 1940-talet och nådde sin högsta nivå år 1948. Staten erhöll då 75 % av skatteintäkterna och kommunerna 25 %.

Biografilmens dominans vad gäller distribution av rörliga bilder kom emellertid att brytas under 1950-talet. Detta sammanhänge framför allt med televisionens genombrott. Antalet biobesök började minska. Statsmakterna vidtog därför vissa åtgärder för att förbättra filmproduktionens och biografnäringens ekonomiska villkor. Ett statligt stöd infördes i form av direkta utbetalningar till producenter av svenska spelfilmer. Det var den statliga delen av nöjesskatten som användes för detta ändamål, till en början bara en andel men fr.o.m. budgetåret 1960/61 hela den statliga an-

delen av denna skatt (jfr prop. 1960:79). Frågorna om fördelningen av det statliga stödet handhades av en särskild nämnd, Statens filmpremienämnd.

Antalet biobesök fortsatte emellertid att minska hastigt (det halverades mellan åren 1956 och 1963). År 1962 begärde därför branschens organisationer hos regeringen ett fullständigt slopande av nöjesskatten på biograf föreställningar. I anledning därav tillkallades en delegation som på statens vägnar skulle ta upp förhandlingar med branschen. Dessa förhandlingar resulterade i ett avtal — "1963 års filmavtal" — som efter statsmakternas godkännande trädde i kraft den 1 juli 1963. Genom avtalet inrättades Svenska Filminstitutet som bl.a. skulle främja den svenska filmproduktionen, sprida kunskap om filmen samt bevara filmer och material av filmhistoriskt intresse. Institutets verksamhet skulle enligt avtalet finansieras med avgifter motsvarande 10 % av bruttointäkterna från biljettförsäljningen vid biograf med mer än fem föreställningar per vecka. Merparten av institutets intäkter eller 65 % skulle användas till stöd för filmproduktion. En förutsättning för avtalet var att nöjesskatten för biograf föreställningar skulle upphöra, en förutsättning som kom att uppfyllas genom beslut av statsmakterna under våren 1963.

Filmavtalet kom att stimulera den svenska filmproduktionen och genom avtalet kunde arbetsmöjligheter beredas för en ny generation av filmskapare. Svensk film uppnådde också betydande konstnärliga och ekonomiska framgångar utomlands (jfr prop. 1972:36 s. 2 ff).

Filmavtalet kunde emellertid inte hindra nedgången i antalet biobesök. Nedgången accelererade mot slutet av 1960-talet. De ekonomiska förutsättningarna för Filminstitutets verksamhet försämrades gradvis. År 1972 ändrades filmavtalet på vissa punkter i syfte att få till stånd en mer rationell fördelning av tillgängliga medel. Från filmbranschens sida framhölls det dock att det var nödvändigt att komplettera den ekonomiska ramen för branschen med statsmedel för att den svenska filmen skulle kunna överleva. Detta föranledde statsmakterna att under våren 1972 besluta att för budgetåret 1972/73 lämna Svenska Filminstitutet ett bidrag för stöd till produktion av svensk långfilm med 767 000 kr (jfr prop. 1972:36 s. 12 f). Staten kom därefter gradvis att svara för en allt större del av kostnaderna för filminstitutets verksamhet (budgetåret 1977/78 uppgick det statliga stödet till institutet till 8,1 mkr).

1963 års filmavtal kom att gälla fram till halvårsskiftet år 1982. Då trädde ett nytt avtal i kraft som träffats mellan staten samt film- och även videobranschen ("1982 års film- och videoavtal"). En huvudtanke bakom det nya avtalet var att starkare än i det gamla betona Filminstitutets uppgifter som centralt organ för filmen. Institutets uppgifter utvidgades bl.a. till att avse även främjande av spridning och visning av värdefull film. Genom avtalet åtog sig videobranschen att till institutet betala en avgift för videogram som var i omlopp i handeln för enskilt bruk. Staten tillät i gengäld videobranschen att reducera den på videogram utgående kassettskatten med det belopp som branschen betalade in till Filminstitutet. Det nya avtalet vilade på förutsättningen att staten även fortsättningsvis skulle lämna bidrag till Svenska Filminstitutet.

1982 års film- och videoavtal löpte ut i juni 1991. Parterna valde då att förlänga avtalet med 18 månader. En särskild utredare fick under tiden i uppdrag att se över det statliga filmstödet och komma med förslag till en framtida utformning. I uppdraget ingick att belysa behovet av ett statligt ansvarstagande inom filmområdet, att redovisa och analysera det befintliga filmstödet effektivitet och rationalitet samt att lämna förslag till alternativa modeller för en framtida utformning av ett statligt filmstöd inom ramen för oförändrade statliga ekonomiska insatser (budgetåret 1991/92 uppgick statens stöd till Filminstitutet till 62 mkr).

När den särskilde utredaren hade lämnat sitt förslag (se SOU 1991:105) och det blivit föremål för remissbehandling inleddes förhandlingar mellan staten, filmbranschen, videobranschen samt TV-företagen Sveriges Television AB och Nordisk Television AB om ett nytt film- och videoavtal. Parterna enades om ett avtal ("1993 års finansieringsavtal för Filminstitutet") som efter statsmakternas godkännande trädde i kraft den 1 januari 1993 (jfr prop. 1992/93:10).

2.6.2 1993 års finansieringsavtal för Filminstitutet

De medel som Filminstitutet tillförs enligt 1993 års finansieringsavtal skall framför allt användas för produktionsstöd till svensk film. En mindre del av medlen skall användas för stöd till biograf- och videoverksamhet på mindre och medelstora orter samt till samarbete mellan film- och videobranchen samt TV-företagen (Sveriges Television AB och Nordisk Television AB) och till avgifter m.m. till internationellt samarbete.

Enligt avtalet skall biografägare eller den som eljest anordnar biograf-föreställning till institutet betala en avgift, motsvarande 10 % av bruttobiljettintäkten vid föreställningen. Berörda biografägare skall till institutet överlämna en förbindelse att betala denna avgift. En biografägare som underlåter att avge sådan förbindelse skall stängas av från filmleverans.

Av avtalet följer vidare att den som yrkesmässigt hyr ut eller säljer videogram skall betala vissa avgifter till institutet. Sedan år 1994 utgår för varje videogram som innehåller en långfilm en avgift om i det förra fallet 32:50 kr och i det senare 2:50 kr. Berörda videogramuthyrare och andra avgiftspliktiga skall till institutet överlämna en förbindelse att betala avgift enligt avtalet. Underlåtenhet av videogramuthyrare att betala avgift till institutet likställs enligt avtalet med underlåtenhet att betala för levererade videogram och en sådan uthyrare skall avstängas från vidare leveranser.

Sveriges Television AB och Nordisk Television AB skall till institutet månatligen lämna bidrag med ett belopp som motsvarar 15 respektive 5 mkr per kalenderår. TV-företagen har enligt avtalet vidare garanterat att årligen avsätta 25 mkr för samproduktion av film som erhåller stöd genom finansieringsavtalet.

Staten skall enligt avtalet lämna ett årligt bidrag till institutet om 61,5 mkr. Staten lämnar därutöver stöd till institutet även för filmkulturell

verksamhet men — som det också uttalas i själva finansieringsavtalet — det stödet faller helt utanför ramen för avtalet.

Merparten av de medel som finansieringsavtalet genererar till institutet skall användas för stöd till svensk filmproduktion. Sådant stöd kan utgå antingen som förhandsstöd eller som efterhandsstöd. Enligt avtalet skall 75 % av de medel som är tillgängliga för produktionsstöd avsättas till den förstnämnda stödformen.

Förhandsstöd får endast utgå till sökande som kan visa upp en ambitiös plan för spridning och visning i olika visningsformer. Beslut om förhandsstöd fattas av institutets styrelse efter förslag från ett antal, av styrelsen utnämnda konsulenter. Om styrelsen inte vill stödja ett projekt som rekommenderats av en konsulent skall detta särskilt motiveras. Förhandsstöd får i fråga om långfilm täcka högst 70 % av filmens produktionskostnad; dock får stöd inte utgå med mer än 8 mkr per film. Förhandsstöd är återbetalningspliktigt. Återbetalning skall påbörjas när filmen har haft mer än 110 000 biografbesökare (det krävs minst 600 000 besökare för att en producent skall få tillbaka sin egen insats; flertalet svenska filmer har mellan 5 000 och 100 000 besökare).

För att efterhandsstöd skall kunna utgå till en film skall den inom ett år efter biografpremiären ha setts av minst 30 000 betalande biografbesökare. Om en film har uppnått detta besöksantal utgår ett stöd på 4 mkr. Till en film som haft minst 110 000 besökare inom ett år från premiären utgår maximalt stöd om 8 mkr. Har en film erhållit förhandsstöd kan filmen endast få efterhandsstöd om filmen därigenom kan få ett högre stödbelopp. Efterhandsstöd är inte återbetalningspliktigt.

Enligt finansieringsavtalet skall det finnas ett rådgivande organ till institutets styrelse. Detta organ kallas för "förvaltningsrådet". Rådet består av 30-40 ledamöter som utses av film- och videobranschens, TV-företagens och filmskaparnas samt andra av stiftelsens verksamhet berörda organisationer. Enligt avtalet får institutets styrelse avgöra särskilt viktiga ärenden endast efter förvaltningsrådets hörande. Rådet granskar institutets verksamhetsberättelse och avger utlåtande däröver till regeringen.

1993 års finansieringsavtal gäller till och med utgången av år 1998. Det följer dock av avtalet att det får sägas upp till omedelbart upphörande t.ex. av staten om annan avtalspart bryter mot avtalet eller av organisation inom filmbranschen om nöjesskatt återinförs på biografföreställningar eller om mervärdesskatt införs på filmvisning. Frågan om det följer av EG:s regelverk att mervärdesskatt skall införas på biografföreställningar övervägs för närvarande i regeringskansliet (jfr SOU 1995:84 s. 456).

2.6.3 Stiftelsen Svenska Filminstitutet

Stiftelseförordnandet

Under beredningen i regeringskansliet av frågan om godkännande av 1993 års finansieringsavtal för Filminstitutet kom institutets juridiska status att bli föremål för närmare granskning. Det konstaterades därvid att Film-

institutet i sin dittillsvarande skepnad inte torde vara att betrakta som en stiftelse utan snarare som ett konsortium av sådant slag som rättsligt sett är ett enkelt bolag. Parterna bakom det nya avtalet beslutade därför att bilda en stiftelse ("Stiftelsen Svenska Filminstitutet") för främjande bl.a. av värdefull svensk filmproduktion, spridning och visning av värdefull film samt för bevarande av filmer och material av film- och kulturhistoriskt intresse och att för den avsedda stiftelsen avskilja bl.a. tillgångarna i konsortiet Filminstitutet (jfr prop. 1992/93:10 s. 1 ff).

Stiftelsen, som bildades i december 1992, skall enligt stiftelseförordnandet (dagtecknat den 10 december 1992) tillgodose sitt syfte genom att:

- ge stöd till värdefull svensk filmproduktion,
- ge stöd till visningsverksamhet,
- medverka i internationellt samarbete,
- utföra uppdrag åt staten inom det filmkulturella området.

Stiftelsens angelägenheter handhas av en styrelse med 5-7 ledamöter. Regeringen utser ledamöter och bestämmer vem som skall vara ordförande. Styrelsen skall utse verkställande direktör, som skall handha den löpande förvaltningen enligt riktlinjer och anvisningar som styrelsen meddelar.

Stiftelsen skall föra räkenskaper i enlighet med bestämmelserna i bokföringslagen. Räkenskapsåret omfattar tiden den 1 juli-den 30 juni.

Stiftelsen skall för varje verksamhetsår upprätta en årsredovisning. Denna består av resultaträkning, balansräkning och verksamhetsberättelse med uppgift om hur stiftelsens ändamål tillgodosetts under räkenskapsåret. I resultaträkningen skall intäkter på grund av uppdrag från staten och stiftelsens förvaltningskostnader redovisas som särskilda poster. Av verksamhetsberättelsen skall framgå hur stödet fördelats mellan olika filmtyper och hur de medel använts som stiftelsen erhållit för att utföra uppdrag åt staten.

Stiftelsens räkenskaper och årsredovisning samt styrelsens och verkställande direktörens förvaltning skall granskas av en av regeringen utsedd, auktoriserad revisor. Regeringen beslutar för statens räkning om ansvarsfrihet för styrelseledamöter och verkställande direktör.

Stiftelsen står inte under tillsyn enligt lagen (1929:116) om tillsyn över stiftelser.

Om stiftelseförordnandet upphör att gälla skall stiftelsens kvarvarande tillgångar anslås till eller användas för ändamål som så nära som möjligt motsvarar stiftelsens.

Finansiering

Räkenskapsåret 1993/94 redovisade Filminstitutet en förlust på 176 000 kr. Intäkterna uppgick till 308,6 mkr. Den största intäkten var bidraget från staten på 127,5 mkr, varav 61,5 mkr hänförligt till finansieringsavtalet. Biografavgifterna inbringade 83 mkr (en ökning med 14 % jäm-

fört med året innan), videoavgifterna 23 mkr och bidragen från TV-bolagen 20 mkr. Totalt inbringade finansieringsavtalet 194,4 mkr, varav 6 mkr utgjorde finansiella intäkter. Uthyrning av filmhuset och övriga tjänster inom det filmkulturella området gav intäkter till institutet om 38 mkr.

Kostnaderna under räkenskapsåret uppgick till 308,8 mkr. Till stöd för filmproduktion förbrukades 160 mkr. Inom det filmkulturella området användes 26,5 mkr för verksamhet riktad till barn och ungdom, drygt 20 mkr för arkivverksamhet, drygt 19 mkr för främjande av spridning och visning av värdefull film samt drygt 12 mkr för publikationer och information.

Filminstitutets balansräkning den 30 juni 1994 visade tillgångar till ett värde av drygt 112,5 mkr. I tillgångarna ingick bl.a. filmhuset till ett bokfört värde om 32 mkr och aktier i tre av institutet helägda dotterbolag. Det egna kapitalet uppgick enligt balansräkningen till drygt 5 mkr.

Statens anslag till Filminstitutet för innevarande budgetår (1995/96) uppgår till drygt 180 mkr, varav 91 mkr utgår i enlighet med finansieringsavtalet och därmed väsentligen till stöd för svensk filmproduktion. Resterande belopp eller drygt 90 mkr skall Filminstitutet använda för filmkulturell verksamhet.

Enligt regleringsbrevet för innevarande budgetår skall stiftelsen lämna anslagsframställning till Kulturdepartementet i enlighet med föreskrifterna i förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning.

Resultatredovisning

Under räkenskapsåret 1993/94 beviljade Filminstitutet förhandsstöd till 24 långfilmer, 10 barnfilmer och 28 kortfilmer.

Institutet beviljade under året 18 ansökningar om visningsstöd. Bland stödmottagarna märks filmdistributörer som FilmCentrum, Riksföreningen Folkets Bio och Kulturföreningen Kedjan, visningsorganisationer som Folkets Hus Riksorganisation, Bygdegårdarnas Riksförbund och Våra Gårdar samt ett antal arrangörer av filmfestivaler.

Filminstitutet beviljade stöd till import och lansering av 48 vuxenfilmer och 10 barnfilmer. Under året tilldelades 91 lokala barn- och skolbioprojekt stöd av institutet och 40 biografer i 18 län fick stöd för införskaffande av biografteknisk utrustning.

Institutet fördelade stöd till 71 sevärda filmer på video och institutet tog fram 186 extra kopior av filmer som ställdes till förfogande åt biografer på mindre och medelstora orter parallellt med ordinarie distribution (s.k. parallelldistribution).

Filmarkivets samlingar utökades under året med 250 långfilmer och ett 80-tal kortfilmer (arkivet innehade vid årets utgång drygt 14 100 titlar).

Genom institutets försorg visades knappt 40 svenska filmer på ett 90-tal filmfestivaler och manifestationer runt om i världen.

Sex nummer av institutets tidskrift Chaplin kom ut under året och fem nummer av tidningen TM.

I årets budgetproposition (prop. 1994/95:100 bil. 12 s. 115) anføres följande:

"Filminstitutet har nyligen företagit en sammanslagning av vissa administrativa funktioner för de olika verksamhetsområdena och avser i fortsättningen ytterligare förändra verksamheten i riktning mot en renodling av ansvaret för de filmkulturellt oundgängliga och statligt finansierade insatserna, medan verksamhet som inte kan föras till detta område förs över till av institutet ägda aktiebolag med eget finansiellt ansvar och på sikt oberoende av statliga subventioner. Denna utveckling är enligt regeringens mening en naturlig del av institutets utveckling av verksamheten inom det filmkulturella området och bör åtföljas av en ytterligare precisering av mål kopplad till ett tydligt finansiellt åtagande för varje insats. En fortsatt utveckling i riktning mot koncentration av verksamheten till ett mer begränsat antal filmkulturella uppgifter och en rationalisering av arbetet bör ske.

Staten har ett ansvar för att insatser för film, och särskilt det filmkulturella området, sker samordnat med kulturpolitiken i stort och med övriga instanser som har ansvar för film och närliggande kulturområden. Filminstitutet skall inom ramen för sin filmkulturella verksamhet främja en aktiv filmkultur, bevara och levandegöra det svenska filmkulturella arvet samt delta i det internationella samarbetet på det filmkulturella området. Filminstitutets ansvar för den filmkulturella verksamheten förutsätter att institutet förbättrar sin redovisning av verksamheten i förhållande till statliga mål. Regeringen avser nära följa detta förändringsarbete och kommer, om det anses behövt, att företa ytterligare prövningar av formerna för det statliga filmkulturella arbetet. Regeringen kommer i särskilda direktiv för Filminstitutets anslagsframställning för år 1997 specificera de krav på redovisning och mål, metoder och finansieringsformer som bör gälla för det filmkulturella området."

I regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) anges att resultatredovisning skall lämnas till Kulturdepartementet i enlighet med föreskrifterna i 9 § förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning.

Synpunkter på verksamhetsformen

I vårt delbetänkande anförde vi följande angående frågan om verksamhetsform för Filminstitutet:

"Om våra förslag i avsnitt 5.3 och 5.4 hade tillämpats inför bildandet av Stiftelsen Svenska Filminstitutet år 1992 skulle man först och främst ha undersökt möjligheterna att låta en myndighet handha de ifrågavarande uppgifterna. Sannolikt hade denna tanke inte kunnat realiseras. Nästa steg hade därför blivit att undersöka lämplig privaträttslig form. Det torde knappast finnas ett så stort intresse hos allmänheten för produktion av svenska film att det skulle vara motiverat

att ens undersöka alternativet att bilda en ideell förening. Uppgifterna skulle alltså ha anförtratts ett aktiebolag."

Filminstitutet har i sitt remissvar över vårt delbetänkande anfört bl.a. följande:

"Utredaren konstaterar att det knappast torde finnas ett så stort intresse hos allmänheten för produktion av svensk film att det skulle vara motiverat att bilda en ideell förening. Det skulle därför för institutets del närmast bli aktuellt att anförtra uppgifterna åt ett aktiebolag.

Att intresset hos allmänheten för produktion av svensk film skulle saknas kan starkt ifrågasättas. Valet av organisationsform måste emellertid enligt Filminstitutets mening helt bygga på vad som är lämpligt för verksamheten. Att sortera in Filminstitutet i en annan organisationsform endast motiverat med en allmän principiellt negativ inställning till stiftelser känns mycket tunnt som skäl.

In till dess att utredaren i ett kommande betänkande preciserat vilka fördelar som står att vinna med att bedriva den filmkulturella verksamheten och filmstödsverksamheten i ett aktiebolag i stället för en stiftelse, känner Filminstitutet en stor tveksamhet till en sådan förändring."

2.6.4 Överväganden och förslag

Vårt förslag: Det bör ses som ett statligt åtagande att ge stöd till produktion av värdefull svensk film. Det bör också ses ett statligt åtagande att ge stöd till spridning och visning av värdefull film och att bevara sådan film. Branschorganisationerna bör även fortsättningsvis ge stöd till produktion samt spridning och visning av film.

Ett av staten och branschorganisationerna ägt aktiebolag bör ta över Filminstitutets nuvarande uppgifter.

Skälen för vårt förslag: Som vi berört i avsnitt 2.1 är begreppet kultur inte entydigt. De flesta är emellertid överens om att t.ex. teatrar, museer, orkestrar, dans, bibliotek och litteratur är kultur. Filmen brukar också räknas dit även om den i det offentliga kulturlivet inte alls har samma höga status som andra konstarter.

Den svenska filmpolitiken syftar till att inom vårt begränsade språkområde uppehålla en filmproduktion av en sådan omfattning att vi kan behålla en egen filmidentitet. Politiken grundas på uppfattningen att stödet skall avse produktion och distribution av kvalitetsfilm eftersom dylik film skulle ha svårigheter att hävda sig på en marknad helt utan stöd. Vi vill i sammanhanget också nämna att ett nationellt stöd för filmproduktion är ett självklart och viktigt inslag i den Europeiska Gemenskapens kulturpolitik (jfr SOU 1991:105 s. 19).

När det gäller frågan om det finns välfärdsekonomiska motiv som talar för att staten skall ge stöd till en svensk filmproduktion vill vi anföra följande. Statsmakterna har under senare år framhållit att ett brett svenskt filmutbud blir allt viktigare som ett komplement till det utbud av utländsk film som erbjuds allmänheten genom det växande antalet TV-kanaler och genom en utbyggd videodistribution (prop. 1992/93:10 s. 10). Utan att det kommer till direkt uttryck finns sannolikt bakom denna inställning tankar som i välfärdsekonomiska sammanhang brukar benämnas som paternalism, dvs. man underkänner konsumenternas val på marknaden och inför subventioner för de nyttigheter som man anser bör konsumeras i större utsträckning. Vi vill vidare peka på att svenska filmer har stor betydelse när det gäller att bibringa t.ex. invandrare i Sverige och utländska medborgare som bor utanför Sveriges gränser kunskaper om Sverige och svensk kultur, ett förhållande som innefattar ett i välfärdsteorin grundat motiv för staten att ge stöd till svensk filmproduktion.

Det utgår inte endast statligt stöd till produktion av svensk film. Stöd utgår även till spridning och visning av film oavsett om den är svensk eller inte. Bakom detta stöd ligger ett fördelningspolitiskt betraktelsesätt och därmed är det välfärdsteoretiskt grundat. Vi vill emellertid framhålla att de fördelningspolitiska effekterna med hänsyn till de möjligheter som i dag står till buds att se film via TV och video numera är betydligt mindre än tidigare.

Det utgår statligt stöd även till bevarandet av filmer på filmbas. De svenska filmer som producerats sedan vi i början av 1900-talet fick en svensk filmproduktion får anses höra till vårt kulturarv. Till kulturarvet hör även utländska filmer som visats i Sverige. Stöd till bevarandet av film kan därför också motiveras med ett välfärdsekoniskt resonemang.

Det förhållandet att stöd till produktion, spridning och visning av film kan ses som ett statligt åtagande innebär emellertid inte något hinder mot att den berörda branschen tar finansiellt ansvar för nämnda åtaganden. F.n. tar också branschen ett sådant ansvar på sätt framgår av 1993 års finansieringsavtal och enligt vår mening är det i högsta grad angeläget att branschen fortsätter med detta.

I vårt delbetänkande rekommenderade vi att Filminstitutets verksamhet bör handhas av ett aktiebolag. Filminstitutet har i remissyttrandet över betänkandet sagt sig känna en stor tveksamhet till en förändring av verksamhetsformen för institutet in till dess att fördelarna med att bedriva filmstödsverksamheten och den filmkulturella verksamheten i ett aktiebolag har preciserats. Den av institutet framförda tveksamheten till en förändring av verksamhetsformen föranleder oss att erinra om de nackdelar som är förenade med att driva verksamhet i stiftelsens form och som vi belyste i vårt delbetänkande. Vi vill också i sammanhanget peka på att Filminstitutet enligt vad som framgår av årets budgetproposition bedriver verksamhet som inte ryms inom det för institutet fastlagda ändamålet (se citat i avsnitt "resultatredovisning"). Om en stiftelse bedriver icke tillåten verksamhet kan det leda till rättsliga konsekvenser för stiftelsens styrelseledamöter, t.ex. i form av skadestånd (jfr 5 kap. 1 § stiftelselagen, 1994:1220). Det antyds i budgetpropositionen att en lösning

skulle vara att lägga de icke tillåtna verksamheterna i av institutet helägda aktiebolag. Men i den mån institutet har möjlighet att varaktigt placera sin förmögenhet i tillgångar som inte naturligen hör samman med den verksamhet som institutet skall bedriva enligt det i stiftelseförordnandet bestämda ändamålet motsvarar den antydda placeringen inte stiftelselagens krav på att den skall vara godtagbart placerad.

Mot bakgrund av det nu anförda och då aktiebolagsformen allmänt sett är betydligt mer flexibel än stiftelseformen står vi fast vid vår rekommendation i delbetänkandet, dvs. att Filminstitutet bör driva sin verksamhet i aktiebolagsform. Vi gör det trots att Filminstitutets uppgift att besluta om fördelning av statliga medel innefattar myndighetsutövning. Bolaget bör ägas av staten och de olika branschorganisationerna. Det är emellertid inte möjligt för ett aktiebolag att ta över Filminstitutets nuvarande uppgifter att fördela stöd till filmproduktion m.m. så länge 1993 års finansieringsavtal gäller i sin nuvarande lydelse. Om avtalsparterna är överens därom kan de givetvis ändra i avtalet på de punkter som erfordras för att bädla för en förändring av verksamhetsformen för Filminstitutet. En annan lösning kan vara att avtalet sägs upp, varefter parterna under tiden fram till dess att det uppsagda avtalet upphör att gälla (vid utgången av år 1998) förhandlar fram ett formellt sett helt nytt finansieringsavtal.

När det gäller förutsättningarna för att avveckla Filminstitutet som stiftelse hänvisar vi till avsnitt 6.3.2.

Enligt lagen (1963:173) om avdrag för avgifter till Stiftelsen Svenska Filminstitutet, m.m. i dess lydelse enligt SFS 1993:1552 föreligger bl.a. rätt till avdrag vid beräkning av inkomst av näringsverksamhet för sådana avgifter och bidrag till Filminstitutet som avses i 1993 års finansieringsavtal för Filminstitutet. I nämnda lag finns också bestämmelser som inskränker skattskyldigheten för Filminstitutet. I mån av behov kan givetvis bestämmelser av samma sakliga innebörd meddelas i fall den verksamhet som Stiftelsen Filminstitutet i dag bedriver tas över av Aktiebolaget Filminstitutet.

Det hittills sagda har förutsatt att stödet till svensk filmproduktion även framgent kommer att regleras i ett finansieringsavtal mellan staten och de olika branschorganisationerna. Om denna förutsättning skulle brista – t.ex. om det införs moms på biobiljetter överstigande 6 % (jfr återigen Kulturutredningens betänkande s. 456) – betyder det sannolikt att staten får ompröva sin hittillsvarande filmpolitik. Om denna omprövning leder fram till att staten ensam kommer att fortsätta med att ge stöd åt svensk filmproduktion faller det sig naturligt att frågor om fördelning av detta stöd handläggs av en myndighet.

3 Forskning och utveckling

3.1 Översikt och våra allmänna överväganden

3.1.1 Inledning

I propositionen *Forskning för kunskaper och framsteg* (prop. 1992/93:170, s. 12-13) uttalades att det för att stärka den svenska forskningskapaciteten krävs insatser av såväl staten som andra finansiärer och utförare av forskning. Statens roll bör framför allt vara att utveckla och vårda den vetenskapliga infrastrukturen genom en koncentration till de grundläggande och inomvetenskapliga delarna av forskningen samt till forskarutbildningen. Därtill har staten också en viktig uppgift att bidra till kunskapsutvecklingen inom områden av speciellt intresse för olika samhällssektorer genom stöd till forskning för särskilda syften. Staten har också en roll att stimulera till forskningsinsatser inom viktiga industriella utvecklingsområden. Genom statliga insatser kan näringslivets forskningsengagemang vidgas och ett fruktbart samspel mellan stat och näringsliv utvecklas. Staten bör härvid bidra med stöd till tillämpad forskning som är övergripande och teknikdrivande samt av långsiktig betydelse för näringslivets utveckling. Utvecklingsarbete och tillämpad forskning som är av direkt och exklusivt intresse för enskilda företag bör enligt propositionen ske i nära anslutning till de kommersiella bedömningar som endast företagen själva kan göra.

Enligt vad som redovisas i 1993 års forskningspolitiska proposition uppgick de offentliga medlen till FoU under budgetåret 1991/92 till 18,5 mdkr. Av dessa medel anslogs 45 % till allmän vetenskaplig utveckling (dvs. i huvudsak fakultetsanslag och forskningsrådsmedel till universiteten) samt 27 % till försvarsforskning. Resterande del anslogs till fördelning av forskningsråden och olika sektorsorgan för forskning till förmån för särskilda syften. Härav gick omkring en femtedel till branschorganisationer och industriforskningsinstitut.

Förutom över statsbudgeten ges även offentligt stöd till FoU genom de nio siftelser som bildades i samband med avvecklingen av löntagarfonderna (se prop. 1992/1993:171, 172 och 231 samt prop. 1993/94:177 och 206). Dessa stiftelser är :

- Stiftelsen för strategisk forskning,
- Stiftelsen för miljöstrategisk forskning (MISTRA),

- Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen) som skall:
 - a) bedriva profilmforskning vid mindre och medelstora högskolor,
 - b) främja informationsteknologi samt
 - c) bidra till kunskaps- och kompetensutbyte mellan näringsliv och universitet, högskolor och institut,
- Stiftelsen Internationella institutet för industriell miljöekonomi vid Lunds universitet (förvaltas t.v. av MISTRA),
- Stiftelsen för vård- och allergiforskning,
- Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning.
- Stiftelsen för framtidens kultur,
- Stiftelsen för Innovationscentrum, samt
- Stiftelsen för forskning inom områden med anknytning till Östersjöregionen och Östeuropa.

Av de medel som forskningsråden och sektorsorganen fördelar ges huvuddelen som s.k. *generella organisationsstöd*, dvs. medlen söks i konkurrens med andra organ som uppfyller kriterierna för statligt stöd. I enstaka fall utgår emellertid s.k. *särskilda organisationsanslag*, dvs. statligt stöd som utbetalas till en viss namngiven organisation med ett av statsmakterna bestämt belopp.

Under innevarande budgetår utbetalas särskilda organisationsanslag till bl.a. följande organisationer:

- Jordbrukstekniska institutet (JTI),
- SkogForsk,
- Skogs- och lantbruksakademien (KSLA),
- Handikappinstitutet,
- Internationella meteorologiska institutet (IMI),
- Stockholms internationella miljöinstitut (SEI),
- Östekonomiska institutet (ÖEI),
- Utrikespolitiska Institutet (UI),
- Stockholms Internationella Fredsforskningsinstitut (SIPRI) samt
- Institutet för framtidsstudier.

Vi har studerat samtliga de i förteckningen angivna organisationerna. IMI, SEI, ÖEI, SIPRI och Institutet för framtidsstudier är s.k. anslagsstiftelser. UI och KSLA är ideella föreningar. SkogForsk har beteckningen stiftelse men torde närmast vara att betrakta som en ideell förening. Den rättsliga statusen för JTI, Handikappinstitutet och IMI är oklar. Statens stöd till dessa organisationer uppgår sammantaget till mindre än 1 % av de totala statliga FoU-satsningarna. Vi har dock inte haft möjlighet att göra någon mer omfattande genomgång av hela FoU-systemet.

Det är inte endast de i förteckningen angivna organisationerna som får särskilda organisationsstöd. I landet finns ca 30-talet industriforskningsinstitut som får sådant stöd från NUTEK. Frågan om bl.a. lämplig associationsform för dessa institut skall prövas av Kommittén (N 1994:03) för omstrukturering och förstärkning av industriforskningsinstitutet.

I det närmast följande kommer vi att redovisa allmänna överväganden vad gäller motiv för statliga åtaganden inom FoU-området samt val av verksamhetsform och form för finansiering av framtida FoU-verksamhet.

3.1.2 Det statliga åtagandet m.m.

FoU-verksamhet är till nytta för många intressenter. Nyttan är dock inte tillräckligt stor för att ett enskilt företag eller organisation ensam skall vilja finansiera verksamheten. Verksamheten kan därför betraktas som en kollektiv nyttinghet. Det finns således välfärdsekonomiska motiv som talar för att FoU-verksamhet skall betraktas som ett statligt åtagande.

Vissa forskningsprojekt avser studier av s.k. externa effekter, t.ex. miljöeffekter av olika verksamheter. Sådana effekter beaktas vanligen inte i en företagsekonomisk kalkyl. I en samhällsekonomisk kalkyl skall däremot såväl positiva som negativa externa effekter beaktas. Enligt välfärdsteorin är förekomsten av externa effekter ett motiv för ett statligt åtagande.

Det tar ofta lång tid innan ett FoU-projekt ger sådana resultat som kan komma till användning i industriell produktion och därmed generera intäkter för företagen. Detta gäller särskilt i fråga om grundforskning. Lång tidshorisont är enligt välfärdsteorin också ett motiv för statligt åtagande.

Som fastslagits i olika forskningspolitiska propositioner bör statens ansvar avse grundforskning och tillämpad forskning av övergripande och teknikdrivande natur. Denna forskning bör i första hand bedrivas av universitet och högskolor. Enligt vår mening är det naturligt att de som har nytta av en tillämpad forskning bör ha huvudansvaret för finansieringen. Näringslivet bör således i kollektiv form bidra till finansieringen av den FoU-verksamhet som branschforskningsinstituterna (numera även kallade industriforskningsinstituterna) bedriver. På samma sätt bör tillämpad forskning av betydelse för den kommunala sektorn finansieras kollektivt av landsting och kommuner.

Flera av de forskningsinstitut, som i dag får särskilda organisationssanslag, har sådan verksamhet att de bör kunna få medel för sin verksamhet från någon av de nio stiftelser som bildats med löntagarfondsmedel. Dessa institut bör därför antingen på egen hand eller i samverkan med universitet och högskolor vända sig till någon av dessa stiftelser med begäran om anslag. De nio stiftelserna bör enligt vår mening sammantaget kunna svara för en betydande del av det statliga åtagandet inom FoU-området. Vi utgår därför från att styrelserna för de nio stiftelserna noggrant kommer att pröva dessa instituts ansökningar om extern finansiering, särskilt mot bakgrund av att statens stöd till de anslagsberoende forskningsinstituterna kan förväntas komma att minska.

Nuvarande ordning innebär att staten ger relativt begränsade bidrag till ett stort antal institut. Enligt vår uppfattning saknar regeringskansliet reella möjligheter att utföra någon mer ingående prövning av anslagen till de olika forskningsinstituterna. Ur statsfinansiell synpunkt framstår det som

angeläget att ansvaret för FoU-verksamheten koncentreras till större enheter. En annan fördel med en sådan koncentration är att blir en ökad konkurrens mellan de forskningsutförande organen.

I diskussionerna om de s.k. industriforskningsinstituten har framförts tanken att ombilda instituten till aktiebolag med staten och näringslivet som ägare. I vårt delbetänkande SOU 1994:147 har vi pekat på att det i många fall kan vara fördelaktigt med ett renodlat huvudmannaskap. Ett renodlat huvudmannaskap skapar goda möjligheter till en effektiv styrning av verksamheten samt till omprövning och rationalisering. Ett splittrat ägande kan däremot leda till att inte någon tar ett ordentligt ansvar för verksamheten.

Vad vi tidigare sagt om finansieringen innebär vidare att industriforskningsinstituten i princip bör ägas av branschorganen. I sådan av instituten bedriven forskning som enligt välfärdsteorin kan anses vara ett statligt åtagande bör statens medverkan ske genom anslag från forskningsråden. Om instituten tvingas att söka forskningsmedel i konkurrens med andra forskningsutförande organ skapas ett tryck på instituten att bedriva verksamheten effektivt och att nå påvisbara resultat.

Forskningsråden kan ge bidrag till enskilda projekt. Fördelen med ett system som bygger på bidrag till enskilda projekt är att man mer konkret ser resultatet av stödet och att det är lättare att bedöma effekterna av FoU-insatserna. Enligt vår mening bör huvuddelen av det statliga stödet avse forskningsprojekt som har ett klart angivet syfte och en i förväg angiven tids- och arbetsplan. Ingenting hindrar att projektet är stort och att det stäcker sig över flera budgetår. I sådana fall bör dock projekten vara etappindelade och möjlighet finnas att avbryta dem om inte uppställda resultat uppnås. Projektbidraget bör även täcka "overheadkostnader".

Forskningsråden kan också sluta avtal med ett forskningsinstitut avseende ett mer långsiktigt forskningsprogram, s.k. ramavtal. För flertalet forskningsinstitut är det nödvändigt med dylika avtal. Dylika avtal ger en bättre kontinuitet i verksamheten och möjlighet till långsiktig kompetensutveckling. I ett ramavtal bör det finnas tydligt angivna mål för det forskningsprogram som staten finansierar och en plan för hur programmet skall utvärderas vid utgången av avtalsperioden. Enligt vår mening bör staten inte ge allmänna bidrag till basfinansieringen av forskningsinstitutens verksamhet.

Det är önskvärt att ett forskningsinstitut som ägs av näringslivet är relativt stort för att hindra att enskilda personer och företag får ett dominerande inflytande över institutets verksamhet. Forskningsinstitut med en viss bredd på sin forskning ger även större flexibilitet vad gäller inriktningen på forskningen och bättre förutsättningar till kompetensutveckling.

I det följande kommer vi att med avseende på de tidigare omnämnda, tio organisationerna som får särskilda organisationsstöd lämna förslag beträffande framtida verksamhetsform och finansiering.

Våra förslag syftar sammantaget till:

- att minska komplexiteten i systemet genom att renodla rollerna och ägarförhållandena samt genom att minska antalet anslag och anslagsposter för FoU-verksamhet,
- att öka effektiviteten i verksamheten genom att införa ökade inslag av konkurrens,
- att förbättra förutsättningarna för uppföljning och utvärdering av FoU-verksamheten samt
- att öka forskningsrådets ansvar för att de statliga medel som ges till forskningsinstituten leder till eller skapar förutsättningar för ökad tillväxt och välfärd.

3.2 Stiftelsen Skogsbrukets Forskningsinstitut

3.2.1 Beskrivning

Bakgrund

Stiftelsen Skogsbrukets Forskningsinstitut (SkogForsk) bildades år 1992 genom en sammanslagning av de två branschforskningsinstituten Institutet för Skogsförbättring och Forskningsstiftelsen Skogsarbeten. De två branschforskningsinstituten har sina rötter i den skogliga organisation som bildades på 1930-talet men som därefter genomgått många förändringar.

Institutet för Skogsförbättring tillkom år 1967 genom statlig medverkan (prop. 1967:51, JoU12, rskr. 164). Institutet hade en styrelse med fem ledamöter utsedda av staten och fem av skogsnäringen. Verksamheten finansierades till lika delar av staten genom Skogs- och jordbrukets forskningsråd (SJFR; tidigare genom Jordbruksdepartementet) och av Stiftelsen Skogsförbättring. Stiftelsen Skogsförbättring finansierades i sin tur av Föreningen Skogsträdsförädling.

Forskningsstiftelsen Skogsarbeten bildades 1964 genom att verksamheterna vid tre arbetsstudieorganisationer samlades till en organisation. Stiftare var staten genom Domänverket, Föreningen skogsbrukets arbetsgivare, Svenska lantarbetsgivarföreningen och Föreningen Skogsarbeten, den senare representerande 26 skogsbolag. I början av 1970-talet fick Forskningsstiftelsen Skogsarbeten statlig finansiering. En särskild stiftelse med namnet Stiftelsen skogsteknisk FoU bildades av Domänverket, Svenska lantarbetsgivarföreningen och Sveriges skogsägares riksförbund. Stiftelsen skogsteknisk FoU tecknade ramavtal med SJFR (tidigare med Jordbruksdepartementet) om kollektiv skogsteknisk forskning varvid huvuddelen av det gemensamma stödet gick till Forskningsstiftelsen Skogsarbeten.

I syfte att effektivisera skogsforskningen träffade företrädarna för skogsnäringen våren 1992 en överenskommelse om att slå samman Institutet för Skogsförbättring och Forskningsstiftelsen Skogsarbeten till en ny

stiftelse — SkogForsk. Enligt överenskommelsen skulle personalen vid de befintliga instituten föras över till SkogForsk och avsikten var att den nya stiftelsen skulle fullfölja de treåriga avtal om gemensam finansiering av FoU-verksamhet vilka de tidigare instituten ingått med SJFR.

Stiftelseförordnandet för SkogForsk undertecknades av Domänverket, Korsnäs AB, Skogsägarnas Riksförbund, Stora Skog AB, Modo Skog AB, Graningevarken AB och SCA Skog AB. SkogForsk började sin verksamhet den 1 juli 1992. I samband med bildandet av SkogForsk träffade branschen en överenskommelse om basfinansiering av verksamheten. Enligt överenskommelsen tas det ut en fast och en rörlig avgift. Den fasta avgiften motsvarar 25 % av branschens bidrag och utgår i form av en intressent/medlemsavgift. Den rörliga delen motsvarar 75 % av branschens bidrag och den uttaxeras per kubikmeter virke.

Överenskommelsen innebär att nästan alla skogsföretag och skogsägare i landet bidrar till basfinansieringen av SkogForsk.

Stadgar och avtal

Enligt stadgarna för SkogForsk (reviderade 1993-11-25) har stiftelsen till ändamål att utgöra ett samlat FoU-institut för skogsbruket med uppgift att:

- samarbeta med andra vetenskapliga institutioner och att med beaktande av ekologi- och miljöaspekter bedriva tillämpad FoU, inkl. försöks- och utredningsverksamhet, inom skogsbrukets hela verksamhetsfält,
- utveckla och genomföra skogsträdsförädlingsprogram, som såväl på kort som lång sikt säkerställer skogsbrukets tillgång till högklassigt frö- och plantmaterial,
- föra ut forskningens resultat till det praktiska skogsbruket.

Kostnaderna för stiftelsens verksamhet skall täckas genom:

- a) bidrag från stiftarna och andra intressenter enligt särskilt avtal med dessa,
- b) statligt stöd enligt avtal med staten enligt stiftelsens ramprogram,
- c) anslag från forskningsråd, fonder o.d. samt
- d) bidrag i form av betalning för särskilda uppdrag, förmedling o.d.

Stiftelsens förvaltning och övriga angelägenheter skall handhas av en av stämman utsedd styrelse bestående av minst fem och högst tio ledamöter. I styrelsen kan ingå representanter för intressenter vid sidan av stiftarna. Styrelsens uppgift är bl.a. att fastställa plan för verksamheten och att anställa och entlediga VD och övriga ledande tjänstemän.

Stiftelsen skall fr.o.m. år 1997 ha kalenderåret som räkenskapsår.

Stiftelsens räkenskaper skall granskas av två revisorer, varav minst en skall vara auktoriserad. Revisorerna skall avge skriftligt utlåtande över av

dem verkställd granskning. I utlåtandet skall revisorerna yttra sig i frågan om ansvarsfrihet för styrelsen.

Intressent som önskar deltaga i stämma eller extra stämma, skall utse en eller flera representanter med behörighet att företräda intressenten vid stämman. Vid omröstningar på stämman har varje intressent en röst för varje påbörjat och till stiftelsen inbetalat tusental kronor i form av fast avgift under det senaste verksamhetsåret. Ingen intressent får dock utöva rösträtt för mer än fjärdedel av antalet vid stämman representerade röster.

Twist angående tolkning eller tillämpning av stadgarna skall avgöras enligt lagen om skiljemän.

För ändring av stadgarna eller för upplösning av stiftelsen fordras att beslut fattas på två av varandra följande stämmor med minst en månads mellanrum. Vid den senare stämman fordras dessutom att beslutet biträds av minst tre fjärdedelar av de avgivna rösterna. Vid ändring av stiftelsens ändamål och vid upplösning av stiftelsen gäller härutöver vad som föreskrivs i permutationslagen.

Vid upplösning av stiftelsen skall behållna tillgångar enligt stämmans beslut överlämnas till organisation som har ett med stiftelsen liknande ändamål.

Enligt ett *avtal* mellan staten genom SJFR och SkogForsk åtar sig staten att för tiden den 1 juli 1993-den 30 juni 1996 årligen tillskjuta 24,3 mkr. Stiftelsen åtar sig att för samma period förbruka ett minst lika stort belopp. Avtalet avses bli förlängt till utgången av år 1996 (för att komma i fas med omläggningen av stiftelsens räkenskapsår).

De resultat som uppnås inom ramen för avtalet skall ställas till allmän disposition om inte särskilda skäl föreligger däremot. För uppfinningar är stiftelsen att anse som arbetsgivare enligt lagen (1949:345) om rätten till arbetstagares uppfinningar.

Stiftelsen skall för varje räkenskapsår inge en berättelse över verksamheten till SJFR.

Stiftelsen skall mot rimliga bidrag vara öppen för alla svenska företag eller organisationer som önskar stödja stiftelsens verksamhet.

Finansiering

Under verksamhetsåret 1993/94 var stiftelsens totala intäkter 79,8 mkr. Av detta belopp utgjorde 24,3 mkr bidraget från staten och 28,3 mkr var bidrag från intressenterna (4 mkr utöver avtalet). Övriga intäkter utgjordes av uppdragsintäkter (14 mkr), informationsintäkter (6,8 mkr), intäkter från fonder m.m. (6 mkr) samt bidrag från Föreningen Skogsförädling (0,5 mkr; utöver föreningens satsning enligt ramavtalet).

Intressentbidraget utöver avtalet fonderades. Efter denna fondering blev årets resultat ett underskott på 0,6 mkr.

Den 30 juni 1994 uppgick stiftelsens eget kapital, inkl. fonderade intressentbidrag, till 16,4 mkr.

För innevarande budgetår (1995/96) uppgår statens anslag till SkogForsk till avtalsenliga 24,3 mkr (X/Jo H 4).

Resultatredovisning

SkogForsk har i sin verksamhetsberättelse för 1993/94 beskrivit genomförda projekt och vilka rapporter som publicerats. Effekterna av verksamheten redovisas dock inte.

År 1992 gjordes en utvärdering av verksamheten vid Institutet för Skogsförbättring på uppdrag av SJFR och Stiftelsen Skogsförbättring. I denna utvärdering framhölls bl.a. att det även framöver borde vara en uppgift för institutet att utveckla personalens kompetens. Det framhölls också att resultaten borde publiceras i internationella tidskrifter och att institutet i högre grad än tidigare borde konkurrera om externa medel för att erhålla en kvalitetskontroll av institutets verksamhet. Vidare framhölls att institutet borde få en mer betydelsefull roll som informatör och rådgivare åt skogsbruket. Detta har också skett genom bildandet av SkogForsk.

3.2.2 Överväganden och förslag

Vårt förslag: Branschen bör ta huvudansvaret för finansieringen av SkogForsk när avtalet mellan staten och SkogForsk upphör att gälla.

Verksamheten bör i övrigt finansieras med projektmedel som SkogForsk får från SJFR, andra forskningsråd, Stiftelsen för strategisk forskning, MISTRA, KK-stiftelsen och EU:s forskningsprogram samt enligt ramavtal med SJFR om viss programverksamhet.

De medel som redovisas för SkogForsk under anslaget X/Jo H 4 bör föras över till SJFR under anslaget X/Jo H 2.

Skälen för vårt förslag: SkogForsk är ett av branschen organiserat och för branschen gemensamt forskningsorgan. Det är ett effektivt forskningsorgan, som täcker ett brett fält inom den skogliga forskningen och som inom vissa områden bedriver en forskning som vid en internationell jämförelse är av mycket hög kvalitet. SkogForsk för snabbt ut resultaten av forskningen till avnämarna. Resultaten kommer till användning bl.a. i skogsvårdsstyrelsernas rådgivningsverksamhet.

Vi har bl.a. i avsnitt 3.1.2 pekat på att externa effekter utgör motiv för offentliga åtaganden. De miljömål som ställs upp i den nya skogsvårdslagen motiverar att staten ger stöd till forskning bl.a. inom området för miljövänlig skogsteknik.

Forskning om förädling och förökning för att få fram bättre material för skogsodling förutsätter långsiktighet. Lång tidshorisont utgör enligt välfärdsteorin också motiv för offentliga åtaganden.

Huvuddelen av den verksamhet som SkogForsk bedriver är att hänföra till tillämpad forskning. Enligt vår bedömning har branschen förmåga att se långsiktigt på behovet av FoU-insatser och att i kollektiv form finansiera dessa insatser. Vi anser att branschen bör ta över huvudansvaret för finansieringen av SkogForsk när avtalet mellan staten och SkogForsk upphör att gälla. Vi förordar att de medel som redovisas under anslaget X/Jo H 4 förs över till anslaget X/Jo H 2, som disponeras av SJFR och från vilket SkogForsk och andra forskningsorgan har möjlighet att söka bidrag.

Skogsbruket och skogsindustrin utgör tillsammans en av de viktigaste näringarna i Sverige. FoU-insatser inom skogsområdet är av stor betydelse för möjligheterna att på lång sikt integrera produktionsmålet för den svenska skogspolitiken med det miljömål som gäller. Vi utgår från att staten avsätter erforderliga resurser för skogsforskningen för att skapa möjlighet för SJFR att träffa tre- till femåriga ramavtal om viss programverksamhet med SkogForsk. Detta bör tillförsäkra SkogForsk stabilitet i verksamheten. Genom att SJFR tar ställning till ansökningar om forskningsbidrag säkerställs dels att bedömningen blir kompetent dels att samordning med annan forskning kommer till stånd. Vårt förslag kan förutsätta att SJFR tillförs ytterligare kompetens vad gäller såväl grundforskning som tillämpad forskning. Vår bedömning är att SkogForsk vidare har möjlighet att få medel från andra forskningsråd än SJFR, t.ex. från Arbetsmiljöfonden.

SkogForsk har kompetenta forskare och erforderliga basresurser för sin verksamhet. Det är nödvändigt att ständigt underhålla och utveckla forskningskompetensen. Ansvar för underhåll och utveckling av kompetensen bör ligga på SkogForsk, dvs. branschen. SkogForsk bör kunna söka bidrag från KK-stiftelsen när det gäller viss kompetensutveckling.

SkogForsk har i dag inom flera områden ett nära samarbete med universitet och högskolor. Enligt vår mening är det angeläget med en satsning på s.k. temaforskning och SkogForsk bör i samverkan med universitets- och högskoleinstitutioner kunna erhålla medel från bl.a. Stiftelsen för strategisk forskning och MISTRA.

3.3 Jordbrukstekniska institutet

3.3.1 Beskrivning

Bakgrund

För att tillskapa en gemensam resurs för FoU-verksamhet inom jordbruksområdet bildade staten tillsammans med näringen Jordbrukstekniska institutet (JTI) år 1945. I dag representeras staten av SJFR och näringen av Stiftelsen Jordbruks- och Miljöteknisk Forskning (tidigare Stiftelsen Jordbruksteknisk Forskning).

Stiftelsen Jordbruks- och Miljöteknisk Forskning består av drygt 60 företag och organisationer med anknytning till bl.a. jordbruk, miljö, energi och avfall. Stiftelsen har ett ändamål liknande JTI (se nedan) och äger enligt sina stadgar (ursprungligen fastställda 1964-02-05) rätt att sluta avtal med staten angående driften av JTI vid Ultuna. Stiftelsens angelägenheter handhas av en styrelse som består av sju ledamöter. Dessa utses på ordinarie stämma som skall hållas en gång årligen med deltagande av de företag och organisationer som lämnar bidrag till stiftelsen. Vid omröstning på stämman har envar bidragsgivare en röst för varje jämnt 1 000-tal kronor som lämnats i bidrag för det innevarande räkenskapsåret.

Stadgar och avtal

Gällande stadgar för JTI är fastställda av regeringen den 21 juni 1990. Enligt dessa har institutet till ändamål att i nära samarbete med Sveriges lantbruksuniversitet och Statens maskinprovningar samt i samverkan med andra institutioner bedriva teknisk-vetenskaplig forskning, utveckla maskiner och metoder och följa utvecklingen beträffande främst jordbrukets maskiner och andra mekaniska och elektriska hjälpmedel, även som att bedriva undervisnings- och upplysningsverksamhet angående de tekniska hjälpmedlens rationella användning i jordbruket.

JTI:s angelägenheter handhas av en styrelse, som består av ordförande och tolv ledamöter. Regeringen utser ordföranden och sex av ledamöterna. Resterande sex ledamöter utses av Stiftelsen Jordbruks- och Miljöteknisk forskning. De senare ledamöterna skall allsidigt representera verksamhetsområdets olika branscher. Styrelsen för JTI har bl.a. till uppgift att:

- på grundval av ramprogrammet fastställa en programbudget för varje budgetår,
- fastställa allmänna riktlinjer för uppdragsforskning vid institutet,
- efter samråd med Lantbruksuniversitetet utse chef för institutet,
- inför tecknande av nytt avtal mellan staten och Stiftelsen Jordbruks- och Miljöteknisk forskning angående finansieringen av verksamheten — efter hemställan av stiftelsen — inge förslag till ramprogram,
- senast under juni månad för påföljande budgetår fastställa stat för institutets verksamhet samt bringa den till regeringens, Lantbruksuniversitetets och stiftelsens kännedom,
- årligen före utgången av oktober månad till regeringen, Lantbruksuniversitetet och stiftelsen avge redogörelse för institutets verksamhet under sistförflutna budgetår, innefattande även ekonomisk redogörelse.

Institutets räkenskaper och förvaltningen av dess angelägenheter skall granskas av två revisorer, av vilka den ene förordnas av regeringen och den andre, som skall vara auktoriserad revisor, utses av stiftelsen. Revisionsberättelsen skall före november månads utgång inges till SJFR och till stiftelsen.

Om verksamheten vid JTI upphör skall tillgångarna, i den mån de enligt donationsföreskrifter inte skall disponeras på annat sätt, bilda en fond vars avkastning skall nyttjas för främjande av forskning på det jordbrukstekniska området ävensom för utbildning av agronomer, tekniker och forskare på detta område. Fonden skall förvaltas av Lantbruksuniversitetet eller annan institution, som efter förslag från styrelsen bestäms av regeringen.

Ändring av stadgarna för JTI beslutas av styrelsen efter hörande av stiftelsen och fastställs av regeringen.

Enligt *avtal* (1992-12-24) mellan staten genom SJFR och Stiftelsen Jordbruksteknisk forskning åtar sig staten och stiftelsen att under tiden den 1 juli 1993-den 30 juni 1996 gemensamt finansiera viss FoU på det jordbrukstekniska området. Staten och stiftelsen skall enligt avtalet tillföra verksamheten minst 22,2 mkr. Härav faller 3,7 mkr per år på staten. Stiftelsen skall bidra med ett kontant belopp om minst 2,5 mkr per år och skall därutöver upplåta maskiner och lägga uppdrag hos JTI.

Verksamheten skall bedrivas i huvudsaklig överensstämmelse med den inriktning som anges i ett till avtalet som bilaga fogat FoU-program. Ansvar för att den avtalade verksamheten bedrivs åvilar JTI.

Enligt avtalet skall stiftelsen mot rimligt bidrag och inom det i avtalet angivna verksamhetsområdet vara öppen för alla företag eller organisationer, som önskar stödja stiftelsens verksamhet.

Finansiering

Verksamhetsåret 1993/94 hade JTI intäkter på totalt 24,5 mkr, varav 3,7 mkr utgjordes av bidraget från staten och 4,7 mkr (inkl. kostnader för upplåtelse av försöksmaskiner och beställda uppdrag) var bidrag från stiftelsen. Särskilda uppdrag inbringade 16,8 mkr och intäkterna från försålda publikationer m.m. uppgick till 0,4 mkr. Årets överskott blev 3,4 mkr.

JTI hade den 30 juni 1994 ett eget kapital om 14,4 mkr, varav 3,6 mkr utgjorde en utrustningsfond och 3 mkr avsåg en fondering för nya lokaler. Enligt balansräkningen uppgick värdet på beviljade men ännu inte förbrukade anslag till 22,8 mkr.

Innevarande budgetår uppgår statens anslag till JTI till 3,7 mkr (X/Jo H 4).

Resultatredovisning

JTI har i sin årsberättelse 1993-94 (JTI meddelande 447) beskrivit under året genomförda projekt. Någon analys av effekterna av forskningen redovisas dock inte.

År 1986 genomfördes en utvärdering av verksamheten vid JTI på uppdrag av SJFR och Stiftelsen Jordbruksteknisk forskning.

Utvärderingen visade bl.a. att:

- JTI på flera områden varit med och påverkat den tekniska utvecklingen inom jordbruket vilket varit till gagn för institutets kunder och intressenter,
- den vetenskapliga standarden är mycket hög inom JTI:s olika verksamhetsområden,
- den omfattande publiceringsverksamheten vid JTI har hög status bland institutets kunder och intressenter,
- JTI har bra och omfattande samarbete med biologiska institutioner både inom och utom Statens lantbruksuniversitet,
- resurser till kompetensutveckling och svårfinansierade men angelägna projekt måste skapas genom kollektiv finansiering och att staten här bör ta en större del av finansieringen samt att
- andelen kollektiv finansiering och därmed statens andel av JTI:s finansiering inte får fortsätta att minska utan i stället bör öka i takt med de högre kraven i framtiden.

3.3.2 Överväganden och förslag

Vårt förslag: Branschen bör ta huvudansvaret för finansieringen av verksamheten vid JTI när avtalet mellan staten och Stiftelsen Jordbruks- och Miljöteknisk forskning upphör att gälla.

Verksamheten bör i övrigt finansieras med projektmedel som JTI får från SJFR, andra forskningsråd, KK-stiftelsen och EU:s forskningsprogram samt enligt ramavtal med SJFR om viss programverksamhet.

De medel som redovisas för JTI under anslaget X/Jo H 4 bör över till SJFR under anslaget X/Jo H 2.

Skälen till vårt förslag: Den FoU-verksamhet som JTI arbetar med avser bl.a. kostnadseffektiv produktionsteknik, styrning av livsmedelskvalitet samt teknik för nya områden inom jordbruket och miljöteknik. Forskningsresultaten har stor betydelse både för produktiviteten inom näringen och för skyddet av miljön. JTI:s forskningsprogram passar väl in i de forskningsområden som EU prioriterar.

I likhet med vad vi anfört beträffande SkogForsk bör JTI:s verksamhet till följd av förekomsten av externa effekter m.m. anses vara ett statligt åtagande.

Huvuddelen av den verksamhet som JTI bedriver är att hänföra till tillämpad forskning. Enligt vår bedömning har branschen förmåga att se långsiktigt på behovet av FoU-insatser och att i kollektiv form finansiera dessa. Vi anser att branschen bör ta över huvudansvaret för finansieringen

av JTI när avtalet mellan staten och JTI upphör att gälla. Vi förordar att de medel som redovisas under anslaget X/Jo H 4 förs över till anslaget X/Jo H 2, som disponeras av SJFR och från vilket JTI och andra forskningsorgan har möjlighet att söka bidrag.

FoU-insatser inom den jordbrukstekniska forskningen är av stor betydelse för att på lång sikt uppnå en rationell och miljöanpassad livsmedelsproduktion. Vi förutsätter att statsmakterna avsätter erforderliga resurser inom detta forskningsområde för att skapa möjligheter för SJFR att träffa tre- till femåriga ramavtal om viss programverksamhet med JTI. Detta bör tillförsäkra JTI stabilitet i verksamheten. Genom att SJFR tar ställning till ansökningar om forskningsbidrag säkerställs dels att bedömningen blir kompetent dels att samordning med annan forskning kommer till stånd. Vårt förslag kan förutsätta att SJFR tillförs ytterligare kompetens, särskilt vad gäller tillämpad forskning. Vi bedömer att JTI har möjlighet att få medel från andra forskningsråd än SJFR samt KK-stiftelsen och EU:s forskningsprogram.

Den rättsliga statusen på JTI är oklar. Institutet torde vara ett enkelt bolag med staten och Stiftelsen Jordbruks- och Miljöteknisk Forskning som bolagsmän. Vi föreslår att staten tar upp överläggningar med stiftelsen om att branschen – i likhet med vad som skett beträffande SkogForsk – tar över huvudmannaskapet för JTI:s verksamhet.

3.4 Skogs- och lantbruksakademien

3.4.1 Beskrivning

Bakgrund

Kungliga Lantbruksakademien grundades år 1811 av Carl XIV Johan. Redan enligt de ursprungliga stadgarna för akademien ingick i uppdraget att hålla samman och bilda hushållningssällskap i samtliga län. Många av de uppgifter som akademien ursprungligen arbetade med har övertagits av myndigheter. År 1890 bildades således Lantbruksstyrelsen (nuvarande Statens jordbruksverk). Akademiens arbete med försöksverksamhet och experimentfält kom att tas över av Lantbruksuniversitetet. År 1956 organiserades akademien om och fick tre avdelningar, varav en för skogen. Namnet ändrades samtidigt till Kungl. Skogs- och lantbruksakademien (KSLA).

Stadgar

Enligt stadgarna för KSLA, senast ändrade 1995-01-01, är akademiens uppgift att med stöd av vetenskap och praktisk erfarenhet till samhällets gagn främja jordbruk och skogsbruk samt därtill knuten verksamhet.

Akademien består av hedersledamöter, till ett antal av högst 15, arbetande ledamöter av vilka antalet under 65 år skall vara högst 180 samt utländska ledamöter av vilka antalet under 70 år skall vara högst 75. Ledamöterna utses genom val inom akademien. Akademien leds av en preses och en vice preses som ställföreträdare. Preses och vice preses utses genom val. Valet av preses skall gillas och stadfästas av H.M. Konungen.

Inom akademien finns en jordbruksavdelning, en skogsbruksavdelning och en allmän avdelning. Akademien styrs av ett akademikollegium som består av preses, vice preses, avdelningsordförandena och akademiens sekreterare (VD) samt ytterligare nio ledamöter. Akademiens VD utses av akademikollegiet efter akademiens hörande.

Akademiens räkenskapsår är kalenderår. Det åligger akademikollegiet att varje år upprätta en intäkts- och kostnadsbudget för följande verksamhetsår. Den ekonomiska redovisningen skall underställas akademikollegiet under april månad. Akademiens förvaltning och räkenskaper skall granskas av två revisorer som utses av akademien vid ordinarie sammankomst. Den ene revisorn skall vara auktoriserad.

Akademien beslutar angående ansvarsfrihet. Om sådan inte beviljas, men rättslig talan inte väcks inom ett år, anses ansvarsfrihet ändå beviljad.

Stadgeändring sker vid ordinarie sammankomst och kräver beslut av minst 2/3 av de avgivna rösterna.

Finansiering

Akademiens totala intäkter verksamhetsåret 1994/95 uppgick till 12,8 mkr, varav 0,8 mkr var statsbidrag, 8,8 mkr var avkastning på egna fonder, 1,2 mkr var förvaltningsbidrag resp. verksamhetsbidrag från av akademien förvaltade fonder samt 0,7 mkr var intäkter från försäljning av publikationer. Årets överskott blev 2,3 mkr.

Akademiens eget kapital uppgick den 30 juni 1995 till ca 50 mkr. Akademien förvaltar 34 fonder som har ett sammanlagt värde på över 100 mkr. Avkastningen på dessa fonder uppgick år 1994/95 till 14,8 mkr, varav 3,2 mkr avsattes som fondkapital, 3,3 mkr tillfördes akademiens verksamhet samt 4,4 mkr användes för forskningsanslag, belöningar, stipendier och reseanslag.

Under innevarande budgetår (1995/96) uppgår statens anslag till akademien till 1,3 mkr (X/Jo H 5). Enligt en redovisning i årets budgetproposition (prop. 1994/95:100 bil. 10) använde akademien anslaget under ett tidigare budgetår till betalning av bl.a. akademiens ordinarie tjänstemän, till bidrag till bibliotek m.m. samt till utländskt forskarutbyte och utländska forskarkontakter. Det framhölls i propositionen att akademien under detta år belyst aktuella skogs- och jordbruksfrågor vid ordinarie månadssammankomster, vid seminarier samt genom arbete inom samt rapporter från utskott, kommittéer och arbetsgrupper. Enligt propositionen

hade akademien satsat väsentliga personella resurser på kunskapsöverföring till de baltiska staterna.

3.4.2 Överväganden och förslag

Vårt förslag: Det särskilda organisationsstödet till Skogs- och lantbruksakademien avvecklas.

Skälen till vårt förslag: KSLA har spelat och spelar alltjämt en viktig roll för utvecklingen av jord- och skogsbruk med därtill knutna verksamheter inkl. fiske, vattenbruk och övrigt naturbruk. Akademiens ledamöter har hög kompetens och den arbetar med en helhetssyn där hushållning med naturresurser är en ledstjärna. Detta innebär beaktande av biologiska, tekniska, ekonomiska, administrativa och kulturella aspekter på de areala näringarna, inkl. marknadsfrågor såsom transport, förädling, distribution, efterfrågan och utnyttjande av produkter. Med sin oberoende ställning, fri från politisk och facklig styrning, har akademien unika möjligheter att anordna diskussioner och överläggningar i kommittéer, samarbetsgrupper, konferenser och seminarier, där även personer utanför ledamotskåren engageras.

Det är värdefullt att akademien initierar och stödjer framtagning av ny kunskap. Akademiens verksamhet kompletterar de statliga myndigheternas verksamhet inom skogs- och jordbruksområdet (Skogsstyrelsen, Statens jordbruksverk, Lantbruksuniversitetet m.fl.). KSLA är emellertid att betrakta som en sluten ideell förening och enligt vår mening talar principiella skäl mot att staten ger särskilda organisationsanslag till organisationer som i grunden är slutna föreningar.

Statsanslaget utgör ca 10 % av akademiens totala intäkter och torde ha endast marginell betydelse för verksamheten. Anslaget kan närmast uppfattas som en erkänsla för akademiens engagemang i aktuella skogs- och jordbruksfrågor samt som ersättning för biblioteksservice, deltagande i departementens överläggningar och information, anordnande av studiebesök för utländska beskickningar m.m.

Akademien har betydande egna tillgångar samt har möjlighet att för vissa stipulerade ändamål få verksamhetsbidrag från de fonder som man förvaltar. KSLA har en egen, centralt belägen och ändamålsenlig fastighet i centrala Stockholm och har härigenom relativt låga lokalkostnader. KSLA har en god ekonomi och har hittills förvaltat sina medel effektivt. Det som är av avgörande betydelse för akademiens framtida verksamhet är således inte statsanslaget utan det ideella arbete som ledamöterna lägger ned i olika projekt, seminarier m.m. och att de fonder som akademien har även under kommande år ger en hög avkastning.

Vi bedömer att KSLA har tillräckligt med egna resurser för att bedriva verksamheten på en kvalitativt hög nivå utan statligt stöd. Om Lantbruksuniversitetet eller andra statliga myndigheter har ett särskilt intresse av viss verksamhet bör detta kunna tillgodoses genom att myndigheten tecknar ett avtal med KSLA. Det kan gälla t.ex. biblioteksservice.

3.5 Handikappinstitutet

3.5.1 Beskrivning

Bakgrund

Handikappinstitutet bildades år 1968 genom en avknoppning från den ideella föreningen Svenska Kommittén för Rehabilitering (SVCR; tidigare kallad Svenska Vanförestälternas Centralkommitté). SVCR började sin verksamhet i början av 1900-talet och arbetade inledningsvis med att förbättra stödbandage och proteser. I början av 1940-talet breddades verksamheten till andra hjälpmedel.

I ett betänkande avgivet år 1967 (*Bättre hjälpmedel för handikappade*, SOU 1967:60) föreslogs att staten och landstingen skulle inrätta ett handikappinstitut som skulle ta över SVCR:s tekniska verksamhet. Enligt betänkandet utgjorde SPRI en lämplig förebild för det föreslagna institutet i organisatoriskt avseende. Remissinstanserna var i stort sett eniga om behovet av ett centralt, självständigt organ på detta område. Landstingsförbundet avböjde emellertid ekonomisk medverkan i det föreslagna institutets verksamhet. En överenskommelse träffades då i stället mellan SVCR och staten om att driva institutet. Sedan riksdagen godkänt överenskommelsen och anslagit medel till Handikappinstitutet kom verksamheten i gång den 1 juli 1968 (prop. 1968:41).

År 1978 enades Landstingsförbundet och SVCR om att förbundet skulle överta SVCR:s engagemang i Handikappinstitutet. Bakom överenskommelsen låg att Landstingsförbundet år 1976 hade övertagit Socialstyrelsens uppgift att ge ut en förteckning över statsbidragsberättigade hjälpmedel. Härtill kom att uppgiften för dåvarande Utrustningsnämnden för Universitet och Högskolor att träffa centrala avropsavtal för inköp av hjälpmedel år 1977 hade förts över till det av Landstingsförbundet ägda bolaget Sjukvårdshuvudmännens Upphandlingsbolag (SUB). I arbetet med att ta fram underlag för hjälpmedelsförteckningen samt att prova hjälpmedel och ta fram kravspecifikationer för SUB:s anbudsunderlag hade Handikappinstitutet en central roll.

Samtidigt med omorganisationen ändrades även den statliga finansieringen av Handikappinstitutet och SUB. Systemet med ett anslag över statsbudgeten upphörde och ersattes med att landstingen fick hjälpmedelsanslag från allmänna försäkringen. Detta innebar bl.a. att bidragen till landstingen inte längre baserades på faktiska kostnader och

det blev därmed ett intresse även för landstingen att försöka pressa kostnaderna för hjälpmedel.

I samband med en revision av Handikappinstitutet år 1993 framhöll institutets revisorer att det enligt deras mening råder osäkerhet om vilken rättslig status institutet har och att detta bl.a. skapar oklarhet om ansvarsförhållandena i samband med slutande av avtal. De framhöll bl.a. att den rättsliga statusen borde fastställas. I anledning av revisorernas synpunkter tog institutet kontakt med Socialdepartementets rättssekretariat, som för sin del hävdade att Handikappinstitutet skulle betraktas som ett fristående, privaträttsligt institut eller som en offentlig stiftelse.

Stadgar

Enligt stadgarna för Handikappinstitutet (fastställda av regeringen 1968-05-17; senast ändrade 1990-12-20) har institutet till ändamål att främja, samordna och medverka i utvecklings- och forskningsarbete avseende hjälpmedel för handikappade och övriga delar av den samlade hjälpmedelsprocessen. Det åligger institutet att:

- Följa utvecklingen på hjälpmedelsområdet liksom forsknings- och utvecklingsarbete och informera härom.
- Prova och egenskapsdeklarera hjälpmedel.
- Ta initiativ till och medverka i nationellt och internationellt standardiseringsarbete inom hjälpmedelsområdet.
- Nära samarbeta med SUB och andra centrala organ inom området.
- Svara för kontinuerlig utgivning av förteckningar över bra produkter med viktiga funktionskompenserande egenskaper samordnad med information om aktuella priser enligt SUB:s upphandlingsavtal.
- I samråd med berörda parter informera om centrala mål och överenskommer inom hjälpmedelsområdet.
- Initiera och stimulera utnyttjandet av ny teknik i hjälpmedelssammanhang.
- Inom ramen för befintliga medel på uppdrag av regeringen respektive sjukvårdshuvudmännen via Landstingsförbundet genomföra utredningsarbete m.m. inom hjälpmedelsområdet.
- Bevaka behovet av och medverka i utbildning av personal och brukare inom institutets verksamhetsområde.
- Bevaka frågor om yttre och inre miljöer, planfrågor m.m. i förhållande till hjälpmedelsfrågorna.
- Samarbeta med sjukvårdshuvudmännen och statliga centrala organ med uppgifter inom hjälpmedelsområdet samt med handikapporganisationerna, övriga organisationer och företag inom hjälpmedelsområdet.
- Följa den internationella utvecklingen och samarbeta med organ i utlandet som bedriver verksamhet inom hjälpmedelsområdet.

Institutets angelägenheter handhas av en styrelse som består av nio ledamöter, varav fyra utses av regeringen och fem av Landstingsför-

bundet. Bland de av regeringen utsedda ledamöterna bör ingå företrädare för handikapporganisationerna (enligt praxis två ledamöter). Regeringen utser styrelsens ordförande.

På styrelsen ankommer det bl.a. att tillse att verksamheten utövas enligt de riktlinjer som anges i avtal och stadgar samt att fastställa arbetsprogram och budget för institutets verksamhet. Vidare skall styrelsen utse chef och övrig ledande personal vid institutet samt bestämma i vilken omfattning och på vilka villkor institutet skall åta sig särskilda uppdrag från andra än sina huvudmän.

I arbetsordningen eller genom särskilt beslut får överlämnas åt institutets chef eller annan tjänsteman att avgöra ärenden som ej är av sådan beskaffenhet att prövningen bör ankomma på styrelsen eller styrelsens arbetsutskott.

Institutets verksamhetsår omfattar kalenderår. Revisionen av institutets räkenskaper utövas av två revisorer utsedda för tre år, av vilka den ene utses av regeringen och den andre av Landstingsförbundet. En av revisorerna skall vara auktoriserad. Årsberättelse och revisionsberättelse skall inges till regeringen och Landstingsförbundet före utgången av maj månad.

Upphör institutet med sin verksamhet skall dess tillgångar fördelas enligt överenskommelse mellan staten och Landstingsförbundet.

Finansiering och avtal

År 1994 var Handikappinstitutets totala intäkter 113,2 mkr, varav 40,1 mkr var uttag från institutets fond och 60,2 mkr utgjordes av externa bidrag till vissa projekt. De totala kostnaderna var lika stora som intäkterna (dvs. årets resultat var noll kr). Personalkostnaderna uppgick till 29,1 mkr samt för materiel och tjänster till 26,5 mkr. Institutet beviljade projektbidrag med 35,7 mkr.

I enlighet med en mellan staten och Landstingsförbundet den 27 oktober 1993 träffad överenskommelse (i anslutning till 2 § i 1977 års Dagmaravtal) om finansieringen av Handikappinstitutet för år 1994 uppgick anslaget från allmänna sjukförsäkringen till institutets fond nämnda år till 51 mkr, varav 40 mkr tillgodosågnades institutet, 5,5 mkr utbetalades till SUB och 4,0 mkr utgjorde ett särskilt produktionsstöd som enligt överenskommelsen skulle få disponeras av institutets styrelse för att initiera och stimulera tillverkningen av sådana handikapphjälpmedel, för vilka det föreligger svårigheter att etablera produktion på gängse villkor. I övrigt skulle institutets styrelse fritt få disponera i fonden ingående medel i enlighet med institutets stadgar. Styrelsen skulle dock i sammanhanget särskilt beakta vad som stadgas om utredningsarbete på regeringens respektive sjukvårdshuvudmännens uppdrag.

Inberäknat ränteintäkter ökade fondreserven under år 1994 med 2,1 mkr. Fondens kapital, exkl. reserverade medel för produktionsstöd (8,9 mkr) och avsättningsstöd (2,5 mkr), uppgick den 31 januari 1994 till 11,9 mkr.

Ett nytt och tidsbegränsat statsbidrag för att stimulera kompetensutveckling infördes år 1994 (prop. 1992/93:159). Under fyra år räknat från den 1 januari 1994 kommer 100 mkr att utbetalas med 25 mkr per år, i syfte att påskynda utvecklingen av olika insatser med inriktning på grupper med avancerade hjälpmedelsbehov och små handikappgrupper med specifika hjälpmedelsbehov. Syftet med bidraget är även att utveckla nya samverkansformer mellan ansvariga huvudmän. Det är Handikappinstitutet som administrerar och fördelar medlen efter ansökan.

3.5.2 Överväganden och förslag

Vårt förslag: Handikappinstitutet bör omvandlas till ett aktiebolag eller en ideell förening med Landstingsförbundet som huvudägare/medlem.

Verksamheten bör finansieras genom dels avgifter för provning av hjälpmedelsutrustning och andra uppdragsintäkter, dels bidrag från i första hand Landstingsförbundet.

Regeringen bör ta upp överläggningar med Landstingsförbundet om statens roll samt om den framtida verksamhetsformen och finansieringen.

Skälen för vårt förslag: Sverige ligger långt framme då det gäller utveckling och användning av hjälpmedel för handikappade. Handikappinstitutets provnings- och FoU-verksamhet är internationellt sett av hög kvalitet. EU har t.ex. lagt ut stora uppdrag på institutet. Handikappinstitutets verksamhet kopplad till den centrala upphandling av hjälpmedel som sjukvårdshuvudmännen byggt upp genom frivilligt samarbete har medfört att vi jämfört med andra länder i Västeuropa har mycket prisvärda hjälpmedel av hög kvalitet.

FoU-verksamhet inom hjälpmedelsområdet är av skäl som vi redovisat i avsnitt 3.1.2 ett offentligt åtagande. Även uppgiften att förse personer som har funktionshinder med hjälpmedel bör av bl.a. fördelningspolitiska skäl anses vara ett offentligt åtagande. Däremot kan provnings- och uppdragsverksamhet inom hjälpmedelsområdet inte generellt sett betraktas som ett sådant åtagande.

Statens ansvar inom hjälpmedelsområdet bör enligt vår mening i första hand avse normgivnings- och tillsynsfunktionen och ansvaret för dessa uppgifter bör ankomma på Socialstyrelsen och Handikappombudsmannen. Staten bör även initiera och finansiera grundläggande forskning inom området. Sådan forskning bör även kunna avse långsiktiga FoU-program.

Landstingen skall enligt hälso- och sjukvårdslagen (1982:763) erbjuda hjälpmedel åt funktionshindrade personer. Landstingen bör enligt vår mening därutöver ha ansvaret för att prova hjälpmedel, att följa FoU-

arbetet och att stimulera utnyttjandet av ny teknik inom hjälpmedelsområdet. Med hänsyn till ÄDEL-reformen har även kommunerna ett visst ansvar för utvecklingen inom hjälpmedelsområdet.

Det finansiella ansvaret för hjälpmedelsverksamheten har förändrats. Ursprungligen fick landstingen statsbidrag för sina kostnader för hjälpmedel till handikappade. Numera är det landstingen som helt bär kostnaderna för hjälpmedelsverksamheten. Staten ger landstingen vissa bidrag. Den statliga bidragsgivningen sker i generella former och är inte kopplad till de enskilda landstingens kostnader för hjälpmedelsverksamheten. Det sagda leder enligt vår mening till slutsatsen att landstingen bör ha huvudansvaret för Handikappinstitutets verksamhet.

I olika sammanhang har framförts uppfattningen att Handikappinstitutet borde bedrivas i myndighetsform. För myndighetsformen talar bl.a. att institutet har i uppgift att besluta om stimulansbidrag till landstingen, en uppgift som torde vara att betrakta som myndighetsutövning. I sammanhanget bör dock noteras att denna uppgift, som tillkommit utan stöd av lag, är tidsbegränsad och upphör den 31 december 1997.

Mot myndighetsformen talar dels att landstingen, som vi föreslagit ovan, bör ha huvudansvaret för Handikappinstitutets verksamhet dels att verksamheten innefattar offentlig provning. Sådan provning bedrivs inom andra områden inte numera inte i myndighetsform. Att inrätta en myndighet för provning av handikapphjälpmedel skulle därför strida mot generella principer för i vilken form offentlig provning bedrivs. Härtill kommer att Handikappinstitutet, som hittills har haft monopol på all provning av handikapphjälpmedel, i fortsättningen kommer att få viss konkurrens. Detta sammanhänger med att Europastandarder för handikapphjälpmedel nu tas fram och att vissa provningar därför kommer att kunna göras även inom andra EU-länder.

Vår bedömning är att Handikappinstitutet, som idag är att betrakta som ett enkelt bolag, inte bör bli en myndighet. Om vi således utesluter myndighetsformen återstår aktiebolag och ideell förening. För aktiebolagsformen talar att verksamheten som vi nyss nämnt delvis kommer att bli konkurrensutsatt. För föreningsformen – den form i vilken verksamheten ursprungligen bedrevs – talar att man med den formen torde kunna skapa ett brett engagemang för institutet och dess verksamhet. Vi tar för egen del inte ställning till om formen aktiebolag eller ideell förening bör väljas.

Enligt vår mening bör staten ta upp överläggningar med Landstingsförbundet om att ombilda institutet till ett aktiebolag eller en ideell förening med förbundet som huvudägare/medlem. För att åstadkomma en bättre samordning av FoU-verksamheten inom hjälpmedelsområdet, speciellt när det gäller ny teknik, och för att bättre förankra verksamheten bland handikapporganisationerna talar starka skäl för att även staten bör ingå som ägare/medlem i bolaget eller föreningen. Vidare bör Svenska Kommunförbundet, SIS-Standardiseringskommissionen i Sverige, branschorgan för företag som tillverkar eller importerar handikapphjälpmedel och andra av verksamheten intresserade organisationer ingå som ägare/medlemmar och bidra till en gemensam finansiering av verksamheten.

Handikappinstitutets finansiering baseras nu på avtal mellan staten och Landstingsförbundet. I fortsättningen bör institutet enligt vår mening finansieras genom uppdragsintäkter, provningsavgifter och bidrag från Landstingsförbundet. Vid de nyss förutsatta överläggningarna bör frågan om en eventuell kompensation för landstingen tas upp.

I det fall Handikappinstitutet ombildas till ett aktiebolag eller en ideell förening med Landstingsförbundet som huvudägare/medlem bör staten genom Socialdepartementet och Socialstyrelsen, liksom i dag är fallet, kunna lägga ut uppdrag på Handikappinstitutet. För dessa uppdrag, som även kan avse ett långsiktig FoU-program, bör full kostnadstäckning ges. Genom sådan finansiering och genom ägar/medlemskap i bolaget eller föreningen kan staten fullgöra sin del av det offentliga åtagandet för Handikappinstitutets verksamhet.

Det ligger i landstingens intresse att ha en väl fungerande hjälpmedelsverksamhet för att därigenom kunna erbjuda de handikappade en bättre omsorg och samtidigt kunna pressa kostnaderna för verksamheten. Om det bedöms nödvändigt att staten vid sidan av Landstingsförbundet även i framtiden bör vara huvudman för det nya bolaget eller föreningen, anser vi att den statliga finansieringen av Handikappinstitutets verksamhet bör ändras så att medel till institutet anvisas över statsbudgeten i likhet med vad som är fallet med Sjukvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut (Spri).

3.6 Internationella Meteorologiska Institutet i Stockholm

3.6.1 Beskrivning

Bakgrund

Meteorologin som vetenskapen är i jämförelse med andra vetenskapsgrenar i särskilt hög grad internationell till sin karaktär, främst genom att den är beroende av ett utbyte av observationer och data från ett stort antal länder. Till detta medverkar även att knappast något enskilt land har tillräckliga ekonomiska och personella resurser för att genomföra erforderliga meteorologiska forskningsuppgifter.

Meteorologien är av stor betydelse för bl.a. driften av kommunikationssystemen, de areala näringarna, elförsörjning och försvaret.

År 1952 tillsattes inom dåvarande Ecklesiastikdepartementet en utredning med uppgift att lämna ett förslag om upprättande av ett internationellt meteorologiskt forskningsinstitut under medverkan av Unesco. Utredningen föreslog att Stockholms Universitets (f.d. Högskolas) Meteorologiska institut borde organiseras som ett internationellt institut för att i önskvärd omfattning kunna få internationellt stöd i ekonomiskt eller annat avseende.

I 1955 års budgetproposition (prop. 1955/56:100 bil. 10) konstaterade föredraganden att det bedömdes som orealiserbart att koncentrera forskningen till ett rent internationellt institut. Från Unesco:s sida hade i stället antytts möjligheten att låta ett redan existerande institut i något land få en sådan ställning och organisation, att det kunde få internationellt erkännande och därmed möjlighet till internationellt stöd i sitt arbete. Föredraganden konstaterade vidare att Meteorologiska Institutet vid Stockholms Universitet (MISU) hösten 1954 tilldelats bidrag från såväl Internationella Meteorologiska associationen och internationella unionen för geodesi och geofysik som från Unesco och att institutet de facto därmed torde ha vunnit erkännande från dessa internationella organ.

I propositionen föreslogs i enlighet med vad som hade förordats i utredningen, dvs. att den verksamhet som bedrevs vid MISU skulle ges en annan och vidare organisatorisk ram genom att MISU också skulle fungera som ett internationellt meteorologiskt institut med särskilda anslagsmedel. Det förutsattes i propositionen att institutet, utan hinder av sin dubbelroll, skulle kunna utnyttja universitetets kamerala organisation för hela sin verksamhet.

I propositionen konstaterades att utredningens förslag till stadgar för det internationella institutet innehöll bestämmelser om bl.a. föreståndare, styrelse och rådgivande internationell kommitté. Föredraganden framhöll att det var lämpligt och erforderligt att fastställa stadgar för institutet, men att de borde kunna beslutas av regeringen och således inte behöva underställas riksdagens prövning.

I propositionen föreslogs att den internationella verksamheten under namn av Internationella Meteorologiska Institutet (IMI) skulle tilldelas ett anslag på 130 000 kr för budgetåret 1955/56. Riksdagen godkände förslaget och IMI började sin verksamhet den 1 juli 1955.

Stadgar

Regeringen fastställde stadgar för IMI den 28 december 1956. Enligt dessa stadgar är IMI tillika institut för den akademiska undervisningen och forskningen vid Stockholms universitet. Uppgiften för IMI är att bedriva forskning i meteorologi och därmed sammanhängande ämnen samt främja internationellt, vetenskapligt arbete på meteorologins område.

Det löpande arbetet vid institutet leds av en föreståndare, som förordnas av regeringen. Föreståndaren är självskriven ledamot av IMI:s styrelse, som består av minst fem och högst sju ledamöter. Av styrelsens ledamöter utses ordföranden och ytterligare en ledamot av regeringen, en ledamot av Stockholms universitet och en ledamot av Vetenskapsakademien efter förslag från dess vetenskapliga klass. Efter medgivande från regeringen kan nu nämnda ledamöter utse ytterligare en eller två ledamöter.

Det åligger styrelsen att fastställa riktlinjer för verksamheten, att göra upp en inkomst- och utgiftsstat samt att årligen före utgången av september månad till regeringen avge en verksamhetsberättelse.

Personal som avlönas med särskilda medel till IMI tillsätts av styrelsen. Tillfällig personal får dock anställas av föreståndaren.

Föreståndaren har rätt att – efter bemyndigande av styrelsen och under iakttagande av reglerna i kungörelsen (1954:366) om mottagande för statsverkets räkning av gåvo- och donationsmedel – ta emot bidrag till institutets verksamhet och även sluta avtal angående den meteorologiska forskningen som finansieras med andra medel än statsmedel.

Ändring av stadgarna beslutas av regeringen på förslag av styrelsen eller efter dess hörande.

Finansiering

IMI avlämnade i augusti 1992 en treårig anslagsframställning för perioden 1993/94-1995/96 i vilken institutet begärde att få 1,6 mkr för budgetåret 1993/94 och att anslaget skulle räknas upp med 5 % för budgetåret 1994/95 och även 1995/96.

Statens anslag till IMI uppgick till 1,5 mkr budgetåret 1991/92. Några andra intäkter hade inte IMI. Kostnaderna för verksamheten var lika stora som anslaget. Av dessa avsåg 0,5 mkr gästforskarverksamheten.

IMI:s årsrapport (annual report) innehåller en samlad redovisning för forskningsverksamheten och gäststipendieverksamheten vid IMI och MISU. Beträffande finansieringen anges i årsrapporten att IMI finansieras direkt genom ett anslag från den svenska regeringen och indirekt genom att MISU är en integrerad del av IMI. Verksamhetsåret 1993/94 var de totala intäkterna 21,2 mkr, varav 1,6 mkr utgjorde statsbidrag till IMI, 9,5 mkr statsbidrag till MISU och 10,3 mkr övrigt finansiellt stöd, främst från Statens naturvårdsverk, Rymdstyrelsen, Naturvetenskapliga forskningsrådet och SIDA.

Under innevarande budgetår (1995/96) uppgår statens anslag till IMI till 2,4 mkr (VIII/U C 8).

3.6.2 Överväganden och förslag

Vårt förslag: IMI integreras fullt ut med MISU. Det särskilda anslaget till gästforskningsverksamheten m.m. avvecklas.

Skälen till vårt förslag: För IMI har regeringen fastställt särskilda stadgar. Institutet får ett särskilt organisationsstöd över statsbudgeten. Detta kan ge intryck av att IMI är t.ex. en stiftelse. IMI har emellertid ingen egen förmögenhet och institutet ingår som en del av den juridiska personen staten. Den utrustning m.m. som IMI använder i sin verksamhet

tillhör Meteorologiska institutionen vid Stockholms universitet (MISU). IMI är alltså inte och har aldrig varit någon juridisk person.

När IMI inrättades i mitten av 1950-talet var universitetens forskningsverksamhet generellt sett inte lika internationellt inriktad som i dag. Universitetens utgiftsstat var uppdelad på olika kostnadsslag, löner, materiel m.m. På den tiden kunde det vara motiverat att ge ett särskilt anslag till det meteorologiska institutet för internationell verksamhet.

I dag har emellertid universiteten ramanslag. Det meteorologiska institutet har i praktiken slagit ihop universitetsanslaget med det särskilda anslaget till IMI och använder de samlade resurserna för den forskning m.m. som anses vara mest angelägen. Universitetsanslaget bekostar således redan nu internationell meteorologisk forskning i betydande utsträckning. Uppdelningen på två anslag, ett för IMI och ett för MISU, innebär ett administrativt merarbete. Dessutom försvåras genom denna uppdelning möjligheten till en effektiv finansiell styrning och uppföljning av verksamheten.

IMI har hävdat att dess forskning är mer internationell än annan naturvetenskaplig forskning. Enligt vår uppfattning är det numera inte någon egentlig skillnad i detta avseende mellan IMI:s forskning och forskningen inom t.ex miljöområdet där man numera i hög grad arbetar internationellt.

När IMI inrättades i mitten av 1950-talet hade institutet viss finansiering från internationella organ. I dag är den av IMI bedrivna verksamheten emellertid helt statligt finansierad. Det är angeläget att den verksamhet som IMI bedriver får internationell finansiering i större utsträckning än i dag. Enligt vår mening bör möjligheterna att få sådan finansiering vara goda.

Mot bakgrund av det nu anförda föreslår vi att IMI integreras fullt ut med MISU. Vi föreslår också att det särskilda anslaget till IMI avvecklas. För att underlätta att få internationell finansiering föreslår vi att institutionen kallas "Internationella Meteorologiska Institutet vid Stockholms Universitet". En integrering av IMI med MISU kommer att innebära en administrativ rationalisering. En nackdel är visserligen att medel för gästforskningsverksamheten måste sökas i konkurrens med andra. Enligt vår mening bör dock denna verksamhet bli föremål för en lika noggrann prövning som övrig verksamhet vid universitetet. Vi vill tillägga att institutionen bör ha stora förutsättningar att få medel till sin verksamhet från Stiftelsen för internationalisering av högre utbildning och forskning som bl.a. har till uppgift att ge stipendier till unga akademiker från länder i dynamisk utveckling samt finansiera svenska och utländska postdoktorers vistelse vid utländska resp svenska universitet och högskolor.

3.7 Stiftelsen "Stockholm Environment Institute"

3.7.1 Beskrivning

Bakgrund

I propositionen om miljöpolitiken inför 1990-talet (prop. 1987/88:85) föreslog regeringen att ett internationellt institut för att främja ny teknik för en miljöanpassad och varaktig ekonomisk utveckling borde inrättas. I propositionen föreslogs att 25 mkr under fem år borde avdelas för det internationella miljöinstitutet. I december 1988 tillsatte regeringen också en utredning med uppgift att föreslå utformning och inriktning av institutets verksamhet.

I Miljöinstitutsutredningens betänkande (SOU 1988:23) konstaterades att verksamhet för att främst på nationell basis införa teknikvärdering med beaktande av långsiktiga miljökrav var under framväxt på flera håll i världen. Vidare konstaterades att det än så länge inte fanns något institut som hade tagit på sig uppgiften att för världssamfundets räkning bedriva teknikvärdering av sådant slag. Utredningen föreslog därför att ett sådant institut skulle inrättas under namnet "International Institute on Environmentally Sound Technologies Assessment" med uppgift att genom teknikvärdering stimulera utveckling och spridning av teknik för en varaktigt hållbar utveckling. Enligt förslaget skulle institutets verksamhet grundas på en lag i vilken dess ställning som internationellt institut skulle slås fast. För att kunna knyta de mest framstående forskarna till institutet föreslogs bl.a. att forskarna skulle befrias från all inkomst- och förmögenhetsbeskattning i Sverige och undantas från svensk arbetsrättslig lagstiftning. Utredningen föreslog att institutet skulle drivas i stiftelseform. Huvudmannaskap, utnämningsrätt, revision m.m. talade enligt utredningens bedömning för att denna form var att föredra framför en lösning som skulle ge institutet status av internationell organisation eller liknande. Vidare anförde utredningen att institutets stadgar borde utformas så att institutets internationella status skulle vara garanterad och inte nämnvärt påverkas av att institutet formellt utgjorde en av den svenska staten bildad stiftelse. I det sammanhanget pekade utredningen bl.a. på frågan om styrelsens sammansättning.

Beträffande finansieringen föreslog utredningen att det av riksdagen beviljade anslaget för budgetåret 1988/89 (25 mkr) i sin helhet skulle utbetalas till institutet vid budgetårets början, så att institutet kunde tillgodogöra sig räntetäkterna. Föreskrifter om medelsförvaltning skulle enligt utredningen meddelas i regleringsbrev i sedvanlig ordning. Utredningen utgick från att anslag för de därefter följande fyra åren skulle komma att äskas av departementet, utan att institutet skulle behöva komma in med någon anslagsframställning. Vidare utgick utredningen från att behovet av anslag från den svenska staten efter den första femårsperioden skulle bedömas på grundval av då vunna erfarenheter. Enligt utredningen kunde man emellertid räkna med att institutet, sedan det

kommit igång med sin verksamhet och publicerat forskningsrapporter, skulle ha möjlighet att kunna finansiera verksamheten med medel från olika internationella organ, särskilt då från biståndsorgan, och genom donationer.

Regeringen beslöt i augusti 1988 om inrättandet av Stiftelsen International Institute for Environmentally Sound Technology och fastställde efter omfattande internationella konsultationer också stadgar för stiftelsen. Dessa konsultationer ledde till att stadgarna i vissa avseenden fick ett annat innehåll än det utredningen hade föreslagit. Någon särskild lagstiftning om institutet och om personalens anställningsförhållanden ansågs inte erforderlig. Det nya institutet anställde till en början personal som kom från Bejerinstitutet.

Stadgar

1988 års stadgar har ändrats av regeringen vid två tillfällen. Vid den första ändringen, som gjordes i juni 1989, ändrades stiftelsens namn till The Stockholm Environment Institute – SEI (i Sverige används dock ofta namnet Stockholms internationella miljöinstitut). Även stiftelsens ändamål ändrades. Institutet blev ett mer allmänt miljöforskningsorgan, med uppgift att bl.a. att utföra studier om hur växthusgaserna påverkar klimatet och andra miljöbeskrivningar. Institutets uppgift att utveckla och sprida kunskaper om miljövänlig teknik tonades ned i de ändrade stadgarna.

Enligt nu gällande stadgar har stiftelsen som huvuduppgift att ta initiativ till samt utföra och sprida kunskaper från studier och annan forskning inom miljöområdet. I verksamhetsområdet ingår utvärdering och utveckling av teknologi, handlingsprogram och miljömässigt hållbar samhällsutveckling. Inom sitt arbetsområde skall stiftelsen samarbeta med organisationer, myndigheter, institutioner, företag och enskilda över hela världen.

Stiftelsen skall ledas av en internationellt sammansatt styrelse bestående av ordförande och högst 14 ledamöter. Kompetens är grunden för att kunna bli ledamot i styrelsen. Samtliga ledamöter utses av den svenska regeringen för en period av högst fyra år. Styrelsen har möjlighet att till regeringen föreslå kandidater till styrelsen. Institutets direktör är också styrelseledamot. Direktören utses av styrelsen för en period av fyra år och hans uppgift är att leda institutets verksamhet. En och samma person kan vara direktör i högst åtta år.

För varje räkenskapsår (den 1 juli–den 30 juni) skall bokslut upprättas innefattande verksamhetsberättelse, resultaträkning, balansräkning och finansieringsanalys. Bokslutet skall sändas till regeringen.

Regeringen utser för en period av högst tre år i taget svenska revisorer, varav en skall vara auktoriserad. Revisionsberättelsen skall årligen tillställas regeringen och riksdagen.

Styrelsen har möjlighet att upplösa stiftelsen under förutsättning att två tredjedelar av styrelsens ledamöter röstar för ett sådant förslag och den svenska regeringen ger sitt godkännande. Om så skulle inträffa skall efter

fastställande av tillgångar och skulder, återstående medel disponeras på sätt som styrelsen beslutar efter godkännande av regeringen.

Finansiering

Svenska staten anslog 25 mkr för vart och ett av budgetåren 1988/89-1992/93.

I den forskningspolitiska propositionen (prop. 1992/93:170) konstaterades att en utvärdering av SEI:s verksamhet gjorts under 1992. Utvärderingen visade att SEI på enbart ett par år hade lyckats med att bygga upp en internationellt erkänd ställning, särskilt inom området växthusgaser. SEI ansågs ha mycket goda förutsättningar att under den kommande treårsperioden vara tongivande i fråga om miljöteknik. Av utvärderingen framgick dock att SEI borde lägga större vikt vid att sprida sina studier och kunskaper och att göra organisationsidentiteten tydligare. Denna bedömning delades av regeringen. I propositionen angavs vidare att institutets verksamhet borde kunna bli uppdragsfinansierad i större utsträckning samt att det statliga stödet på sikt borde kunna minska. Med hänvisning till att SEI hade vissa inestående medel föreslogs att bidraget borde uppgå till 12 mkr för budgetåret 1993/94, vilket jämfört med föregående år innebar en sänkning med 13 mkr. Riksdagen beslutade i enlighet med vad regeringen föreslagit.

SEI:s totala intäkter budgetåret 1993/94 uppgick till 35,9 mkr, varav 12,0 mkr utgjorde ett särskilt organisationsanslag och 21,4 mkr projektbidrag. Det största projektbidraget (10,2 mkr) utbetalades av SIDA. För att klara finansieringen togs 7,7 mkr från institutets konsolideringsfond som vid utgången av året uppgick till 3,3 mkr.

Statens anslag under innevarande budgetår (1995/96) uppgår till 12 mkr (XIV/M A 14).

3.7.2 Överväganden och förslag

Vårt förslag: Det särskilda organisationsstödet till SEI bör successivt avvecklas. Stiftelsen bör i framtiden bedriva sin verksamhet med medel från forskningsråden, MISTRA samt från svenska och internationella fonder. Om SEI inte kan få ökad internationell finansiering bör övervägas att inordna SEI i något av universiteten.

Skälen för vårt förslag: Då SEI inrättades var avsikten att verksamheten till en betydande del skulle få internationell finansiering. Så blev

emellertid inte fallet. Svenska staten svarar således alltjämt för nästan hela finansieringen av SEI:s forskningsverksamhet.

SEI har utvecklat och breddat den verksamhet som tidigare bedrevs vid Bejerinstitutet och som då huvudsakligen finansierades med privata medel. SEI har byggt upp en internationellt erkänd verksamhet och utvecklat forskning inom områden som har betydelse för de globala miljöproblemen. Institutet har inriktat sin verksamhet på bl.a. energistudier, klimatfrågor, bioteknik, ekonomi med etik och miljövärden. SEI har även alltmer engagerat sig i miljöfrågor i Östersjöregionen, främst i de baltiska staterna.

Med hänsyn till att SEI har etablerat sig som ett internationellt erkänt organ inom miljöområdet bedömer vi att det bör finnas ett intresse hos andra länders regeringar, internationella organ och privata fonder att medverka i finansieringen av SEI:s forskning. Vi anser därför att det särskilda organisationsstödet till SEI successivt bör avvecklas.

Vi har tidigare framhållit vikten av att renodla statliga verksamheter och att minska antalet statliga organisationsstöd. Detta bör ses som ett led i arbetet med att såväl effektivisera statliga verksamheter som att uppnå statsfinansiella besparingar.

I framtiden bör SEI söka medel i konkurrens från internationella organ och privata fonder, forskningsråden samt anslaget "M:A5 Miljöforskning" (157 mkr år 1994/95). Detta anslag skall användas bl.a. för långsiktig miljöforskning och forskning m.m. till fullföljande av de internationella konventioner om biologisk mångfald och klimatfrågor som sommaren 1992 undertecknades i samband med FN-konferensen i Rio de Janeiro. SEI bör även söka om medel för sin verksamhet från MISTRA och Stiftelsen för forskning inom områden med anknytning till Östersjöregionen och Östeuropa.

Om SEI inte lyckas med att få resurser till sin forskningsverksamhet i konkurrens med andra miljöforskningsorgan bör det övervägas att inordna SEI i något av universiteten. SEI skulle i så fall få konkurrera med övriga institutioner på universitetet om medel till sin forskning.

3.8 Östekonomiska institutet

3.8.1 Beskrivning

Bakgrund

Efter en överenskommelse med statsmakterna och delar av det svenska näringslivet år 1959 bildade Skandinaviska Banken, Stockholms Enskilda Bank och Svenska Handelsbanken en stiftelse för utredningar rörande öst-västfrågor. Stiftelsen kom efter en tid att bära namnet "Östekonomiska Byrån". Den skulle enligt sina stadgar bedriva utrednings- och informationsverksamhet rörande företrädesvis östblockets ekonomi och relationer till väst. Byråns verksamhet skulle huvudsakligen finansieras av abonnen-

ter på byråns rapporter. År 1963 beslutade statsmakterna att staten skulle bestrida lönekostnaderna för byråns chef.

År 1989 bildades det en ny stiftelse under namnet "Östekonomiska institutet" (ÖEI). Motivet till detta var att såväl staten som näringslivet hade ett klart uttalat behov av kvalificerad utrednings- och forskningsverksamhet med avseende på ekonomierna i Östeuropa.

Stiftelseförordnandet för ÖEI undertecknades i juni 1989 av staten (utrikes handelsministern) samt av ledningen för Alfa-Laval AB, Axel Johnson AB, PK-banken, Skandinaviska Enskilda Banken, Svenska Handelsbanken och Tetra Pak AB. Enligt förordnandet skulle staten anslå 2 mkr och var och en av de övriga stiftarna 250 000 kr vardera till "en självständig förmögenhet". Detta stiftelsekapital var dock bara tänkt att täcka kostnaderna för det första årets verksamhet. Om inte stiftelsens intäkter från näringslivet, inkl. stiftelsekapitalet på 1,5 mkr, sammantaget uppgick till 2 mkr under det första verksamhetsåret skulle de sex stiftarna från näringslivet tillskjuta felande belopp. Detta reglerades i ett mellan stiftarna träffat avtal. I detta avtal angavs vidare att staten och övriga stiftare för perioden den 1 juli 1990-den 30 juni 1994 skulle lämna samma årliga bidrag som under det första verksamhetsåret men beloppen skulle räknas upp med hänsyn till pris- och löneutvecklingen.

I juni 1994 undertecknades ett nytt, femårigt avtal om finansieringen av stiftelsen. Bakom detta avtal stod några av de ursprungliga stiftarna. Tetra Laval AB och Nordbanken trädde in efter Tetra Pak AB, Alfa Laval AB och PK-banken. ABB, AGA och Ericsson AB utgjorde tre helt nya intressenter. Enligt det nya avtalet skall staten årligen betala 2,5 mkr till stiftelsen och övriga stiftare 150 000 kr vardera (ABB och Ericsson AB har dock begränsat sitt åtagande till den 30 juni 1997). Det nya avtalet har i övrigt en konstruktion som liknar det förra avtalets. En nyhet är dock att det enligt avtalet är en "stävan" är staten å ena sidan och övriga intressenter å andra sidan (näringslivet) skall lämna lika stora bidrag under avtalsperioden. Med undantag för statens bidrag skall stiftelsens intäkter betraktas som bidrag från näringslivet.

Stadgar

Stiftelsen skall tillgodose sitt syfte att främja kunnandet i Sverige om de ekonomiska förhållandena i Östeuropa genom att:

- i nära samarbete med Handelshögskolan i Stockholm utföra forskning kring och göra utredningar om nämnda förhållanden på eget initiativ eller på uppdrag mot särskild ersättning,
- mot ersättning fortlöpande tillhandahålla dem som med stiftelsen träffat särskilt avtal därom resultatet av dess forsknings- och utredningsverksamhet,
- på begäran därom, utan ersättning, tillhandahålla stiftarna och statsdepartement och centrala myndigheter resultatet av stiftelsens forsknings- och utredningsverksamhet,

- mot ersättning medverka vid utbildning inom ramen för Handelshögskolans utbildningsprogram.

Stiftelsens angelägenheter skall handhas av en styrelse med sex ledamöter, varav staten utser tre, övriga stiftare två och professorskollegiet vid Handelshögskolan en ledamot. Styrelsen utser ordförande inom sig.

Stiftelsens styrelse skall biträdas av en av styrelsen utsedd verkställande chef, som skall svara för den löpande verksamheten.

Stiftelsen skall föra räkenskaper i enlighet med reglerna i bokföringslagen. Stiftelsens räkenskaper skall omfatta tiden den 1 juli-den 30 juni. Stiftelsens räkenskaper och årsredovisning (resultaträkning, balansräkning och förvaltningsberättelse) skall granskas av dels en av staten utsedd revisor (RRV), dels en av Handelshögskolan utsedd revisor.

Vid upplösning av stiftelsen skall dess tillgångar anslås till eller användas för ändamål som så nära som möjlig motsvarar stiftelsens.

Finansiering

ÖEI:s totala intäkter 1993/94 uppgick till 10,9 mkr, varav i enlighet med stiftelseförordnandet 2,4 mkr utgjorde bidraget från staten och 1,5 mkr var bidraget från övriga stiftare. Bland intäkterna ingick vidare engångsanslag från UD på 2,9 mkr, BITS på 0,2 mkr samt Ford Foundation för specifika forskningsprojekt på 2,5 mkr. Vidare hade ÖEI 1,0 mkr i intäkter från ett 50-tal abonnenter.

Rörelsens kostnader uppgick 1993/94 till 11,1 mkr. De finansiella intäkterna (ränteintäkterna) uppgick till 0,5 mkr. Årets bokföringsmässiga resultat blev ett överskott på 10 000 kr.

Enligt balansräkningen uppgick stiftelsekapitalet till 3,1 mkr den 30 juni 1994. ÖEI hade även 1,4 mkr i balanserat anslag från föregående år avsett för ett femårigt gästforskningsprogram. Årets investeringar hade i likhet med tidigare år i sin helhet kostnadsförts och det ackumulerade anskaffningsvärdet på befintliga inventarier uppgick den 30 juni 1994 till 1,1 mkr.

Under innevarande budgetår (1995/96) uppgår statens anslag till 5,1 mkr (III/UD E 5). Några villkor för medlens användning och krav på resultatredovisning anges inte i regleringsbrevet. Användningen av anslaget regleras således endast i gällande civilrättsliga avtal och i stadgarna för ÖEI.

Resultatredovisning

I ÖEI:s årsberättelse anges hur många rapporter och meddelanden som givits ut samt vilka seminarier och kurser som anordnats. Även ÖI:s rådgivningsverksamhet beskrivs.

ÖEI:s verksamhet utvärderades år 1993 av professor Alec Nove vid Universitetet i Glasgow. I rapporten skriver han bl.a.:

"In only five years of the life, the Institute's contribution has been quite extraordinarily impressive. As one who has visited many centres and institutes in many countries, and at one time directed one, I can say with confidence that its record is second to none.

-
There can be no doubt as to quantity and quality of both input and output. Publications, reports, advice, training, communication with business, and with the public through the media, have been on large scale. The Institute has had a significant influence on policy discussions particularly in Russia and the Baltic republics. I am convinced that the expectations of those who set up the Institute have been surpassed.

-
There is therefore a huge agenda for the Institute, an agenda both academic and empirical-practical. Its performance up till now gives us ground for expecting impressive achievements also in the future. Therefore I have no doubt that Åslund and his colleagues full support for continuing their work."

3.8.2 Överväganden och förslag

Vårt förslag: Det särskilda organisationsstödet till ÖEI bör utvecklas när den nuvarande avtalsperioden går ut. Stiftelsen bör i framtiden bedriva sin verksamhet med medel från näringslivet, forskningsråden och Stiftelsen för forskning inom områden med anknytning till Östersjöregionen och Östeuropa.

Skälen till vårt förslag: Förutsättningarna för den av ÖEI bedrivna verksamheten har väsentligt förändrats i förhållande till vad som var fallet vid tillkomsten av organisationen. Det gäller bl.a. övergången mot marknadsekonomi och demokrati i Östeuropa. Alltjämt finns det emellertid skäl att inom den ekonomiska forskningen specialbehandla öststatsproblematiken och att avsätta resurser för studier av de ekonomiska förhållandena i Östeuropa. Vid Uppsala Universitet finns ett särskilt institut för Öststudier. Detta institut utgör en del av universitet och har en bredare kompetens än ÖEI. Det arbetar tvärdisciplinärt. Enligt vår mening finns det dock skäl att bibehålla ett särskilt institut för öststatsforskning även i Stockholmsregionen. Studier av utvecklingen i de baltiska staterna ingår för närvarande inte i forskningsprogrammet för institutet i Uppsala.

Det är positivt att näringslivet medverkar till finansieringen av ÖEI:s verksamhet. Den publikations- och rådgivningsverksamhet som ÖEI fullgör gentemot stiftarna och sina abonnenter är också av stort värde. Vi konstaterar dock att det svenska näringslivets bidrag relativt sett har

minskat. De privata stiftarnas bidrag plus abonnemangsinräkterna uppgick år 1993/94 endast till omkring en fjärdedel av de totala intäkterna. Det särskilda organisationsstödet inklusive bidragen från UD och BITS uppgick detta budgetår till hälften av de totala intäkterna.

Enligt vår mening bör det övervägas att avveckla det särskilda organisationsstödet till ÖEI när nuvarande avtalsperiod går ut. Överläggningar bör tas upp med stiftarna och Stiftelsen för forskning med inriktning på Östersjöregionen och Östeuropa i syfte bl.a. att få den senare att stå för basfinansieringen av ÖEI. Vi bedömer att det kommer att vara till fördel för såväl de nuvarande stiftarna som för näringslivet och samhället i övrigt om ÖEI ges en bredare forskningsinriktning och en stabil finansiering.

3.9 Utrikespolitiska samfundet

3.9.1 Beskrivning

Bakgrund

Utrikespolitiska samfundet är en ideell förening. Den grundades år 1937 under namnet Kommittén för utrikespolitisk upplysning. Föreningen erhöll i mars 1938 ett bidrag från Rockerfellerstiftelsen på 90 000 kr. Ett villkor för bidraget var att även svenska medel sköts till. Detta skedde främst genom att Nordiska Föreningen Mellanfolkligt Samarbete för Fred upplät sina lokaler till den nya föreningen. Sedan budgetåret 1939/40 har samfundet fått statligt stöd för sin verksamhet.

Föreningen antog namnet Utrikespolitiska Institutet år 1940. Från början hade den en akademisk prägel. Bland medlemmarna fanns ett antal kända professorer inom bl.a. juridik, statsvetenskap och ekonomi med intresse för folkbildning och upplysningsverksamhet. Under 1940-talet skedde dock en förändring av styrelsens sammansättning och även företrädare för näringslivets organisationer, fackföreningar m.fl. valdes in i föreningen. Några av dessa gav vissa smärre bidrag till föreningen.

I fast penningvärde har bidragen från organisationerna minskat från år till år. Samtidigt har den statliga finansieringen ökat kraftigt och uppgick år 1987 till 6,4 mkr.

År 1978 bildades en ny förening benämnd Utrikespolitiska Samfundet. Den nya föreningens huvuduppgift blev att driva Utrikespolitiska Institutet. Vanligen skiljer man inte mellan samfundet och institutet. Utrikespolitiska Institutet (UI) används i många sammanhang synonymt med Utrikespolitiska Samfundet. I statsbudgeten anges Utrikespolitiska Institutet som mottagare av det statliga anslaget trots att institutet alltså är en del av Utrikespolitiska Samfundet.

I en krönika över UI:s verksamhet 1938-1988 anges att "en stark drivkraft bakom stadgerevisionen 1978 var att Samfundets (tidigare Föreningen UI) medlemmar – i en tid av facklig turbulens som uppfattades som ett hot mot styrelsens roll och integritet – kände ett behov av att ha

ett eget forum för diskussioner och långsiktiga ställningstaganden". Det var således den nya arbetsrättsliga lagstiftningen som föranledde den nya föreningens annorlunda struktur.

Statuter

Enligt statuten för Samfundet (senast ändrade 1995-05-30) har föreningen till ändamål att driva Utrikespolitiska Institutet (UI) och att i övrigt främja intresset för internationella frågor, vidga kunskaperna samt stödja forskning rörande internationell politik, främmande länders förhållanden och internationella organisationer. Samfundet har att inom denna ram bestämma verksamhetens allmänna mål och inriktning.

UI verkar genom att sprida information om internationella förhållanden och bedriva vetenskaplig forskning rörande internationell politik. Institutet håller ett bibliotek inom sitt ämnesområde.

Samfundet utgöres av dess ledamöter. Av dessa skall minst 40 och högst 60 vara under 65 år. Till ledamot utser Samfundet vid plenarmöten den person som på ett förtjänstfullt sätt verkat inom dess arbetsområde.

Plenarmötet är Samfundets högsta organ. Plenarmötet skall bl.a. välja styrelse och revisorer. Samfundets allmänna angelägenheter handhas av en styrelse. Samfundets ordförande, två vice ordföranden och sekreteraren är självskrivna medlemmar i styrelsen. I denna ingår i övrigt 8-16 medlemmar valda bland Samfundets ledamöter.

UI leds av sin styrelsen inom av Samfundets styrelse fastställd ram. Av Styrelsen för UI utgöres av Samfundets arbetsutskott och UI:s direktör och lokala arbetstagarrepresentanter. UI:s styrelse anställer direktör och övrig personal vid institutet och antar arbetsordning för dess verksamhet.

Samfundet har kalenderår som verksamhetsår. Revisorerna skall senast den 1 april ha slutfört sin revision av Samfundets och UI:s verksamhet under föregående år.

Samfundets statuter kan ändras vid ordinarie plenarmöte genom beslut som biträds av minst två tredjedelar av de vid mötet närvarande ledamöterna. Samfundet kan upplösas om beslut om detta fattas vid två på varandra följande plenarmöten, varav minst ett måste vara ordinarie möte. Upplösningsbesluten måste biträdas av en majoritet av Samfundets röstberättigade ledamöter. Beslut om upplösning får inte fattas så länge Samfundet kvarstår som huvudman för UI och institutet alltjämt bedriver sin verksamhet.

Finansiering

Verksamhetsåret 1993 uppgick UI:s intäkter exkl. externt finansierade projekt till 16,9 mkr, varav 10,0 mkr utgjordes av statsanslag och 5,8 mkr intäkter från försäljning av skrifter m.m. För pågående externa projekt hade reserverats 3,4 mkr, varav 1,3 mkr avsåg ett säkerhetspolitiskt forskningsprogram för vilket utgick ett särskilt statsanslag till UI

(2,5 mkr). UI redovisade inte några intäkter i form av medlemsavgifter eller bidrag från enskilda. Vid utgången av år 1993 hade UI ett eget kapital på drygt 4 mkr.

För innevarande budgetår (1995/96) uppgår det statliga anslaget till UI till 15,6 mkr (III/UD F 5). Några villkor för medlens användning anges inte i regleringsbrevet. Beträffande åiterrapportering anges att bokslut och årsredovisning skall sändas in samtidigt med ansökan om bidrag.

3.9.2 Överväganden och förslag

Vårt förslag: Det särskilda organisationsstödet till UI avvecklas. Verksamheten vid UI bör i framtiden bedrivas med medel från ett generellt statsbidrag och medel överförs till ett generellt de statliga forskningsråden, privata fonder, publikationsförsäljning och medlemsavgifter.

Skälen till vårt förslag: UI:s forskningsverksamhet är att betrakta som en kollektiv nyttighet och den bör ses som ett statligt åtagande. Vissa av UI:s studier kan vara av värde för utformningen av den svenska försvars- och säkerhetspolitiken. Även detta talar för att staten bör bidra till finansieringen av UI:s framtida verksamhet.

Enligt förordningen (1983:987) om säkerhetspolitik och fredsfrämjande utveckling kan statligt stöd lämnas för:

- dels information och studier om säkerhetspolitik, innefattande etniska, ekonomiska och sociala och ekologiska faktorer, samt för information och studier om fredsfrämjande utveckling,
- dels kontakter med organisationer och institutioner i Estland, Lettland, Litauen, Ryssland och Polen i syfte att stärka kunskaper om säkerhetspolitik, fred, nedrustning, demokratisering och ekonomisk utveckling.

Utrikespolitiska Samfundet har som enda uppgift att driva UI. Samfundet är en sluten ideell förening. Statlig finansiering enligt ovan nämnda förordning kan inte utgå till Samfundet så länge den är en sluten förening.

För att främja konkurrens och flexibilitet vid fördelningen av statliga medel bör enligt vår mening de särskilda anslagen till UI föras över till det generella statsbidraget "Information om studier om säkerhetspolitik och fredsfrämjande utveckling". Ett annat alternativ vore att föra över medlen till ett nytt generellt statsbidrag för forskning i utrikespolitiska frågor. Anslaget skulle då inte vara bundet till ett bestämt institut utan även andra organisationer än UI skulle kunna ansöka om forskningsbidrag.

I bör i övrigt kunna finansiera sin verksamhet med medel från forskningsråden och privata fonder samt med publikationsintäkter och medlemsavgifter. Vårt förslag till finansiering innebär att UI kommer att få ett mera affärsmässigt förhållande till Utrikesdepartementet och att utlandsmyndigheterna kommer att få betala fullt ut för de publikationer och tjänster som man köper från UI.

3.10 SIPRI

3.10.1 Beskrivning

Bakgrund

I samband med att det år 1964 uppmärksammades att Sverige haft en 150 år lång fredsperiod väckte dåvarande statsministern Tage Erlander tanken på att det borde inrättas ett internationellt institut för freds- och konfliktforskning. Regeringen tillsatte samma år en utredning för att utreda frågan om ett sådant institut. Fredsforskningsutredningen föreslog i betänkandet *Internationellt fredsforskningsinstitut i Sverige* (SOU 1966:55) att en stiftelse borde bildas med uppgift att bedriva vetenskaplig forskning i konflikt- och samarbetsfrågor av betydelse för internationell fred och säkerhet.

I propositionen om inrättandet av ett internationellt institut för freds- och konfliktforskning i Sverige (prop. 1966:76) angavs att forskningen i första hand borde inriktas på nedrustning och rustningsreglering. Forskningen skulle därutöver avse bl.a. problem inom freds- och konfliktstudier. Beträffande valet av verksamhetsform framhölls följande:

"Såsom utredningen föreslagit tillgodoses det syfte som utgör grund för institutets tillkomst bäst om institutet ges en självständig karaktär i form av en stiftelse, till vars verksamhet staten tillskjuter rörelsekapital. En sådan ställning torde medföra att den speciella miljö som man vill skapa för forskning inom området blir tillgodosedd. Som det framhålles redan i direktiven för utredningen är det av stor vikt att forskningens internationella, strängt objektiva karaktär inte kan ifrågasättas. Institutet torde under en sådan verksamhetsform vara oförhindrat att söka och mottaga bidrag till institutets arbete från andra än staten samt att förmedla och förvalta bidrag till enskilda forskare som är knutna till institutets verksamhet."

Det nya institutet, som senare skulle få namnet Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI), började sin verksamhet den 1 juli 1966. För institutets första verksamhetsår anslog riksdagen 900 000 kr.

Stadgar

Enligt stadgarna för SIPRI (senast ändrade 1994-05-19) skall stiftelsen – i enlighet med de grunder som riksdagen godkänt med anledning av propositionerna 1966:76 och 1979/80:106 – bedriva vetenskaplig forskning i konflikt- och samarbetsfrågor av betydelse för internationell fred och säkerhet i syfte att söka ge bidrag till förståelsen av betingelserna för fredliga lösningar av mellanstatliga konflikter och en stabil fred.

Stiftelsen leds av en styrelse som består av ordförande, institutsdirektören samt sex till åtta andra ledamöter, vilka alla förordnas av regeringen. Styrelsen avgör viktigare frågor rörande stiftelsens verksamhet, organisation och ekonomi. Övriga frågor avgörs av direktören.

Förutom institutsdirektören skall det finnas en biträdande direktör och forskare och annan personal i mån av behov och tillgång på medel. Forskarna bör rekryteras från olika geografiska regioner.

Till styrelsen är ett vetenskapligt råd knutet, som utses av styrelsen. Vid institutet finns även ett forskarkollegium som består av institutsdirektören, stiftelsens forskare och forskarassistenter.

Stiftelsens räkenskapsår löper från den 1 juli till den 30 juni. För varje räkenskapsår skall det upprättas en årsredovisning inkluderande årsbokslut och verksamhetsberättelse. Styrelsens och institutsdirektörens förvaltning samt stiftelsens räkenskaper skall varje år granskas av två revisorer som utses av regeringen för fem räkenskapsår. Årsredovisningen och revisionsberättelsen skall senast den 30 september varje år överlämnas till Utrikesdepartementet.

Finansiering

År 1993/94 var SIPRI:s totala intäkter 30,9 mkr, varav 24,4 mkr var det särskilda statsanslaget och 5,7 mkr var bidrag från fonder. Överskottet uppgick till 3,7 mkr och inestående fondmedel till 3 mkr. Tillgångarna översteg skulderna (innehållen skatt) med 7,5 mkr den 30 juni 1994.

Under innevarande budgetår (1995/96) uppgår anslaget till SIPRI till 32,3 mkr (III/UD F 3).

Resultatredovisning

SIPRI:s verksamhet utvärderades senast av 1990 års SIPRI-utredning (SOU 1990:69) som konstaterade att SIPRI under sin 25-åriga existens uppnått en internationellt respekterad ställning samt att institutets forskning allmänt bedöms som opartisk och tillförlitlig. Utredningen föreslog att SIPRI borde tillföras en reell anslagshöjning mot bakgrund av det ökade forskningsbehovet.

SIPRI har i sin anslagsframställning redovisat vilka böcker, forskningsrapporter, broschyrer och faktablad som har getts ut samt vilka symposier och projektrelaterade konferenser som har organiserats.

3.10.2 Överväganden och förslag

Vårt förslag: SIPRI:s verksamhet bör även i fortsättningen bedrivas i stiftelseform och det särskilda organisationsstödet bör bibehållas. Stödet bör dock successivt minska och en ökad finansiering ske genom internationella organ, privata fonder och medel från statliga forskningsråd.

Skälen till vårt förslag: Syftet med SIPRI:s forskning är att bidra till förståelsen av betingelserna för fredliga lösningar av mellanstatliga konflikter och för en stabil fred. De motiv som funnits för inrättandet av SIPRI är alltså relevanta. SIPRI:s forskning samt publikationer och övrig informationsverksamhet har rönt stor internationell uppmärksamhet. SIPRI:s databas med bl.a. uppgifter om vapenhandeln och militära utgifter är unik i världen. Med hänsyn till att det är angeläget att ge SIPRI en särskild internationell framtoning som ett objektivt och opolitiskt organ bör institutets status som stiftelse bibehållas. De utvärderingar som gjorts av SIPRI:s verksamhet visar att institutet spelat en viktig roll för det internationella fredsarbetet.

SIPRI:s forskningsverksamhet bör inte vara av intresse enbart för Sverige. Även EU och andra internationella organ bör ha intresse av forskningsresultaten. SIPRI bör i ökad utsträckning söka internationell finansiering. Det särskilda organisationsstödet till SIPRI bör dock tills vidare bibehållas. För att ge långsiktighet och stabilitet i forskningsverksamheten bör övervägas att staten sluter ett ramavtal med SIPRI om ett flerårigt forskningsprogram.

3.11 Institutet för framtidsstudier

3.11.1 Beskrivning

Bakgrund

År 1971 tillsatte dåvarande statsministern Olof Palme en arbetsgrupp med uppgift att utreda framtidsstudierna i Sverige. I arbetsgruppens betänkande *Att välja framtid* (SOU 1972:59) sågs svenska framtidsstudier som en möjlighet att arbeta fram sektorsövergripande planeringsunderlag för att bredda den demokratiska beslutsprocessen och motverka starka sektorsintressen.

År 1973 inrättades de båda organen Sekretariatet för framtidsstudier, knutet till Statsrådsberedningen, och Samarbetskommittén för långsiktsmotiverad forskning, knuten till Utbildningsdepartementet. Det förstnämnda organet skulle inrikta sitt arbete mot det statliga planeringssyste-

met och det senare mot forskarsamhället. Båda organen, som inledningsvis var organiserade som kommittéer (fr.o.m. 1975 under Utbildningsdepartementet), kom att uppgå i den år 1977 nybildade Forskningsrådsnämnden. Medan Samarbetskommittén ingick som en del av Forskningsrådsnämndens normala forskningsinitierande verksamhet, särbehandlades Sekretariatet genom att det fick ett öronmärkt anslag på 5,7 mkr per år.

Sekretariatet för framtidsstudier kom i praktiken att få mindre betydelse för planeringssystemet och en starkare inriktning mot den kortsiktiga, allmänna samhällsdebatten än vad som var avsett. Verksamheten hamnade i kraftfältet mellan en teknokratisk planeringssyn, en reformpolitisk sådan och en framväxande alternativ- och miljörörelse.

Utvecklingen under 1970-talet kom att bli annorlunda än vad tidigare antagits och de katastrofer som målades upp i t.ex. rapporten *Tillväxtens gränser* inträffade inte. Prognosverksamheten misskrediterades och många prognos- och framtidsstudieenheter inom företag och myndigheter lades ned.

År 1984 tillsattes en ny utredning om den statligt finansierade, allmänna framtidsstudieverksamheten. I Framtidsstudiekommitténs betänkande *Att studera framtiden* (SOU 1986:33) föreslogs att regeringen utanför det ordinarie forsknings- och planeringssystemet borde inrätta en självständig stiftelse med huvudsaklig uppgift att i egen regi eller i samarbete med andra bedriva framtidsstudier. Staten föreslogs bli ensam huvudman för stiftelsen. Valet av stiftelseformen motiverades med behovet av självständighet gentemot centrala statliga organ samt viss frihet i arbetsformer m.m. Verksamheten avsågs bli utförd i former som skulle göra det möjligt för utomstående och icke initierade personer att ta del av resultaten och dra nytta av de erfarenheter som arbetet gav. Stiftelsen skulle regelbundet publicera rapporter, gärna i form av en årsbok, i vilken de väsentligaste resultaten skulle sammanfattas. Stiftelsens medverkan kan sammanfattas i fyra arbetsområden:

- en bred framåtblick mot långsiktiga tendenser i teknik och samhällsutveckling,
- en djupare projektverksamhet kring väsentliga framtidsfrågor,
- arbetsformer riktade mot offentligheten,
- särskild uppmärksamhet mot metodfrågor.

Stiftelsen skulle själv välja de program eller de teman man ville ägna sig åt. Det föreslogs att stiftelsen skulle ledas av en styrelse på nio personer. De skulle utses av regeringen på sex år efter förslag av organisationer och institutioner. Stiftelsekapitalet föreslogs vara litet och stiftelsen därför i realiteten vara beroende av årliga anslag. Den föreslagna verksamheten kostnadsberäknades till 15 mkr per år.

Kommitténs förslag ledde till att Sekretariatet för framtidsstudier ombildades till en stiftelse med namnet "Institutet för framtidsstudier" (prop. 1986/87:92). Stiftelsens organisation, verksamhet och finansiering blev som kommittén hade föreslagit.

I propositionen framhöll föredragande statsrådet att han i likhet med några av remissinstanserna ansåg att det hade varit att föredra om utredningen utförligare hade redovisat de överväganden man gjort i frågan om organisationsform. Stiftelseformen hade dock samtidigt erhållit ett starkt stöd bland remissinstanserna. Önskemålet om ett oberoende från regeringsmakten och andra centrala statliga organ borde vara bättre tillgodosett inom en stiftelse än inom någon annan verksamhetsform. Det fanns också ett starkt stöd för tanken på att ge framtidsstudierna, för att inte försvinna bland de starka sektors- eller disciplinintressena, en stark institutionell förankring.

Då det gäller finansieringen föreslogs i propositionen att staten inledningsvis skulle avskilja 1 mkr som stiftelsens förmögenhet samt att stiftelsens verksamhet härutöver skulle finansieras dels genom ett statligt basanslag, dels genom medel som stiftelsen skulle erhålla i årliga anslag som ersättning för projekt eller som på annat sätt uppkom i den egna verksamheten. I propositionen beräknades ett anslag till stiftelsen om 8,3 mkr, varav 1 mkr var avsett att tjäna som en grundläggande förmögenhet.

Regeringens förslag godtogs av riksdagen och stiftelsen Institutet för framtidsstudier började sin verksamhet den 1 juli 1987. Stiftelsen sorterade fram till den 30 juni 1994 under Statsrådsberedningen. Numera hör institutet åter till Utbildningsdepartementet.

Stadgar

Enligt stadgarna för institutet (fastställda av regeringen den 25 juni 1987) är stiftelsens ändamål att i egen regi eller i samarbete med andra bedriva framtidsstudier, långsiktig analys och därmed sammanhängande verksamhet för att därigenom stimulera till en öppen och bred diskussion om framtida hot och möjligheter i samhällsutvecklingen. Verksamheten skall bedrivas i anslutning till riksdagens beslut med anledning av regeringens proposition om ny inriktning och organisation av framtidsstudieverksamheten m.m. (prop. 1986/87:92, UU 24, rskr. 316). Institutet skall inom sitt verksamhetsområde samarbeta med myndigheter, organisationer, institutioner, enskilda och företag såväl inom landet som i de nordiska länderna och andra länder.

Institutet leds av en styrelse bestående av nio ledamöter som utses av regeringen för en tid av sex år så att tre ledamöter tillsätts vart annat år. Styrelsen skall, senast tre månader innan mandatperioden utgår för någon av styrelseledamöterna, hos regeringen begära att nya ledamöter utses.

Styrelsen ansvarar för att institutets verksamhet bedrivs enligt stadgarna och gällande riktlinjer. Den löpande verksamheten leds av institutets chef som utses av styrelsen.

Institutets förmögenhet skall vara nöjaktigt placerad. Årsbokslut för institutets verksamhet skall för varje verksamhetsår (den 1 juli–den 30 juni) upprättas före utgången av september månad. Institutets räkenskaper skall föras i enlighet med bokföringsförordningen (1979:1212). En kopia av årsbokslutet skall före september månads utgång sändas till regeringen och

RRV för kännedom. Styrelsens förvaltning och institutets räkenskaper skall årligen granskas av RRV.

Regeringen beslutar om ändring i stiftelsens stadgar och om hur stiftelsens tillgångar skall disponeras om dess verksamhet upphör.

Finansiering

De två första verksamhetsåren avsatte Institutet för framtidsstudier 1 mkr per år i stiftelsekapital. Någon ytterligare uppbyggnad av stiftelsekapitalet har därefter inte skett.

Verksamhetsåret 1993/94 var institutets inkomster 17,9 mkr, varav 11,6 mkr var anslag över statsbudgeten, 5,6 mkr externa intäkter och 0,7 mkr ränteintäkter. Detta år kom således ca en tredjedel av institutets inkomster via extern finansiering, vilket institutets styrelse i sin verksamhetsberättelse bedömde som en rimlig andel med hänsyn till att ambitionen är att bedriva en oberoende forskningsverksamhet. De externa medlen kommer främst från statliga myndigheter men även från enskilda företag, kommuner och organisationer som ersättning för projekt, seminarier och information.

Verksamhetens kostnader under 1993/94 var 21,6 mkr, varav 6,1 mkr utgjorde lönekostnader. Årets resultat blev minus 3,7 mkr. Enligt institutet föranleddes det negativa resultatet av att institutet tidigare år fått externa medel för olika uppdrag (främst från statliga myndigheter) i förskott. Under det nu aktuella året hade dock uppdragsgivarna tillämpat mer affärsmässiga principer ("cash-management").

Vid utgången av budgetåret 1993/94 uppgick institutets eget kapital till 7,8 mkr, varav 2,0 mkr utgjorde det ovan nämnda stiftelsekapitalet.

Institutet har i anslagsframställningen för perioden 1995/96–1997/98 för vart och ett av de tre budgetåren begärt att få 13,2 mkr. Utöver detta anslag beräknar institutet årligen få 0,3 mkr i försäljningsintäkter, 0,5 mkr i räntor, 1,5 mkr i forskningsbidrag (externfinansiering) och 2,0 mkr i övriga intäkter (hyror, konferensavgifter, föredrag och konsultverksamhet). De totala intäkterna beräknas således bli 17,5 mkr per år under perioden 1995/96–1997/98.

Institutets anslagsframställning är inte anpassad till ändringen av det statliga budgetåret. Regeringen har inte utfärdat några direktiv för institutet om hur anslagsframställningen skall utformas i samband med omläggningen av det statliga budgetåret. Inte heller institutets stadgar har anpassats till de nya förutsättningarna. Enligt stadgarna skall således verksamhetsplaneringen skall gälla från juli–juni.

Under innevarande budgetår (1995/96) uppgår statens anslag till institutet till 17,5 mkr (III/U D 21). Det anges i regleringsbrevet att stiftelsens grundläggande förmögenhet (2 mkr) uppräknad med konsumentprisindex inte får tas i anspråk och att styrelsens förvaltning och institutets räkenskaper årligen skall granskas av RRV.

Utvärdering av institutets verksamhet

Kanslern vid Åbo akademi, professorn Erik Allardt, erhöll under år 1993 den svenska regeringens uppdrag att utvärdera institutets verksamhet.

Allardt skriver i sin rapport (november 1994) bl.a. följande:

Institutet för framtidsstudier är en synnerligen dynamisk, aktiv och produktiv forskningsorganisation. Den är internationellt sett unik, inte bara genom sin organisatoriska uppbyggnad som en statligt stiftad men dock självständig stiftelse, utan också genom sin dubbla målsättning att utföra forskning och sprida information om centrala samhällstendenser. Institutet har också lyckats mycket bra i att både forska och i offentligheten framföra frågor, som tenderar att förbli obehandlade i traditionellt organiserad universitets- och forskningsverksamhet. Institutet har enligt min bedömning i mycket hög grad uppfyllt de önskemål och motsvarat de förväntningar, som år 1986 framfördes av 1985 års framtidsstudieutredning och som ledde till Institutets grundläggning år 1987.

3.11.2 Överväganden och förslag

Vårt förslag: Institutet för framtidsstudier bör även i fortsättningen bedrivas i stiftelseform och det särskilda organisationsstödet till institutet tills vidare bibehållas.

Skälen till vårt förslag: Staten är ensam stiftare till Institutet för framtidsstudier. Verksamheten vid institutet är huvudsakligen statligt finansierad. Detta skulle tala för att institutet borde ombildas till en myndighet och inordnas i något befintligt universitet. De internationella erfarenheter som finns av att bedriva framtidsstudier vid universitet visar att forskning av tvärvetenskaplig natur riskerar att inte ges tillräcklig bredd, långsiktighet och kvalitet. För att delta i ett utvecklat internationellt samarbete och för att få möjligheter till internationell finansiering framstår stiftelseformen som lämpligast. Mot denna bakgrund anser vi att institutets verksamhetsform inte bör ändras.

För att ge en stabil och långsiktig finansiering samt för att markera institutets oberoende och självständiga ställning vore ett alternativ att ombilda det till en "riktig" stiftelse. I nuvarande statsfinansiella läge bedömer vi att det inte är möjligt att tillföra institutet för framtidsstudier ett så stort stiftelsekapital att institutet kan klara sin grundfinansiering genom avkastningen på detta kapital. Vi föreslår därför att det särskilda organisationsstödet tills vidare bibehålls. Härvid bör övervägas att staten sluter ett flerårigt ramavtal om ett långsiktigt forskningsprogram.

Institutets forskningsprogram är till stor del inriktade på problemorienterade, tidsbundna projekt, som syftar till att ge underlag för strategiskt beslutsfattande inom den offentliga och privata sektorn. Projekten är i

regel av sådant slag att de bör kunna finansieras genom de medel från bl.a.:

- Stiftelsen för strategisk forskning
- MISTRA
- Stiftelsen för kulturvetenskaplig forskning vid Riksbankens Jubileumsfond

Enligt vår mening bör Institutet för framtidsstudier söka bidrag från nämnda stiftelser samt i ökad grad söka medel från internationella fonder.

Vår förslag, Institutet för framtidsstudier, överlämnas till
Regeringen i samband med den samtidiga överlämnandet till
Institutet för framtidsstudier.

4 Organisationer med verksamheter i utlandet

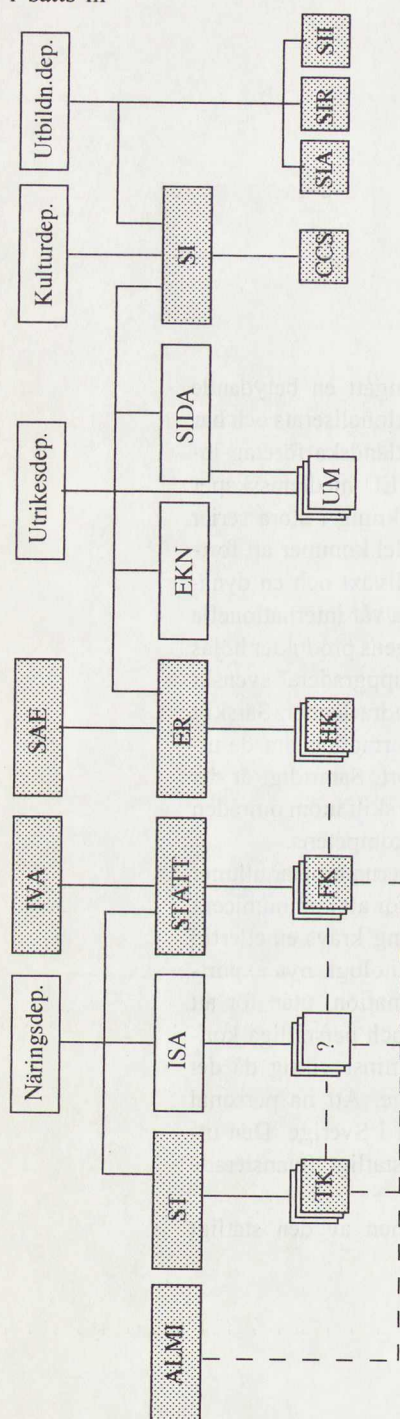
4.1 Inledning

Under senare år har det svenska näringslivet genomgått en betydande strukturförändring. Många svenska företag har internationaliserats och har gjort stora investeringar utomlands. Samtidigt har utländska företag investerat i Sverige, dock inte i samma utsträckning. EU-medlemskapet innebär möjlighet till ökad specialisering och tillverkning i stora serier samt att utvecklingen mot en ökad internationell handel kommer att fortsätta. Detta förutsätts leda till en ökad ekonomisk tillväxt och en dynamisk förändring av svenskt näringsliv. För att förbättra vår internationella konkurrenskraft måste kvaliteten på de svenska företagens produkter höjas och nya produkter utvecklas. För att lyckas med att "upgradera" svenskt näringsliv krävs tekniskt informationsutbytet med andra länder. Särskilt de mindre företagen i Sverige behöver en bättre information om de utländska marknaderna och om möjligheterna till export. Samtidigt är det önskvärt med fler utländska investeringar i Sverige, särskilt inom områden där vi har speciella förutsättningar och hög teknisk kompetens.

Inte bara företagen utan även de statliga myndigheterna arbetar alltmer internationellt. Datoriseringen och de nya teknikerna för att kommunicera har underlättat denna utveckling. I många sammanhang krävs emellertid personliga kontakter för att få information om ny teknologi, nya exportmöjligheter etc. Det räcker inte med generell information, utan för att uppnå resultat krävs framför allt riktad information och personliga kontakter. Den kontaktskapande verksamheten är inte minst viktig då det gäller att få utländska företag att investera i Sverige. Att ha personal utomlands är dock mera kostsamt än att ha personal i Sverige. Den utlandsrepresentation som statliga myndigheter och statligt finansierade organ har måste därför utnyttjas effektivt.

I *figur 1* redovisas en översikt över organisationen av den statligt finansierade utlandsverksamheten.

Figur 1 sätts in

EKN = Exortkreditnämnden
 ER = Exortrådet
 FK = Fältkontor (STATT)
 HK = Handelskontor
 ISA = Invest in Sweden Agency
 SAE = Sveriges Allmänna Exportförening
 SI = Svenska Institutet
 "CCS" = Svenska Kulturhuset i Paris

SIA = Svenska Institutet i Aten
 SII = Svenska Institutet i Istanbul
 SIR = Svenska Institutet i Rom
 ST = Svensk Turistutveckling AB
 STATT = Sveriges Tekniska Attachéer
 TK = Turistkontor
 UM = Utlandmyndigheter

□ = Myndighet
 ■ = Stiftelse m.m.

Av figuren framgår att det finns sex privaträttsliga organ som har utlandskontor och vars verksamhet staten – helt eller delvis – finansierar genom *särskilda* organisationsstöd, nämligen:

- Sveriges Tekniska Attachéer (STATT),
- Exportrådet (ER),
- Svenska Institutet (SI) samt
- Medelhavsinstitutet, dvs. Svenska Institutet i Rom, Svenska Institutet i Athen och Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul.

Även aktiebolaget Next Stop Sweden har haft utlandskontor, men något särskilt anslag har inte givits direkt till bolaget. Den statliga finansieringen har skett genom att Styrelsen för Sverigebildningen lagt ut uppdrag på bolaget. Styrelsen för Sverigebildningen avvecklades den 30 juni 1995. Ett nytt bolag, Svensk Turistutveckling AB, är bildat. Det nya marknadsföringsbolaget skall ägas gemensamt av staten med 50 % och näringen med 50 %. Staten och näringen tecknar aktier i bolaget för 5 mkr vardera. Bolaget skall dels driva en utlandsorganisation dels genomföra övergripande informations- och marknadsföringsinsatser. Befintliga utlandskontor drivs nu av det nya bolaget.

I figuren redovisas även vissa myndigheter, nämligen utlandsmyndigheterna (UM), Exportkreditnämnden (EKN), Styrelsen för internationell utveckling (SIDA) och Närings- och teknikutvecklingsverket (NUTEK). EKN har inte och har aldrig haft något utlandskontor, utan nämnden replierar i sin verksamhet på bl.a. handelskontoren och ambassaderna. SIDA har haft fältkontor i biståndsländerna. Dessa kontor är numera integrerade i ambassaderna. NUTEK har inga utlandskontor. Däremot finns inom Sverige ett väl utvecklat kontaktnät med Almi Företagspartner AB och dess dotterbolag (de förutvarande utvecklingsfonderna).

I figur 1 har även den nybildade Delegationen för utländska investeringar i Sverige – "Invest in Sweden Agency" (ISA) – tagits med. ISA har fr.o.m. den 1 juli 1995 övertagit den uppgift som Styrelsen för Sverigebildningen tidigare hade, att främja utländska investeringar i Sverige. I årets budgetproposition (prop. 1994/95:100 bil. 13 s. 39) anges att ISA bör ha viss egen eller inhyrd representation utomlands samt att delegationen bör samarbeta med de svenska beskickningarna och med andra aktörer som t.ex. ER och de svenska handelskamrarna i utlandet. Handelskamrarna fyller en viktig funktion bl.a. vad gäller att främja exporten. Numera utgår dock inte något organisationsstöd till handelskamrarna och de har därför inte tagits med i figuren.

Vid utlandsmyndigheterna (dvs. de svenska ambassaderna och generalkonsulaten i utlandet) finns förutom de tekniska attachéerna ett stort antal andra specialattachéer. Deras verksamhet regleras generellt i förordningen (1990:1108, ändrad 1992:951) med instruktion för specialattachéer vid utlandsmyndigheterna. Enligt denna förordning utser regeringen, i några fall UD, specialattachéerna. Deras ansvarsområde och uppgifter fastställs i förordnandet. En specialattaché skall även på begäran av sin huvudman fullgöra uppgifter som faller inom huvudmannens ansvarsområde.

Chef för specialattachéerna är chefen för den utlandsmyndighet där attachén är stationerad. Specialattachén skall hålla sin chef liksom beskicknings- och delegationschefer i andra verksamhetsländer underrättade om sin verksamhet och vara deras rådgivare. I frågor av utrikespolitisk natur skall specialattachéer följa deras direktiv.

Inom utrikesförvaltningen har antalet ambassader och generalkonsulat successivt minskat. I dag finns det ca 100 utlandsmyndigheter och beslut har fattats om att dra in ytterligare 8. Även antalet utlandskontor inom STATT och ER har minskat och med krympande resurser kan ytterligare nedläggningar förväntas.

STATT har för närvarande nio *utlandskontor*. Kontoren i Bonn, London, Tokyo, Paris och Washington är samlokaliserade med respektive ambassad. Någon teknisk attachéverksamhet bedrivs i övrigt inte vid ambassaderna. Budgetåret 1994/95 hade STATT 60 personer anställda vid fältkontoren.

ER har ett stort antal utlandskontor. ER har egna handelskontor i 35 städer, varav sex kontor ingår i ambassaderna men finansieras av ER. I Lissabon, New York och Sao Paulo sköter handelskamrarna ER:s uppgifter enligt särskilt avtal mellan ER och resp. handelskammare. Totalt har ER ca 160 personer anställda vid sina handelskontor runt om i världen. I ett 50-tal länder svarar ambassaden för den exportfrämjande verksamheten och verksamheten finansieras härvid över UD:s anslag. I hälften av dessa länder har verksamheten en sådan organisation att ambassaderna givits rätt att ta betalt för vissa tjänster.

SI har bara ett utlandskontor — Svenska kulturhuset i Paris — vars chef är ackrediterad som kulturråd. Vid detta kontor är ca nio personer anställda. Vid några ambassader finns det särskilda kulturråd/kulturattachéer, vilka finansieras över UD:s anslag. Tillsättningen av dessa tjänster sker normalt i samråd med Kulturdepartementet, Utbildningsdepartementet och SI.

Svensk Turistutveckling AB har turistkontor i Oslo, Köpenhamn, Helsingfors, Hamburg, Paris, London, Haag, Milano, New York och Tokyo. Totalt har man 30 personer anställda utomlands. I New York och Tokyo är de svenska turistkontoren samlokaliserade med de övriga nordiska ländernas kontor.

Vid *hemmakontoren* har för närvarande STATT, ER och SI 11, 140, respektive 100 personer anställda i Sverige. Aktiebolaget Next Stop Sweden hade 11 personer anställda i Sverige. Organisationernas hemmakontor ligger alla i Stockholm.

I avsnitt 4.2 beskrivs STATT, ER, SI, och Svensk Turistutveckling AB. Härvid redovisas bakgrunden till organisationernas tillkomst samt statuter för och finansieringen av verksamheten. Dessutom ges en kortfattad redovisning för den nya myndigheten Delegationen för utländska investeringar i Sverige (ISA).

4.2 Beskrivning

4.2.1 Stiftelsen Sveriges tekniska attachéer

Bakgrund

Det statliga bidraget till den tekniska attachéverksamheten finansierades ursprungligen av dåvarande Styrelsen för teknisk utveckling (STU) under delprogrammet internationella kontakter. Verksamheten reglerades i ett avtal mellan STU och IVA, som också bidrog till finansieringen av verksamheten. Avtalet fastställdes ursprungligen av regeringen.

I propositionen om statligt stöd till teknisk forskning och industriellt utvecklingsarbete (prop. 1977/78:111) konstaterade föredragande statsrådet att samtidigt som IVA bidragit till attachéverksamhetens finansiering hade IVA mottagit ett nästan lika stort belopp från STU avsett för bl.a. utredningar. Detta belopp utgjorde en avsevärd del av IVA:s budget och medförde att IVA hade svårt att finansiera utredningar utanför STU:s verksamhetsområde. Samtidigt tvingades STU att bedöma ett stort antal utredningsförslag från IVA.

En lämplig lösning på detta problem var enligt propositionen att STU tog över finansieringen för den teknisk-vetenskapliga attachéverksamheten och samtidigt upphörde med att lämna bidrag till IVA. Detta skulle för IVA:s del innebära att de medel som IVA tidigare använt för attachéverksamhet fritt skulle kunna disponeras för IVA:s utredningar. En utgångspunkt för regeringens överväganden var dock att IVA med egna medel skulle täcka det underskott i attachéverksamheten som beräknades uppkomma budgetåret 1977/78 och att IVA även kommande år svarade för attachéverksamhetens administration.

I propositionen om industripolitikens inriktning (prop. 1980/81:130) konstaterades att uppdragsverksamheten vid attachéverksamheten successivt hade ökat och att den budgetåret 1980/81 svarade för 25 % av verksamhetens intäkter. För att uppfylla uppdragsgivarnas kvalitetskrav ansågs det vara nödvändigt att bygga uppdragsverksamheten på en bidragsfinansierad basverksamhet som är tillräckligt stor för att ge attachéerna de grundkunskaper och den överblick över utvecklingen som uppdragen förutsätter. I propositionen konstaterades vidare att attachéverksamheten bedrevs som en självständig verksamhet med en av regeringen utsedd styrelse och med vissa administrativa tjänster hos IVA. För att klara ansvarsfördelningen i förhållande till IVA föreslogs att verksamheten i fortsättningen borde bedrivas som en stiftelse. Inom ramen för en sådan stiftelse avsågs verksamheten fortsätta enligt oförändrade riktlinjer.

Stadgar

Stiftelsen Sveriges Tekniska Attachéer (STATT) grundades av staten och IVA år 1981. Enligt stadgarna för stiftelsen, senast ändrade 1993-12-16,

har STATT till ändamål att genom insamling, analys och överföring av teknisk information från utlandet bidra till Sveriges tekniska utveckling. Stiftelsen skall fortsätta den verksamhet som tidigare har bedrivits inom området och som grundar sig på ett avtal år 1978 mellan IVA och dåvarande Styrelsen för teknisk utveckling.

Stiftelsen består av medel som tillskjuts av staten och IVA enligt avtal eller som på annat sätt tillförs stiftelsen. STATT:s verksamhet bedrivs dels vid ett hemmakontor i Stockholm, dels av attachéer och biträdande personal vid fältkontor utomlands. Dessa kontor är i regel inrymda i svenska ambassader.

Styrelsen består av högst åtta ordinarie ledamöter, varav två utses av IVA och övriga av regeringen. Styrelsen skall utse VD och lämna förslag till regeringen om förordnande av teknisk-vetenskapliga attachéer. Styrelsen skall även fastställa program, budget och taxor i uppdragsverksamheten samt lämna anslagsframställning och verksamhetsberättelse till regeringen.

Stiftelsens räkenskapsår skall omfatta tiden den 1 juli–den 30 juni. Stiftarna utser varsin revisor för granskning av stiftelsens räkenskaper och styrelsens förvaltning. Minst en revisor skall vara auktoriserad.

Om stiftelsen upphör med sin verksamhet skall dess tillgångar användas för ändamål som ansluter till det som anges i stadgarna.

Ändring av stadgarna beslutas av en enig styrelse vid två sammanträden. Därefter fastställs ändringen av regeringen.

Finansiering

Enligt ett avtal den 30 april 1981 mellan Svenska staten och IVA lämnade staten, vid stiftelsens bildande, en ekonomisk garanti för stiftelsens verksamhet innebärande att staten tills vidare skulle tillskjuta medel till stiftelsens verksamhet. Vid bildandet tillfördes stiftelsen ett rörelsekapital på 2 mkr. Enligt avtalet skulle IVA lämna viss service till stiftelsen i form av externa tjänster och lokaler för stiftelsens hemmakontor, såvida inte IVA eller stiftelsen skulle finna detta uppenbart oförmånligt. Dessa tjänster m.m. regleras i ett avtal mellan IVA och stiftelsen.

I en skrivelse den 10 juni 1981 bemyndigades regeringen av riksdagen att träffa nämnda avtal, i huvudsak i överensstämmelse med vad som anges i propositionen om industripolitikens inriktning (prop. 1980/81:130, NU 1980/81:64, rskr. 1980/81:425). Ett särskilt statsanslag till STATT infördes fr.o.m. budgetåret 1981/82. Detta uppgick till ca 13 mkr då det infördes och har därefter under en 10-årsperiod i löpande priser tredubblats. I budgetprocessen har stiftelsen behandlats som om den vore en myndighet.

Förutom statsanslaget har STATT även andra inkomstkällor. Enligt årsredovisningen för räkenskapsåret 1993/94 hade stiftelsen följande intäkter (1 000 kr):

• Anslag från Näringsdepartementet	35 630
• Publikationsförsäljning	2 750
• Uppdragsintäkter	25 336
• Ersättning för tjänster, kurser och konferenser m.m.	1 589

Summa	65 305
--------------	---------------

STATT hade den 30 juni 1994 en kapitalfond på 8,2 mkr och en dispositionsfond på 8,7 mkr. Storleken på kapitalfonden skall enligt styrelsens beslut uppgå till 12 procent av verksamhetens årliga omsättning. Fonden skall kunna täcka eventuella avvecklingskostnader för verksamheten. Medlen i dispositionsfonden skall användas för extraordinära, oförutsedda utgifter i verksamheten. Ett exempel härpå är större valutakursförändringar som kan drabba attachéverksamheten hårt, eftersom huvuddelen av utgifterna betalas i utländsk valuta.

I 1994 års budgetproposition (prop. 1993/94:100 bil. 13) föreslog regeringen att anslaget till STATT skulle minskas till 33,6 mkr för budgetåret 1994/95 jämfört med 35,6 mkr året innan. Minskningen av anslaget motiverades med det allvarliga statsfinansiella läget.

Vid riksdagsbehandlingen av propositionen ansåg emellertid Näringsutskottet (1993/94:NU15) att det, i likhet med vad som föreslagits i motion (N305), krävdes ökade statliga insatser för att hjälpa småföretagen att komma ut på exportmarknaden. För detta hade, i nämnda motion, föreslagits 50 mkr. Utskottet ansåg dock att det borde räcka med att öka anslaget till STATT med 8 mkr för att möjliggöra ett ökat stöd till småföretagen. Riksdagen beslutade i enlighet med vad utskottet hade förordat och anvisade ett anslag på 41,6 mkr för verksamheten under budgetåret 1994/95. Det kan ifrågasättas om uppgiften att hjälpa småföretagen ut på exportmarknaden ryms inom stiftelsens nuvarande ändamålsparagraf.

I 1995 års budgetproposition (1994/95:100 bil. 13) föreslogs att STATT för budgetåret 1995-1996 (18 månader) skulle tilldelas ett anslag på 48,8 mkr. Förslaget innebar att anslaget för perioden juli 1995-juni 1996 räknades ned med 1,5 mkr, vilket motsvarade en real nivå-sänkning på 3 %. I propositionen hänvisades även till den översyn som gjorts av STATT (se nedan) och framhölls att regeringen efter överläggningar med IVA skulle behandla frågan om den framtida verksamheten och organisationen. Riksdagen beslutade i enlighet med propositionens förslag.

I regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) anges att anslaget till STATT (XII/N F 3) disponeras av Kammarkollegiet och att det betalas ut i förskott månadsvis till STATT med högst en artondel av anvisade medel. Några villkor för medlens användning och krav på återrapportering anges inte i regleringsbrevet.

Resultatredovisning

STATT har i en rapport till regeringen i april 1994 om *Resultatuppföljning vid Sveriges Tekniska Attachéer* redovisat vilka resultat man uppnått i förhållande till följande delmål:

- Intäkter från uppdrag: 18,0 mkr
- Antal specialstudier: 7
- Antal seminarier: 22
- Antal notiser: 1 520
- Antal skrivna utlandsrapporter: 39
- Antal bilagor i Ny teknik och DI: 4

I rapporten konstateras att måluppfyllelsen utfallit till belåtenhet. I tre fall av sex har uppsatta mål nåtts och vad gäller intäkter från uppdrag och seminarier är de uppnådda resultaten bättre än de mål som satts upp.

Översyn av attachéverksamheten

I STATT:s rapport "PLAN 96 – Attachéverksamheten i framtiden" diskuterades möjligheterna att bolagisera uppdragsverksamheten och lägga denna som ett dotterbolag till stiftelsen. En fördel med dotterbolagsformen ansågs vara att verksamheten blir tydligare för uppdragsgivarna och att man kan få till stånd en kraftfullare styrning av verksamheten.

I mars 1994 fick Ingemar Olsson (IVA) och Arne Eriksson (Näringsdepartementet) i uppdrag av STATT:s huvudmän att göra en översyn av verksamheten. Resultatet av översynen har redovisats i rapporten *Strategiska vägval för att öka värdet av teknisk-vetenskaplig information* (Ds 1994:111). I rapporten konstateras bl.a. att attachéverksamheten har genomgått stora förändringar men att STATT har låg synlighet bland de mindre företagen samtidigt som kompetensvängningar över tiden är ett hinder. I rapporten föreslås bl.a. att STATT bör:

- Ha teknikpolitiska systemanalyser och tekniköverföring som huvuduppgift.
- Spela en viktig roll som kunskapsinhämtande organisation och härigenom bidra till genomtänkta strategier hos företag, myndigheter och regeringskansliet.
- Bedöma vilken kunskaps- och teknikutveckling som kan förutses globalt.
- Samverka med andra näringspolitiska organ, särskilt NUTEK som föreslås få möjlighet att påverka användningen av STATT:s basanslag.
- Utnyttja specialister i större utsträckning än som varit brukligt.
- Öka tekniköverföringen till de mindre företagen samt etablera ett avtalsbundet och rikstäckande samarbete med de regionala utvecklingsbolagen eller annan organisation i syfte att få bättre marknadskontakter med dessa företag.

I rapporten behandlas även organisationsformen varvid dels bolagsformen, dels myndighetsformen diskuteras. Fördelen med bolagsformen anses vara att ägarstyrningen av verksamheten underlättas jämfört med en stiftelse. Nackdelen är att det sannolikt inte är möjligt att förena bolagsformen med ett bibehållande av diplomatstatusen. Utredarna anser att denna nackdel är så avgörande att bolagsformen inte bör väljas.

Den potentiella ställning som STATT har är av intresse för många kunder. Förslaget att göra STATT till en myndighet som – efter finsk förebild – skulle inordnas i NUTEK bedöms kunna komma att försämra kundkontakterna. NUTEK:s hittillsvarande passiva hållning till STATT talar också mot en sådan lösning.

Mot bakgrund av vad som framkommit i översynsarbetet och direktiven till vår utredning har styrelsen för STATT uppdragit åt sin VD att med hjälp av konsultmedverkan ytterligare överväga och lämna förslag till styrelsen på lämplig framtida organisationsform.

4.2.2 Sveriges Exportråd

Bakgrund

År 1887 bildade ett antal svenska exportföretag Sveriges Allmänna Exportförening vars huvuduppgift enligt stadgarna var att genom bl.a. informationsverksamhet främja Sveriges utrikeshandel, särskilt avsättningen i utlandet av svenska produkter. I början av 1970-talet uppgick antalet medlemsföretag till 1 130, företag som tillsammans svarade för 90 % av Sveriges export.

Sveriges Exportråd (ER) bildades den 1 juli 1972 efter förhandlingar mellan staten och näringslivet. I ett avtal mellan staten genom dåvarande Handelsdepartementet och näringslivet genom Allmänna Exportföreningen drogs riktlinjerna upp för Exportrådet, som skulle bli det centrala organet för planering, samordning och genomförande av åtgärder för att främja export från Sverige. ER fick i uppgift att samordna den kommersiella delen av handelssekreterarkontoren, att sluta samarbetsavtal med statligt stödda utlandshandelskamrar samt att samråda med UD om den kommersiella verksamheten vid ambassader och konsulat.

Motiven för inrättande av ER samt för det statliga stödet till exportfrämjande åtgärder återfinns i prop. 1972:31. I propositionen angavs bl.a. att den exportfrämjande verksamheten under 1960-talet bedrivits av olika organ utan organisatoriskt samband och att en samordning av myndigheters och organisationers verksamhet borde ske, liksom en förstärkning av resurserna.

Den 1 juli 1972 upphörde Exportföreningen i sin gamla form. Personalen (ca 100 personer) överfördes till det nybildade Exportrådet.

1972 års avtal mellan staten och Exportföreningen gällde under en försöksperiod om fyra år. Huvudmännen beslöt dock efter en utvärdering av ER:s verksamhet att permanenta ER redan från den 1 juli 1975.

År 1975 tog Exportrådet över administrationen av handelssekreterarverksamheten från dåvarande Handelsdepartementet. Detta skedde i enlighet med lagen (1975:490) om beslutanderätt för Exportrådet beträffande handelssekreterare m.m. År 1980 fick Exportrådet även s.k. funktionell direktivrätt gentemot utrikesrepresentationen i fråga om exportfrämjande åtgärder (prop. 1979/80:16).

Enligt 1972 års avtal skulle verksamheten vid ER finansieras genom abonnemangsavgifter, statliga bidrag och avgifter från de deltagande företagen. Abonnemangsavgifterna skulle i huvudsak täcka kostnaderna för den verksamhet som inte var uppdragsfinansierad. De exportaktioner som ER genomförde i samarbete med företagen betalades med statliga bidrag och avgifter från deltagande företag. Målet var att företagen skulle stå för 50 procent av de gemensamma kostnaderna för respektive aktion. Under den fyraårsperiod som avtalet täckte bidrog staten med ett fast belopp för hela perioden på 13 mkr. Detta bidrag utgjorde dels ett finansiellt tillskott för att bygga upp och konsolidera verksamheten, dels bidrag till kostnaderna för Exportrådets tjänster till den mindre industrin. Konsolideringsbidraget skulle enligt riksdagsbeslutet 1972 upphöra efter fyra år.

På grund av förändring i avtalet och överföring av statliga uppgifter till Exportrådet har det statliga anslaget till ER successivt ökat. Det statliga stödet till exportfrämjande åtgärder var som störst budgetåret 1991/92 då det uppgick till 259,5 mkr. I propositionen om statens roll i den exportfrämjande verksamheten vid Sveriges exportråd (prop. 1991/92:108) föreslogs att anslaget till ER under den kommande treårsperioden skulle reduceras till hälften uttryckt i fast penningvärde. I propositionen angavs att selektiva åtgärder bör begränsas till områden där det finns tydliga samhällsekonomiska motiv för statliga insatser och att företagen själva bör svara för en större del av kostnaderna för exportfrämjande aktiviteter. Vidare angavs att målet bör vara att främja svenskt näringslivs export och internationalisering på ett sätt som positivt påverkar Sveriges långsiktiga välfärdsutveckling samt att staten bör lägga ett tydligt uppdrag på ER för att få vissa tjänster utförda som ter sig samhällsekonomiskt angelägna.

I nämnda proposition konstateras att Exportrådets juridiska form varit oklar alltsedan rådets start, men att den nuvarande ordningen med ett avtal som grund för en institution som Exportrådet har vunnit hävd och att de problem som uppkommit med den obestämda formen har lösts. I propositionen konstateras att Exportfrämjandeutredningen (SOU 1991:3) diskuterat olika organisationsformer (stiftelse, aktiebolag, ekonomisk förening och ideell förening) samt att utredningen rekommenderat att rådet formellt bör betecknas som en ideell förening. I propositionen anges dock att det mot bakgrund av att nuvarande ordning blivit allmänt accepterad inte finns anledning att göra några ändringar.

Avtal och stadgar

Enligt avtal mellan svenska staten och Sveriges Allmänna Exportförening undertecknat den 11 juni 1992 regleras ER:s verksamhet i avtalet och i stadgar, som fastställts av regeringen efter godkännande av Exportföreningen. Enligt stadgarna är ER:s uppgift att som centralt serviceorgan initiera, planera, samordna, marknadsföra och genomföra åtgärder för att främja svensk export. Rådet skall särskilt:

1. insamla, bearbeta och tillhandahålla marknadsinformation,
2. lämna råd i samband med export och internationalisering som leder till export,
3. stimulera och stödja kollektiva och enskilda exportansträngningar.

ER skall planera och leda såväl handelssekreterarnas verksamhet som den exportfrämjande verksamheten inom utrikesrepresentationen. Till rådet kan även i övrigt efter överenskommelse mellan parterna delegeras statliga förvaltningsuppgifter på sätt som anges i lag eller annan författning.

Genomförandet av dylika uppgifter finansieras med medel som staten ställer till förfogande.

ER:s styrelse består av åtta ledamöter, varav hälften utses av regeringen och hälften av Exportföreningen. Styrelsen utser inom sig ordförande. Styrelsen planerar och bestämmer inriktningen av Exportrådets och handelssekreterarnas verksamhet, beslutar i frågor om budget för och uppföljning av Exportrådets och handelssekreterarnas verksamhet samt anställer VD och vice VD.

För överläggningar i övergripande frågor rörande Exportrådets verksamhet och i frågor som avser förhållandet mellan parterna skall det finnas ett representantskap. Till detta skall vardera parten utse högst fyra ledamöter, däribland statssekreteraren för utrikeshandelsfrågor och ordföranden i Exportföreningen.

Alla företag i Sverige har möjlighet att anlita ER, handelssekreterarna och UD:s exportfrämjande verksamhet m.m. samt, efter godkännande av rådet, även svenska dotterföretag och försäljningsorganisationer i utlandet. De företag som har tecknat abonnemang med rådet får rabatterat pris på de tjänster som rådet utför.

ER bedriver aktions- och uppdragsverksamhet i samverkan med företag. Verksamheten finansieras normalt med medel från företagen. ER skall inom ramen för sin exportfrämjande verksamhet mot avgift utföra tjänster som begärs av svenska myndigheter.

Styrelsen och VD skall årligen avge en verksamhetsberättelse och ett bokslut bestående av balans- och resultaträkning, anslagsredovisning samt finansieringsanalys. Verksamhetsberättelsen och bokslutet skall överlämnas till regeringen och Exportföreningen senast den 15 oktober.

Styrelsens och VD:s verksamhet skall granskas av tre revisorer. Regeringen och Exportföreningen utser vardera en revisor och tillsammans utser man en auktoriserad revisor. Revisorernas granskning skall omfatta

verksamhetsberättelsen, anslagsredovisningen samt balans- och resultaträkningen.

RRV och revisionskontoret vid regeringskansliet får granska ER:s användning av statliga medel och utförande av statliga myndighetsuppgifter. Ytterligare revision förutsätter medgivande från Exportföreningen.

Regeringen och Exportföreningen beslutar i frågor om ansvarsfrihet för styrelsen och VD. Besluten skall föreligga senast den 28 februari.

Beslut om ändringar av ER:s stadgar samt om arvode till styrelseledamöter och revisorer fattas av regeringen efter godkännande av Exportföreningen.

Avtalet mellan staten och Exportföreningen innehåller bl.a. regler om rådets uppgifter m.m. motsvarande de som finns i stadgarna. Härutöver anges i avtalet bl.a. att handelssekreterarna skall utses av regeringen på förslag av rådet samt att rådet skall samråda med UD vid planeringen av viss verksamhet som förutsätter medverkan av utrikesrepresentationen. Det anges också att rådet kan ingå avtal om den exportfrämjande verksamheten med svenska handelskamrar i utlandet. Vidare anges att staten utifrån en bedömning av det samhällsekonomiska intresset skall bidra till rådets finansiering av:

1. upplysnings- och rådgivningsverksamhet,
2. vissa projekt/aktioner (i samverkan med företag) vilka syftar till:
 - a) utveckling av export-oeffarna, fram för allt mindre och medelstora, företags export,
 - b) export till svärbearbetade eller avlägsna marknader och
 - c) större manifestationer med inriktning på svenskt näringsliv eller svensk industri, efter samråd med UD.

Avtalet trädde i kraft den 1 juli 1992 och gäller tills vidare. Uppsägning av avtalet skall ske med minst 18 månaders varsel. Upphör avtalet att gälla, delas rådets tillgångar lika mellan staten och Exportföreningen såvida inte annat avtalas. Tvist om avtalet skall avgöras genom skiljedom.

Instruktion för handelssekreterarna

ER har en egen fältorganisation, de s.k. handelskontoren. I fältorganisationen ingick tidigare även statligt finansierade handelskamrar i utlandet men dessa har med något undantag ombildats till handelskontor och finansieras således nu genom ER.

Handelssekreterarna är myndigheter vars verksamhet regleras i förordningen (1988:1093) med instruktion för handelssekreterarna. Enligt förordningen leds handelssekreterarnas verksamhet av ER.

Handelssekreterarna förordnas av regeringen efter anmälan av ER. Handelssekreterarna anställer, efter godkännande av ER, personal i mån av behov och tillgång på medel. Om inte regeringen föreskriver annat är en handelssekreterare underställd den svenska beskickningschefen i verksamhetslandet när det gäller förbindelser med det landets myndigheter.

Finansiering

Enligt resultaträkningen för räkenskapsåret 1993/94 uppgick de totala rörelseintäkterna för ER inkl. handelssekreterarverksamheten till 429,9 mkr, varav 177,5 var det statliga uppdraget, 4,5 mkr var SPE/konsultstöd (statligt uppdrag), 224,6 var övriga intäkter (från företag) och 21,3 mkr var abonnemangsintäkter. Intäkterna efter avdrag för köp av varor och tjänster var 277,8 mkr. Årets resultat blev ett överskott på 3,5 mkr.

Enligt balansräkningen uppgick det egna kapitalet den 30 juni 1994 till 17,5 mkr.

Under senare år har vissa av ER:s satsningar bedrivits i bolagsform. I Exportrådskoncernen ingår fyra rörelsedrivande bolag vilka hade följande antal anställda och omsättning budgetåret 1993/94:

Exportrådet Språktjänst AB	9 personer	25,2 mkr
Sveriges Handelskontor AB (Helsingfors)	4 personer	2,6 mkr
Swedish Trade Council Business Support Office AB	1 person	1,3 mkr
Exportrådet Exportsäljare AB ¹	92 personer	9,8 mkr

¹ Exkl. bidrag från Arbetsmarknadsverket.

Totalt sett har omsättningen varit i stort sett oförändrad under 1990-talet. Minskningen av statsbidraget har kunnat kompenseras genom ökade företagsintäkter. Genom en mer marknadsmässig prissättning och nya, långsiktiga konsulttjänster ökade företagsintäkterna under tvåårsperioden juli 1992-juni 1994 med mer än 80 procent.

I anslagsframställningen för 1995-1996 (18 månader) begärde ER att få ett statsanslag för exportfrämjande åtgärder på totalt 221,5 mkr, vilket om hänsyn tas till devalveringseffekter skulle innebära ett realt oförändrat anslag.

I 1995 års budgetproposition (1994/95:100 bil. 4) föreslogs att anslaget "Exportfrämjande åtgärder" skulle uppgå till 231,4 mkr, varav 216 mkr till ER och 15,4 mkr till regeringens disposition. I propositionen redovisade regeringen följande överväganden:

"Genom riksdagens beslut år 1992 har grunden lagts för ett fortsatt engagemang från statens sida i Exportrådet. Samtidigt har statsmakternas syn på inriktningen av rådets verksamhet preciserats. En avsevärd neddragning har företagits av det statliga anslaget sedan år 1992.

De två huvudmännen för Sveriges Exportråd, staten och Sveriges allmänna exportförening, har lagt fast en gemensam syn på Exportrådets verksamhet i det avtal som utgör grunden för verksamheten. Den nuvarande verksamhetens inriktning utgör enligt huvudmännen en god grund för Exportrådets verksamhet som centralt serviceorgan för exportfrämjande även på sikt.

Inom Exportrådet har ett målmedvetet arbete genomförts i syfte att anpassa verksamheten och organisationen till de förändrade förutsättningarna sedan beslutet år 1992. Ett omfattande besparingsarbete har givit viktiga resultat och företagsintäkterna i verksamheten har ökat samtidigt som servicenivån till svenska företag har höjts. Vidare har tjänsteutbudet definierats tydligare av rådet mot bakgrund av de mål och uppgifter som har lagts fast i avtalet mellan huvudmännen. Det statliga uppdraget har också definierats tydligare. Uppföljningen vad gäller det statliga anslaget användning och resultat är enligt regeringens mening av särskild betydelse. Ett arbete har inletts inom rådet som syftar till ytterligare förbättringar härvidlag. Regeringen avser noga följa rådets fortsatta arbete med effektivisering av verksamheten.

Exportfrämjande kommer även i fortsättningen att ges stor vikt inom utrikesrepresentationen för att effektivt fungera som Exportrådets utlandsorganisation i länder som saknar handelssekreterare eller samarbetsavtal med handelskammare. Det finns också goda skäl att eftersträva ett utökat samarbete med handelskammare utomlands."

Riksdagen beslutade i enlighet med vad regeringen förslagit.

I regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) anges att anslaget till ER (III/UD E 2) disponeras av Utrikesdepartementet. I regleringsbrevet anges mål, krav på återrapporering och vissa villkor för anslagets användning. Förutom de mål som framgår av ovan nämnda avtal anges att de små och medelstora företagen bör prioriteras i rådets verksamhet samt att ER skall uppdraga åt Institutet för Utländsk Rätt att svara för exportservice inom sitt område. Kravet på återrapporering innebär att ER senast den 15 oktober 1995 till regeringen skall lämna verksamhetsberättelse och bokslut avseende det gångna verksamhetsåret. Verksamhetsberättelsen skall innehålla följande redovisningar:

- verksamhetens utveckling fördelad på verksamhetsområden (service, projekt/aktioner, uppdrag) och på regioner,
- omfattning, inriktning och prioritering avseende upplysnings- och rådgivningsverksamheten samt den statsstödda projektverksamheten,
- åtgärder för att tillhandahålla marknadsinformation,
- åtgärder för att främja export från små och medelstora företag,
- åtgärder för att utveckla samarbetet med handelskammare och Almi Företagspartner AB,
- abonnentutvecklingen samt fakturerings- och personalresursernas utveckling fördelade på regioner,
- principer och prioriteringar avseende uppdragsverksamheten.

I regleringsbrevet anges även en detaljerad förteckning över vilka kostnader som får belasta anslagsposten. Det anges även att ER fastställer prispolicy för handelssekreterarnas debiterbara verksamhet och att dessa inkomster får disponeras i verksamheten.

Resultatredovisning

I betänkandet *Statens roll vid främjande av export*" (SOU 1991:3 bil. 6) konstaterar Mårten Lindståhl att ER svarar för endast 2-3 % av det totala exportfrämjandet och att det av bl.a detta skäl är svårt att uppskatta effekterna av just ER:s verksamhet. Någon effektbedömning redovisas inte i betänkandet och har ej heller redovisats senare i ER:s verksamhetsberättelser. Däremot konstateras en stadigt ökande efterfrågan på ER:s tjänster.

4.2.3 Stiftelsen Svenska institutet

Bakgrund

Stiftelsen Svenska institutet bildades 1970. Stiftelsen hade emellertid en föregångare i en ideell förening – Svenska Institutet – som bildades i januari 1945 och som hade i uppgift att "... till gagn för Sveriges kulturella, sociala och ekonomiska förbindelser med utlandet samordna och stödja den upplysningsverksamhet om Sverige och i utlandet, som redan pågår, samt att, där så kan finnas behövt och lämpligt, upptaga nya verksamhetsgrenar i kulturutbytets tjänst." Medlemmar i föreningen Svenska Institutet kunde vara dels organisationer, bolag och andra föreningar, dels enskilda personer. Institutets verkställande organ utgjordes av ett råd (med 100 medlemmar), en styrelse och ett ekonomiutskott. Av rådets medlemmar utsågs hälften av regeringen och hälften av de betalande medlemmarna.

På initiativ av den s.k. Amerikautredningen tillsattes i februari 1944 en organisationskommitté som presenterade ett förslag till ett svenskt institut för kulturellt utbyte med utlandet. Förslaget redovisades i en bilaga till propositionen (prop. 1944:266) angående ytterligare anslag till upplysningsverksamhet i utlandet. Organisationskommittén hade räknat med att Institutets samlade utgifter skulle uppgå till 1 050 000 kr, varav 65 000 kr beräknades bli täckta genom medlemsbidrag och 400 000 kr genom statsanslag.

Då regeringen i januari 1945 fastställde stadgarna för Institutet hade från privat håll 245 000 kr lämnats och utfästelser fanns om ytterligare bidrag till ett totalbelopp om 400 000 kr. Genom att godkänna stadgarna mot denna finansiella bakgrund kom regeringen att i princip godta en hälften-finansiering.

Principen om hälften-finansiering kom dock inte att upprätthållas. Budgetåret 1945/46 var statsanslaget 481 00 kr men medlemsbidraget bara 267 000 kr. Statsanslaget kom sedan successivt att öka medan medlemsbidragen i fast penningvärde minskade. Budgetåret 1966/67 uppgick statsanslaget till 5 460 000 kr och medlemsbidragen till 750 000 kr.

I 1966 års utredning om Svenska Institutet (SOU 1967:56) föreslogs att verksamheten även i fortsättningen borde bedrivas i form av en ideell förening. Utredningen konstaterade att medlemmarnas bidrag till finansie-

ringen av institutets verksamhet under mer än 20 år skapat en känsla av medansvar för utlandsinformation och utbytesverksamhet.

I propositionen om institutets organisation och uppgifter m.m. (prop. 1970:45) konstaterades att bidragsgivarnas medansvar på ett värdefullt sätt bidragit till verksamhetens förankring i det svenska samhället, men att det från såväl bidragsgivarnas egen som institutets synpunkt är mera ändamålsenligt om de enskilda bidragen tillförs utlandsinformationen i andra former, exempelvis som stöd till enskilda projekt, för vilka bidragsgivarna har ett konkret intresse. Staten föreslogs således överta hela det ekonomiska ansvaret för institutet och verksamheten organiseras som en stiftelse, benämnd Stiftelsen Svenska institutet (SI).

Stadgar

Enligt stadgar för SI (meddelade av regeringen 1970-06-29; senast ändrade 1994-10-06) har stiftelsen till ändamål att:

- genom informationsverksamhet sprida kännedom i utlandet om svenskt samhälls- och kulturliv samt om svensk utbildning och forskning,
- främja kultur- och erfarenhetsutbyte mellan Sverige och utlandet,
- främja undervisning i svenska som främmande språk i utlandet,
- svara för verksamheten vid Svenska kulturhuset i Paris.

Stiftelsens förmögenhet består av de medel regeringen anvisar till stiftelsen och ersättning från uppdragsgivare för de ändamål som anges i stadgarna.

Stiftelsen leds av en styrelse med tolv ledamöter, som förordnas av regeringen för högst tre år. I styrelsen ingår institutets direktör, som förordnas av regeringen för en tid av högst fem år. Övriga styrelseledamöter förordnas av regeringen för en tid av högst tre år. Bland ledamöterna skall ingå företrädare för Utrikes- och Utbildningsdepartementen samt för kulturlivet, folkrörelserna, de fackliga organisationerna och näringslivet. Styrelsen beslutar bl.a. om omfattning och inriktning av stiftelsens verksamhet, anslagsfrågor samt om tillsättning av vissa högre tjänster.

Stiftelsen får inrätta egna utlandskontor, men beslut härom skall underställas regeringen. Beträffande Svenska kulturhuset i Paris meddelar regeringen särskilda föreskrifter.

Direktören leder stiftelsens löpande verksamhet. Hos stiftelsen finns i övrigt personal i mån av behov och tillgång på medel.

Bokföring och revision vid stiftelsen skall ske enligt bestämmelser som regeringen meddelar. Senast fyra månader efter utgången av ett verksamhetsår skall stiftelsen avge verksamhetsberättelse till Utrikesdepartementet. Stiftelsens räkenskapsår överensstämmer med det statliga budgetåret. Stiftelsen skall årligen före den 1 september avge en anslagsframställning till regeringen och i samband därmed redovisa all personal.

Om stiftelsens verksamhet upphör skall dess tillgångar tillfalla statsverket.

Finansiering

Under räkenskapsåret 1993/94 uppgick de totala rörelseintäkterna till 170,0 mkr, varav 125,1 mkr var intäkter från anslag, 38,2 mkr var uppdragsersättningar (inkl. medel från SIDA) och 6,7 mkr var intäkter av avgifter och från försäljning av trycksaker m.m. De totala kostnaderna uppgick till 172,3 mkr och resultatet blev således ett underskott om 3,3 mkr.

SI har inget eget kapital. SI är anslutet till statsverkets checkräkning och ett tillfälligt underskott kan således täckas genom kredit hos Riksbanken.

SI:s verksamhet är uppdelad på nedanstående sex program som 1993/94 hade följande kostnader (mkr):

1. Sverigeinformation	(21,1)
2. Kultur	(20,5)
3. Utbildnings- och forskningsutbyte	(56,1)
4. Svenskundervisning	(16,8)
5. Svenska kulturhuset i Paris	(11,8)
6. Personal och Administration — Stockholm	(43,8)

I anslagsframställningen för budgetåret 1995-1996 (18 månader) begärde SI ett anslag om 231,2 mkr, dvs. en ökning med ca 5 %.

I 1995 års budgetproposition (1994/95:100 bil. 4) föreslogs att anslaget UD:D1 för 1995-1996 (18 månader) skulle räknas ned med 5 % till 88,8 mkr. Enligt propositionen skall anslagsnivån år 1998 ha sänkts med ca 11 %. I propositionen redovisade regeringen följande bedömning:

"Efterfrågan på informations- och kulturutbytesverksamheten har ökat markant från omvärlden. Inte minst gäller detta i förhållande till Väst- och Östeuropa inkl. Baltikum. Det finns en starkt ökad efterfrågan från utlandet, liksom uttalade önskemål från svenska intressenter om att göra Sverige mer känt och förankrat som internationell samarbetspartner vid denna historiskt så viktiga tidpunkt.

Svenska institutets roll som hemmabas för informations- och kulturutbytesverksamheten vid utlandsmyndigheterna har även fått ökad betydelse genom personalneddragningar inom utrikesrepresentationen.

Informationsmaterialet om Sverige, liksom andra informationsaktiviteter, kulturevenemang etc. i utlandet, måste hålla en kvalitativt hög nivå för att uppmärksammas internationellt.

Tidigare besparingskrav har medfört att anslagets andel för informations- och kulturutbytesverksamhet har krympt. Till exempel har den för utlandsmyndigheterna i informationsarbetet viktiga utställningsproduktionen fått läggas ner och filmverksamheten har reducerats.

Institutets personal har i ökad utsträckning kommit att tas i anspråk för att verkställa de uppdrag som finansieras med andra anslag och uppdragsmedel.

För att kunna uppfylla de övergripande målen med ett reducerat anslag måste Svenska Institutet öka samarbetet med andra intressenter. Den nya tekniken för beräkning av ersättning för lokalkostnader innebär

att institutet måste se över sitt lokalbehov och sin framtida lokalisering."

Riksdagen beslutade i enlighet med vad regeringen föreslagit.

I regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) anges att anslaget (X/UD D 1) disponeras av SI för förvaltningskostnader och informationsverksamhet i samverkan med bl.a. de svenska utlandsmyndigheterna. I regleringsbrevet anges mål, uppdrag och krav på återrapportering. Föreskrifterna i regleringsbrevet är mer omfattande än tidigare och har ett innehåll som liknar innehållet i regleringsbreven till myndigheter. Bland villkoren för anslaget anges att vissa förordningar som gäller för statliga myndigheter skall tillämpas också för SI. Detta gäller anslagsförordningen (1992:760), förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning samt förordningen (1994:14) om statliga myndigheters betalningar och medelsförvaltning.

Resultatredovisning och aktuella utredningar

SI:s verksamhetsberättelse för 1992/93 var i huvudsak av beskrivande art och effekterna av verksamheten framgick inte. I verksamhetsberättelsen redovisas med några "röster från fältet" hur SI uppfattas av ett antal samarbetsparter utomlands. Någon systematisk kundundersökning har SI inte gjort.

För 1993/94 har SI lämnat en särskild resultatredovisning. Denna innehåller uppgifter om antalet utgivna publikationer av olika slag, kontaktresor och projekt, stipendier, resebidrag samt antalet förfrågningar om utlandsstudier. Resultatredovisningen är således fortfarande av beskrivande art. I förordet till redovisningen anger SI att produktion och distribution av material och tjänster inom olika verksamhetsområden är förhållandevis enkla att utvärdera om syftet är att mäta volymer och spridning samt uppmärksamhet för evenemang (publiksiffror), men att det är betydligt svårare att konkret värdera insatser om det gäller att mäta kvalitet eller att klarlägga långsiktiga effekter, t.ex. höjd kunskapsnivå eller attitydförändringar hos intressenter/kunder. Vidare anges att SI löpande mäter resultatet i prestationstermer samt att ett arbete har inletts för att förbättra mätinstrumenten och mätmetoderna om sambandet åtgärd-effekt liksom om förhållandet åtgärd-kostnad.

I departementspromemorian *Svenska Bilder – Översyn av Sverigeinformation* (Ds 1993:72) redovisas bl.a. följande iakttagelser och förslag:

- SI har ändrat karaktär från att ha varit ett kultur- och informationsorgan till att också bli en myndighet för fördelning av statsbidrag.
- Kombinationen av kultur-, informations- och stipendieverksamhet på utbytes- och forskningsområdet bör fortsatt hållas samman av SI.
- Det nuvarande dubbelkommandot över informationsfrågorna bör upphöra genom en överflyttning av UD:s informationsbyrås myndighetsfunktioner till SI.

- För att bättre samordna resurserna och för att klara större satsningar utomlands föreslås att ett råd för Sverigeinformation inrättas med egen budget och att detta råd bör sammanslås med Styrelsen för Sverige-bilden.
- SI:s nuvarande verksamhetsform som stiftelse bör bevaras.

I utredningen anges följande beträffande verksamhetsformen:

"Sammanfattningsvis kan konstateras att valet av "associationsform" varit och är av mindre betydelse för institutets dagliga verksamhet. Sannolikt har de flesta avnämarna av SI:s tjänster och produkter aldrig ägnat en tanke om huruvida SI är en myndighet eller en stiftelse.

Det viktiga i sammanhanget har varit och är om SI åtnjuter allmänhetens förtroende som en trovärdig institution och genomför sina uppgifter på ett rationellt och effektivt sätt. Många bedömare menar också att SI lyckats väl i detta uppsåt. De nackdelar i form av andra anställningsvillkor och ringa möjligheter till insyn i verksamheten som ibland förknippas med stiftelseformen jämfört med om institutet varit en myndighet har kunnat elimineras genom särskilda bestämmelser, samtidigt som man kunnat bevara åtminstone den formella självständigheten."

4.2.4 Sveriges Turistutveckling AB

I budgetpropositionen 1992 (prop. 1991/92:100, bilaga 13) föreslog regeringen att Stiftelsen Sveriges turistråd skulle upphöra samt att 50 mkr skulle anvisas för gemensamma marknadsföringsinsatser, förutsatt att näringen bidrog med samma belopp samt stod för framtida kostnader. Riksdagen beslöt våren 1992 om en avveckling av Turistrådets verksamhet. Anslaget för turistfrämjande verksamhet skulle fr.o.m. den 1 juli 1992 disponeras av Styrelsen för Sverige-bilden för upphandling av tjänster med inriktning på marknadsföring av Sverige som turistland och att fr.o.m. den 1 juli 1993 även informera om Sverige som investeringsland. Hösten 1992 startade företag och organisationer inom turistområdet ett bolag, Swedish Travel & Tourism Council AB/Next Stop Sweden, som skulle tillhandahålla informations- och marknadsföringsinsatser för att utveckla resandet i och till Sverige. Styrelsen för Sverige-bilden upphandlade till största delen sina tjänster från detta bolag, som hade turistkontor i 10 länder. Verksamhetsåret 1992/93 omsattes i bolaget 123 mkr.

Sammanläggningen av turist- och investeringsfrämjandet ledde till en otydlighet i verksamheten för Styrelsen för Sverige-bilden. Regeringen föreslog därför i årets budgetproposition (prop. 1994/95:100 bil.12) att Styrelsen för Sverige-bilden skulle läggas ned den 30 juni 1995. Vidare föreslog regeringen att det för turistfrämjande åtgärder för budgetåret 1995-96 (18 månader) skulle anvisas ett reservationsanslag på 99 mkr.

I propositionen om turistpolitiken (prop. 1994/95:177) redovisade regeringen nya mål för turistpolitiken och definierade statens roll. I propositionen föreslogs att en delegation skulle inrättas inom turistområdet med

uppgift bl.a. att följa utvecklingen inom turistnäringen och svara för kunskapsutveckling. Vidare föreslogs att det skulle inrättas ett nytt bolag inom turistområdet. Bolagsformen skulle enligt propositionen ge erforderlig flexibilitet i verksamheten och medge att även andra än staten skulle kunna vara delägare och ta ansvar för finansieringen. Staten borde teckna aktier i bolaget intill ett belopp av högst 5 mkr och aktiemajoriteten i bolaget borde innehas av staten. Härigenom skulle staten komma att bli en samlande ägare som kan medverka till en förbättrad koordinering av marknadsföringsinsatserna.

Det nya bolaget borde enligt propositionen ha ett huvudkontor och marknadskontor utomlands. Marknadskontoren borde finnas i länder som är betydelsefulla för turismen i Sverige och som inte lämpligen kan bearbetas från Sverige. På vissa fjärrmarknader skulle det kunna vara lämpligt att bolaget samverkar med motsvarande nordiska organ. En praktisk samverkan borde ske med andra statligt finansierade organ som är verksamma utomlands. Initiativ borde övervägas för att bearbeta nya marknader, om de är betydelsefulla för Sverige. Enligt propositionen borde det ankomma på regeringen att bestämma om hur den övergripande marknadsföringen och informationsverksamheten i detalj skulle vara organiserad samt att nå överenskommelser med företrädare för näringen om ägandet i det föreslagna bolaget jämte dess verksamhetsinriktning.

Riksdagen har fattat beslut om inriktning och omfattningen av turistpolitiken (1994/95:KrU28, rskr. 1994/95:395) i huvudsak i enlighet med propositionens förslag.

I rapporten *Utredning avseende bolag för internationell marknadsföring av Sverige som turistland* (juni 1995) föreslås bl.a. att staten bör stå för det riksintresse som turismen representerar och att staten genom ett aktieägartillskott skall säkerställa basverksamheten i bolagets marknadsaktiviteter av helhetskaraktär. Neringen skall stå för finansiering av aktiviteter i form av kataloger, mässor m.m. där regioner, produkter m.m. profileras. Det anges att den medfinansiering som neringen skall ge den inom bolaget bedrivna verksamheten på sikt bör uppgå till samma belopp som staten tillskjuter med avdrag för den basinformation som anses nödvändig att utifrån nationella perspektiv tillhandahålla på de utländska marknaderna.

I regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) anges att verksamheten inom turistområdet skall bedrivas dels i en ny myndighet (Turistdelegationen) med uppgift bl.a. att samordna olika statliga insatser samt att följa utvecklingen inom turistområdet och svara för kunskapsutveckling, dels i ett av staten tillsammans med turistnäringen ägt bolag med uppgift att svara för övergripande marknadsföring och information utomlands av Sverige som turistland. I regleringsbrevet anges att anslaget (X/N:A 6; 81 mkr) disponeras av Näringsdepartementet. Av dessa medel får högst 5 mkr användas för att teckna aktier i det bolag som skall svara för övergripande marknadsföring och information utomlands av Sverige som turistland.

Turistdelegationen inrättades den 1 juli 1995. Det nya bolaget inom turistområdet Svensk Turistutveckling AB är bildat.

4.2.5 Delegationen för utländska investeringar i Sverige

Den 1 juli 1995 inrättades en ny myndighet (ISA) för att främja utländska investeringar i Sverige. ISA skall enligt sin instruktion (1995:962) genom information och kontakter aktivt medverka till att utländska företag i olika former investerar eller samverkar med svenska företag för få till stånd nyetableringar och nyinvesteringar i Sverige. ISA skall:

1. utforma en strategi för informations-, kontakt- och projektverksamhet med avseende på länder, branscher och företag,
2. bedriva aktiv informationsverksamhet och sprida olika slag av information som bl.a. ger en övergripande bild av Sverige som investeringsland och detaljerade beskrivningar av branscher och vissa ekonomiska och etableringsmässiga förhållanden,
3. ge råd vid förfrågningar från bl.a. företag, myndigheter, regionala och lokala organ samt vid kompetensutveckling av personal som är verksam med investeringsfrämjande åtgärder i landet,
4. initiera, driva och följa upp projekt som framkommit dels i samarbete med regionala aktörer, dels genom delegationens egna och andra samarbetspartners förslag,
5. bedriva verksamhet på utlandsmarknaderna genom bl.a. egen representation på de viktigaste marknaderna,
6. i sin verksamhet samverka – i Sverige och utomlands – med bl.a. företag, berörda statliga myndigheter samt regionala och lokala organ, och
7. yttra sig i ärenden med anknytning till delegationens verksamhetsområde.

Enligt instruktionen består ISA av högst tio ledamöter, som utses av regeringen för en bestämd tid. Regeringen utser även ordföranden för ISA och chefen för myndighetens kansli.

ISA är för närvarande under uppbyggnad. I utredningen *Invest in Sweden Agency – ISA – Förslag till verksamhet och organisation* (juni 1995) har föreslagits att ISA:s kansli skall omfatta tio personer i hemmaorganisationen och fyra personer i utlandet, varav två i Japan och två i USA. I utredningen har vidare föreslagits att ISA i största möjliga utsträckning bör samverka med andra myndigheter och organisationer för att därmed kunna ta vara på existerande resurser och kompetens. De parter med vilka ISA önskar samverka skall, inom ramen för respektive egna mandat, ha ett egenintresse av detta och således bidra med egna resurser. Aktuella samarbetspartners i Sverige är framförallt NUTEK, Arbetsmarknadsdepartementet, de regionala aktörerna på den offentliga och privata sidan samt ER. Aktuella samarbetspartner i utlandet är tekniska attachéer, handelssekreterare, handelskamrar samt beskickningar och konsulat.

I regleringsbrevet för innevarande budgetår (1995/96) anges att anslaget (XII/N A 5; 74 mkr) disponeras av ISA och att huvuddelen av medlen skall användas till att täcka kostnaderna för informations- och projekt-

verksamhet samt de fasta kostnaderna för kansli och utlandsrepresentation. ISA skall före den 1 oktober 1995 lämna en överslagsmässig redovisning av förbrukade medel med en fördelning på personal, kontor och huvudsaklig verksamhet. Även kostnader för planerade åtgärder som ännu inte genomförts bör redovisas. ISA skall också i samband med den halvårsvisa återrapporteringen om resultaten avseende verksamhetsmålen redovisa förbrukningen av medel delegationens verksamhet. Dessutom skall ske en särredovisning av kostnaderna för de olika projekten utöver de fasta kostnaderna. Kostnaderna för delegationens representation utomlands skall också redovisas.

4.3 Överväganden och förslag

4.3.1 Inledning

Inom området organisationer med utlandsverksamhet varierar omfattningen av statens utgiftsåtaganden mellan de olika verksamhetsgrenarna. För budgetåret 1995-96 (18 månader) utgår särskilda organisationsstöd med följande belopp:

- 48,8 mkr till STATT,
- 216 mkr till ER,
- 225 mkr till SI,
- 74 mkr till ISA, samt
- 81 mkr till Svensk Turistutveckling AB.

Vi kan konstatera att STATT, ER och SI tidigare inte har gjort någon resultatredovisning på sätt som statliga myndigheter är ålagda att göra. Vi har inte själva haft resurser att utvärdera vilka effekter som de statliga stöden lett till. Vår allmänna bedömning är dock att det finns betydande möjligheter att förbättra effektiviteten i verksamheten och att därigenom minska statens totala utgifter. För att uppnå besparingar krävs framför allt en bättre samordning. Som framgår av figur 1 är den nuvarande organisationen splittrad vad gäller både hemmakontoren och utlandskontoren.

För att minska splittringen och därmed uppnå en högre effektivitet och nödvändiga besparingar bör såväl hemma- som utlandskontor slås samman. I samma syfte finns det också anledning att försöka få till stånd en bättre samordning med ambassadernas verksamhet.

I nu angivet perspektiv är det nödvändigt att klarlägga vad staten skall ansvara för och vad bl.a. näringslivet skall svara för. Organisationen av utlandskontoren får givetvis avgöras med hänsyn till förhållandena i varje enskilt land. I vissa länder kan det t.ex. vara ändamålsenligt att uppdraga vissa uppgifter åt handelskammaren. Syftet med organisationsförändringarna bör vara att uppnå synergieffekter i verksamheten, en effektivare styrning och administration av verksamheten samt en statsfinansiell besparing. Vi utgår från att översynsarbetet intensifieras inom regeringskansliet.

Övergripande mål med verksamheten vid STATT, ER och ISA är att främja tillväxten och sysselsättningen i Sverige. Verksamheten vid STATT, ER och ISA riktar sig till vissa nyckelpersoner inom näringslivet. Det finns alltså starka sakliga samband mellan dem. Vi kommer därför i det följande att behandla de tre organisationerna som en grupp för sig.

4.3.2 STATT, ER och ISA

Vårt förslag: STATT, ER och ISA bedriver i huvudsak verksamhet av sådan art som bör anses vara ett statligt åtagande.

STATT:s och ER:s verksamheter bör samordnas inom ramen för en ideell förening. Denna förening bör få ett enda statligt organisationsstöd. På sikt bör övervägas att även föra över ISA:s verksamhet till denna förening.

Skälen för vårt förslag: Vi kommer i det följande att med utgångspunkt från ett välfärdssteoretiskt resonemang först behandla frågan om den verksamhet som i dag bedrivs av respektive organ skall betraktas som statliga åtaganden. Därefter kommer vi att ta upp frågan om verksamhetsform. Vi kommer därvid att diskutera dels en sammanslagning av STATT, ER och ISA dels alternativet att bibehålla de tre organisationerna som självständiga organ.

4.3.2.1 Frågan om statligt åtagande

STATT: I vårt delbetänkande (SOU 1994:147) konstaterade vi att information om den internationella tekniska utvecklingen från näringspolitisk synvinkel är angelägen och att denna verksamhet till stor del har karaktären av kollektiv nyttighet. Vi konstaterade även att STATT har många s.k. stipendiater anställda vid sina utlandskontor och att den kompetens dessa utvecklar och det kontaktnät som de upparbetar är till nytta för näringslivet som helhet när de återvänder till Sverige. Vår slutsats var därför att stora delar av STATT:s verksamhet motiverar ett statligt åtagande.

ER: De samhällsekonomiska aspekterna på statens engagemang i den exportfrämjande verksamheten har studerats av Hans Olsson respektive Lars Nabseth. Deras studier har publicerats som bilagor till betänkandet *Statens roll vid främjande av export* (SOU 1991:3).

Enligt betänkandet visade studierna att det föreligger behov av statliga insatser framför allt för:

- att erbjuda sådan information och rådgivning och skapa sådana nätverksrelationer som kan driva på exporten,
- att genomföra vissa spjutspetsaktioner med avseende på främst fjärran eller svårbearbetade marknader och
- att hjälpa mindre och medelstora företag som är export-oberfarna och oberoende att ta egna initiativ för att komma ut på exportmarknaderna.

Utredningens slutsats var att det är ett samhällsekonomiskt intresse att staten särskilt stödjer exporten med insatser som annars inte skulle ha kommit till stånd därför att:

- att viss informationsverksamhet inte låter sig debiteras av praktiska skäl,
- att resultaten av satsningarna – genom speciella manifestationer eller på svåra marknader – är så långsiktiga att företagen inte själva vill bära kostnaderna eller
- att initierande av export bjuder så stora risker och tröskelkostnader att de mindre och medelstora företagen tvekar att genomföra dem.

Enligt vår bedömning finns det välfärdsekonomiska motiv som talar för att exportfrämjande insatser bör anses vara ett statligt åtagande. Sådana insatser som har karaktären av konsultuppdrag och som riktar sig till enskilda företag bör dock inte ingå i det statliga åtagandet, utan bör helt betalas av uppdragsgivaren.

ISA: Under verksamhetsåret 1993/94 lät Styrelsen för Sverige bilden genomföra undersökningar bland investerare i Storbritannien, Tyskland, Frankrike och Japan om deras kunskaper om och attityder till Sverige som investeringsland. Resultatet visade att kunskaperna var bristfälliga och att de sällan hade med Sverige på kartan vid utvärderingar av möjliga länder för utlandsinvesteringar. Verksamhet som syftar till ett undanröjande av denna informationsbrist anser vi bör betraktas som ett statligt åtagande och en uppgift som staten bör ha huvudansvaret för.

Sammanfattningsvis konstaterar vi att det alltså finns välfärdsekonomiska motiv som talar för att staten via statsbudgeten skall bidra till finansieringen av verksamheterna vid STATT, ER och ISA. Samtidigt kan konstateras att verksamheten i hög grad gynnar det svenska näringslivet. Det finns därför klara motiv för att även näringslivet bör medverka i finansieringen.

4.3.2.2 Sammanslagning av STATT, ER och ISA

STATT:s och ER:s uppgifter överlappar delvis varandra. De svenska företag som utnyttjar STATT:s tjänster ligger i regel inom sina nischer i fronten av den tekniska utvecklingen. I regel har de då också en om-

fattande export och därmed, särskilt om det rör sig om mindre företag, ett behov av exportfrämjande insatser från ER.

Då det gäller uppdrag från svenska företag har det förekommit en viss konkurrens mellan STATT och ER, t.ex. beträffande marknadsbedömningar och analyser av utländska konkurrenters produktutveckling och marknadsstrategi. Som vi nämnde i vårt delbetänkande har inte heller riksdagen gjort åtskillnad mellan STATT:s och ER:s uppgifter. För budgetåret 1994/95 beslöt riksdagen nämligen att höja STATT:s anslag med 8 mkr för att möjliggöra ett ökat stöd till småföretagen. I Näringsutskottets betänkande (1993/94:NU15) framhöll utskottet att ett motiv för anslagshöjningen var att STATT skulle hjälpa småföretagen att komma ut på exportmarknaderna.

STATT:s uppgift är att genom insamling, analys och överföring av teknisk information från utlandet bidra till den tekniska utvecklingen i Sverige. Vi anser att ett sammanslaget organ bör syssla med tekniskt informationsutbyte i vid mening och ge en allmän information om svenska högteknologiska produkter och om svensk kvalitet. Härigenom kan det nya organet bidra till en ökad svensk export. Ett sammanslaget organ skulle få en starkare kompetens och bättre förutsättningar att bedriva exportfrämjande insatser. Ett sådant organ bör även på uppdragsbasis kunna arbeta med att främja import till Sverige. Svenska företag är ofta för sin verksamhet beroende av att importera komponenter och insatsvaror från utlandet. Vid vissa exportaffärer förutsätts motköp ske. De mindre företagen har ofta svårt att finna leverantörer och utländska samarbetspartner, särskilt på fjärran marknader. Det nya organet bör i vissa fall kunna hjälpa företagen att hitta nya leverantörer, som kan erbjuda komponenter och insatsvaror till lägre priser och högre kvalitet än de leverantörer i utlandet som traditionellt finns på marknaden. Sådan import och upparbetande av nya samarbetsrelationer kan även leda till att de utländska företagen förlägger viss tillverkning till Sverige. Erfarenheterna från projektet "Invest in Sweden" visar att om t.ex. ett japanskt företag får upp ögonen för Sverige genom att man öppnar en ny marknad för Europa eller köper upp ett existerande svenskt företag, så kan detta i sin tur leda till att företaget gör nya etableringar i Sverige.

Det kan förmodas att huvudparten av uppkomna förslag till utländska investeringar i Sverige kommer att ligga inom de teknologiblock där svenskt näringsliv har sina komparativa fördelar. Den tekniska expertis som finns vid STATT bör härvid kunna vara till stor nytta då det gäller att informera de utländska företagen om vilken teknisk kompetens och vilka forskningsresurser som finns i Sverige och inom vilka områden svensk industri ligger i fronten av utvecklingen. I detta sammanhang kan nämnas att den tekniska attachén i Washington vid sidan av sin egentliga uppgift initierat en etablering av ett amerikanskt IT-företag i Hallstahammar, en etablering som kan komma att bli till stor nytta för sysselsättningen och den tekniska utvecklingen i Sverige. Som en jämförelse kan nämnas att under de tre år som projektet "Invest in Sweden" pågått har antalet i Sverige verksamma japanska företag ökat från 5 till 18. Endast

i ett fall kan man dock säga att företagsetableringen varit ett direkt resultat av projektet som sådant.

I rapporten *ELMA – Åtgärder för att stärka resultatstyrningen* (Ds 1995:6) konstateras att "statsförvaltningen domineras av små myndigheter. Möjligheterna att utnyttja resurserna flexibelt inom dessa myndigheter kan vara begränsade. De kan också vara för små för att bygga upp ändamåls-enliga uppföljnings-, ekonomi- och personalfunktioner. Sådana problem kan lösas genom administrativ samverkan eller genom sammanslagningar. Det kan således finnas en motsättning mellan att renodla myndigheters uppgifter och att undvika alltför små enheter".

Vid valet mellan en sammanslagning respektive frivillig samverkan anser vi att följande skäl talar för det förra alternativet:

1. Erfarenheter från andra områden visar att man vid frivillig samverkan mellan självständiga organ i allmänhet inte uppnått samma administrativa besparingar och flexibilitet som vid en sammanslagning. De tre organisationerna kan sägas ha ett gemensamt övergripande mål, men en frivillig samverkan kan försvåras av att de tre organisationerna konkurrerar om statliga medel och ibland även om uppdrag från företag.
2. Genom en större samlad utlandsorganisation blir det möjligt att täcka fler länder och bemanningen av utlandskontoren kan snabbt anpassas till förändrade förhållanden och nya behov. I dagens situation med tre fristående organ får man sannolikt en lång, utdragen beslutsprocess och svårigheter att uppnå konsensus. En sammanslagning av STATT, ER och ISA innebär inte bara en samplanering, utan även att man operativt kan samordna verksamheten genom att t.ex. flytta personal från ett kontor till ett annat eller från en arbetsuppgift till en annan, där det finns ett större behov av medarbetarens insatser och hans eller hennes kompetens bättre kan utnyttjas. En stor organisation blir mindre sårbar samtidigt som en stor organisation erbjuder bättre möjligheter till kompetensutveckling, vilket från såväl medarbetarnas som organisationens synpunkt är fördelaktigt.
3. Genom att arbeta nära tillsammans och tvärfunktionellt är förutsättningarna att uppnå synergieffekter de allra bästa. Förutsättningarna för att utveckla kontakterna med ALMI Företagspartner AB samt med regionala myndigheter och organisationer underlättas också om de senare har bara ett organ med utlandsverksamhet att hålla kontakt med.
4. Det statliga stödet till STATT:s, ER:s och ISA:s verksamhet är nödvändigt för att skapa en bas och en organisatorisk struktur för information om ny teknik, exportmöjligheter och investeringsmöjligheter, men den nya organisationens insatser bör endast ses som en del av de samlade svenska insatserna. Det är önskvärt att hela det svenska näringslivet och statsförvaltningen engageras i den verksamhet dessa organ har. Den information om tekniska innovationer, exportmöjligheter och intresse från utländska företag att investera i Sverige vilken olika personer i företag och myndigheter inhämtar i sitt dagliga arbete

eller i olika kommittéer och arbetsgrupper är kanske inte alltid intressant för det enskilda företaget eller myndigheten, men informationen kan vara av stort värde för andra svenska företag. Sverige är en liten nation och det är därför viktigt att alla som sitter inne med betydelsefull information genom informella kontaktvägar för informationen vidare. Genom en sammanslagen organisation skapas förutsättningar för att ett brett och tvärfackligt nätverk kan utvecklas.

Mot en sammanslagning kan anföras att det skapas ett organ med många olika uppgifter. ER arbetar med marknadsföring och personalen består främst av ekonomer. STATT arbetar med teknisk informationsinhämtning och personalen består främst av civilingenjörer. Eftersom organisationerna idag har olika roller kan det bli svårt att utveckla en gemensam företagskultur och att få de olika verksamhetsgrenarna att samarbeta för att uppnå de mål som uppställs för organisationens samlade verksamhet.

Vid en samlad bedömning finner vi att fördelarna med en sammanslagning uppväger nackdelarna. En organisation med både avancerad ekonomisk och teknisk kompetens kan enligt vår bedömning bli mer slagkraftig än nuvarande, splittrade organisation. Vårt huvudförslag är således att STATT och ER slås samman till ett organ. På sikt anser vi att även ISA bör sammanföras med detta organ. Med hänsyn till att statsmakterna nyligen har beslutat om att inrätta ISA som en självständig myndighet, anser vi dock att ISA först bör utveckla konkreta mål, handlingsplaner och projektprioriteringar för den investeringsfrämjande verksamheten innan frågan om en sammanslagning med STATT och ER aktualiseras. Enligt vår mening bör verksamheten vid ISA utvärderas inom en treårsperiod och då bör frågan om att integrera ISA med det samlade STATT och ER lämpligen kunna prövas.

4.3.2.3 Val av verksamhetsform vid en sammanslagning

Beträffande frågan om verksamheten bör bedrivas i myndighetsform eller i privaträttslig form kan vi konstatera att för *myndighetsformen* talar att STATT och ER till stor del är helt statligt finansierad. Både STATT och ER har visserligen en omfattande uppdragsverksamhet, men detta kan inte anses utesluta att det nya organets verksamhet bedrivs i myndighetsform. Det finns numera många myndigheter som är uppdragsfinansierade och som har anpassat sin verksamhet till marknadens behov. Det är vanligt att det finns näringslivsföreträdare i styrelserna för sådana myndigheter. Om verksamheten i det nya organet bedrivs i myndighetsform förenklas den finansiella styrningen och kontrollen genom att det statliga regelverket kan tillämpas fullt ut. Samordningen med utlandsmyndigheternas verksamhet underlättas också genom att all utlandsverksamhet då kommer att bedrivas i myndighetsform. Om konflikter skulle uppkomma mellan olika verksamhetsgrenar kan dessa ytterst lösas genom ett regeringsbeslut.

Mot myndighetsformen talar att det kan finnas risk för att näringslivets engagemang kommer att minska om staten ensam blir huvudman för det nya organet. I sådana fall kommer näringslivet sannolikt i likhet med vad man gör i dag att begränsa sina insatser till köp av konsulttjänster. För att främja svensk export och tekniskt informationsutbyte anser vi att det är nödvändigt att företagen samverkar inbördes och med berörda myndigheter. Såväl staten som näringslivet bör bidra till finansieringen av verksamheten. Genom att såväl staten som näringslivet engageras i verksamheten kommer kontakterna med utländska myndigheter och företag att underlättas samt det internationella förtroendet och därmed slagkraften i främjandeverksamheten att öka. En från staten och olika särintressen fristående ställning gör det också lättare att agera affärsmässigt och med auktoritet.

Vår slutsats är att myndighetsformen inte är lämplig för den sammanlagda verksamheten, utan att verksamheten bör bedrivas i privaträttslig form.

När det därefter gäller val av privaträttslig form är en utgångspunkt att det är nödvändigt att bedriva verksamheten inom ramen för en juridisk person. Detta utesluter formen enkelt bolag, den form som ER enligt vår bedömning har i dag. Aktiebolagsformen är inte heller lämplig, eftersom det i de internationella kontakterna i vissa länder kan vara svårt att förklara att ett aktiebolaget kan drivas utan vinstsyfte. Även om staten skulle inneha en stor aktieandel, skulle bolaget sannolikt i många sammanhang uppfattas som ett rent näringslivsorgan. Om verksamheten bedrivs i aktiebolagsform skulle personalen vid utlandskontoren sannolikt inte heller få diplomatisk status, vilket kan försvåra verksamheten. Dessutom gäller enligt förordningen (1990:1108) med instruktion för specialattachéer vid utlandsmyndigheter att de tekniska attachéerna i vissa frågor är skyldiga att följa anvisningar från chefen för utlandsmyndigheten i det land där attachéen är stationerad. Detta kan komma i konflikt med reglerna i aktiebolagslagen, som föreskriver att bolagets VD har det fulla ansvaret för den löpande verksamheten enligt de riktlinjer och anvisningar som styrelsen meddelar.

Vid en avvägning av för- och nackdelar med olika verksamhetsformer är vår slutsats att den samlade verksamheten bör bedrivas inom ramen för en *ideell förening*.

Utformningen och organisationen av den nya *föreningen* måste ske i samråd med alla inblandade parter. Vi vill därför inte här fastslå hur den nya organisationen i detalj bör se ut. Det finns dock en rad exempel på ideella föreningar i vilka staten och näringslivet samverkar för att uppnå vissa mål. Ett exempel är Standardiseringskommissionen som i det internationella standardiseringssamarbetet har spelat en mycket viktig roll och i förhållande till Sveriges ringa folkmängd haft ett stort inflytande över utformningen av de internationella standarderna. På basis av erfarenheter från dessa organisationer lämnas i det följande ett exempel på hur den nya föreningen kan vara uppbyggd.

Ändamålet med *föreningen* bör vara att öka den ekonomiska tillväxten och sysselsättningen i Sverige genom att:

- initiera, samordna, marknadsföra och genomföra åtgärder för att främja svensk export och att främja det svenska näringslivets internationella konkurrenskraft,
- samla in och analysera teknisk information i utlandet samt att utveckla ett internationellt tekniskt informationsutbyte med företag och forskningsorgan, som ligger i fronten vad gäller teknisk utveckling och som främjar det svenska näringslivets konkurrenskraft,
- stimulera företag och myndigheter att samverka och att utväxla information om nya exportmarknader, ny teknologi m.m.

Om ISA vid ett senare tillfälle skulle komma att integreras i den nya föreningen bör föreningen även ha i uppgift att genom information och kontakter aktivt medverka till att utländska företag i olika former investerar eller samverkar med svenska företag i syfte att få till stånd nyetableringar och nyinvesteringar i Sverige.

Då det gäller det nya organets utlandskontor bör stor flexibilitet tillämpas både vad gäller lokalisering och verksamhetsform. En anpassning bör ske till behovet av tjänster samt till den lagstiftning och kultur som gäller i resp. land. Normalt bör exportfrämjande verksamhet m.m. bedrivas inom ramen för den ideella föreningen, men i en del länder bör eller måste den bedrivas av ambassaderna. I vissa länder kan det även vara nödvändigt av legala skäl att bedriva den kommersiella verksamheten i bolagsform.

Medlemmar i *föreningen* bör vara näringslivsorganisationer, IVA och vissa statliga myndigheter. Föreningen bör vara öppen även för andra. En medlem kan vara antingen aktiv eller stödjande. De aktiva medlemmarna har rösträtt på stämman, som är föreningens högsta beslutande organ, och de betalar en årlig medlemsavgift. De stödjande medlemmarna abonnerar på vissa publikationer och får del av vissa tjänster, men har ej rösträtt på föreningsstämman.

Stämman utser styrelse och revisorer för föreningen. Styrelsen bör innehålla personer med erfarenhet från regeringskansliet (UD och Näringsdepartementet), teknisk forskning och utveckling, svensk industri och handel, de finansiella marknaderna och facklig verksamhet. Självfallet bör också företrädare för STATT:s verksamhet finnas med i styrelsen. Styrelsen fastställer riktlinjer för verksamheten samt utser verkställande direktör.

ER är en betydligt större organisation än STATT. Det kan därför finnas en risk för att den tekniska attachéverksamheten "drunknar" i den exportfrämjande verksamheten. För att motverka detta bör övervägas att vid hemmakontoret inrätta en särskild enhet för denna funktion och en särskild delegation. Denna delegation bör vara rådgivande organ till styrelsen och ha en sammansättning liknande den som STATT:s styrelse i dag har. Vid utvärderingen av den nya organisationens verksamhet bör man också

särskilt analysera vilka resultat som uppnåtts vad gäller det informationsutbytet inom det tekniska området.

Den nya *föreningens* verksamhet bör finansieras genom medlemsavgifter, abonnemang/serviceavgifter, uppdragsintäkter och ett årligt statligt anslag som ersätter de särskilda organisationsstöd som i dag utgår till STATT och ER. I likhet med vad som i dag gäller för STATT och ER bör den nya föreningen mot ersättning kunna åta sig uppdrag från enskilda företag.

För att utåt markera att den nya *föreningen* är ett officiellt svenskt organ med starkt statligt engagemang kan övervägas att regeringen, i likhet med vad som idag gäller för Standardiseringskommissionen, fastställer föreningens stadgar och utser styrelsens ordförande. Det statliga inflytandet över verksamheten bör i första hand utövas genom att staten i samband med att ett särskilt organisationsstöd ges till *föreningen* uppställer krav och villkor för stödgivningen. För mål- och resultatstyrning bör det tillämpas ett system liknande det för myndigheter som får s.k. ramanslag. Kraven härvidlag bör regleras i ett avtal mellan staten och föreningen. I avtalet bör även regleras hur verksamheten skall följas upp och utvärderas samt fastslås att staten genom t.ex. RRV har rätt att granska effektiviteten i hela verksamheten.

Eftersom ER är den största av de ingående organisationerna föreslår vi som namn på den nya föreningen ER:s internationella benämning eller "Swedish Trade Council". För att markera att det rör sig om en helt ny förening, som jämfört med ER har vidare arbetsuppgifter, kan naturligtvis även ett annat namn övervägas.

4.3.2.4 Val av verksamhetsform om STATT, ER och ISA bibehålls som självständiga organ

Statsmakterna beslöt våren 1995 att inrätta myndigheten ISA. Ett motiv för detta beslut var att man ville precisera verksamhetsmålen och ge den investeringsfrämjande verksamheten en klar profilering. Liknande motiv kan även anföras för att bibehålla STATT och ER som egna organ. Beträffande valet av verksamhetsform därest man skulle behålla nuvarande ordning med fristående organ vill vi anföra följande:

STATT är idag huvudsakligen finansierat av staten. Myndighetsformen skulle därför kunna övervägas för den framtida attachéverksamheten. En ombildning av stiftelsen STATT till en myndighet bör enligt vår bedömning inte minska näringslivets intresse för att utnyttja STATT:s tjänster. Vi bedömer att det inte kommer att bli svårare att vare sig rekrytera personal till verksamheten eller att få växelverkan mellan anställningar i STATT och i näringslivet.

För statliga myndigheter finns ett klart regelverk för finansiell styrning och kontroll av verksamheten. Det skulle innebära en administrativ förenkling om STATT görs till en myndighet och det statliga regelverket därmed kan tillämpas fullt ut.

Ca 25 % av STATT:s uppdragsgivare är idag statliga myndigheter. Statliga myndigheter och statliga forskningsorgan kommer genom den ökade internationaliseringen och Sveriges medlemsskap i EU att i stor utsträckning behöva samarbeta med myndigheter och forskningsorgan i andra länder. För att begränsa kostnaderna för detta internationella samarbete anser vi att STATT:s fältkontor i än högre grad än i dag bör utnyttjas i stället för att myndigheterna själva sänder ut representanter för att inhämta teknisk information. En utveckling i denna riktning torde underlättas om STATT ombildas till en myndighet och således vad gäller finansiell styrning och kontroll kommer att behandlas på samma sätt som de myndigheter som idag är uppdragsgivare åt STATT.

Man skulle i och för sig kunna tänka sig att "ombilda" STATT till en ideell förening. Då krävs det att man bygger upp en organisation av medlemmar som är villiga att via medlemsavgifter finansiera en del av den nuvarande verksamheten. Så var fallet när den första tekniska attachén sändes ut av IVA för ca 50 år sedan. I dag har dock inte IVA en sådan ekonomi att man kan ta över attachéverksamheten. IVA får för närvarande ett statligt organisationsstöd för sin basverksamhet. Dessutom är IVA en sluten förening och av det skälet olämplig som bas för en framtida statsunderstödd attachéverksamhet. Man kan även tänka sig att bilda en ny ideell förening som då skulle ha ett liknande ändamål som stiftelsen STATT. Vi bedömer dock att det skulle bli svårt att få tillräckligt många medlemmar till en sådan förening.

Tidigare nämnde vi att ett skäl för att slå samman STATT med ER var att man härigenom skulle kunna minska de administrativa kostnaderna. Om man skulle välja att göra STATT till en myndighet kan man för att minska de administrativa kostnaderna överväga att integrera STATT med någon befintlig myndighet. För STATT:s del ligger härvid en integration med NUTEK närmast till hands. Med hänsyn till att NUTEK redan i dag har en mycket heterogen verksamhet anser vi dock att detta inte är en lämplig lösning.

ER:s verksamhet är i dag till stor del statligt finansierad. ER har en funktionell direktivrätt gentemot handelssekreterarna och utlandsmyndigheterna. Detta kan tala för att ER i likhet med STATT ombildas till en myndighet. För att minska de administrativa kostnaderna kan det också övervägas att integrera ER med någon befintlig myndighet, förslagsvis Exportkreditnämnden. Vi anser dock att det inte är lämpligt att inom en och samma myndighet hysa såväl en exportfrämjande uppgift som en uppgift att bereda och besluta i ärenden om exportkrediter. För det fall att ER behålls som ett självständigt organ bör den exportfrämjande verksamheten bedrivas inom ramen för en *ideell förening* i syfte att bl.a. öka näringslivets engagemang för verksamheten (jfr avsnitt 4.3.3.3). Föreningens stadgar bör i princip överensstämma med det exempel på stadgar för en ideell förening vilket återfinns i bilaga 1 till vårt delbetänkande.

Om vårt huvudförslag inte skulle genomföras bör alltså STATT ombildas till en självständig myndighet och ER till en ideell förening. ISA bör under nu angiven förutsättning förbli en självständig myndighet även

på lång sikt. Om de tre organen förblir självständiga är det angeläget att det utvecklas ett informellt samarbete mellan dem.

4.3.3 Svenska institutet

Vårt förslag: Det bör ses som ett statligt åtagande att utföra information om Sverige i utlandet. Det bör också ses som ett statligt åtagande att främja kulturutbyte med andra länder och sådant forskarutbyte som ingår som ett nödvändigt led i ett forskningsprojekt.

Ansvaret för och finansieringen av det statliga åtagandet bör ankomma på respektive sektororgan. Stiftelsen Svenska institutet avvecklas. Staten bör verka för att det bildas en ideell förening under namnet Föreningen Svenska Institutet med uppgift bl.a. att utföra tjänster inom området för Sverigeinformation m.m.

Skälen för vårt förslag: SI har en mycket heterogen verksamhet som finansieras via åtta olika statliga anslag. Uppnådda resultat redovisas dock inte efter dessa åtta anslag, utan efter sex olika program (Sverigeinformation, kulturutbyte, utbyte med utlandet inom utbildning och forskning, svenskundervisning i utlandet, Svenska kulturhuset i Paris och administration. För budgetåret 1994/95 tillkom ytterligare ett program, nämligen utbyggnad av akademiska centra i utlandet.

Bortsett från programmet administration överensstämmer programindelingen i stort med de uppgifter som SI skall ha enligt sin stadgar. I dessa anges dock inte uttryckligen att SI, utöver att främja undervisning i svenska som främmande språk i utlandet, skall fördela forskningsbidrag och besluta om gäststipendier. Vi anser att SI:s stadgar borde ha ändrats, eftersom programmet utbyte inom forskning och utbildning med avseende på anslaget storlek är SI:s i särklass största program. Detta program har SI i sin anslagsframställning för 1995/96 (18 månader) beräknat komma att svara för ca 55 % av SI:s totala kostnader exkl. kostnader för administration. I sammanhanget kan nämnas att programmet Sverigeinformation numera svarar för endast ca 13 % av de totala kostnaderna exkl. administration. För 1995-1996 (18 månader) har SI anvisats 88,8 mkr för information om Sverige i utlandet m.m., men huvuddelen av dessa medel används för administrationen av SI:s övriga verksamhetsområden. Även om det är relativt sett en liten del av SI:s totala intäkter som används för Sverigeinformation, bör det påpekas att en stor andel av SI:s personalresurser tas i anspråk för denna verksamhet.

SI:s "kunder" är enligt vad vi erfarit i allmänhet nöjda med den verksamhet som SI bedriver. Detta förhållande utgör dock enligt vår mening inte någon garanti för att SI:s verksamhet bedrivs effektivt. Eftersom

"kunderna" inte betalar för SI:s tjänster och SI totalt sett fått kraftigt ökade anslag under senare år, har man skäl att presumera att de sällan har anledning att klaga över de tjänster som SI utför åt dem.

I statliga utredningar har viss kritik riktats mot SI:s verksamhet. I yttranden över departementspromemorian *Svenska bilder – en översyn av Sverigeinformationen* (se avsnitt 4.2.3) var remissinstanserna eniga om att det behövs en ökad samordning av och ökade kunskaper om olika organs insatser vad gäller Sverigeinformation i utlandet samt att det behövs klarare formulerade mål på olika nivåer och inom olika områden. I betänkandet *Sveriges samarbete med Central- och Östeuropa* (Ds 1994:134) konstaterades att SI har en svag styrning av verksamheterna i Central- och Östeuropa och att målformuleringen för de olika programmen ibland saknar stringens. Vidare konstaterades att uppföljning, utvärdering och redovisning av resultat av det statliga stödet är otillräcklig.

Genom inrättandet av Informationsnämnden inom UD (se avsnitt 4.3.5) har en grund skapats för en bättre samordning av informationen om Sverige i utlandet.

Frågan om statligt åtagande

1. Sverigeinformation och kulturutbyte: En verksamhet som går ut på att sprida information i utlandet om svenskt samhälls- och kulturliv eller att främja kulturutbyte kan ha positiva externa effekter. Den kan indirekt främja svensk export och öka antalet turistbesök i Sverige. Även om det kan vara svårt att påvisa positiva externa effekter är det uppenbart att SI genom sin informationsverksamhet skapar en "goodwill" för Sverige. Detsamma gäller i fråga om de internationella kultursatsningar som SI utför t.ex. i samarbete med svenska företag.
2. Forskarutbyte: Huvuddelen av SI:s resurser används idag för forskarutbyte med utlandet. Som vi framhållit i kapitel 3 är forskning att betrakta som en kollektiv nytta. Sett i ett välfärdsekonomiskt perspektiv kan alltså forskarutbyte ses som ett statligt åtagande. Enligt vår mening förutsätter ett sådant betraktelsesätt dock att utbytet ingår som ett nödvändigt led i ett forskningsprojekt.
3. Svenskundervisning i utlandet: En uppgift som går ut på att verka för svenskundervisning i utlandet kan vara förenad med positiva externa effekter.
4. Svenska kulturhuset i Paris: Enligt vår bedömning kan uppgiften att ha ett kulturhus i Paris inte motiveras som ett statligt åtagande med stöd av välfärdsteorin.

Vi kan alltså konstatera att det finns välfärdsekonomiska motiv för stora delar av den verksamhet som SI bedriver.

Verksamhetsform och finansiering

SI är en anslagsstiftelse och denna stiftelse har bl.a. uppgifter som innebär myndighetsutövning. Som vi framhållit i vårt delbetänkande bör anslagsstiftelser avvecklas.

Beträffande framtida verksamhetsform och finansiering anser vi att det finns två alternativ som är aktuella. Det ena alternativet är att ombilda SI till en myndighet, som då skulle ha samma uppgifter som SI i dag har. Det andra alternativet är att åstadkomma en uppdelning vad gäller ansvaret för det statliga åtagandet och rollen som producent och distributör av Sverigeinformation m.m. Ansvaret för och finansieringen av det statliga åtagandet läggs på respektive sektorsmyndighet. Utförarfunktionen läggs på ett privaträttsligt organ, lämpligen en ideell förening, dvs. den verksamhetsform som institutet ursprungligen hade. SI:s nuvarande roll att samordna olika myndigheters och organisationers aktiviteter i utlandet bör vara en uppgift för Informationsnämnden vid UD.

Myndighetsalternativet skulle administrativt sett vara enkelt att genomföra. SI är nämligen idag helt statligt finansierad och SI omfattas till stor del av det statliga EA-regelverket. Det har visserligen anförts att för att SI och dess produkter skall vara trovärdiga i internationella sammanhang kan institutet inte vara en statlig myndighet. Som vi framhållit i vårt delbetänkande kan emellertid en myndighet i princip inta samma oberoende ställning som en anslagsstiftelse. Om det system för mål- och resultatstyrning, som nu införts i statsförvaltningen, tillämpas på myndigheten SI, innebär det att riksdag och regering inte detaljstyr verksamheten. Myndigheten SI skulle alltså liksom idag själv avgöra vilka publikationer som skall ges ut och innehållet i dessa. Även inom en myndighet kan den journalistiska- och konstnärliga friheten bevaras. Detta kan ske genom särskilda regler i myndighetens instruktion eller inrättandet av redaktionskommittéer som utses i särskild ordning. En myndighet kan också i förordet till en publikation ange att de enskilda författarna svarar för innehållet i publikationen.

Stiftelsen SI har en komplex anslagsstruktur. Stiftelsen har en blandning av olika service- och myndighetsuppgifter. Mål- och resultatstyrningen av myndigheten SI kan enligt vår bedömning inte förväntas komma att fungera med nuvarande splittrade anslagsstruktur. En myndighet bör därför få ett enda ramanslag för hela sin verksamhet.

Föreningsalternativet innebär att SI:s ansvar för och finansieringen av det statliga åtagandet vad gäller kulturutbyte m.m. läggs på Statens kulturråd, Museiverket (se avsnitt 2.2), Riksantikvarieämbetet, Konstnärsnämnden och övriga sektorsmyndigheter inom kulturområdet. Ansvaret för forskningsutbyte och forskningssamverkan läggs på forskningsråden och i vissa fall direkt på universitet och högskolor. De statliga myndigheterna har i dag mer internationella kontakter än tidigare. De resurser som staten vill anslå för det internationella kultur- och forskningsutbytet bör alltså läggas in i ramanslaget för respektive sektorsmyndighet. På samma sätt bör man betrakta uppgiften att främja svenskundervisning i utlandet. Vissa

medel bör även överföras till UD (anslag D 2) för att köpa informations-tjänster.

Kulturutredningen har i sitt betänkande (SOU 1995:84) föreslagit att ansvaret för internationellt samarbete bör ligga på respektive kulturinstitution. Kulturutredningen har vidare föreslagit att ansvaret för löpande internationella kontakter och stöd till konstnärligt utbyte bör ingå i verksamheten vid respektive sektorsmyndighet. Vårt förslag ligger således i linje med vad Kulturutredningen föreslagit, men vi går längre än Kulturutredningen vad gäller att överföra resurser från SI till sektorsmyndigheterna. Vårt s.k. föreningsalternativ avser hela SI:s verksamhet.

För föreningsalternativet talar:

1. Genom att lägga ansvaret för och finansieringen av det statliga åtagandet på sektorsmyndigheterna kan man skapa en konkurrens i verksamheten, vilket är ägnat att öka effektiviteten. Föreningsalternativet innebär vidare att näringslivets organisationer och andra intressenter tar en naturlig del av sitt ansvar för och finansieringen av Sverigeinformation m.m. Därmed kan också föreningen bedriva verksamheter som i dag inte ingår i SI:s verksamhet, men som näringslivet och andra intressenter kollektivt vill finansiera.
2. Det finns i dag ett nätverk och kontakter mellan universitet, högskolor och andra forskningsinstitutioner runt om i världen. Den nya IT-tekniken kommer att medverka till att nätverket byggs ut ytterligare. Detta innebär i sin tur ett minskat behov av SI:s tjänster vad gäller att initiera ett forskningsutbyte med andra länder. Forskningsråden torde ha bättre kompetens än myndigheten SI att bedöma vilka forskningsprojekt som bör prioriteras och om - på grund av projektets karaktär - extra stöd bör ges för att svenska forskare skall kunna forska utomlands eller utländska forskare skall kunna medverka i svenska forskningsprojekt i Sverige.
3. Stiftelsen SI har sedan en lång tid tillbaka haft ett omfattande kultur- och forskningsutbyte med dåvarande Sovjetunionen och de andra staterna i Östblocket. Vi anser att det är synnerligen angeläget att Sverige genom stöd till kulturutbyte samt genom högskole- och forskningssamarbete bidrar till den demokratiska utvecklingen i Östeuropa. Vi anser dock att samarbetet blir effektivare om det sker direkt mellan de olika kulturinstitutionerna och forskningsorganen i Sverige och Östeuropa och att medlen för denna verksamhet inte kanaliseras via SI. I ett sammanhang vill vi peka på att regeringen i sektorsmyndigheternas regleringsbrev kan formulera mål för det internationella kultur- och forskningssamarbetet samt vilka områden, t.ex. Östeuropa, som bör prioriteras.
4. Den av oss föreslagna nya föreningen "Swedish Trade Council" (se avsnitt 4.3.2) förutsätts ha ett nära samarbete med SI. I regeringens proposition om turistpolitiken (prop. 1994/95:177) förutsätts att Svensk Turistutveckling AB vad gäller marknadsföringen av Sverige utomlands skall ha ett praktiskt samarbete med bl.a. SI. I regeringens

proposition om utbildning och forskning (prop. 1993/94:177) förutsätts att SI och Medelhavsinstitutet skall samarbeta. Det praktiska samarbetet torde underlättas om alla de samverkande organen är av privaträttslig natur. Ett sätt att samverka kan vara att Svensk Turistutveckling AB och Medelhavsinstitutet ingår som medlemmar i föreningen SI. Möjligheterna till en närmare samverkan mellan SI och Medelhavsinstitutet vad gäller administrationen m.m. bör även övervägas.

Både myndighetsalternativet och föreningsalternativet har sina tjänster. Vid en samlad bedömning anser vi att det senare alternativet är att föredra. Föreningsalternativet bedömer vi kommer att innebära samma kvalitet på verksamheten som för närvarande till en lägre kostnad för staten. Vi förordar därför att staten bör verka för att en ideell förening bildas. I denna förening bör sektorsmyndigheter, företag och andra organisationer vara medlemmar. Verksamheten bör finansieras genom medlemsavgifter, uppdragsintäkter, försäljning av publikationer och privata donationer. Föreningen bör lämpligen heta Svenska Institutet, dvs. samma namn som organisationen hade innan den blev en stiftelse.

Vi vill framhålla att det vid t.ex. beredningen av ärenden om forskningsbidrag och stipendier är lämpligt att forskningsråden utnyttjar de erfarenheter och det kontaktnät som SI byggt upp bl.a. i Östeuropa. Vi vill också framhålla att om sektorsmyndigheterna inom kulturområdet skulle finna att det är ändamålsenligt och kostnadseffektivt att ha egen representation i Paris, bör dessa myndigheter kunna använda sina ramsanslag för att finansiera en del av kostnaderna för Svenska kulturhuset i Paris. Vi vill vidare framhålla att SI är välkänt i Sverige och utlandet som en fristående, självständig institution som står för hög kompetens och kunskap av Sverige. SI framstår därför som det självklara serviceorganet för offentliga och privata institutioner då det gäller information om Sverige i omvärlden, kultur- och personutbyte med utlandet samt akademisk utbytes- och kontaktverksamhet på kvalificerad nivå. Sektorsmyndigheterna bör enligt vår mening utnyttja den kompetens som kommer att finnas hos Föreningen Svenska Institutet, t.ex. när det gäller att genomföra större manifestationer som kräver en bred samverkan mellan olika myndigheter och organisationer.

4.3.4 Svensk Turistutveckling AB

Vårt förslag: Turistfrämjande bör vara ett statligt åtagande. Turistnäringsen bör ta ett ökat ansvar för finansieringen av det nya bolaget inom turistområdet (Svensk Turistutveckling AB). En utvärdering av det statliga stödet till bolaget bör göras inom en treårsperiod.

Skälen till vårt förslag: Kunskaperna utomlands om Sveriges natur samt om vårt kulturella utbud och utbud av olika typer av turistanläggningar är otillräckliga. Turistinformation kan anses vara en kollektiv nytta. Om endast vissa företag skulle svara för de kostnader som är förknippade med den övergripande marknadsföringen, skulle naturligtvis också andra företag få nytta av den. Marknadsföringsinsatser som avser att få turister att besöka de svenska glesbygderna kan få en regionalpolitisk effekt. Sådana fördelningspolitiska skäl kan enligt välfärdsteorin motivera ett statligt åtagande.

I regeringens proposition om turistpolitiken (1994/95:177) föreslås att det nya bolaget på turistområdet utöver ett aktiekapital på 5 mkr skall tillföras 76 mkr i ägartillskott för perioden den 1 juli 1995-den 31 december 1996. I propositionen anges att näringsen förutsätts medverka i finansieringen av marknadsföringen och informationsverksamheten i motsvarande omfattning.

Det ovan nämnda aktieägartillskottet betraktar vi som ett särskilt organisationsstöd. Inom många områden där organisationsstöd till privatrechtsliga organisationer införts har utvecklingen blivit att staten successivt fått ta en allt större del av finansieringen. Enligt vad som anges i ovan nämnda proposition och i *Utredningen avseende bolag för internationell marknadsföring av Sverige som turistland* (juni 1995) är avsikten att näringsen successivt skall ta en större del av ansvaret för finansieringen av Svensk Turistutveckling AB. Vi anser att det är angeläget att så blir fallet och att en utvärdering av det statliga stödet görs inom en treårsperiod.

4.3.5 Ökad samordning

Vårt förslag: Samverkan mellan de organisationer som har utlandsverksamhet bör förbättras. Frågor om tekniskt informationsutbyte samt främjande av export, utländska investeringar i Sverige och turism bör på sikt ges en ökad tyngd i utlandsmyndigheternas verksamhet.

Skälen för vårt förslag: Regeringen beslöt den 9 februari 1995 att det inom UD skall inrättas en Nämnd för Sverigeinformation i utlandet (Informationsnämnden) med chefen för UD:s press och informationsenhet som ordförande. Som ledamöter i nämnden skall ingå cheferna för ER, SI, ISA, Svensk Turistutveckling AB och UD:s informationsbyrå, som även skall ha ansvaret för nämndens kanslifunktioner. Informationsnämnden skall vara ett centralt forum för utbyte av synpunkter och information samt ett rådgivande organ till regeringen i fråga om Sverigeinformation i utlandet.

Genom inrättandet av Informationsnämnden har en bättre grund skapats vad gäller samordning av de olika statligt finansierade organens utlandsverksamhet. Vi anser dock att nämndens formella uppgift är alltför begränsad och att det är en brist att inte STATT ingår i Informationsnämnden.

Vårt förslag att slå samman STATT och ER och på sikt eventuellt även ISA skulle innebära en fördel genom att det blir färre organ med utlandskontor vars verksamhet behöver samordnas. För att åstadkomma en praktisk samverkan mellan "Swedish Trade Council", ISA, Svenska Institutet och Svensk Turistutveckling AB anser vi att Informationsnämndens uppgift bör vidgas och att nämnden även bör biträda Utrikesdepartementet i arbetet med att uppnå en ökad samlokalisering av utlandskontoren och en effektiv samplanering av verksamheterna.

I detta sammanhang kan nämnas att inom biståndsområdet en fullständig integration nu har genomförts mellan utlandsmyndigheterna och SIDA:s fältkontor. I propositionen (prop. 1992/93:244) om styrnings- och samarbetsformer i biståndet framhölls bl.a. att kraven på besparingar och ett effektivt resursutnyttjande entydigt talar för att fältadministrationen bör samordnas. Vidare framhölls att biståndet idag är en mycket viktig utrikespolitisk relation till många u-länder samt att i ett längre och vidare perspektiv målet bör vara att relationerna utvecklas och övergår till samarbete i andra former, t.ex. handel, investeringar och turism.

Ett liknande synsätt anser vi bör tillämpas även vad gäller den tekniska attachéverksamheten samt den exportfrämjande, investeringsfrämjande och turistfrämjande verksamheten i i-länderna. Dessa uppgifter bör enligt vår uppfattning samordnas bättre och på sikt ges en tyngre roll i ambassader-

nas och generalkonsulatens verksamhet. Detta gäller inte minst i de länder där de privaträttsliga organisationerna saknar egna utlandskontor.

myndigheter

I 1992 års Finansplan (prop. 1991/92:1) nämns myndigheter i strid med egendomstillsättningslagen genom att avsätta värdepappersstaterna. I Finansplanen nämns också acceptans och att statens åtaganden

5.1 Länsstyrelserna

RRV genomförde under år 1992 en undersökning s.k. Kartläggning av länsstyrelserna, ägare eller medlemmar i länsstyrelserna. Av dessa 49 var stiftelser. Endast 1 av länsstyrelserna engagemang.

Av de 49 stiftelser som ingick i undersökningen bildades med tillstånd av RRV en studie av fyra av de stiftelser som

- Stiftelsen för samverkan mellan länsstyrelser och samhälle (STUNSI).
- Stiftelsen Västerhavet.
- Stiftelsen Mittsverige Turism.
- Stiftelsen Norrbottens jordbruksnäringsutveckling.

Resultatet av denna studie har redovisats i denna tillägg till vår utredning. I promemorian spelar en mycket stor roll genom länsstyrelsens deltagande i arbetet i stiftelserna. Länsstyrelserna delvis varandra och en nedläggning av länsstyrelsernas uppgifter till följd av bildandet kommer att ta över en del av

I RRV:s promemoria har de inte framhållit att den statliga inflyttningen i stiftelsebildningen. Som stöd för stiftelsen har ny verksamhet tillkommit

na och genomgått en omfattande utbildning. Detta gäller inte minst i de länder
där de privata organisationerna har varit aktiva under lång tid.

5 Stiftelser m.m. som bildats av myndigheter

I 1992 års Finansplan (prop. 1992/93:100, bil. 1 s. 94) konstaterades att myndigheter i strid med regeringsformen medverkat i bildandet av bl.a. stiftelser genom att avsätta särskilda medel utan att inhämta tillstånd från statsmakterna. I Finansplanen påpekades att ett sådant förfarande inte kan accepteras och att statens åtaganden i dessa verksamheter måste omprövas.

5.1 Länsstyrelserna

RRV genomförde under år 1993 en kartläggning av *länsstyrelsernas stiftelsebildningar m.m.* Kartläggningen visade att länsstyrelserna ingick som stiftare, ägare eller medlem i totalt 188 privaträttsliga organisationer, varav 49 var stiftelser. Av dessa organisationer hade 154 fått ekonomiskt stöd av länsstyrelserna. Endast i ett fåtal fall hade en omprövning skett av länsstyrelsernas engagemang.

Av de 49 stiftelser som ingick i RRV:s kartläggning 1993 hade endast sju bildats med tillstånd av regeringen. År 1994 genomförde RRV en studie av fyra av de stiftelser som bildats utan tillstånd av regeringen. Dessa var:

- Stiftelsen för samverkan mellan universiteten i Uppsala – näringsliv och samhälle (STUNS).
- Stiftelsen Västerhavet.
- Stiftelsen Mittsverige Turism.
- Stiftelsen Norrbottens forskningsråd.

Resultatet av denna studie har redovisats i en promemoria (1994-12-20) som tillställts vår utredning. I promemorian konstateras bl.a. att länsstyrelserna alltjämt spelar en mycket aktiv roll för dessa stiftelsers verksamhet genom länsstyrelsens delfinansiering av verksamheten och genom styrelsearbetet i stiftelserna. Länsstyrelsernas och stiftelsernas ansvar överlappar delvis varandra och en nedläggning av stiftelserna skulle enligt länsstyrelsernas uppfattning få till följd att länsstyrelsen liksom andra stiftelsebildare kommer att ta över en del av verksamheten.

I RRV:s promemoria har de intervjuade personerna vid länsstyrelserna framhållit att det statliga inflytandet i samhället ökar på grund av stiftelsebildningen. Som stöd för uppfattningen har framförts att genom stiftelsen har ny verksamhet tillkommit som staten genom länsstyrelserna

har inflytande över. Att staten genom stiftelsebildningen skulle kunna få finansiella förpliktelser, har avvisats med att risken för staten är lika stor om länsstyrelsen agerar självständigt eller genom en stiftelse. De intervjuade vid länsstyrelserna har även avvisat tanken på att jäv skulle kunna föreligga vid länsstyrelsernas beslut om medelstilldelning till stiftelserna.

I vårt delbetänkande *Former för statlig verksamhet* (SOU 1994:147) redovisade vi principiella skäl mot att statlig verksamhet bedrivs i stiftelseform. Vi konstaterade att enligt vår tolkning gällande regler innebär att statliga myndigheter inte utan statsmakternas godkännande får medverka i bildandet av sådant slag privaträttsliga organisationer som förutsätter att kapital tillskjuts (aktiebolag eller stiftelse). Av RRV:s promemoria framgår inte något som nu skulle motivera ett annat ställningstagande. Enligt vår uppfattning är det inte lämpligt att länsstyrelserna fördelar medel till privaträttsliga organisationer där man har styrelseledamöter, t.ex. till en stiftelse där landshövdingen är ordförande.

Den 19 december 1994 översände vi vårt delbetänkande SOU 1994:147 samt en skrivelse till samtliga länsstyrelser i vilken vi framhöll att det är angeläget att av staten bildade stiftelser avvecklas och att de särskilda organisationsstöden omprövas. Vi bad även länsstyrelserna att uppdatera den sammanställning över stiftelser m.m. som RRV gjorde 1993 och komplettera den med uppgifter om eventuella särskilda organisationsanslag som länsstyrelsen beviljat under budgetåret 1993/94.

De redovisningar som länsstyrelserna lämnat över beviljade särskilda organisationsstöd är i flera fall ofullständiga. Det har därför inte varit möjligt att göra en totalsammanställning över länsstyrelsernas stödgivning till privaträttsliga organisationer. Av länsstyrelsernas svar framgår att antalet stiftelser m.m. som fått statligt stöd under budgetåret 1993/94 varierar mellan länen. Som exempel kan nämnas att Länsstyrelsen i Västernorrlands län lämnade stöd till fyra stiftelser och Länsstyrelsen i Värmlands län till tre stiftelser med ett sammanlagt belopp på 2,5 mkr respektive 4,3 mkr. Länsstyrelsen i Kopparbergs län beviljade däremot inte några särskilda organisationsanslag under detta budgetår.

Av länsstyrelsernas svar framgår vidare att antalet stiftelsebildningar minskat jämfört med den kartläggning som RRV gjorde 1993. Som exempel kan nämnas Länsstyrelsen i Kristianstads län som budgetåren 1991/92 och 1992/93 gav ekonomiskt stöd till 14 stycken privaträttsliga organisationer, men budgetåret 1993/94 bara till sex stycken. Ett annat exempel är Länsstyrelsen i Jämtlands län som sedan 1987 deltagit i stiftelsen Zenit men våren 1994 lämnade stiftelsen och inte heller de senaste åren givit något ekonomiskt stöd till denna stiftelse. Länsstyrelsen i Jämtlands län har under åren 1992-94 stött Stiftelsen Jämtlands läns forskningsråd med 5 mkr per år, men också detta stöd kommer enligt vad länsstyrelsen uppger i sitt svar förmodligen att avvecklas. Flertalet länsstyrelser uppger att man har för avsikt att avveckla stiftelser m.m. som är beroende av statligt stöd. Några länsstyrelser uppger dock att man inte har för avsikt att vidta några åtgärder med anledning av vårt delbetänkande SOU 1994:147 utan att man avvaktar kommande beslut av riksdag och regering. Detta gäller

bl.a. Länsstyrelsen i Värmlands län, som under budgetåret 1993/94 gav stöd till Laxfond Vänern, Hjärnbruket och Utvecklingsfonden.

Inte heller Länsstyrelsen i Västmanlands län synes ha för avsikt att avveckla sitt engagemang i de stiftelser som länsstyrelsen varit med om att bilda. I sitt svar till vår utredning framhåller länsstyrelsen att man anser att stiftelser är en utmärkt form för vissa aktiviteter. Genom stiftelser kan stiftaren förvissa sig om att syftet med verksamheten inte förändras. Det kan gälla kulturbevarande stiftelser, forskningsstiftelser m.m.

Länsstyrelserna i Gotlands, Norrbottens, Västerbottens, Västmanlands och Västernorrlands län har hos regeringen begärt tillstånd om att få medverka i vissa stiftelsebildningar. Vi anser utifrån den välfärdsekonomiska analys av statliga åtaganden och de riktlinjer för val av verksamhetsform som vi redovisat i vårt delbetäknade SOU 1994:147 att regeringen i samtliga fall bör avstyrka länsstyrelsernas ansökningar om att få bilda stiftelser.

5.2 Universitet och högskolor.

Utbildningsdepartementet gjorde hösten 1994 en kartläggning över vilka stiftelser, bolag m.m. som universitet och högskolor bildat. Kartläggningen visar att det finns ett 100-tal sådana stiftelser och bolag samt att nya stiftelser bildats trots de uttalanden som gjorts i 1992 års finansplan. Av kartläggningen framgår att stiftelser och andra privaträttsliga associationer i flertalet fall har bildats utan att regeringens tillstånd har inhämtats.

Utbildningsdepartementet har uppdragit åt RRV att ta fram kriterier för regeringens prövning av ansökningar från universitet och högskolor om engagemang i stiftelser, bolag och andra associationer.

5.3 Vissa centrala myndigheter

I en skrivelse till 15 *centrala statliga myndigheter* bad vi om uppgifter om dels vilka privaträttsliga organisationer som myndigheten varit med om att bilda och som får löpande stöd av myndigheten, dels vilka särskilda organisationsanslag som myndigheten beviljat under budgetåret 1993/94. Av myndigheternas svar framgår att de med ett par undantag inte varit med om att med anslagsmedel bilda några stiftelser eller bolag. Flera av myndigheterna ger emellertid löpande bidrag till olika organisationer. I regel är dessa organisationsstöd författningsreglerade och utgår enligt generella regler som statsmakterna beslutat om. Ett par av de tillfrågade myndigheterna – SIDA och Statens kulturråd – beviljar även särskilda organisationsstöd.

Enligt regleringsbrev för 1994/95 disponerar SIDA under anslagsposten "C2:25 Bistånd genom folkrörelser och andra enskilda organisationer" en

miljard kronor för bidrag till svenska och internationella enskilda organisationer. Efter ansökan beviljas bidrag från anslagsposten till både s.k. ramorganisationer och övriga organisationer. Med ramorganisationerna, dvs. de större och etablerade organisationerna, har SIDA ramavtal som löper tills vidare. Utgångspunkten är att ramorganisationerna beviljas årliga bidrag för projektgenomförande i egen regi. Med övriga organisationer ingår SIDA avtal projekt för projekt. I SIDA:s instruktion anges vidare att SIDA, om inte regeringen bestämmer något annat, har tillsyn över biståndsinsatser som genomförs av annan svensk myndighet, organisation eller företag med bidrag från SIDA. Annat författningsstöd för bidragsgivningen saknas.

Statens kulturråd anger i sitt svar att rådet med stöd av beslut av riksdag och regering fördelar årliga verksamhetsbidrag till ett antal organisationer. I Kulturrådets fördjupade anslagsframställning för 1993/94-1995/96 presenterade rådet ingående vilken typ av organisationer som rådet stöder och vilka förändringar som är aktuella. I vissa fall utgår bidrag ur specificerade anslagsposter för en viss typ av organisation, t.ex. centrumbildningar. I andra fall används en del av en allmänt utformad anslagspost, t.ex. "Bidrag till kulturutbyte till Kulturrådets disposition".

5.4 Slutsatser

Sammanfattningsvis konstaterar vi att myndigheterna, med några undantag, numera har en restriktiv syn på att bedriva statlig verksamhet i stiftelseform och att många myndigheter har börjat att ompröva de särskilda organisationsstöden till stiftelser och andra privaträttsliga organisationer. Vår kartläggning av stiftelser m.m. som har bildats av statliga myndigheter och vilka särskilda organisationsstöd som betalas ut av myndigheterna är inte fullständig. Vår kartläggning har också varit översiktlig och några fallstudier av stiftelser och myndigheters organisationsstöd har vi inte gjort.

De svar som vi fått från länsstyrelserna och vissa centrala statliga myndigheter understryker dock vår uppfattning att statliga myndigheter inte bör bilda stiftelser och att befintliga statliga stiftelser bör avvecklas. Vi anser inte heller att myndigheterna bör ge särskilda organisationsstöd. Om myndigheterna skall ge bidrag till enskilda organisationer bör stöden ges i generella former och vara författningsreglerade.

6 Allmänna iakttagelser och slutsatser

6.1 Iakttagelser

I vårt delbetänkande SOU 1994:147 redovisade vi bakgrunden till bildandet av 14 privaträttsliga organisationer samt gällande regler för dessa organisationer och hur de finansieras. I kap. 2-4 i detta betänkande har vi beskrivit 27 statliga stiftelser och andra privaträttsliga organisationer som får särskilda organisationsstöd. Härutöver har vi studerat tillkomsten och utvecklingen av ytterligare ett stort antal stiftelser m.m. På basis av dessa studier redovisar vi i det följande vissa iakttagelser som vi har gjort.

6.1.1 Utgiftsåtaganden utan samhällsekonomiska bedömningar

Regeringen meddelade i mars 1994 direktiv till samtliga kommittéer och särskilda utredare att pröva motiven för offentliga åtaganden (dir. 1994:23). Skälen till direktiven var dels det stora underskottet i de offentliga finanserna, dels en förändrad styrning av den offentliga sektorn. Enligt direktiven skall utgångspunkten för omprövning av statliga och kommunala åtaganden vara en antagen situation utan något offentligt åtagande. Omprövningen skall ske med utgångspunkt från en välfärdsekonomisk analys varvid en bedömning skall göras av om den aktuella verksamheten är förenad med t.ex. externa effekter eller kollektiva nyttigheter och om detta motiverar att verksamheten bör betraktas som ett offentligt åtaganden. I vårt delbetänkande SOU 1994:147 har vi närmare utvecklat de välfärdspolitiska motiv som kan finnas för ett offentligt åtagande.

De olika statliga utgiftsåtaganden som vi studerat har tillkommit före 1994 och i flera fall för årtionden sedan. När dessa åtaganden infördes har det givetvis inte skett någon prövning i enlighet med de riktlinjer som anges i 1994 års direktiv och departementspromemorian *Motiv för offentliga åtaganden* (Ds 1994:53).

Vår genomgång av införandet av statliga stöd till stiftelser och andra privaträttsliga organisationer visar att samhällsekonomiska bedömningar endast tillämpats i begränsad omfattning. Detta gäller såväl när beslut ursprungligen fattats om att införa organisationsstöd som i samband med att större förändringar gjorts i stödgivningen. Motiv som anförts för statlig finansiering har varit av allmän natur, t.ex. att stödet behövs för att uppnå vissa allmänna politiska mål.

Särskilt vad gäller de beloppsmässigt små organisationsstöden är motiveringarna i propositionstexterna ofta mycket kortfattade. Det är i regel

svårt att utläsa vad som egentligen varit det grundläggande motivet för åtagandet. Som exempel kan nämnas organisationsstödet till Skansen, som första gången beviljades budgetåret 1967/68 och som därefter utbetalats som ett årligt anslag. Enligt vad som angavs i propositionen angående bidrag till Stiftelsen Skansen (prop. 1968:46) var motivet att täcka det underskott som uppstått i stiftelsens ekonomi till följd av främst ett sjunkande antal besökare. Något grundläggande skäl för att Skansens verksamheter skall anses vara ett statligt åtagande framgår inte av propositionen.

Ett annat exempel är Expertkommittén för översättning av finsk facklitteratur. Kommittén fick särskilt anslag (XIII/U 82 "Främjande av nordiskt-kulturellt samarbete"; anslagspost 18) första gången budgetåret 1962/63. I 1962 års statsverksproposition berördes överhuvudtaget inte varför översättning av finska facklitteratur till svenska skulle anses vara ett statligt åtagande. Inte heller då stödet till Expertkommittén för budgetåret 1988/89 fördes över till anslaget (XIII/U G 10 Litteraturstöd) redovisades något motiv för åtagandet. I detta fall ger således endast rubriken på anslaget en antydning om syftet med stödet till Expertkommittén.

Det finns många förklaringar till att välfärdsekonomiska bedömningar inte gjorts. Ett skäl kan vara att sådana bedömningar är svåra och komplicerade att göra och att de utredningar som legat till grund för beslut om nya åtaganden inte har haft tillgång till ekonomisk expertis. Ett annat skäl är att de särskilda organisationsstöden – i varje fall inledningsvis – vanligen har avsett relativt små belopp. Behovet av samhällsekonomiska kalkyler som beslutsunderlag har därmed bedömts vara ringa.

Endast i ett fall har vi funnit att en samhällsekonomisk bedömning i mer utvecklad form gjorts vid prövning av statliga stöd till privaträttsliga organisationer. Det skedde i en bilaga till betänkandet *Statens roll vid främjande av export* (SOU 1991:3) där ekonomiska motiv för att ge statligt stöd till Exportrådet diskuterades.

6.1.2 Kraftig ökning av de särskilda organisationsstöden

Många av de utgiftsåtaganden som vi studerat avser stöd till verksamheter som för bara någon eller några decennier sedan helt eller åtminstone huvudsakligen finansierades av enskilda intressenter. Vi kan också konstatera att det finns många exempel på att när ett stöd väl införts, så har anslaget sedan ökat kraftigt år från år.

Nordiska museet med Skansen erhöll för budgetåret 1962/63 bidrag från staten med drygt 0,6 mkr. Innevarande budgetår (1995/96) erhåller museet (exkl. Skansen) statligt stöd om 126 mkr (avser 18 månader).

Då *Skansen* den 1 juli 1963 avskildes från *Nordiska museet* förutsattes det att Skansen skulle kunna bedriva sin verksamhet utan stöd från samhället. Det dröjde dock inte många år innan Skansen hamnade i ekonomiskt trångmål, vilket resulterade i att ett statligt stöd gavs med 2,5 mkr budgetåret 1967/68 för att täcka uppkommet underskott. Detta stöd kom

sedan att permanentas. Innevarande budgetår (1995/96) uppgår det statliga stödet till Skansen till 69 mkr (avser 18 månader).

Tekniska museet fick statligt stöd första gången budgetåret 1965/66. Stödet uppgick då till 0,8 mkr. Innevarande budgetår (1995/96) erhåller museet drygt 53 mkr (avser 18 månader).

Föreningen *Svenska Institutet* fick under sitt första verksamhetsår (1945/46) ett statligt bidrag om 0,4 mkr. Avsikten var att näringslivet långsiktigt skulle bidra med ett lika stort belopp som staten. Utvecklingen blev dock en annan och statens andel av finansieringen kom successivt att öka. År 1970 ombildades föreningen till en av staten helfinansierad stiftelse (Svenska institutet). Samtidigt upphörde näringslivets kollektiva finansiering. Innevarande budgetår (1995/96) lämnar staten via flera olika anslag bidrag till Svenska institutet med totalt 216 mkr (avser 18 månader).

Det har förekommit att staten gått in med medel för att täcka uppkomna underskott i befintliga stiftelser. Det gäller såväl ifråga om stiftelser som bildats av enskilda som ifråga om av staten bildade stiftelser. Förutom Skansen kan vi som exempel nämna Stiftelsen Invandartidningen. För budgetåret 1988/89 fick stiftelsen ett särskilt organisationsanslag på 13,4 mkr, varav 3,1 mkr utgjorde en engångsanvisning för höjning av stiftelskapitalet, rättelse av felbokförda kostnader och justering av ackumulerat underskott för tidigare verksamhetsår. Budgetåret 1987/88 hade stiftelsen fått 4,8 mkr i statligt stöd. Rekonstruktionen innebar således att det årliga anslaget till stiftelsen mer än fördubblades. Innevarande budgetår får Invandartidningen ett statsanslag på 23 mkr (avser 18 månader).

För att komma tillrätta med det stora budgetunderskottet har flertalet statliga myndigheter under en följd av år fått minskade anslag. De stiftelser m.m. som vi har studerat har i allmänhet inte drabbats av motsvarande nedskärningar. Vissa undantag finns dock såsom t.ex. Stockholms internationella miljöinstitut och Sveriges Exportråd, vars anslag de senaste åren kraftigt reducerats (se avsnitt 3.7.1 och avsnitt 4.2.2).

6.1.3 För många småanslag och för svag budgetprövning

De anslag som ges till stiftelser och andra privaträttsliga organisationer i form av särskilda organisationsstöd är ofta beloppsmässigt små. Av de totalt 130 särskilda organisationsstöd som gavs budgetåret 1994/95 var 82 stycken beloppsmässigt mindre än 10 mkr.

Vi har kunnat konstatera att småanslagen ofta inte blir föremål för någon reell budgetprövning. De anslagsframställningar eller motsvarande som stiftelser och andra privaträttsliga organisationer lämnar behandlas ofta schablonmässigt. Endast i begränsad utsträckning ifrågasätts verksamhetens utformning och inriktning med hänsyn till bl.a. omvärldsförändringar.

Det finns flera förklaringar till den svaga budgetprövningen. En är att anslagsbeloppen är små och att handläggarna i regeringskansliet koncentrerar sig på de stora anslagsposterna. En annan är att handläggarna

vanligen inte har några mer ingående kunskaper om verksamheterna vid de aktuella stiftelserna m.m. och att de saknar möjlighet att bedöma behovet av de särskilda organisationsstöden. En tredje förklaring är den "lobby"-verksamhet som företrädare för stiftelser m.m. med organisationsstöd ofta bedriver. Antalet motioner i anslutning till regeringens förslag om organisationsstöd är stort. Motionerna handlar dock sällan om anslagens effekter i ett välfärdsekonomiskt perspektiv och inte heller om huruvida stödet alltså är relevant. I regel tar motionärerna endast upp frågan om behov av ökade anslag för verksamheten och då ofta med samma motiv som den aktuella organisationen redan framfört i sin anslagsframställning till regeringen.

Allmänt kan konstateras att det funnits en tendens att tillskapa mindre myndigheter, delegationer och nämnder samt fristående stiftelser och andra privaträttsliga organisationer. Större vikt har lagts vid att den nya organisationen skall få en självständig framtoning än till de samordningsvinster som skulle kunna uppnås om den nya verksamheten integreras i en befintlig myndighet eller en befintlig privaträttslig organisation.

6.1.4 Statligt stöd ges ofta utan krav på motprestation

För statliga myndigheter har formerna för finansiell styrning och kontroll förändrats. Ett system med resultatstyrning har börjat att införas som innebär att myndigheterna tilldelas ett ramanslag för hela sin verksamhet. I regleringsbrevet anges sedan övergripande mål, verksamhetsmål och resultatkrav samt eventuella uppdrag till myndigheten och krav på återrapportering. För statliga myndigheter finns ett omfattande ekonomisk-administrativt regelsystem med regler om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning, kapitalförsörjning, revision, upphandling, avgifter, skadereglering och riskhantering, garantier, arkivvård m.m.

Något utvecklat system för resultatstyrning av stiftelser och andra privaträttsliga organisationer finns inte. Särskilda organisationsanlag utbetalas ofta utan att det finns preciserade krav på vad medlen skall användas till och utan krav på återrapportering.

Det skall dock noteras att krav på motprestationer har formulerats i vissa fall. Det gäller i första hand i fråga om de större anslagen, t.ex. det som ges till Sveriges Exportråd.

6.1.5 Revision och insyn har otillräcklig omfattning

Vi har i vårt delbetänkande (SOU 1994:147; kap. 4) redovisat vilka regler som generellt gäller för privaträttsliga organisationer i fråga om bl.a. revision. För stiftelser m.m. som får organisationsstöd kan härutöver särskilda regler gälla.

Med undantag för Svenska institutet disponerar inte någon av de 130 stiftelser m.m. som 1994/95 fick särskilda organisationsstöd själv det anslag som anvisats över statsbudgeten. Anslaget disponeras i stället av

någon myndighet, t.ex Kammarkollegiet eller Statens kulturråd, som utbetalar anslaget i enlighet med de föreskrifter som regeringen beslutat i regleringsbrev. Någon prövning i efterhand av hur medlen använts görs sällan av den utbetalande myndigheten. Det gäller även om regeringen i regleringsbrevet föreskrivit att organisationen är redovisningsskyldig gentemot den myndighet som disponerar anslaget. I vissa fall framgår det inte tydligt av organisationens redovisning i vilken utsträckning det statliga anslaget tagits i anspråk under verksamhetsåret.

Ett arbete har inletts på att klara ut tillämpningsområdet för det statliga regelsystemet. Inriktning är att regelverket endast skall vara direkt tillämpligt på statliga myndigheter. Anslagsförordningen (1992:760) samt förordningen (1993:194) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning gäller fr.o.m den 1 juli 1995 endast för organisationer som regeringen givit befogenhet att själva disponera ett anslag. Det råder dock fortfarande oklarhet om i vilken utsträckning det statliga regelverket skall tillämpas vad gäller statliga stiftelser m.m. som får särskilda anslag. För några stiftelser gäller t.ex. att de enligt sina stadgar skall tillämpa bokföringsförordningen. När stiftelselagen träder i kraft den 1 januari 1996 skall bokföringslagen tillämpas och på vissa punkter föreligger det en skillnad mellan de båda nu nämnda författningarna. Oklarheter i regelsystemet försvårar givetvis den statliga kontrollen.

Kontroll av hur statens medel används sker genom dels effektivitetsrevision (förvaltningsrevision), dels årlig revision (redovisningsrevision). En viss kontroll kan även förekomma i de fall en offentlig utredning fått i uppgift att utvärdera ett organisationsstöd. Revision utförs av både Riksdagens revisorer och RRV. Riksdagens revisorer kan kontrollera såväl regeringens som myndigheternas förvaltning. RRV är regeringens revisionsorgan och granskar instruktionsenligt de statliga myndigheternas verksamhet samt därutöver statliga bolag och stiftelser. Grunden för RRV:s revision är bolagsordningar, stadgar och enskilda regeringsbeslut. I det följande behandlas endast RRV:s kontroll. RRV är det organ som förfogar över störst resurser för effektivitets- och redovisningsrevision.

Effektivitetsrevision

RRV:s granskning av effektiviteten i statliga bolags och stiftelsers verksamhet regleras i särskild lagstiftning. I lagen (1987:519) om RRV:s granskning av statliga aktiebolag och stiftelser anges att RRV får granska den verksamhet som staten bedriver i form av aktiebolag eller stiftelser om verksamheten är reglerad i lag eller annan författning eller om staten som ägare eller genom tillskott av anslagsmedel eller genom avtal har ett bestämmande inflytande över verksamheten. Vilka bolag och stiftelser som RRV får granska framgår av förordningen (1993:958) om Riksdagens revisionsverkets granskning av statliga bolag och stiftelser. I denna förordning är ett 50-tal statliga bolag och stiftelser upptagna. Flertalet av dessa är helt intäktsfinansierade eller är "riktiga" stiftelser och därmed

inte beroende av årlig finansiering över statsbudgeten. Hittills har RRV genomfört enstaka sådana granskningar.

Av de 130 privaträttsliga organisationer som 1994/95 fick särskilda organisationsstöd var det endast en mindre andel som RRV enligt förordningen (1993:958) hade rätt att granska. Av de 16 aktiebolag och 65 stiftelser som fick statlig finansiering hade RRV således bara rätt att granska 5 av bolagen och 8 av stiftelserna. Någon effektivitetsrevision av ideella föreningar som får organisationsstöd har RRV inte rätt att genomföra, eftersom lagen 1987:519 bara omfattar statliga bolag och stiftelser.

Årlig revision

RRV har enligt sin instruktion ansvaret för den årliga revisionen inkl. granskning av myndigheternas resultatredovisning. Någon lagstiftning om RRV:s årliga revision finns inte. I 1993 års kompletteringspropositionen (prop. 1992/93:150) har regeringen angivit att vid ombildning av statliga myndigheter och affärsverk till aktiebolag i vilka staten har ett bestämmande inflytande i aktiebolagslagens mening, bör man tillse att det tas in en bestämmelse i bolagsordningen om att RRV skall utse revisor. Även när en verksamhet överförs från myndighetsform till ny associationsform genom bildande av stiftelse, bör i stiftelseurkunden på samma sätt föreskrivas att RRV skall utse revisor. Denna rätt bör enligt kompletteringspropositionen även kunna regleras i ett avtal mellan staten och stiftelsen. I senare budget- och kompletteringspropositioner har statens behov av insyn och kontroll genom RRV utvecklats och verkets uppgift att utse revisorer åter berörts.

RRV har för närvarande utsett revisorer i ett 100-tal bolag och ett 70-tal stiftelser. Flertalet av dessa är för sin verksamhet inte beroende av årliga anslag över statsbudgeten. Av de 130 stiftelser m.m. som 1994/95 fick ett särskilt organisationsstöd var revisorer utsedda av RRV endast i 30. Till revisor har RRV normalt utsett en tjänsteman vid verket.

Offentlighetsprincipen

Offentlighetsprincipen gäller generellt för statliga myndigheter samt för kommunala myndigheter, bolag och stiftelser. Föreskrifterna i tryckfrihetsförordningen om rätt att ta del av allmänna handlingar gäller däremot bara för sådana statliga bolag och stiftelser som finns särskilt omnämnda i en bilaga till sekretesslagen (1980:100).

Av de 130 privaträttsliga organisationer som 1994/95 fick särskilda organisationsstöd var det enligt bilagan endast 11 som i fråga om offentlighetsprincipens tillämpning var jämställda med myndigheter. Av dessa 11 organisationer hade Svenska institutet och Föreningen Folkbildningsrådet som en huvuduppgift att fördela statliga bidrag, dvs. en uppgift som innebär myndighetsutövning. I detta sammanhang kan konstateras att det finns ett antal privaträttsliga organ med uppgifter liknande Svenska in-

stitutet och Folkbildningsrådet vilka inte är upptagna i bilagan till sekretesslagen.

6.1.6 Oklara principer för val av verksamhetsform

Av de 130 organisationer som budgetåret 1994/95 fick särskilda organisationsstöd över statsbudgeten var 16 aktiebolag, 49 ideella föreningar och 65 stiftelser eller stiftelseliknande institutioner. För några av organisationerna i den sistnämnda gruppen är den rättsliga statusen oklar. Det gäller bl.a. Exportrådet, Jordbrukstekniska institutet och Handikappinstitutet.

Vid vår genomgång av organisationernas utveckling har vi kunnat konstatera att valet av verksamhetsform i allmänhet inte baserats på någon ingående analys av för- och nackdelar med olika former. Historiska förhållanden och tillfälliga trender förefaller mera ha styrt valet av verksamhetsform, än innehåll, art och beskaffenhet av verksamheten. Om man generaliserar kan man säga att förr i tiden var, vid sidan av statliga ämbetsverk och affärsverk, ideella föreningar inklusive akademier vanliga former för sådana verksamheter som i dag betraktas som offentliga åtaganden. Under 1960-talet och fram till 1970-talet tillkom en rad statliga myndigheter och vissa verksamheter som tidigare bedrevs i privaträttslig form integrerades i dessa myndigheter. Från mitten av 1970-talet till slutet av 1980-talet var stiftelseformen vanlig för nya verksamheter, särskilt inom kulturområdet och det näringspolitiska området. Under senare tid har bolagsformen i ökad utsträckning börjat att användas. Bl.a. har en rad affärsverk bolagiserats liksom även några av staten finansierade stiftelser, t.ex. Turistrådet, Utvecklingsfonderna och Samhall. År 1993 bildades med löntagarfondsmedel nio nya stiftelser, vilket var ett avsteg från de principer för val av verksamhetsform som statsmakterna uppställt.

6.2 Våra slutsatser och förslag

6.2.1 Inledning

Vårt uppdrag omfattar att göra en förutsättningslös översyn av stiftelser och andra privaträttsliga organisationer som fortlöpande är beroende av statliga medel. Översynen skall utmynna i förslag om hur verksamheten skall vara finansierad i framtiden. Även behovet av statlig insyn och kontroll skall klargöras.

I vårt delbetänkande har vi redovisat en analysmodell för val av verksamhetsform och finansiering. Enligt denna modell bör man i ett första steg göra en välfärdsekonomisk bedömning av om åtagandet bör vara en statlig, kommunal eller enskild uppgift. Om uppgiften bör vara ett statligt åtagande gäller det därefter att bedöma vilken omfattning åtagandet bör ha. I ett tredje steg gäller det slutligen att ta ställning till i vilken form verksamheten bör bedrivas och hur den bör finansieras.

Vi har i detta betänkande tillämpat denna analysmodell på de verksamheter som vi har behandlat i kapitel 2-4. Dessa verksamheter har varit av olika karaktär och representerat olika associationsformer. Vår slutsats är att modellen går att tillämpa generellt. De fallstudier som vi gjort visar emellertid att det vid omprövning av statliga åtaganden kan vara svårt att konsekvent tillämpa ett välfärdsekonomiskt synsätt. De välfärdsekonomiska motiven såsom de hittills har beskrivits i facklitteraturen är oprecisa. Det är svårt att bedöma hur starka de välfärdsekonomiska motiven för ett statligt utgiftsåtagande är och hur stort det statliga stödet bör vara. I vissa fall kan det föreligga så svaga välfärdsekonomiska motiv för åtagandet att de inte uppväger de administrativa kostnader som uppstår om man skall skattefinansiera åtagandet. Vår slutsats är därför att välfärdsteorin bör utvecklas (avsnitt 6.2.2).

Vi har kunnat konstatera att många av de stiftelser m.m. som får särskilda organisationsstöd inte har en tillfredsställande redovisning av vilka resultat och effekter som stödet lett till. Även detta är ett problem då man skall bedöma hur stort ett statligt utgiftsåtagande bör vara.

Vi har inte haft möjlighet att i detalj studera de olika organisationer som vi har redovisat i kapitel 2-4 och vi har inte heller haft möjlighet att bedöma effektiviteten i de av dem bedrivna verksamheterna. Detta har inte heller ingått i vårt uppdrag. Mot bakgrund av det statsfinansiella läget anser vi dock att det är angeläget att omfattningen av statens åtaganden begränsas. Vår bedömning är att den enskilda sektorn kan ta ett större ekonomiskt ansvar och att finansieringen av många åtaganden kan genomföras i frivillig samverkan mellan företag och organisationer (se avsnitt 6.2.3). En slutsats från våra fallstudier är att det finns betydande möjligheter till besparingar genom en samordning av verksamheter (se avsnitt 6.2.4).

I vårt delbetänkande har vi redovisat principer för val av verksamhetsform. De fallstudier som vi har gjort visar att dessa principer har stor generell giltighet och att det är möjligt att avveckla i stort sett alla anslagsstiftelser (avsnitt 6.2.5).

Att finansiera offentlig verksamhet genom särskilda organisationsstöd är förenat med betydande nackdelar. Det finns bl.a. risk för att effektiviteten i verksamheten blir låg, att organisationen får en fortlöpande statlig finansiering utan reell budgetprövning och uppföljning samt att inriktningen på verksamheten inte ändras när nya behov uppstår. Ett statligt åtagande som i dag fullgörs genom organisationsstöd bör därför om möjligt finansieras på annat sätt, nämligen genom:

- att ansvaret för åtagandet förs över till en befintlig myndighet eller
- att medel från det särskilda organisationsanslaget förs över till ett generellt, författningsreglerat statsbidrag.

Staten kan även bidra till ett offentligt åtagande genom att ingå som ägare eller medlem i ett bolag eller en förening.

De fallstudier som vi genomfört visar att det är möjligt att kraftigt begränsa antalet särskilda organisationsstöd (se avsnitt 6.2.6).

För de enstaka fall som särskilda anslag till en privaträttslig organisation i framtiden kommer att ges över statsbudgeten anser vi att det är nödvändigt att skärpa prövningen av anslagsbehovet och att i fråga om finansiell styrning och kontroll ställa samma krav som man idag ställer på de statliga myndigheterna. Kraven på verksamhetsmål, resultatredovisning och revision bör anges i ett avtal mellan staten och den bidragsmotagande organisationen eller huvudmannen för verksamheten (se avsnitt 6.2.7).

6.2.2 Valfärdsteorin bör utvecklas

I vårt delbetänkande (se s. 31-32) redovisade vi olika välfärdsekonomiska motiv för offentliga åtaganden. De fallstudier som vi genomfört visar att välfärdsteorin är svår att tillämpa i praktiken och att analyserna i det enskilda fallet inte alltid ger tillräcklig ledning för att avgöra om ett visst åtagande skall anses vara en uppgift för det offentliga eller inte.

Ofta har ett åtagande motiverats med att det innefattar produktion av en kollektiv nytthet eller att det skapar positiva externa effekter. Det räcker dock inte med att konstatera detta, utan man måste även undersöka hur de företag eller hushåll som har fördel av den kollektiva nyttheten värderar denna samt att bedöma vad effekterna kan tänkas bli med respektive utan det statliga åtagandet. I fråga om negativa externa effekter, t.ex. miljöföroreningar, måste man värdera dessa genom att beräkna alternativkostnaden för erforderliga utsläpps begränsande åtgärder.

Vid våra diskussioner med företrädare för de organisationer som i dag får statlig finansiering, har vi i många fall mött en bristande förståelse för den välfärdsekonomiska utgångspunkt som vi har haft för vår omprövning. En vanlig inställning är att man genomför ett uppdrag i enlighet med ett politiskt beslut och att uppdraget bör betraktas som ett statligt åtagande eftersom riksdagen anslagit medel för verksamheten.

Mot bakgrund av det nu anförda anser vi att om man i fortsättningen vill använda välfärdsteorin för att – utöver vad som följer av regeringsformen – närmare avgränsa vad som skall ses som offentliga åtaganden bör teorin utvecklas ytterligare. Vi anser också att i de fall statsmakterna beslutar om att införa ett nytt offentligt åtagande, som inte kan motiveras enligt välfärdsteorin, bör det tydligt anges dels att åtagandet har andra motiv än de som omfattas av kommittédirektiven om prövning av offentliga åtaganden (dir 1994:23), dels skälen för att staten finansiellt bör stödja verksamheten. I sammanhanget vill vi peka på den prövning av offentliga åtaganden som gjordes av Pressutredningen-94. I betänkandet *Vårt dagliga blad – stöd till svensk dagspress* (SOU 1995:37 s. 193) anges att ett uteblivet stöd skulle leda till en ökad koncentrationen på tidningsmarknaden och att den fria åsiktsbildningen skulle komma att begränsas. Vi vill vidare peka på den prövning som Kulturutredningen gjort (se avsnitt 2.1). Den utredningen hävdar bl.a. att en offentligt finansierad kulturaktivitet kan bidra till en ökad välfärd även för personer

som inte tar del av aktiviteten i fråga. Exempelen visar på svårigheterna att tillämpa välfärdsteorin vid omprövning av offentliga åtaganden.

6.2.3 Enskilda sektorn bör ta ett större ekonomiskt ansvar

I de fallstudier som vi genomfört har vi i flera fall funnit att den enskilda sektorn kan ta ett större finansiellt ansvar för offentliga åtaganden inom vissa områden. Detta gäller särskilt verksamheter som innefattar produktion av kollektiva nyttigheter.

Ett exempel på en kollektiv nyttinghet är FoU-verksamhet (se kap. 3). Våra förslag inom forskningsområdet innebär att näringslivet gemensamt bör ta huvudansvaret för finansieringen av den rent tillämpade forskningen. Enligt vår mening är det en fördel om man kan renodla huvudmannskapet för forskningsinstitut. Staten bör således inte vara huvudman för verksamheten. Statliga forskningsråd bör däremot bidra till finansieringen genom projektbidrag eller genom att teckna ramavtal om mera långsiktiga forskningsprogram. Att näringslivet gemensamt tar ansvaret innebär att man skapar förutsättningar att få ägare till instituten som har industriell erfarenhet och kunskaper om hur forskningsresultat kan tillämpas.

Det finns en rad områden inom vilka staten successivt kommit att få ett allt större finansiellt ansvar. Inom flera av dessa är det enligt vår bedömning nu nödvändigt att vända utvecklingen och genom en samverkan mellan såväl juridiska som fysiska personer begränsa det statliga åtagandet. Exempel härpå är språkvårdsområdet och Sverigeinformation, där vi föreslagit att nuvarande särskilda organisationsstöd bör avvecklas och verksamheten bör drivas inom ramen för ideella föreningar - Svenska språkföreningen (se avsnitt 2.4) resp. Svenska Institutet (se avsnitt 4.3.3). Vi bedömer att man genom denna typ av lösningar inte enbart uppnår en minskad belastning på statsbudgeten utan även en vitalisering och effektivisering av verksamheten genom ett ökat medlemsengagemang.

Många verksamheter som kommit att bli offentliga åtaganden startade ursprungligen på ideell basis eller genom privata donationer. Även i framtiden behövs det ideella insatser och det är värdefullt med enskilda gåvor och donationer för bl.a. forsknings- och kulturändamål. Härvid är det önskvärt att de enskilda insatserna utformas så att man får ett långsiktigt engagemang och att staten inte i samma utsträckning som hittills skett "tvingas" ta över enskilda initiativ.

6.2.4 Samordningen bör förbättras

Vid vår omprövande verksamhet har vi i vissa fall funnit en besvärande brist på samordning av statliga insatser. Det finns en rad små organisationer i form av nämnder, delegationer, stiftelser m.m. Att tillämpa mål- och resultatstyrning innebär en administrativt besvärlig process och förutsätter att antalet anslag är hanterligt. Om antalet anslag är stort kan

riskeras att statsmakterna förlorar överblicken och kontrollen över olika utgiftsåtaganden.

Vi har under vårt arbete med detta betänkande funnit att man ofta förbisett möjligheten att låta en och samma organisation ha hand om verksamheter som har ett naturligt samband med varandra. Exempel på detta är bl.a. den verksamhet som har bäring på utlandet. Den är för närvarande splittrad på flera olika organisationer. Våra förslag för det området innebär att den av STATT och ER bedrivna verksamheten samordnas inom ramen för en ideell förening. Vi föreslår att också ISA på sikt inordnas i denna förening.

Museisektorn erbjuder ett annat exempel på splittring. När det gäller den sektorn sammanhänger bristen på samordning med att det saknas en myndighet som under regeringen har ett övergripande ansvar för verksamheten. Det förhållandet att det inte finns någon myndighet med övergripande ansvar betyder bl.a. att regering och riksdag prövar 19 anslag till olika museer. Det betyder också att de enskilda museerna bygger upp egna basorganisationer för olika tjänster och att de resurser som staten satsar på sektorn (ca 1 000 mkr per år) inte används på effektivast möjliga sätt. Som framgått av avsnitt 2.2 har vi därför föreslagit att ett Museiverk skall inrättas med ett övergripande sektorsansvar.

Sett ur ett statsfinansiellt perspektiv är det angeläget med samordning av statlig verksamhet. Enligt vår mening bör insatser för att undanröja befintliga brister i detta avseende snarast vidtas.

6.2.5 Myndighetsformen bör användas

I vårt delbetänkande konstaterade vi att myndighetsformen numera har sådana egenskaper att staten knappast har anledning att överväga att lämna över förvaltningsuppgifter till privaträttsliga organ. Vi konstaterade vidare att fördelning av statliga bidrag eller annan uppgift som innefattar myndighetsutövning nästintill undantagslöst bör bedrivas i myndighetsform. Vi slog också fast att i fall då staten samverkar med någon annan blir det aktuellt att föra över den ifrågavarande verksamheten till ett privaträttsligt organ. Vi framhöll också att undantag från principen att myndighetsformen alltid bör användas för verksamhet som staten helt och hållet finansierar kan vara motiverat för verksamhet som är i behov av självständig framtoning. När det därefter slutligen gäller frågan vilken privaträttslig form som bör användas i fall då staten för sin verksamhet vill använda dylik form konstaterade vi att staten bör använda aktiebolaget eller den ideella föreningen. Vi slog också fast att aktiebolaget och den ideella föreningen sammantaget väl tillgodoser det behov som för framtiden kan finnas av privaträttsliga former för anslagsberoende verksamhet och att befintliga anslagsstiftelser bör avvecklas.

De erfarenheter vi gjort under arbetet med detta betänkande har inte gett oss anledning att ändra dessa slutsatser. Principen att verksamhet som helt och hållet finansieras av staten via statsbudgeten skall bedrivas i myndighetsform har vi tillämpat när det gäller våra förslag i fråga om

verksamhetsform för Nordiska museet och Skansen. I ett par fall har vi funnit anledning att frånga principen att myndighetsutövning skall handhas av myndigheter. Det ena fallet gäller fördelning av stimulansbidrag inom hjälpmedelsområdet. I dag svarar Handikappinstitutet som inte är en myndighet för fördelningen av detta bidrag och våra förslag innebär att institutet skall få fortsätta därmed, mycket på grund av att stimulansbidraget skall upphöra inom kort. Det andra fallet avser Stiftelsen Filminstitutet och dess uppgift att fördela statliga medel till produktion av svensk film. Motivet till avsteget här är att Filminstitutet inte bara fördelar statliga medel till stöd för sådan produktion utan också medel som härrör från de berörda branscherna.

Principen att anslagsstiftelser bör avvecklas har vi tillämpat i fråga om Riksställningar, Föremålsvården i Kiruna, Rikskonserter, Invandrartidningen, LL-stiftelsen och Svenska Institutet. Samtidigt kan vi konstatera att det numera inte finns någon garanti för att en anslagsstiftelse skall få fortlöpande statlig finansiering. Som exempel på detta kan vi nämna Stiftelsen Lantbruksforskning, som efter att under budgetåret 1994/95 fått 42 mkr i särskilt organisationsstöd "mot bakgrund av de omfattande besparingar som måste göras på statsbudgeten" (jfr prop. 1994/95:100 bil. 10 s. 109) helt avvecklades från och med den 1 juli 1995.

I våra fallstudier har vi i två fall funnit att det kan finnas motiv för att bibehålla ett särskilt anslag till stiftelser, nämligen till SIPRI och Institutet för framtidsstudier. Dessa forskningsstiftelser har en internationell inriktning. Vi bedömer att de inte finns något befintligt forskningsråd som har en sådan inriktning att det skulle kunna ta ett övergripande ansvar för den forskningsverksamhet som dessa båda stiftelser bedriver. Enligt vår mening bör SIPRI och Institutet för framtidsstudier i ökad grad söka internationell finansiering så att statsanslagen till dem successivt kan trappas ned. I avvaktan på att stiftelserna har fått en högre grad av internationell finansiering eller verksamhetens finansiering lösts genom att erforderligt stiftelsekapital tillskjutits, förordar vi i att staten genom utrikes- respektive utbildningsdepartementet träffar ett långsiktigt avtal om grundfinansieringen av verksamheten.

6.2.6 Särskilda organisationsstöd bör begränsas

Enligt vår mening bör antalet organisationsstöd till privaträttsliga organisationer i möjligaste mån begränsas. Detta kan ske på olika sätt. Ett sätt är att föra över ansvaret för uppgiften i fråga till en ny eller befintlig myndighet (jfr våra förslag med avseende på Stiftelsen Nordiska museet och Stiftelsen Skansen). En sådan överföring kan i vissa fall ske på så sätt att verksamheten blir mer marknadsorienterad, dvs. man skiljer på ansvars- och beställarrollen och utförarrollen. En myndighet tar därvid på sig den förra rollen och ett av staten inrättat aktiebolag eller en ideell förening som staten medverkar till bildandet av tar på sig den senare. Myndigheten i fråga upphandlar då tjänster i konkurrens mellan olika privaträttsliga organ, däribland det organ som tidigare hade ansvaret för det

offentliga åtagandet (jfr våra förslag med avseende på stiftelsen Riksställningar, Föremålsvården i Kiruna, Rikskonserter och Svenska Institutet).

Ett annat sätt att begränsa antalet befintliga organisationsstöd är att föra över medlen från det särskilda organisationsanslaget till ett generellt organisationsanslag, dvs. ett statsbidrag som kan sökas av alla som uppfyller vissa i en författning angivna kriterier. Denna lösning har vi föreslagit för att finansiera delar av verksamheterna vid SkogForsk, Jordbrukstekniska Institutet, Utrikespolitiska Institutet, Invandratidningen och LL-stiftelsen.

Ett tredje sätt är att slå samman två eller flera privaträttsliga organisationer som uppbär särskilda organisationsstöd till en enda organisation med ett sammanhållet stöd (se avsnitt 6.2.4).

Ett fjärde sätt att minska antalet särskilda organisationsstöd eller i vart fall begränsa stödets storlek är att föra över en verksamhet som bedrivs av en anslagsberoende stiftelse till ett bolag eller en ideell förening och låta andra vid sidan om staten engagera sig för verksamheten som aktieägare i bolaget eller som betalande medlemmar i föreningen. Ett sådant bolag eller en sådan förening kan därvid - liksom i det ovan förstnämnda fallet - genom avtal åta sig att mot marknadsmässig betalning utföra tjänster åt statliga myndigheter eller andra organ.

Våra förslag i betänkandet innebär en avveckling av flertalet av de 35 särskilda organisationsstöd som vi har studerat. De enda särskilda organisationsanslag som vi tills vidare föreslår bör vara kvar är anslagen till "Swedish Trade Council", SIPRI och Institutet för framtidsstudier.

6.2.7 Kraven på styrning och kontroll bör skärpas

För bolag och ideella föreningar samt anslagsstiftelser (så länge de finns kvar), som i framtiden kommer att få särskilda organisationsstöd, bör enligt vår mening i fråga om finansiell styrning och kontroll i princip ställas samma krav som i dag ställs på statliga myndigheter.

I och för sig skulle man kunna tänka sig att utforma regleringsbrev för privaträttsliga organisationer på liknande sätt som för myndigheter, dvs. med angivande av övergripande mål, verksamhetsmål, uppdrag, krav på återrapportering etc. Regleringsbrevet översänds normalt för kännedom till en privaträttslig organisation som anvisas ett särskilt organisationsstöd över statsbudgeten, men formellt riktar sig föreskrifterna i det till den myndighet som disponerar och utbetalar anslaget. Om den mottagande organisationen inte iakttar föreskrifterna i regleringsbrevet kan det därmed bli svårt att utkräva ansvar. Att använda sig av en teknik som bygger på regleringsbrev framstår därför, särskilt i de fall andra än staten bidrar till finansieringen av verksamheten, som mindre lämplig. I de fall regeringen i framtiden undantagsvis väljer att låta en myndighet disponera ett särskilt organisationsanslag, anser vi att det är angeläget att regeringen meddelar föreskrifter om vilken kontroll av anslagets användning som den utbetalande myndigheter skall göra.

Vårt huvudförslag är att frågor av nu berört slag bör regleras i ett avtal mellan regeringen och den bidragsmottagande organisationen (eller huvudmannen för denna). För närvarande finns det vissa sådana avtal med varierande utformning och innehåll. Enligt vår mening bör emellertid avtalen mer noggrant reglera relationen mellan staten och den bidragsmottagande organisationen (eller huvudmannen för denna). I dylika avtal bör bl.a. följande tas upp:

1. Finansieringen

Vår utgångspunkt är att om staten tillsammans med näringslivet eller annan part gemensamt finansierar en verksamhet skall denna bedrivas i aktiebolags- eller föreningsform. De pengar som bolaget eller föreningen får för sin övergripande verksamhet läggs då vanligen i en klump, varvid det inte går och inte heller är meningsfullt att särredovisa vad det statliga organisationsstödet respektive övriga parter stöd har använts till och vilka resultat som har uppnåtts med de medel som parterna tillskjutit. Det är således den samlade verksamheten som måste följas upp och utvärderas. I ett avtal mellan staten och övriga parter bör därför regleras hur stora belopp parterna skall erlagga i kollektiv finansiering och vid vilka tidpunkter betalningarna skall ske.

Om det statliga anslaget eller någon annan parts bidrag avser medel för ett visst uppdrag eller projekt, måste självfallet användningen av dessa medel särredovisas och användningen av medlen kontrolleras i särskild ordning.

2. Resultatredovisning

Avtalet utgör ett komplement till bolagsordningen eller föreningens stadgar. I bolagsordningen respektive stadgarna finns det övergripande ändamålet med verksamheten angivet, men i avtalet bör målen anges mer preciserade. Verksamhetsmålen bör också vara utformade så att de går att följa upp.

Då det gäller myndigheter formuleras verksamhetsmålen normalt i en dialog mellan departement och myndighet, men ytterst är det alltid statsmakterna som ensidigt bestämmer vilka mål som skall gälla. Då det gäller bolag och föreningar där verksamheten finansieras gemensamt med någon annan bör verksamhetsmålen bestämmas i en dialog mellan de berörda parterna.

Redovisningen av det ekonomiska resultatet m.m. skall i fråga om bolag ske enligt reglerna i aktiebolagslagen. Stiftelser som bildats av staten blir när stiftelselagen träder i kraft den 1 januari 1996 automatiskt bokföringskyldiga och skall upprätta årsredovisning i huvudsak efter principerna i lagen (1980:1103) om årsredovisning m.m. i vissa företag. Regler i nu berört avseende behöver därför inte tas in i avtalet.

I fråga om ideella föreningar gäller krav på bokföringsskyldighet enligt bokföringslagen endast om föreningen bedriver näringsverksamhet och då bara i fråga om näringsverksamheten som sådan. Enligt vår mening bör

alla föreningar som får särskilda organisationsanslag vara bokförings-skyldiga. Om bestämmelser om detta saknas i föreningens stadgar bör föreskrifter om bokföringsskyldighet tas in i avtalet.

Eftersom nyttan av den verksamhet som bedrivs av organisationer som får särskilda organisationsstöd vanligen inte kan värderas i kronor bör i avtalet tas in en bestämmelse om att organisationen skall lämna en resultatredovisning. Innehållet i denna redovisning bör i sak överensstämma med det som enligt förordningen (1993:134) om myndigheters årsredovisning och anslagsframställning gäller för resultatredovisningen för en myndighet. Enligt nämnda förordning skall myndigheten redovisa och kommentera verksamhetens resultat i förhållande till verksamhetsmålen. Med resultat avses i resultatredovisningen vad myndigheten har presterat och mätbara effekter av prestationerna. Myndigheten skall per verksamhetsgren särskilt redovisa och kommentera hur resultatet utvecklats med avseende på volym, intäkter, kostnader och kvalitet. Större avvikelser från verksamhetsmålen skall förklaras. Resultatet skall jämföras med de senaste tre årens resultat.

Vi anser att det med nämnda förordning som förebild i avtalet bör tas in krav på hur organisationen skall redovisa resultatet av sin verksamhet.

3. Revision och insyn

Beträffande *effektivitetsrevision* (se avsnitt 6.2.5) gäller att de bolag och stiftelser som RRV får granska alla ägs av staten eller har staten som ensam stiftare. Vi anser att RRV i princip bör ha rätt att granska effektiviteten i all verksamhet som får särskilda organisationsstöd. Detta skulle man kunna uppnå genom att justera lagen och förordningen om RRV:s granskning av statliga bolag och stiftelser. En sådan lagstiftning skulle emellertid bli komplicerad i de fall verksamheten finansieras tillsammans med andra parter. En smidigare form är därför att ta in regler om effektivitetsrevision i avtalet. I avtalet kan även regleras när, hur och av vem effektivitetsgranskningen skall göras. I normalfallet bör staten för sin del kräva att RRV skall genomföra granskningen.

Vi har föreslagit förändrad verksamhetsform för flera av de stiftelser som RRV enligt förordningen 1993:958 har rätt att granska. Det gäller bl.a. Nordiska museet, som vi föreslår bör ombildas till en myndighet, och STATT, som vi föreslår bör integreras med Exportrådet inom ramen för en ideell förening. Vi anser att en översyn bör göras av de privaträttsliga organisationer som RRV enligt nämnda förordning har rätt att granska. Vidare anser vi att RRV i större omfattning än hittills bör genomföra effektivitetsrevision av privaträttsliga organisationer som får särskilda organisationsstöd.

När det gäller den *årliga revisionen* innebär reglerna i aktiebolagslagen och stiftelselagen att RRV som myndighet inte kan utses till revisor i ett aktiebolag eller i en stiftelse. Det finns inte någon färdigutvecklad praxis vad avser frågan i vilka fall RRV skall utse revisorer eller s.k. med-revisorer i privaträttsliga organisationer som får statlig finansiering.

Enligt vår mening bör det klargöras i vilka privaträttsliga organisationer RRV bör utse revisor. Ett kriterium för att RRV bör utse revisor kan vara att det statliga anslaget utgör en inte oväsentlig andel av organisationens totala intäkter. Ett annat kriterium kan vara att det finns klara välfärds-ekonomiska motiv för verksamheten. Regler om att RRV skall ha rätt att utse en revisor för genomförande av den årliga revisionen bör normalt tas in i stadgarna för föreningen eller i bolagsordningen för ett aktiebolag och således inte regleras i avtal.

Om staten finansierar en i bolags- eller föreningsform bedriven verksamhet tillsammans med en annan part är det självfallet inte enbart staten som kan anse sig ha behov av att i bolagsordningen eller stadgarna tillförsäkra sig en rätt att utse revisor. Bolag och föreningar med liten omsättning har ofta en enkel redovisning. För dessa organisationer bör enligt vår uppfattning parterna i syfte att minska kostnaderna för revisionen kunna enas om att på bolags- eller föreningsstämman utse en gemensam revisor, antingen då en revisor vid RRV eller en privat revisor.

Enligt stiftelselagen (1994:1220) kan den som är anställd hos den som bildat en stiftelse inte vara revisor i stiftelsen (jfr 4 kap. 6 § första stycket 5). Vi har mot den bakgrunden påpekat i vårt delbetänkande att en anställd vid RRV enligt vår uppfattning inte kan vara revisor i en stiftelse som bildats av staten. Vid remissbehandlingen av vårt delbetänkande har RRV framfört invändningar mot detta.

Vi har konstaterat att staten i vissa fall låtit andra myndigheter än RRV utse revisorer i stiftelser m.m. och att de revisorer som staten utsett inte alltid varit s.k. yrkesrevisorer. Med hänsyn till den självständiga ställning och oberoende som RRV har framstår det enligt vår mening som rimligt att RRV (men ingen annan statlig myndighet) skall ha möjlighet att utse en anställd som revisor i en stiftelse som bildats av staten. Vi föreslår därför att frågan författningsregleras.

Om särskilt organisationsstöd ges till ett privaträttsligt organ som staten ensam finansierar anser vi att *offentlighetsprincipen* alltid bör vara tillämplig på organisationen i fråga. Om staten finansierar verksamheten tillsammans med en annan part är det önskvärt att offentlighetsprincipen tillämpas, men i dessa fall kan staten inte ensidigt besluta om detta. Frågan bör regleras i avtalet. Om uppgifter som innebär myndighetsutövning delegeras till en privaträttslig organisation är det däremot vår uppfattning att offentlighetsprincipen alltid skall gälla beträffande denna del av organisationens verksamhet.

6.3 Fortsatt arbete

Vi har i detta betänkande lagt fram förslag som syftar till att åstadkomma en renodling av formerna för statlig verksamhet, en reduktion av antalet särskilda organisationsanslag, ökad effektivitet och tillvaratagande av stordriftsfördelar. Förslagen innebär sammantaget att riksdagen och regeringen får en bättre överblick över de statliga utgiftåtagandena. Detta innebär i sin tur att budgetprocessen stärks och att förutsättningarna ökar

för en stramare budgetdisciplin. Våra förslag innebär en administrativ förenkling samtidigt som förutsättningarna förbättras för en effektiv resultatstyrning och kontroll av hur statens medel används.

Under vårt utredningsarbete har vi haft överläggningar med ledningen eller huvudmännen för ett stort antal stiftelser m.m. som idag får särskilda organisationsstöd. Vid här därvid kunnat konstatera att man i stort delar vår principiella syn. I det enskilda fallet är dock inställningen i regel att nuvarande verksamhetsform och det särskilda organisationsstödet bör behållas.

Med hänsyn till behovet av att effektivisera den offentliga sektorn anser vi att det är angeläget att våra förslag genomförs utan dröjsmål. Vi förutsätter att beredningen inom regeringskansliet av våra förslag sker samordnat och under en enhetlig ledning.

När det gäller frågan hur själva genomförandet skall gå till vill vi framhålla att det i vissa fall kan räcka med att förslagen till förändringar tas upp under arbetet med nästkommande budget. I andra fall kan ett genomförande av förslagen kräva att en särskild organisationsutredning tillsätts. I ytterligare andra fall kan det krävas att departementen tar initiativ till överläggningar med andra berörda intressenter, t.ex. med Landstingsförbundet vad gäller länsmusiken eller näringslivet vad gäller Tekniska museet.

6.3.1 Ytterligare översyn

Enligt vår mening är det angeläget att man från regeringskansliets sida initierar en fortsatt genomgång av anslagsberoende privaträttsliga organisationer. Enligt vår bedömning finns det en rad organisationer där man genom ändrad verksamhetsform och finansiering kan uppnå ökad effektivitet.

I vårt delbetänkande (se bilaga 3) beskrev vi ett antal organisationer som vi inte har behandlat i detta betänkande. Det gäller bl.a. Stiftelsen för utveckling av god redovisningssed, Centralförbundet för alkohol- och narkotikainformation, Musikaliska Akademien och Ingenjörsvetenskapsakademien. Enligt vår bedömning bör verksamhetsformen för Stiftelsen för utveckling av god redovisningssed omprövas. När det gäller de övriga organisationerna bör finansieringen ses över.

Inom de områden som vi behandlat i detta betänkande har vi uppmärksammat vissa åtaganden som vi anser bör omprövas. Inom kultursektorn finns det förutom de stiftelser som vi behandlat i kap. 2 ett stort antal organisationer för vilka bl.a. formen för finansiering bör ses över. Det gäller bl.a. Arbetets museum, Dansmuseet, Drottningholms teatermuseum, Millesgården, Strindbergsmuseet, Thielska galleriet, Rooseum och Judiska museet. Detsamma gäller forskningsområdet inom vilket det finns ett 30-tal industriforskningsinstitut, som vi med hänsyn till pågående utredning inte behandlat i detta betänkande (se kap. 3.1). Inom området organisationer med utlandsverksamhet har vi behandlat Svenska institutet inkl. Svenska kulturhuset i Paris. Vi anser att en omprövning av det statliga

åtagandet även bör göras vad gäller Svenska Institutet i Rom, Svenska Institutet i Aten och Svenska Forskningsinstitutet i Istanbul. Dessa institut har nyligen fått vidgade uppgifter och ökade organisationsstöd (jfr avsnitt 4.3).

Inom Utbildningsdepartementets område finns ett stort antal stiftelser och bolag som är beroende av fortlöpande statlig finansiering. Den största anslagsposten avser Folkbildningsrådet (VIII/U B 1.1) För perioden den 1 juli 1995-den 31 december 1996 uppgår anslaget till 2 933 mkr. Enligt gällande regler beslutar Folkbildningsrådet inom anslagspostens ram om bidrag till studieförbund och folkhögskolor samt om medel för rådets förvaltningskostnader. Med hänsyn till det stora anslagsbeloppet och med hänsyn till att Folkbildningsrådet i huvudsak har uppgifter som innebär myndighetsutövning finns det anledning att i särskild ordning pröva rådets framtida organisationsform.

Den av oss i kap. 5 redovisade enkäten till landets länsstyrelser och vissa andra statliga myndigheter ger vidare vid handen att det finns anslagsstiftelser som får sina medel på annat sätt än genom riksdagsbeslut och i vilka staten har ett direkt finansiellt engagemang. Av enkätsvaren framgår att många myndigheter avser att avveckla sitt särskilda stöd till dessa stiftelser. Med hänsyn till det rör sig om ett stort antal stiftelser m.m. anser vi emellertid att det finns behov av en mer omfattande omprövning av myndigheternas åtaganden i dessa fall. Vi bedömer att detta leder fram till att ansvaret för många verksamheter tas över av olika enskilda intressenter.

Vi förutsätter att en allmän omprövning av statliga åtaganden kommer att genomföras. Vid en sådan omprövning bör den av oss vårt delbetänkandet redovisade och i våra fallstudier i detta betänkande tillämpade analysmodellen kunna användas mer generellt. Enligt vår mening bör omprövningen av statliga åtaganden ske utifrån ett helhetsperspektiv och bl.a. bör möjligheterna att slå samman verksamheter som idag bedrivs vid olika små myndigheter, nämnder, delegationer stiftelser m.m. studeras. Man får därvid inte låta den departementala indelningen hindra att samordning kommer till stånd. I samband med en sådan översyn bör det vidare noga prövas om man inte till verksamheter som i dag helt och hållet finansieras av staten kan hitta andra intressenter som tar över åtminstone en del av det finansiella ansvaret.

6.3.2 Underlätta avvecklingen av anslagsstiftelser

Stiftelselagen träder i kraft den 1 januari 1996. Den lagen innehåller bestämmelser om vilka förutsättningar som måste föreligga för att föreskrifter i stiftelseförfordnanden skall få ändras eller upphävas (jfr 6 kap.). Bestämmelserna gäller för alla stiftelser (i en remiss till Lagrådet i september 1995 har dock regeringen förslagit att bestämmelserna i 6 kap. skall börja tillämpas först den 1 januari 1997 på stiftelser som bildats av eller tillsammans med ett offentligt rättssubjekt; se nedan).

Bestämmelserna i 6 kap. stiftelselagen innebär att det i såväl materiellt som formellt hänseende ställs upp vissa krav för att få ändra eller upphäva föreskrifterna i ett stiftelseförordnande. I materiellt hänseende krävs för en ändring eller ett upphävande att ändrade förhållanden inträtt, så att den aktuella föreskriften på grund därav inte längre kan följas eller har blivit uppenbart onyttig eller uppenbart stridande mot stiftarens avsikter eller om det finns andra särskilda skäl. I formellt hänseende innebär bestämmelserna att det är stiftelsens styrelse (eller förvaltare) som ytterst svarar för besluten i frågor om ändring m.m. Ett beslut får dock inte tillämpas innan Kammarkollegiet gett sitt tillstånd till det (permutation) på ansökan av styrelsen (eller förvaltaren).

Nuvarande ordning i fråga om ändring eller upphävande av föreskrifter i stiftelseförordnanden innebär följande. För stiftelser som bildats av enskilda gäller sedan år 1972 regler som i huvudsak liknar dem som stiftelselagen innefattar (jfr permutationslagen, 1972:205). För övriga stiftelser, dvs. stiftelser som bildats av eller tillsammans med staten, en kommun, ett landsting eller en kyrklig kommun, tillämpas däremot i fråga om ändring eller upphävande av föreskrifter i stiftelseförordnandet fortfarande samma ordning som före år 1972 gällde även för enskilt bildade stiftelser. Det innebär att frågan om tillstånd avgörs av regeringen efter en prövning som inte är lagbunden.

I vårt delbetänkande konstaterade vi att tillämpningen av permutationslagen kännetecknas av en synnerligen restriktiv praxis. Vi konstaterade också att regeringen vid sin prövning av frågor om tillstånd till ändring eller upphävande av föreskrifter i stiftelseförordnanden haft ett mycket restriktivt synsätt. Sammantaget har detta försvårat en med hänsyn till omvärldsförändringar många gånger önskvärd anpassning. Vi konstaterade vidare att den nyordning som stiftelselagen innefattar med avseende på förutsättningarna för ändring eller upphävande av föreskrifter i stiftelseförordnanden som meddelats av eller tillsammans med staten ytterligare kommer att försvåra möjligheterna att anpassa verksamheter som bedrivs i stiftelseform till förändringar i omvärlden. Mot nu anförd bakgrund och för att underlätta processen med avvecklingen av stiftelser bildade av staten och även andra offentliga rättssubjekt föreslog vi att det i lagen (1994:1221) om införande av stiftelselagen (införandelagen) skulle tas in en ny bestämmelse (10 a §) av innebörd bl.a. att föreskrifterna i stiftelseförordnandet beträffande en av staten ensam eller tillsammans med annan bildad äldre stiftelse skulle kunna ändras eller upphävas genom en skriftlig överenskommelse mellan stiftarna och styrelsen för stiftelsen i fråga.

Som nyss nämndes har regeringen i en remiss till Lagrådet föreslagit att bestämmelserna i 6 kap. stiftelselagen skall börja tillämpas först den 1 januari 1997 på stiftelser som har bildats av eller tillsammans med staten, en kommun eller ett annat offentligt rättssubjekt. När det gäller de stiftelser som vi studerat betyder förslaget ingen förändring vad avser Nordiska museet och Tekniska museet; för de två stiftelserna kommer 6 kap. stiftelselagen att gälla från och med den 1 januari 1996. För alla övriga stiftelser (t.ex. Skansen, Riksutställningar, Föremålsvården, Rikskonserter och Filminstitutet) betyder förslaget i lagrådsremissen däremot

att den för dem nu gällande ordningen att det är regeringen som lämnar tillstånd till att upphäva av stiftelseförordnandet kommer att fortsätta att gälla även efter utgången av år 1995.

I anledning av regeringens förslag vill vi anföra följande. Det är angeläget att avvecklingen av anslagsstiftelser snarast kan påbörjas. För att så skall bli fallet är det vår bestämda uppfattning att det av oss framlagda förslaget till ändring av införandelagen behövs. Därest införandet av 10 a § skulle komma att försenas förutsätter vi att regeringen – i avvaktan på att 10 a § träder i kraft – är beredd att överge sin restriktiva syn i frågor om tillstånd till ändring m.m. av stiftelseförordnanden för att därigenom underlätta den nödvändiga avvecklingen av anslagsstiftelser.

Statens offentliga utredningar 1995

Kronologisk förteckning

1. Ett renodlat näringsförbud. N.
 2. Arbetsföretag – En ny möjlighet för arbetslösa. A.
 3. Grön diesel – miljö- och hälsorisker. Fi.
 4. Långtidsutredningen 1995. Fi.
 5. Vårdens svåra val.
Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. S.
 6. Muskövarvets framtid. Fö.
 7. Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. A.
 8. Pensionsrättigheter och bodelning. Ju.
 9. Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. Fi.
 10. Översyn av skattebrottslagen. Fi.
 11. Nya konsumentregler. Ju.
 12. Mervärdesskatt – Nya tidpunkter för redovisning och betalning. Fi.
 13. Analys av Försvarsmaktens ekonomi. Fö.
 14. Ny Elmarknad + Bilagedel. N.
 15. Könshandeln. S.
 16. Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. S.
 17. Homosexuell prostitution. S.
 18. Konst i offentlig miljö. Ku.
 19. Ett säkrare samhälle. Fö.
 20. Utan el stannar Sverige. Fö.
 21. Staden på vatten utan vatten. Fö.
 22. Radioaktiva ämnen slår ut jordbruk i Skåne. Fö.
 23. Brist på elektronikkomponenter. Fö.
 24. Gasmoln lamslår Uppsala. Fö.
 25. Samordnad och integrerad tågtrafik på Arlandabanan och i Mälardalsregionen. K.
 26. Underhållsbidrag och bidragsförsäkring, Del A och Del B. S.
 27. Regional framtid + bilagor. C.
 28. Lagen om vissa internationella sanktioner – en översyn. UD.
 29. Civilt bruk av försvarets resurser – regelverken, erfarenheter, helikoptrar. Fö.
 30. Alkylat och Miljöklassning av bensin. M.
 31. Ett vidareutvecklat miljöklasssystem i EU. M.
 32. IT och verksamhetsförnyelse inom rättsväsendet.
Förslag till nya samverkansformer. Ju.
 33. Ersättning för ideell skada vid personskada. Ju.
 34. Kompetens för strukturomvandling. A.
 35. Avgifter inom handikappområdet. S.
 36. Förmåner och sanktioner – en samlad redovisning. Fi.
 37. Vårt dagliga blad – stöd till svensk dagspress. Ku.
 38. Yrkeshögskolan – Kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning. U.
 39. Some reflections on Swedish Labour Market Policy. A.
Några utländska forskares syn på svensk arbetsmarknadspolitik. A.
 40. Älvsäkerhet. K.
 41. Allmän behörighet för högskolestudier. U.
 42. Framtidsanpassad Gotlandstrafik. K.
 43. Sambandet Redovisning – Beskattning. Ju.
 44. Aktiebolagets organisation. Ju.
 45. Grundvattenskydd. M.
 46. Effektivare styrning och rättssäkerhet i asylprocessen. A.
 47. Tvångsmedel enligt 27 och 28 kap. RB samt polislagen. Ju.
 48. EG-anpassade körkortregler. K.
 49. Prognoser över statens inkomster och utgifter. Fi.
 50. Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1995. M.
 51. Elförsörjning i ofred. N.
 52. Godtrosförvärv av stöldgods? Ju.
 53. Samverkan för fred. Den rättsliga regleringen. Fö.
 54. Fastighetsbildning – en gemensam uppgift för stat och kommun. M.
 55. Ett samlat verksamhetsansvar för asylärenden. A.
 56. Förmåner och sanktioner – utgifter för administration. Fi.
 57. Förslag om ett internationellt flygsäkerhetsuniversitet i Norrköping-Linköping. U.
 58. Kompetens och kunskapsutveckling – om yrkesroller och arbetsfält inom socialtjänsten. S.
 59. Ohälsöförsäkring och samhällsekonomi – olika aspekter på modeller, finansiering och incitament. S.
 60. Kvinnofrid. Del A+B. S.
 61. Myndighetsutövning vid medborgarkontor. C.
 62. Ett renat Skåne. M.
 63. Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella föreningar. Fi.
 64. Klimatförändringar i trafikpolitiken. K.
 65. Näringslivets tvistlösning. Ju.
 66. Polisens användning av övervakningskameror vid förundersökning. Ju.
 67. Naturgrusskatt, m.m. Fi.
 68. IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96. SB.
 69. Betaltjänster. Fi.
 70. Allmänna kommunikationer – för alla? K.
 71. Behörighet och Urval. Förslag till nya regler för antagning till Universitet och högskolor. U.
 72. Svenska insatser för internationell katastrof- och flyktinghjälp. Kartläggning, analys och förslag. Fö.
 73. Ett aktiebolag för service till universitet och högskolor m.m. U.
 74. Lägenhetsdata. Fi.
 75. Svensk flyktingpolitik i globalt perspektiv. A.
 76. Arbete till invandrare. A.
-

Statens offentliga utredningar 1995

Kronologisk förteckning

77. Röster om EU:s regeringskonferens
 - hearing med organisationsföreträdare, debattörer och forskare. UD.
78. Den svenska rymdverksamheten. N.
79. Vårdnad, boende och umgänge. JU.
80. EU om regeringskonferensen 1996
 - institutionernas rapporter
 - synpunkter i övriga medlemsländer. UD.
81. Ny rättshjälpslag och andra bestämmelser om rättsligt bistånd. Ju.
82. Finansieringslösningar för Göteborgs- och Dennisöverenskommelserna. K.
83. EU-kandidater – 12 länder som kan bli EU:s nya medlemmar. UD.
84. Kulturpolitikens inriktning. Ku.
84. Kulturpolitikens inriktning – i korthet. Ku.
85. Tjugo års kulturpolitik 1974-1994. Ku.
86. Dokumentation och socialtjänstregister. S.
87. Försäkringsrörelse i förändring 3. Fi.
88. Den brukade mångfalden. Del 1+2. Jo.
89. Svenskar i EU-tjänst. Fi.
90. Kärnavfall och Miljö. M.
91. Ett reformerat straffsystem. Del I-III. Ju.
92. EG:s arbetstidsdirektiv och dess konsekvenser för det svenska regelsystemet. A.
93. Omprövning av statliga åtaganden. Fi.

Statens offentliga utredningar 1995

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

IT-kommissionens arbetsprogram 1995-96. [68]

Justitiedepartementet

Pensionsrättigheter och bodelning. [8]
Nya konsumentregler. [11]
IT och verksamhetsförnyelse inom rättsväsendet.
Förslag till nya samverkansformer. [32]
Ersättning för ideell skada vid personskada. [33]
Sambandet Redovisning – Beskattning. [43]
Aktiebolagets organisation. [44]
Tvängsmedel enligt 27 och 28 kap. RB
samt polislagen. [47]
Godtrosförvärv av stöldgods? [52]
Näringslivets tvistlösning. [65]
Polisens användning av övervakningskameror vid
förundersökning. [66]
Vårdnad, boende och umgänge. [79]
Ny rättshjälpslag och andra bestämmelser om
rättsligt bistånd. [81]
Ett reformerat straffsystem. Del I-III. [91]

Utrikesdepartementet

Lagen om vissa internationella sanktioner
– en översyn. [28]
Röster om EU:s regeringskonferens
– hearing med organisationsföreträdare, debattörer
och forskare. [77]
EU om regeringskonferensen 1996
– institutionernas rapporter
– synpunkter i övriga medlemsländer. [80]
EU-kandidater – 12 länder som kan bli EU:s
nya medlemmar. [83]

Försvarsdepartementet

Muskövarvets framtid. [6]
Analys av Försvarsmaktens ekonomi. [13]
Ett säkrare samhälle. [19]
Utan el stannar Sverige. [20]
Staden på vatten utan vatten. [21]
Radioaktiva ämnen slår ut jordbruk i Skåne. [22]
Brist på elektronikkomponenter. [23]
Gasmoln lamslår Uppsala. [24]
Civilt bruk av försvarets resurser –
regelverken, erfarenheter, helikoptrar. [29]
Samverkan för fred. Den rättsliga regleringen. [53]
Svenska insatser för internationell katastrof- och
flyktinghjälp. Kartläggning, analys och förslag. [72]

Socialdepartementet

Världens svåra val.
Slutbetänkande av Prioriteringsutredningen. [5]
Könshandeln. [15]
Socialt arbete mot prostitutionen i Sverige. [16]
Homosexuell prostitution. [17]
Underhållsbidrag och bidragsförskott,
Del A och Del B. [26]
Avgifter inom handikappområdet. [35]
Kompetens och kunskapsutveckling – om yrkes-
roller och arbetsfält inom socialtjänsten. [58]
Ohälsöförsäkring och samhällsekonomi
– olika aspekter på modeller, finansiering
och incitament. [59]
Kvinnofrid. Del A + B. [60]
Dokumentation och socialtjänstregister. [86]

Kommunikationsdepartementet

Samordnad och integrerad tågtrafik på
Arlandabanan och i Mälardalsregionen. [25]
Älvsäkerhet. [40]
Framtidsanpassad Gotlandstrafik. [42]
EG-anpassade körkortregler. [48]
Klimatförändringar i trafikpolitiken. [64]
Allmänna kommunikationer – för alla? [70]
Finansieringslösningar för Göteborgs- och
Dennisöverenskommelserna. [82]

Finansdepartementet

Grön diesel – miljö- och hälsorisker. [3]
Långtidsutredningen 1995. [4]
Fullt ekonomiskt arbetsgivaransvar. [9]
Översyn av skattebrottslagen. [10]
Mervärdesskatt – Nya tidpunkter för
redovisning och betalning. [12]
Förmåner och sanktioner – en samlad redovisning. [36]
Prognoser över statens inkomster och utgifter. [49]
Förmåner och sanktioner
– utgifter för administration. [56]
Översyn av skattereglerna för stiftelser och ideella
föreningar. [63]
Naturgrusskatt, m.m. [67]
Betal tjänster. [69]
Lägenhetsdata. [74]
Försäkringsrörelse i förändring 3. [87]
Svenskar i EU-tjänst. [89]
Omprövning av statliga åtaganden. [93]

Statens offentliga utredningar 1995

Systematisk förteckning

Utbildningsdepartementet

Yrkeshögskolan - Kvalificerad eftergymnasial yrkesutbildning. [38]
Allmän behörighet för högskolestudier. [41]
Förslag om ett internationellt flygsäkerhetsuniversitet i Norrköping-Linköping. [57]
Behörighet och Urval. Förslag till nya regler för antagning till Universitet och högskolor. [71]
Ett aktiebolag för service till universitet och högskolor m.m. [73]

Jordbruksdepartementet

Den brukade mångfalden. Del 1+2. [88]

Arbetsmarknadsdepartementet

Arbetsföretag - En ny möjlighet för arbetslösa. [2]
Obligatoriska arbetsplatskontakter för arbetslösa. [7]
Kompetens för strukturomvandling. [34]
Some reflections on Swedish Labour Market Policy. [39]
Några utländska forskares syn på svensk arbetsmarknadspolitik. [39]
Effektivare styrning och rättssäkerhet i asylprocessen. [46]
Ett samlat verksamhetsansvar för asylärenden. [55]
Svensk flyktingpolitik i globalt perspektiv. [75]
Arbete till invandrare. [76]
EG:s arbetstidsdirektiv och dess konsekvenser för det svenska regelsystemet. [92]

Kulturdepartementet

Konst i offentlig miljö. [18]
Vårt dagliga blad - Stöd till svensk dagspress. [37]
Kulturpolitikens inriktning. [84]
Kulturpolitikens inriktning - i korthet. [84]
Tjugo års kulturpolitik 1974-1994. [85]

Näringsdepartementet

Ett renodlat näringsförbud. [1]
Ny Elmarknad + Bilagedel. [14]
Elförsörjning i ofred. [51]
Den svenska Rymdverksamheten. [78]

Civildepartementet

Regional framtid + bilagor. [27]
Myndighetsutövning vid medborgarkontor. [61]

Miljödepartementet

Alkylat och Miljöklassning av bensin. [30]
Ett vidareutvecklat miljöklasssystem i EU. [31]
Grundvattenskydd. [45]
Kunskapsläget på kärnavfallsområdet 1995. [50]
Fastighetsbildning - en gemensam uppgift för stat och kommun. [54]
Ett renat Skåne. [62]
Kärnavfall och Miljö. [90]
